

Kása Zoltán

BÚCSÚ A BABEŞ-BOLYAITÓL

SCIENTIA • 2018

KÁSA ZOLTÁN

BÚCSÚ A BABEȘ-BOLYAITÓL

 SAPIENTIA KÖNYVEK

SAPIENTIA
ERDÉLYI MAGYAR
TUZOMÁNYEGYETEM

SAPIENTIA
ALAPÍTVÁNY

KÁSA ZOLTÁN

BÚCSÚ A BABEŞ-BOLYAITÓL

| Scientia Kiadó |
| Kolozsvár · 2018 |

SAPIENTIA KÖNYVEK

A kiadvány megjelenését a Sapientia Alapítvány támogatta.

SAPIENTIA
ALAPÍTVÁNY

Kiadja a

Scientia Kiadó

400112 Kolozsvár, Mátyás király (Matei Corvin) u. 4.

Tel./fax: +40-364-401454, e-mail: scientia@kpi.sapientia.ro

www.scientiakiado.ro

Lektorálta:

Péntek János (Kolozsvár)

Bakk Miklós (Kolozsvár)

Első kiadás: 2018

© Scientia

Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítás, a nyilvános előadás, a rádió- és televízióadás, valamint a fordítás jogát, az egyes fejezeteket illetően is.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

KÁSA, ZOLTÁN

Búcsú a Babeş-Bolyaitól / Kása Zoltán. - Cluj-Napoca : Scientia, 2018

ISBN 978-606-975-013-1

TARTALOMJEGYZÉK

Búcsú a Babeş–Bolyaitól

A kezdetek	9
Margitta lakossága	10
Érettségi	11
Mit tanultunk magyarul az egyetemen?	11
Szórakozás	15
„Nyári gyakorlat”	18
Az 1968-as párizsi diáklázadás hazai hatásai	19
Diáktábor-szervezés	20
A kihelyezés	21
Házassági kérelem	23
Harc a vámhivatallal	26
Politikai szerepvállalás	29
Felvételi	32
Tantervek, álláskeretek.	34
Milyen számítógépeken dolgoztunk	35
Érettségi ballagás 1989-ben	37
A rendszer éltetője: a félelem.	39
Az 1989-es változás	41
A magyar felsőoktatás elindítása 1989 után	47
Társadalmi szervezkedés	49
„Felemelkedésem” és „bukásom”	51
Bolyai-ünnepségek	53
Diákcserék.	54
Egyeztetés a magyar karokról.	55
Egy felkérés története.	60
Egyetemi fejlesztés	61
Csíkszeredai főiskola	63
Illetlen viselkedés?	65
Egyetemi felmérés	66
Miniszteri látogatások	67
Támogassuk az operát!	68
Marseille.	68
Én is megkaptam a keresztem	71
Kell-e nekünk önálló egyetem?	71

Kolozsvári Akadémiai Bizottság	73
Világmegváltó ötleteim.	74
Irány a Sapientia!	75

Közéleti írások

Már óvodás a keresztfiam.	81
Az ENIAC-tól az internetig	83
A kezdetek	83
A hőskorszak	84
Az internet világhálózat	84
Ada Byron, az első programozó.	88
Információ és egyetem	91
Egyetemi jegyzetek régi és új formában.	93
Gondolatok kutatásról és kutatási feltételeinkről	95
Fájlok, szájtok, hőmpédzsek és egyéb linkek	99
Könyvészet	103
Bolyai-év – 2002. Emlékházavatás Bolyában	104
A kétszázadik Bolyai-év	106
Közérdekű magánlevél Ágoston Hugónak, aki akkor a Krónikánál dolgozott	108
A Bolyai-év erdélyi rendezvényei	110
Újabb kiadványok Bolyai Jánosról.	114
Egy amerikai és a Bolyai-kultusz.	115
A Bolyai-kultusz Romániában	117
Lobacsevszkij szülőföldjén	121
A válasz fontosabb a kérdésnél	129
Egyetemépítési kudarcaink	130
A homo interneticus a háló szorításában	133
A kezdetek	134
Információéhség és -bőség	135
Távolságok a hálón belül	135
Az angol nyelv előretérése.	136
Mit hoz a jövő?	137
Könyvészet	137
Farkas Gyula-emlékkonferencia Kolozsváron.	137
Ellendrukker a kispadon?	140
Kánikulai gondolatok.	142
Propaganda – tudományos köntösben.	145
A BBTE és az igazmondás	147

Emléktábla a kolozsvári Vályi-házon	150
Közmeghallgatás: 2007 legyen valóban az egyenlő esélyek éve a Babeş–Bolyai Tudományegyetemen!	151
Batsányi-emléktábla Linzben	156
Gondolatok a szak(anya)nyelvről	157
Szellemi holokauszt	
Két egyetem lerombolásának évfordulója	160
Újságírók besegítenek felelőtlen politikusoknak	161
A Ferenc József Tudományegyetem kezdete és vége	163
Bolyai János emlékére	168
Pontosítás	170
Tanszék vagy intézet?	171
„Földöntúli vigasztalás a puszta lényé”	
Pillanatképek híres matematikusokról	172
Egy amerikai az egykori New York szállóban	178
Egyetlen Lobacsevszkij-díjas matematikusunk	180
Amikor az elnök jobban hat, mint a kávé	181
240 éve született Bolyai Farkas	182

BÚCSÚ A BABEŞ–BOLYAITÓL

Valamikor 2006 őszén bementem egy bankba kölcsönt felvenni. A fiatal ügyintéző hölgy, miután átnézte a papírjaimat, csodálkozva megkérdezte: hogy lehetett kibírni 35 évet ugyanazon a munkahelyen? Nem vártam ilyen kérdést, ilyet még soha nem kérdeztek tőlem, és nem tudtam, mit feleljek. Megvontam a vállam és mosolyogtam, mintha azt mondanám: én ilyen hűséges típus vagyok. Akkor még nem tudtam, hogy másfél év múlva búcsút mondok a Babeş–Bolyai Tudományegyetemnek.

A kezdetek

A Bihar megyei Margittán jártam iskolába. Mindig szerettem a matematikát, a fizikát és az irodalmat. Az természetesnek tűnt, hogy egyetemre megyek, és az sem volt kétséges, hogy vagy matematikára, vagy fizikára jelentkezem. Nem emlékszem pontosan, hogy mikor dőlt el bennem az, hogy a matematikát választom.

Annak idején még kevés családnak volt tévékészüléke, így szórakozni moziba és színházba jártunk. A nagyváradi színház szinte minden előadását elhozta Margittára, így volt alkalmunk színdarabokat és sok-sok operettet látni. A moziban a film előtt kötelező módon vetítették a híradót (minden héten újat) román szöveggel, magyar feliratozással. Az idegen filmeket románul és magyarul feliratozták. Ha a film rövidebb volt a szokásosnál, beiktattak a híradó és film közé egy-egy ismertető kisfilmet. Egyszer egy ilyen kisfilm a Kolozsváron tervezett és gyártott DACICC-1 számítógépről szólt. Emlékszem, hogy Tiberiu Popoviciu akadémikus, a Számítási Intézet igazgatója beszélt a gépről. Talán ez is befolyásolt, hogy a kolozsvári egyetem matematika karára jelentkezsem, még hozzá számítógép szakra. A három szak (matematikai analízis, számítógép, folyadékok mechanikája) csak nagyon kevésben különbözött, az öt év alatt mindössze négy specifikus tárgyat tanultunk az utolsó két évben. Ezen kívül nekünk, számítógép szakosoknak volt egy háromhetes nyári gyakorlatunk a negyedév végén, éppen a Számítási Intézetben.

De a döntésben az is szerepet játszhatott, amit a már Kolozsváron tanuló margittaiaktól hallottunk, akik, amikor vakációra hazajöttek, elmesélték, hogy milyen lehetőségek vannak, milyen a diákélet, milyenek a tanárok. Matematika karra is jártak néhányan.

Akkor még kevés egyetem volt az országban. Minden tavasszal megjelent egy felvételi tájékoztató (vékony könyvecske), amelyet újságárusoknál lehetett megvásárolni, és amelyben minden fontos tudnivaló benne volt: hol milyen

szak működik, miből van a felvételi vizsga, mikor kell jelentkezni, mikor van a felvételi. Akkor még a felvételi vizsga szeptember első napjaiban volt, a tanítás október elsején kezdődött.

A kolozsvári matematika karon abban az évben a három szak felvételijét külön szervezték (ez nem így volt minden évben, előtte is, és később is volt, amikor opcióként kellett megadni a szakokat a közös felvételin). Emlékszem, hogy legtöbbször a számítógép szakra jelentkeztünk, legkevesebben pedig a folyadékok mechanikájára. A mi szakunkon a legkisebb bejutási jegy 7,41 volt, az analízis szakon talán 6,25, míg a folyadékok mechanikáján 5. A három szakon 75-en kezdtük az évet, első év után majdnem húszan kimaradtak, végül 54-en végeztünk. Ez akkor szokatlanul nagy lemorzsolódás volt. Még a matematikán is!

Margitta lakossága

Gyermekkoromban Margittán szinte kizárólag magyarul beszéltünk. Az utcánkbeli román gyerekek is tudtak magyarul, és mindig csak így beszéltünk. Nem tudom, milyen volt akkor a lakosság aránya, de úgy gondolom, hogy legalább kétszer annyi magyar volt, mint román. Amikor 1966-ban érettségiztem, még mindig többségben voltak a magyarok, de akkor már csak 55 százalék kö-rüli volt az arányuk. Ez fordult meg mára.

*Margittai főutca a 20. század elején.
Ezekből a házakból még
gyermekkoromban is sok állt*

*A lebontott zsinagóga
egy 20. század eleji képeslapon*

A főutcán szép, de már kopottas régi házak sorakoztak, ezekben még akkor is többnyire zsidók laktak, de számuk az 1960-as évek elején nagyon megcsappant, szinte mindannyian kiköltöztek Izraelbe. Tudtommal egyetlen család, férj és feleség (Keszler bácsi és néni) maradt Margittán, mindkettő ott is halt meg. Ezután a főutcán lévő zsinagógát is lebontották, tömbházak épültek a helyén, Papp Attila magyartanár minden ügyködése ellenére, aki szeretne volna, ha múzeummal alakítják, méltó emléke lett volna Margitta minden szempontból gazdag

múltjának. Papp Attila Margitta történetének lelkes kutatója és alapos ismerője volt, félkész monográfiáját halála után fia rendezte sajtó alá és jelentette meg.

Margitta 1967-ben lett város. Az első kövezett utcák 1955-ben jelentek meg, amikor a Szilágysomlyó–Nagyvárad utat is kikövezték. Gyermekkoromban még sárfészek volt, nekem akkor Szilágysomlyó és Nagyvárad jelentette a várost. A mi utcánkban az 1960-as évek közepéig nem volt kövezett járda. Hogy esőben ne kelljen bokáig járni a sárban, a járda közepén hosszában deszka volt rögzítve, és azon mentünk végig. Ha a rögzítés meglazult (és ez gyakran előfordult), a deszka minden lépésre felfröcskölte a sarat. Esős időben nem lehetett átmenni az utca másik oldalára a szemben lakókhoz, csak hosszú kerülő úton.

Érettségi

1966 kora nyarán már vége volt a tanításnak, készültünk az érettségire. Tanáraink beosztott órarend szerint tartottak előkészítő órákat. Egyik reggel, alighogy beértünk az iskolába 8 óra előtt néhány perccel, megtudtuk, hogy a reggeli hírekben bementék a rádióban, hogy megváltozott az érettségi vizsga rendje. Nem hét tárgyból kell vizsgázni, hanem csak háromból (nekünk, magyaroknak, nyolc helyett négyből, beleszámítva a magyar nyelv és irodalmat is). Éppen történelemből lett volna előkészítőnk, így ujjongva, hahotázva hagytuk el az iskolát. Alighogy kifordultunk a kapun, megjelent a történelemtanárnő, aki nem hallotta a híreket, és kérdőre vont, hogy miért megyünk el. Nem akarta elhinni, hogy történelemből nem kell érettségizni. Teljesen le volt dőbbenve, az arcán látszott, hogy nem tudja felfogni, hogy 1966-ban valaki leérettségizhet úgy, hogy Románia történelméből nem faggatják ki. Évekkel később tudtam meg, hogy mi volt az oka a sürgős változtatásnak. Zoe Ceaușescu, a pártfőtitkár lánya szintén akkor érettségizett, és ő befolyásolhatta a szüleit, akik intézkedtek. A tanügyminiszter akkor Ștefan Bălan volt, de ez nem lényeges, hisz ő csak végrehajtó volt.

Mit tanultunk magyarul az egyetemen?

Az egyetemen a szaktárgyakat csak románul tanultuk mindvégig. Az első félév nehéz volt, de aztán belejöttünk. Máig furcsállom, hogy tanáraink közül senki sem említette soha, hogy Riesz Frigyes, Haar Alfréd vagy Fejér Lipót a kolozsvári egyetemen tanítottak valaha.¹ Csak a róluk elnevezett tételeket, módszereket tanították. Rieszről és Haarról még azt sem tudtuk, hogy magyarok,

1 Riesz Frigyes (1880–1956) 1911–1919 között, Fejér Lipót (1880–1959) 1905–1911 között, Haar Alfréd (1885–1933) pedig 1912–1919 között tanított a Kolozsvári Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetemen. Mindhárman világhírű matematikusok.

de Fejérről sejtettük a név alapján. Nemrég, egy évvel felettem járó kollégától megtudtam, hogy nekik volt olyan tanárunk, aki ezt megemlítette.

Magyarul csak a filozófiát, a tudományos szocializmust, a pedagógiát és a matematika tanításának módszertanát tanultuk. Akkoriban, 1966 és 1971 között, tudtommal csak a filozófia és a kémia szakon volt teljes körű magyar nyelvű oktatás.

A filozófiát Rácz Győző² tanította. Akkor még nem tudtuk róla, hogy milyen elképesztő módon kiszorgálta az akkori rendszert. A megjelenése, a stílusa viszont arra utalt, hogy „igen magas” körökben mozgott, nem egyszerű tanár volt. Sokszor emlegette, hogy „amikor ifjú titán voltam”, akkor mi történt. Elmondta már első órán, hogy ő 21 évesen lett tanársegéd, és nagyon sokat kellett olvasnia, hogy felzárkózzék a többiekhez. Azt is büszkén mondta, hogy egy *Korunk*-ban megjelent cikkében pontosította Lenin anyagdefinícióját, a statikus definíciót dinamikussá tette. Egyszer behozta Hegelnek az egyik szép, fekete kötésű könyvét, kinyitotta, felolvasott belőle néhány mondatot, és azt mondta: gyerekek, így kell fogalmazni. Előadásai nem voltak érdektelenek, de igen sok idegen szót használt. Egyszer leírtam és megtanultam egy ilyen mondatát, amelyet elrettentő példaként azóta is sokszor emlegetek. A mondat így szólt: „Az exteroceptív analizátoraink segítségével percipiáljuk az objektív valóság manifesztálódásait.”

Mindig késett az előadásokról, a fél óra nála megszokott késés volt. A vizsga napján majd két órát várakoztatunk, amikor egyik kollégánknak azt mondta, hogy ő tudja, hol kell keresni Rácz Győzőt. Ketten elmentek a megyei pártbizottsághoz (átellenben a teológiával), és egy *Utunk*-kefelevonat piros tollal való javítása közben találták. Ekkor tudtuk meg, hogy cenzorként is működött. Kora délután aztán levizsgáztatott bennünket (ha jól emlékszem, elnézően tette).

Reményi Sándor kollégánk³ (aki annak idején azért döntött a matematika mellett a színészet rovására, mert: „színészként nem foglalkozhatnék matematikával, de tanárként színészkedhetem”) mesélte egyszer, hogy valamilyen ünnepségen el akart szavalni egy verset (sajnos már nem emlékszem, hogy melyiket), de voltak benne (akkori szemmel nézve) „rizikós” részek. Gondolta, megkérdezi Rácz Győzőt, hogy elszavalhatja-e, és ha ő igent mond, akkor utólag senki sem vonhatja felelősségre. Telefonon felhívta, de Rácz Győző ügyesen kitért az egyenes válasz elől, így hát nem jött be a trükk, neki kellett döntenie. Úgy gondolkodott, hogy kihagy a versből két teljesen ártatlan sort, és később azzal védekezik majd, hogy úgy gondolta, hogy e két sor nélkül nyugodtan el lehet mondani. Ez meg is történt, megtapsolták, majd Fodor Sándor⁴ író odament

2 Rácz Győző (1935–1989) filozófus, esszéíró, irodalomkritikus, szerkesztő, egyetemi tanár, a *Korunk* főszerkesztője, tevékenységét maradéktalan parthűség jellemezte.

3 Reményi Sándor (1932–1998) matematikai és pedagógiai szakíró, szakmódszertanos, egyetemi oktató.

4 Fodor Sándor (1927–2012) író, műfordító, tanár, szerkesztő.

hozzá, és megkérdezte halkán: azt a két sort akarattal hagyta ki? Mert akkor rendben van. Egyedül csak ő vette észre.

A következő két kis történet is jellemző. Egyszer Kányádi Sándor⁵ az ezerkilencszáznegyvenas évek elején a bölcsészkar környékén ment az utcán, amikor megállt az út szélén egy autó, és Rácz Győző beinvitálta azzal a kérdéssel, hogy „Költöm, hová vigyelek?” Majd megkérdezte: „Mondd, kérlek, milyen érzés nagy magyar költőnek lenni?” Kányádi válasza így hangzott: „Idefigyelj, Viktor! Egyszer találkoztam egy angol fiatalemberrel, aki gyalogosan, hátizsákkal járta be Erdélyt. Amikor megkérdeztem tőle, milyen érzés egy nagy birodalom polgárának lenni, azt válaszolta, nem tudja, mert sohasem volt más.”

A következő történet forrása bizonytalan, de maga a történet érdekes. Amikor a negyvenas években még nem zsúppolták ki a román hatóságok a kolozsvári magyar konzulátust, annak egy szokásos fogadásán a Belvedere szállóban (akkor már Transilvaniának hívták, mert egyesek kifogásolták a Belvedere megnevezést, hisz ilyen nevű szállodában írták alá annak idején a második bécsi döntést), néhány pohár bor után Rácz Győző azt mondta, hogy „itt vagyunk mi, híres erdélyi magyarok”. Mire Kányádi csak annyit mondott, hogy Kossuth is és Görgey is híres magyar volt. Ettől aztán majdnem egymásnak ugrottak.

A Babeş-Bolyai Tudományegyetem főépülete diákkoromban

5 Kányádi Sándor (1929–2018) a Nemzet Művésze címmel kitüntetett, Kossuth-díjas költő, a Digitális Irodalmi Akadémia alapító tagja, a Magyar Művészeti Akadémia rendes tagja.

A tudományos szocializmust Sebestyén Péter tanította, akiről sokat nem tudok. Leadta a blödségeket, próbált röviden válaszolni a provokatív kérdéseinkre, de nem fitogtatta tanári erejét, nem fenyegetett ezek miatt soha. Arra a provokatív kérdésre, hogy nem áll-e fenn a személyi kultusz veszélye Romániában, röviden csak annyit mondott, hogy szerinte nem. Pedig akkor (1968–69-ben) már erősen dühöngött ez. Amikor meghalt, temetésén a román kolléganője (szintén tudományos szocializmust tanított és nacionalista volt) meglepetésünkre nagyon emberi hangon búcsúzott tanártársától, hangsúlyozva, hogy mindig segítette a földijeit (ezen a székelyföldieket értette, hisz Sebestyén Péter székely volt).

A pedagógiát Nagy Károly⁶ tanította, aki, akárcsak apja, Nagy István⁷ író, elkötelezett baloldali ember volt. Ehhez hű maradt 1989 után is, ellentétben sok harcostársával, aki nagyon jól tudott váltani és gazdag kapitalista lett. Merev embernek tartottuk, de azt elérte, hogy elolvassam Makarenko könyvét, amely nekem *Az új ember kovácsa* címmel volt meg, valószínűleg iskolai jutalomkönyvként kaptam (később *Pedagógiai hősközltemény* címen adták ki), és igénytelen külsővel várta a polcon, hogy valami vele is történjék. A szerző rosszkor és rossz helyre született, a könyv – leszámítva az ideológiai körítést – még olvasható is volt. Nagy Károly arra is tanított, hogyan kell titkos információkat szerezni a tanulókról, és hogyan kell azokat felhasználni nevelési célokra. Azt, hogy ezt a módszert, szintén „nevelési céllal”, ma hogyan használja a legnagyobb és legdemokratikusabb testvér (már majdnem atya), azt nap mint nap látjuk és halljuk. Sohasem volt szerencsénk a hivatalból kinevezett nagy testvérekkel!

A matematika módszertanát T. Tóth Sándor⁸ tanította, aki inkább matematikatörténészként ismert. A gyakorlatot – összesen tízen voltunk magyarok – a Brassai-líceumban tartottuk Boda Károlynál. Minden, általunk tartott óra után alaposan megbeszéltük azt, mindkét tanár hasznos megjegyzéseket, tanácsokat adott. De magunk is elmondhattuk a véleményünket. A gyakorlati jegy mellé még egy kollokviumi jegy is kellett. Ezt a kollokviumot, egyik társunk javaslatára, sikerült nagyon jól megszerveznünk. Tanárunk elfogadta, hogy azt a Brassai-val szembeni Hubertus vendéglőben tartsuk meg, ebédelés közben. Ettünk, ittunk és közben vizsgáztunk, válaszolgatva a feltett kérdésekre.

Miután mi 1971-ben végeztünk, engedélyezték, hogy néhány szaktantárgyat is lehessen magyarul tanulni a matematika karon. Első éven az algebra, matematikai analízis és mértan tárgyakat lehetett magyarul tanulni, másodéven már csak az algebrát. Ennek az engedékenységnek az volt az oka, hogy Románia meg akarta szerezni az Amerikai Egyesült Államoktól a legnagyobb vámkedvezményt (és ezt később meg is kapta), de ezért tenni is kellett valamit, mert az amerikai kongresszusban számon kértek bizonyos dolgokat, voltak „akadékos-

6 Nagy Károly (1930) erdélyi magyar pedagógus, pszichológus, pedagógiai szakíró, egyetemi oktató, Nagy István író fia.

7 Nagy István (1904–1977) munkásíró, a Román Akadémia tagja.

8 T. Tóth Sándor (1913–2007) matematikatörténész, egyetemi oktató.

codók” (többnyire magyar származásúak). A cél érdekében azt is megcsinálták, hogy hirtelen egy nagyon szép kivitelezésű magyar nyelvű folyóiratot adtak ki. Örömmel vettem meg az akkori Béke téri újságárusnál. Az első oldalán a kolozsvári Szent Mihály-templom és a Mátyás-szobor volt látható nagyon szép légi felvételen. Nézegettem, hogy mi ez, hisz eddig nem láttam, *Romániai Magyar Szó* volt a címe, új folyóiratnak véltem, de hamar rájöttem a turpisságra, mert rá volt írva, hogy alkalmi időszakos kiadvány. Akkor nem tudtam az okát, de később hallottam, hogy alighogy kijött a nyomdából, repülővel vitték Washingtonba mutogatni. Annyira alkalmi volt, hogy nem is jelent meg belőle csak egyetlenegy szám (1990-től ezen a néven jelent meg az *Előre*). Az ilyen és ehhez hasonló módszerek meg is tették a hatásukat, hisz a vámkedvezményt megkapták. Így engedtek az oktatás terén is. Elsőéven csupán négy tárgyat tanítottak a matematika szakon, ebből a már említett hármat lehetett magyarul tanítani, az informatikát nem. De a magyar diákokat nem volt szabad külön csoportba sorolni (holott az lett volna a logikus és praktikus), hanem vegyesen, ami azt jelentette, hogy az órarendkészítőnek nagyon kellett bővészkednie, hogy elfogadható órarendet készítsen, hisz a magyar diákok hol a közös csoportban voltak, hol külön. Ugyancsak vigyáztak arra is, hogy a bentlakásban (azaz kollégiumban) ne hogy előforduljon, hogy egy szobában csupán magyarok lakjanak (érdekes módon az lehetett, hogy csak románok legyenek). Egyszóval, a Marga rektor által kitalált multikulturalizmusnak mélyebbek a gyökerei, mint azt az ember hinné.

Szórákozás

Annak idején még nem volt szabad a szombati nap, tehát sokszor szombaton is voltak órák. Nekünk a matematikán soha nem volt heti 26 óránál több, míg más szakokon sokszor a 30-at is jócskán meghaladta. De volt olyan fél-évünk (ha jól emlékszem, harmadéven), hogy csak heti 19 óránk volt. Irigyeltek is bennünket. Emlékszem egyik tanárunk jó tanácsára (ma is ajánlom mindenkinek), aki azt mondta, hogy ha minden előadásjegyzetet elolvasunk idejében úgy, hogy megértsük, akkor a vizsgaidőszakban könnyen megtanulhatjuk a vizsgára az egész anyagot. Tehát év közben nem is kell tanulni, csak megérteni!

Vasárnaponként kirándultunk a környéken, a Bükkben, a Bácsai-torokban, néha a Lombi-erdőben. Többnyire kis csoportokban, de voltak olyan alkalmak is, amikor csatlakoztunk „igazi kirándulókhoz”. Emlékszem, amikor Xántus János⁹ volt a vezetőnk, vagy amikor Kovács Nemere¹⁰. Ilyenkor a találkozó reggel 9-kor vagy 10-kor volt valamelyik busz vagy trolibusz végállomásánál. Az volt a szabály, hogy a megbeszélte időpont után még megvártuk a következő buszt, és csak azután indultunk el.

9 Xántus János (1917–1982) földrajztudós, földrajztanár.

10 Kovács Nemere (1942–2003) újságíró, közíró, ifjúsági író, tanár.

Hét közben jártunk színházba, operába, moziba. A „bulik” többnyire szombat este voltak. Nagyon jó hely volt a mai Belvedere szálloda helyén álló kiskocsmá a Fellegváron.

Első évben a tanévkezdés után szinte azonnal végigjárta a bentlakás szobáit az egyik utolsó éves diák (aki később matematikatanár, majd szakinspektor lett Marosvásárhelyen, diákkorában pedig novellája jelent meg az *Utunkban*, a *Helikon* elődjében K. Nyerges József álnéven), felkeresvén a gólyákat, színházi és operabérleteket ajánlva. Felírta az igénylők nevét, majd néhány nap múlva hozta a bérleteket, és csak akkor kellett kifizetni.

A színház hat előadásra hirdetett egyetemi bérletet 9 lejes árban, ami 50%-os kedvezményt jelentett, hisz akkor a legolcsóbb jegy 3 lej volt. Az operabérlet 10 előadásra szólt, 20 lejbe került, ugyanolyan kedvezménnyel tehát, mert itt a legolcsóbb jegy 4 lej volt. Összehasonlításképp megjegyzem, hogy akkor egy feketekává 1 lej volt, 65 baniból pedig meg lehetett reggelizni (ennyibe került egy pohár joghurt és egy kifli), a kezdő tanár fizetése 1280 lej, az egyetemi tanárségédé 1480, egy szoba havi bérlete 400-500 lej. Aki ösztöndíjas volt, az havonta 30 lejt kapott kézbe, mert az ösztöndíj többi részét automatikusan levonták az étkezés és a szállás költségére. Csak a kolozsváriak kapták meg az egész összeget.

A színháznak két egyetemi bérlete volt, két különböző napra hirdetve, az operának, ha jól emlékszem, csak egy. Az egyetemi bérleti előadások este fél 9-től kezdődtek, hogy az is eljuthasson, akinek 8-ig órája volt. A mai fiatalok biztosan megmosolyogják azt, hogy a színházba indulást be kellett jelentenünk a diákszálló kapusánál, hogy 11 óra után érkezvén, ne írja fel a nevünket. A sokszor igazolatlanul későket az igazgató magához rendelte, sőt még a dékán is megtudhatta a dolgot.

A moziban is volt diákkedvezmény, de nem mindig. Minden előadásra fenntartottak néhány protokollhelyet (nem tudom, kiknek, de biztos magas rangú pártembereknek), és ha azokra nem jelentkezett senki, akkor előadás előtt öt perccel kiosztották a várakozó egyetemistáknak.

Olvasgattunk is. Emlékszem az *Utunk*beli írások egyikére-másikára. Szerettük Vári Attila¹¹ szerelmes novelláit, Várad B. László¹² vadásztörténeteit, de érdeklődéssel olvastuk az Imbery Melindával¹³ készült beszélgetést, akkor tudtuk meg, hogy Dsida Jenő¹⁴ felesége volt. El-eljártunk az irodalmi körre (akkor Gaál Gábor-körnek hívták), amelyet egy időben a bölcsészkaron tartottak hetente, aztán pedig a *Tribuna* főtéri irodáiban, az egyetemi könyvesbolt fölött. Ezekén író- és költőjelöltek olvastak fel, többnyire olyanok, akik még nem érték el a „kötetes” szintet, vagyis még nem kerültek be a *Forrás* sorozatba.

11 Vári Attila (1946) Magyarországra áttelepült erdélyi író, költő.

12 Várad B. László (1946–2014) Németországba áttelepült erdélyi író, tudományos ismeretterjesztő, erdészeti és vadbiológiai tanulmányok szerzője.

13 Imbery Melinda 1937-ben ment férjhez Dsida Jenőhöz.

14 Dsida Jenő (1907–1938) erdélyi magyar költő.

A beszélgetést közismert író, szerkesztő moderálta (Fodor Sándorra és Szőcs Istvánra¹⁵ emlékszem). Heves viták voltak, többnyire bölcsészek folytatták, mi inkább hallgattunk. Emlékszem Katona Ádámra,¹⁶ aki idősebb volt nálunk, és mindig nagyon határozott véleménye volt mindenről. Szerettük Szondy György erotikus verseit (nemrég megtaláltam az irataim között egy elkallódott, de aztán előbukkanó szép versét).

*Az egykori New York, később
Continental Szálló képszlapon*

CLUJ – Statuia lui Matei Corvin

*Mátyás-szobor
még Matei Corvin-felirattal*

Látogattuk a könyvtárakat, ahol jól lehetett tanulni. A Király utcai szakkönyvtárunk mellett szerettük az egyetemi könyvtárat, ahol a földszinti nagy olvasóterem mellett szívesen beültünk a második emeleti matematikaterembe, ahol szabad polcra vehettük a matematika- és fizikakönyveket, nem kellett kikérni és kivárni azokat. Itt, a könyvtár előcsarnokában ismerkedtünk és beszélgettünk más szakok diákjaival, és ahol minden magyartalan szóért, kifejezésért 25 banit kellett dobnunk a közös perselybe.

Lelkesen látogattuk a szabadegyetemi előadásokat, amelyek akkor nagyon fontos szerepet játszottak a tájékoztatásban, amolyan oázist jelentettek a kommunista sivatagban. Én néhányszor beültem a képzőművészetiseknek tartott

15 Szőcs István (1928) Aranytoll-díjas író, kritikus, műfordító, a Magyar Művészeti Akadémia tagja.

16 Katona Ádám (1935) irodalom- és művelődéstörténész, köztudós.

esztétika előadásra is. Ezt Földes László¹⁷ tartotta, nagyon érdekes és egyedi stílusban. Jól emlékszem az egyik előadására, amelyet a belvárosi, emléktáblával megjelölt Kővári László-házzal szembeni épületben tartott (azt hiszem, ma is a művészeti egyetem tulajdona). Amint bejött a 15 négyzetméternyi terembe, feldobta lódenkabátját a kályha tetejére (fogas nem volt), és „kedves társaim az elvben” köszöntéssel elkezdte az órát. Két órán át beszélt érdekesen és értelmesen Eminescu *Glossza* című verséről, miközben egyre-másra szívta a cigarettát.

„Nyári gyakorlat”

Egyetemi éveim alatt a szakmai gyakorlaton kívül (amely negyedév végén volt) kétszer vittek ún. „hazafias nyári munkára”. Első és második év végén három-három hétig dolgoztunk úgy, hogy a bentlakásban (kollégiumban) laktunk, és mindennap mentünk dolgozni reggeltől kora délutánig. Csak fiúknak kellett ezeken részt venni, akkor még nem voltak feministák, akik „kiharcolták” volna a lányoknak is a részvételt. Első év végén mezőgazdasági munkára vittek: burgonyát kellett gyomlálni. Erről addig nem hallottam, mivel én a krumplit kapálni szokták, nem várják meg, hogy a gaz nagyra nőjön. Itt magasra nőtt gyomokat kellett kézzel kitépni.

Másodév végén érdekesebb munkát kaptunk. A téglagyárban a vályogtégla készítése, szállítása és szárításra való előkészítése volt a feladatunk. Szétosztottak bennünket a három művelethez. A kész vályogokat csillékkal szállítottuk a gyártelep azon részére, ahol stószba kellett rakni, hogy megszáradjanak. Egyik kollégánk, falusi román fiú, akinek a csillével való szállítás volt a feladata, állandóan nógatta az előtte bandukolókat. Sokszor előfordult, hogy a csillék azért torlódtak fel, mert lassabban ment a lerakás a kellesténél, vagy mert valaki egyszerűen otthagya a maga csilléjét, és elment vizet inni vagy vécézni. Vagy egyszerűen csak mindenki lassan tolt a csillét. Ő azonban nem akart lazsálni, túl lassúnak tartotta a tempót. Mi, a többiek, neveltünk rajta, túlbuzgónak tartottuk. Megfigyelte, hogy a sínpárról van egy leágazás jobbra, majd a lerakatnál is van egy bejövő sínpár. Kipróbálta, hogy sikerül-e kerülő úton ugyanoda jutnia. És amikor kiderült, hogy lehet, nagyon boldog lett, és azután csak azt a kerülő utat használta, szaladt a csillével, és amíg más megtett egy utat, ő legalább hármat. Nem zavarta a többiek gúnyolódása, egyszerűen nem tudott lustálkodni, szerette a munkát, sajnálta a haszontalanul eltöltött időt. És közülünk egy sem akadt, aki követte volna a példáját!

17 Földes László (1922–1973) irodalomkritikus, szerkesztő, lélektan–filozófia szakot végzett a Bolyain. Az *Utunk*, majd *A Hét* főszerkesztő-helyettese.

A Fő tér az 1970-es években

Az 1968-as párizsi diáklázadás hazai hatásai

Másodévesek voltunk, amikor 1968 tavaszán Párizsban diáklázadások törttek ki. Nem emlékszem, hogy az akkori újságok miként számoltak be erről, de biztos arra használták fel az eseményeket, hogy elítéljék a kapitalista társadalom embertelen viszonyait. A kommunista vezérek félték az itthoni esetleges lázongástól, hisz Lengyelországban is voltak diákmegmozdulások, ezért egyik napról a másikra olyan miniszteri határozatot hoztak, hogy egy tanévben legfeljebb nyolc vizsgája lehet egy diáknak. Nekünk akkor másodéven tizenegy lett volna. A kar vezetősége úgy döntött, hogy a nyolc kötelező vizsgába nem számított bele kettőt a téli vizsgaidőszakban letett négy vizsgából, így nekünk mégis tíz vizsgánk lett volna. Néhány kolléganőnk unszolására egy háromtagú bizottságot küldtünk a dékánhoz, hogy kifejezzük ellenvéleményünket. Az akciónk sikeres volt, így a második félévben is csak négy vizsgánk volt. Megszabadultunk például az elméleti mechanika vizsgától, amely tanárral együtt sem tartozott a kedvenceink közé.

Évekkel később olvastam René Fallet *Egy félnótás Párizsban* című kisregényében a következőket:

„A Boul' Mich'-en diákcsapat vonult, felborogatva az autókat, betörve a kirkatokat, molesztálva a nőket, üvöltve, mint emberevők, ha répara fogták őket.

Goubi rémülten bemenekült egy kapu alá, ahol már két öreg reszketett, egy nő és egy férfi.

– Kik ezek a banditák? – dadogta az ártatlan.

A hímnemű öreg felsóhajtott:

- Nem banditák ezek, uram. Ezek a holnap miniszterei, ügyvédek, orvosok.
- Szóval, intelligensek?
- Igen, uram. A haza jövője, a nemzet eleven ereje.

Goubinak gyakran emlegették, hogy nem intelligens. Sose hitte. De most ezen a napon egyenesen örült neki, hogy nem az. Jalignyban majd megpróbál felborítani egy kétfogatút. A tiltakozóknak majd azt feleli, hogy Párizsban ez az intelligens emberek fő foglalatossága. Erre, következetlenül, ismét hülyének nevezik majd...”

Ehhez, furcsa módon, csak egyetlen megjegyzést lehet fűzni: No comment.

Még abban az évben, amikor hazamentem Margittára, és elmentem a borbélyhoz, aki személyesen ismert, hajnyírás közben megkérdezte, hogy miért lázongtak Párizsban a diákok. Jobb életkörülményekért, modernebb, hatékonyabb oktatásért – mondtam. Erre olyan kérdést kaptam, amelyre nem tudtam jó választ adni: Honnan tudják, milyen a modernebb, hatékonyabb oktatás?

Diáktábor-szervezés

Az 1960-as évek vége felé az egyetemen működő diákszövetséget (amolyan diákszakszervezet) beleolvastották a politikai diákszervezetbe, a KISZ-be (Kommunista Ifjak Szövetsége), melyet ezután Kommunista Diákszövetségnek hívtak. Negyedévesen bekerültem ennek az egyetemi vezetőségébe. Nem sok vizet zavartam. Rám bízta a marosfői táborba küldendő diákok toborzását. Marosfőn akkor diákaktivista-képző tábor működött. Ide olyan diákokat küldtek a karok, akik vagy már szerepet vállaltak a szövetségben valamilyen szinten, vagy számítottak rájuk. Hát nem volt nagy tolongás! Amikor már közeledett a határidő vége, még jó néhány hely volt betöltetlen. Az nem lehetett, hogy ne kerüljön annyi diák, ahány hely van. Próbáltam meggyőzni az ismerőseimet, barátaimat, mondván, hogy a délelőtti gyűléseket ki lehet bírni, és azonkívül jókat lehet kirándulni, lehet szórakozni. És nem kell félni, mert ez nem jelent kötelező részvételt majd a szövetség munkájában. Végül sikerült elegendő számú résztvevőt találnom. Egyik évfolyamtársam szívesen ment, mert a barátnője székelyföldi volt. Minden lehetőséget megragadott, hogy le-lelépjen a táborból. Amikor nem tehetette, akkor legalább telefonálni szeretett volna. De ott csak a táborparancsnokság irodáiban volt telefon. A titkárnőt sikerült meggyőznie, és néha engedte, hogy telefonáljon, ha nem volt benn senki a főnökségből. Egyik alkalommal senki sem volt az irodában, még a titkárnő sem, ő pedig rutinosan elkezdett telefonálni. Kis idő múlva bement valaki, így rövidere fogta a szövegelést. Amikor abbahagyta a telefonálást, és próbált mentegezőznie románul, az illető magyarul megkérdezte, hogy tudja-e, hogy ő kicsoda. Őszintén bevallotta,

hogyan nem tudja. Mire a következő választ kapta: „Én vagyok a tábor parancsnoka, és ez azt jelenti, hogy egyetlen tevékenységen sem vettél részt. Na tényleg, és többé meg ne lássalak itt!” Az illető Pusztai Kálmán¹⁸ volt, a kolozsvári műegyetem fiatal tanársegédje, aki ilyen egyszerűen megoldotta a problémát. Azt hiszem, a későbbiekben is hasonló gyors és praktikus megoldásai voltak. Ő szervezte meg, alakította ki a kolozsvári egyetemi központ internethálózatát. Korai halála után a kolozsvári Műszaki Egyetem kommunikációs központját róla nevezték el.

A kihelyezés

Utolsó évesek voltunk az egyetemen, amikor új kolléga jelent meg az évfolyamunkon. Idősebb volt nálunk, és Bukarestből jött. Hamarosan megtudtuk tőle, hogy miért került Kolozsvárra. A bukaresti egyetemen tanult, és Zoe Ceaușescunak udvarolt. Ezt a szülők nem nézték jó szemmel, és amikor egyik évben őszre maradt néhány vizsgája, teljesen törvénytelenül kitétték az egyetemről, és azonnal be is hívták katonának. Miután leszerelt, nem vették vissza a bukaresti egyetemre, de felajánlották, hogy Kolozsváron folytathatja. Nagyon jó mesélő volt, hittük is, amit mondott, meg nem is. De később kiderült, hogy valószínűleg igazat mondott.

1989 előtt Romániában az egyetemet végzetteket hivatalból kihelyezték (kinevezték) a végzettségüknek megfelelő állásokba. Ez úgy történt, hogy a végzetteket országos szinten sorba rendezték az egyetemen elért eredményük (az egyetemi évek jegyeinek átlaga és az államvizsgajegy) alapján. Amikor mi végeztünk 1971-ben, még nem működött a később bevezetett telekonferenciás módszer, így mind a négy egyetem (a bukaresti, a kolozsvári, a temesvári és a jászvásári) matematika karon végzett hallgatói (körülbelül 400-450-en!) Temesvárra mentünk, és ott történt meg a helyek kiválasztása az elfoglalandó állások listája szerint, az elkészített diáknévsor sorrendjében. Első nap, amikor az épület előtt várakoztunk, megjelent a bukaresti kollégánk Zoe Ceaușescuval karonfogva, és végigsétáltak előttünk.

A kolozsvári matematika karra nyolcan kaptunk tanársegédi kinevezést, ebből haton az újonnan alakult informatika szakra. Amikor szeptember elsején megjelentünk, hogy elfoglaljuk az állást, a dékánhelyettes azzal fogadott, hogy még nem tudják, mi lesz velünk, de hamarosan kiderül. Addig annyit tehetünk, hogy jó albréletet keresünk, mert az egyetem nem tud lakást biztosítani, de október elsejéig üresek a diákkollégiumok, tehát lakhatunk ott. Már első nap beleütköztünk a folyosón a bukaresti fiúba (valamilyen ügyben járt Kolozsváron, és benézett az egyetemre, mondta). Rögtön elárulta, hogy ha még nem tudnánk,

18 Pusztai Kálmán (1944–2005) villamosmérnök, egyetemi tanár.

szeptember 13-ától Bukarestben részt kell vennünk egy egyéves továbbképző tanfolyamon. Akkor hozták be az országba az első IRIS 50, francia gyártmányú számítógépeket, amelyeknek szabadalma alapján kezdték aztán gyártani a FELIX C-256-os gépeket. Ennek a működését, programozását, üzemeltetését kell elsajátítanunk. És úgy volt! Ma sem tudom, honnan volt ilyen jól informált. Milyen magas körökben mozoghatott? De nem lett a pártfőtitkár veje, és nem tudok róla, hogy akár szakmailag vagy politikailag kimagasló sikereket ért volna el.

Akkoriban az egyetemi oktatás ötéves volt. Utolsó félévben már nem voltak órák, csak a diplomamunka megírásával foglalkoztunk, de ugyanúgy kaptuk az ösztöndíjat, mint addig. A mi időnkben már nem kellett záróvizsgázni (gondolom, szintén a Ceauşescu-lánynak köszönhetően, de nem abban az évben törlték el, amikor mi végeztünk, hanem előrelátóan már hamarabb, talán éppen akkor, amikor az érettségit is megkönnyítették). A diplomamunkát le kellett gépeltetni, de a képleteket kézzel írtuk be. A műszaki egyetemen kézzel írottat is elfogadtak, igaz, az fekete tussal és kalligrafikus írással készült, de szebb volt, mint a mienk. Másfél évtizeddel később a doktori tézisem is írógéppel készült, de akkor már saját magam gépeltém, kihasználva az írógép minden lehetőségét (pl. index, kitevő), de a bonyolultabb képletek csak kézzel kerültek bele.

A Széchenyi (Mihai Viteazul) tér egy 1960-as évekbeli képeslapon

Házassági kérelem

1973 őszén ismerkedtem meg Pozsonyban leendő feleségemmel, amikor három hónapot töltöttem a Komenský Egyetem számítóközpontjában. Miután eldöntöttük, hogy összeházasodunk, nekem az akkori államtanácstól engedélyt kellett kérnem, mivel akkor román állampolgár engedély nélkül nem házasodhatott meg külföldi állampolgárral. Egy ilyen engedélyt általában néhány hónap alatt megadtak, nekem azonban csak 22 hónap után. Ennek a története talán nem érdektelen.

Négy-öt hónap után, amikor már vártam az eredményt, megkeresett a tanszéken a karunkért felelős szekuritátés tiszt azzal, hogy szeretne velem beszélgetni a házasságiengedély-kérelmemről. Addig nem ismertem, a nevét nem értettem jól, és nem is igyekeztem megjegyezni. Én válaszoltam a kérdéseire, mondta, hogy neki jellemzést (jelentést?) kell írnia rólam. A végén célzásokat tett arra, hogy segíthetném a munkájukban. Elengedtem a fülem mellett. Többször telefonált, keresett, majd a lakásomon is felkeresett. Érdeklődött a külföldi diákokról, akiket akkor tanítottam az előkészítő tanfolyamon, és ekkor nyíltan megmondta, hogy mit szeretne tőlem. Utána napokig gyötrődtem, hogyan bújjak ki ez alól, aggódtam az engedély miatt. Nem szóltam senkinek, eldöntöttem, hogy bármi legyen is, nem vállalom. De hogy mondjam meg neki? Amikor újra bejelentkezett, hogy mikor fog megkeresni, féltem, hogy nem lesz bátorságom ellenállni. Érkezése előtt fél órával megittam egy üveg bort, hogy legyen bátorságom megmondani, hogy nem vállalom a „hazafias feladatot”. És sikerült már a beszélgetés legelején, persze olyan formában, hogy én nem tudok titkot tartani, ezért nem lennék hasznára. És még hozzátettem, remélem, emiatt nem lesz semmi bántódásom. Ezen felháborodott, mit képzelek én, kicsodák ők? Utána nem keresett többet.

Akkoriban a karon sok diák volt és kevés tanterem. Nem tudom, mi módon intézte el az egyetem, hogy megkaptuk használatba a református teológia nyugati szárnyának a második emeletét. Az udvaron keresztül közelítettük meg, a hátsó lépcsőfeljárót használva. Nem tudom, mettől meddig használtuk, de 1975-ben már biztos, és 1977-ben még mindig (emlékszem, éppen ott volt óráim a bukaresti földrengés másnapján). Volt egy kis tanári szoba, telefonnal. Egyik délelőtt a szünetben telefonon kerestek a dékáni hivatalból, a titkárnő azt mondta, hogy a dékán megkér, menjek be hozzá órák után. Nem tudtam elképzelni, mit akarhat. Amikor megérkeztem, a párttitkárral (aki tanszéki kollégám volt) fogadtak, és a dékán elmondta, hogy értesítették őket, miszerint én kitelepedési engedélyért folyamodtam. Mi ebben az igazság? (Egy ilyen tett akkor nagy bűn, hazafiatlan cselekedet volt.) Én elmondtam, hogy ez nem igaz, én házassági engedélyt kértem, és azt várom. Utána sincs szándékomban elmenni az országból. A párttitkár feszült arca megnyugodott, és csak annyit mondott: „Ugye megmondtam”. Én hozzátettem, ha kitelepedési engedélyt kértem volna, azt neki (mint tanszékbéli kollégának) értésére adtam volna.

Nem tudtam eldönteni, hogy ez mi volt. Azt sejtettem, hogy kitől származott az információ. De miért kellett ezt csinálni? Hisz amikor beszélgettünk, erre is rákérdezett, és én válaszoltam. Az államtanácshoz benyújtott nyomtatvány tartalmazta a kérdést, hogy a házasság után hol szándékozunk lakni. Aztán arra gondoltam, hogy tőle jelentést kértek, de semmilyen lényeges információt nem mondtak rólam. Egy évvel azelőtt voltam katona (szerencsére csak hat hónapig!), és megfigyeltem, hogy a magas rangú tisztek milyen fölényesen lekezelték a beosztottaikat. Néha még elöttünk is, de ha nem vették észre, hogy látjuk vagy halljuk őket, akkor nagyon brutálisan. A szekuritáté is katonaság, biztos itt is ez a helyzet. Ő nem tudott arról, hogy mit írtam a kérdésbe, nekem pedig nem hitte el. De az is lehet, hogy ezzel fenyegetni akart. Vagy üzenni, hogy jobb lenne, ha elmennék? Gondolom, neki nagy elégtétel lett volna, ha én mégis úgy döntök utólag, hogy elmegyek az országból. Akkor rászolgáltam volna, hogy megbízhatatlan vagyok, mert gondolom, ezt írta rólam a jelentésbe.

Ezek után tudtam, hogy sokáig kell várnom az engedélyre, ha egyáltalán megkapom majd. Az ismerőseim tanácsokkal láttak el, hogy kihez kellene fordulnom segítségért. És én hallgattam rájuk, és megpróbáltam mindent megmozgatni, amit csak lehetett. Ma tudom, hogy ebben sok-sok naivság volt, olyanokhoz is küldtek, akiknek akkor már semmi hatalmuk nem volt.

Abban mindenki egyetértett, hogy elsősorban Péterfi István¹⁹ rektorhelyetteshez kell elmennem, aki akkor az államtanács alelnöke is volt, akadémikus, egyszerűen befolyásos embernek látszott. Bejelentkeztem hozzá kihallgatásra (amikor rektorhelyettes voltam, nálam ilyen nem volt, bárki bármikor bejöhett hozzám, ha épp nem voltam gyűlésen). Ez a kihallgatás nagyon érdekes volt. A rektori irodában fogadott, egyedül volt, természetesen magyarul köszöntem, ő románul válaszolt. Hellyel kínált, és én elkezdtem a mondanivalómat magyarul, ő eleinte románul válaszolt, de a legvégére átváltott magyarra. Ezt személyes sikernek könyveltem el. Lényegében semmit sem ígért, csak annyit, hogy érdeklődni fog. Az volt a benyomásom, hogy jobbnak látná, ha elmennék az országból (és ez nem rosszindulat volt nála, megkeseredett, unott embernek tűnt), mert különben csak problémáim lesznek. Egyszer még beszélgettem vele később, akkor is ez volt az érzésem.

Ismeretlenül felkerestem Takács Lajost,²⁰ a Bolyai Egyetem utolsó rektorát, majd Nagy István író. Ismerőseim ajánlására. Ez nagy naivság volt részemről, hisz akkor mindketten félreállított emberek voltak (persze én akkor ezt nem tudhattam), és még azt is hihették, hogy valaki azért küldött, hogy valamilyen módon provokáljam, lejáratassam őket. Jóindulatúnak tűntek, de hidegen fogadtak, ezt éreztem.

19 Péterfi István (1906–1978) botanikus, egyetemi tanár, akadémikus, 1959–1976 között rektorhelyettes, 1968–1978 között Románia Államtanácsának alelnöke.

20 Takács Lajos (1908–1982) jogász, egyetemi tanár, a Bolyai Egyetem utolsó rektora.

Kezdték fogyni a tanácsok. Egyszer egyik jó ismerősöm azt mondta, hogy a feleségének rokona Gáll János,²¹ a tudományos szocializmus tanára, és amikor legutóbb meglátogatták, beszélt neki az én ügyemről. Megkérdezte, nem tudna-e segíteni. Miután Gáll János arra a kérdésre, hogy nem vagyok-e „hözöngő magyar”, megnyugtató választ kapott, megígérte, hogy beszél telefonon Huszár Sándorral,²² aki akkor *A Hét* főszerkesztője volt Bukarestben. Nemsokára üzent, hogy hívjam fel telefonon Huszár Sándort, mert fogad. El is mentem Bukarestbe, a szerkesztőségben fogadott nagyon barátságosan. Amikor említettem, hogy beszéltem Péterfivel, és semmit sem ígért, majdnem a plafonig ugrott, úgy szidta. Mindvégig csak galambásznak nevezte, egyszer sem ejtette ki a nevét (később tudtam meg, hogy Péterfi könyvet írt a házigalamb tenyésztéséről). Azt mondta, van ismerőse az államtanácsnál, akit megkér, hogy nézzen utána a dossziémnak. Ha ez nem jár eredménnyel, akkor megpróbál összehozni Méliusz József²³ költővel, aki akkor a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának alelnöke volt. Úgy tűnt, hogy végre jó úton vagyok!

Amikor legközelebb telefonon felhívtam Huszár Sándort, tudtomra adta, hogy az illető utánanézett a dossziémnak, és csodálkozva közölte, hogy a galambász mégiscsak szólt az érdekekben, mert ennek hatására kicsit feljebb került a dossziém a sorban. Viszont Méliusszal nem jön össze a dolog, mondta, mert nem érzi jól magát, a felesége arra kérte, hogy ne zavarjuk. Tudomásul vettem, hisz tudtam valamit a Méliusz életéről, tudtam, hogy idegileg nem teljesen egészséges. Utána talán már csak egyszer beszéltem Huszár Sándorral, nem emlékszem, hogy telefonon vagy személyesen, amikor egy temetésen találkoztunk Kolozsváron, de lehet, hogy ez sokkal később volt. Akkor mégiscsak telefonon lehetett! Nagyon kimért volt, semmi sem volt benne az első találkozásunk kedvességéből. Elgondolkoztam, mi lehetett az oka? Talán az ismerőse megláthatta a dossziémban a negatív jellemzést? És azt javasolhatta neki, hogy nem érdemes miattam exponálnia magát? És akkor ezért nem hozott össze Méliusszal sem, nem pedig a betegség miatt.

Mivel eredmény nem volt, elhatároztam, hogy elmegegyek kihallgatásra az államtanácsához. A szokásos, nem barátságos, de nem is elutasító beszélgetés volt. Igazolást is vittem, hogy a menyasszonyom állapotos. Természetesen ígéret ilyenkor nem szokott lenni, az illető nincs döntési helyzetben, ő csak meghallgat és referál a főnökeinek.

A menyasszonyom kedvenc tanára, Turczel Lajos²⁴ éppen abban az évben adta ki egyik könyvét, és megkérte, hogy juttassa el Méliusznak a dedikált példányt. Kaptam az alkalmon, megszereztem a Méliusz József címét, és a könyv mel-

21 Gáll János (1930) erdélyi politológus, a tudományos szocializmus tanára és kutatója a kolozsvári egyetemen.

22 Huszár Sándor (1929–2005) prózaíró, színműíró, műfordító, szerkesztő, főszerkesztő.

23 Méliusz József (1909–1995) író, költő, műfordító.

24 Turczel Lajos (1917–2007) pozsonyi egyetemi tanár, irodalomtörténész, a csehszlovákiai magyar irodalom kutatója.

lé betettem egy levelet a problémánkkal. Hamarosan válaszolt, és arra kért, hogy küldjek neki egy kérést a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának címezve.

Nem emlékszem már, hogy ez mikor is volt, mennyi idő telt el, amíg értesítést kaptam Bukarestből, hogy menjek az engedélyért, mert jóváhagyták. Sem akkor nem tudtam, sem ma nem tudom, hogy végül is kinek a segítsége volt a döntő. Az is lehet, hogy senkié, 22 hónap után úgy gondolták, hogy megkaphatom. De azért telefonon felhívtam Huszár Sándort is és Méliusz Józsefet is. Megköszöntem a jóindulatukat. Méliusz arra kért, írjak egy rövid köszönőlevelet a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának. Megtettem.

Amikor a felvidéki Királyhalmecen az anyakönyvi hivatalba beadtuk a házasságkötéshez szükséges papírokat, a tisztviselő megnézte a román nyelvű engedélyemet, és megjegyezte, hogy kellene egy hivatalos szlovák fordítás, de ő is tudta, hogy a környéken nincs hivatalos román fordító, ezért elfogadta, hogy majd később pótoljuk. Szerencsénkre nem volt bürokrata. Mi pedig máig elfelejtettük pótolni.

Nemrég csodálkozva vettem észre, hogy a nevem szerepel a Petőfi Irodalmi Múzeum adattárában. Hogyan kerültem oda? Kis keresgélés után kiderült, hogy Méliusz hagyatéka került oda, és benne van három levelem. Az is kiderült innen, amire én már nem emlékeztem, hogy 1976. május 17-én, június 5-én és szeptember 25-én írtam ezeket. Ezekről nincs másolatom, és nem őriztem meg a Méliusz levelét sem (lehet, hogy az ő hagyatékában van másolat róla). Alig-alig őriztem meg néhány levelet, dokumentumot (és nem is mindig a legfontosabbat), akkor nem gondoltam arra, hogy ezeket érdemes eltenni az utókornak.

Goldner Gábor²⁵ kollégám mondta egyszer, hogy 1990 nyarán egy főtéri tüntetésen észrevette maga mellett az egyetemért (vagy karunkért) felelős egykori szekust, és rákérdezett, hogy most hol dolgozik. Az válaszolta, hogy ugyanott, majd hozzátette: „de már nem vagyunk elnyomó szervezet”.

Harc a vámhivatallal

Amikor feleségem 1978-ban megkapta a végleges letelepedési engedélyt Romániába, egy kis furgonnal elhozta könyveit és egyéb dolgokat, amelyek befértek az autóba (sok minden már addig elkerült). A borsi vámnál, annak ellenére, hogy az illetékes szlovák vámhivatal engedélye szerinti leltár alapján kívánta behozni a könyveket, belekötötték az *Új Magyar Lexikon* hat kötetébe, és el is vették, mivel azokat nem lehet Romániába behozni. A dolog pikantériája az, hogy több Illyés Gyula-kötet is volt a könyvek között, de azok nem érdekelték őket, pedig akkor Illyés Gyula²⁶ egyáltalán nem volt kívánatos személy Romá-

25 Goldner Gábor (1940–2011) matematikus, egyetemi docens, zsidó hitközségi elnök.

26 Illyés Gyula (1902–1983) háromszoros Kossuth-díjas magyar költő, író, drámaíró, műfordító, lapszerkesztő, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja.

niában az 1974-es magyar–román polémia miatt. Én tudtam, hogy a kolozsvári egyetemi könyvtárban szabad polcon volt mind a hét kötet. Elhatároztam, hogy nem hagyom annyiban a dolgot. Levelet írtam a feleségem nevében a borsi vámhoz és saját nevemben a kolozsvári vámhivatalhoz. A borsi vámhivataltól kértem, hogy küldjék el címünkre a visszatartott könyveket, hisz azok megtalálhatók a kolozsvári egyetemi könyvtárban, és megadtam a könyvtári jelzetet is. Erre azt a választ írták, hogy a visszatartott könyveket 45 napig tartják a vámnál, utána elkobozzák. Ez idő alatt azonban visszavihetők Magyarországra. A kolozsvári vámosok a bukaresti központi vámhivatalhoz utasítottak. Nem tudom, kinek volt az ötlete, de nagyon jól jött, hogy írjak egy levelet a kolozsvári könyvelőszó központhoz (irodájuk és raktáruk a Zápolya és Kövespad utcák találkozásánál volt). Megjásztottam a naiv érdeklődőt, megkérdezvén, hogy az egyetemi könyvtárban található lexikont árusították-e valaha Kolozsváron, és ha igen, akkor mennyi volt az ára, mert szeretném megvenni. Hamarosan megkaptam a választ, amely teljesen kielégítő volt, mintha ráéreztek volna a dolog lényegére. Megírták, hogy árusították a könyvet, megírták az egyes kötetek árát, és sajnálattal jelezték, hogy jelenleg nem kapható, de ha majd lesz, akkor értesítenek (erre nem került sor, szerencsémre). Ennek a levélnek a másolatát elküldtem a borsi vámhoz, de amikor nem kaptam választ, személyesen mentem el a kötetekért. Hosszas vita után visszaadták, ám vámot számoltak fel, összesen 146 lej és 39 lej fekbért (mintha az én hibámból kellett volna ott tartani).

REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

SECRETĂ DE STAT

DIRECȚIA GENERALĂ A VĂMLOR

VAMA BORS

Cod. Postal 3700

Nr. 3130

78 Litru... Ziua 6.

C ă t r e

KASA MAGDALENA

CLUJ-NAPOCA

Al. Gurghiu, nr. 4, ap. 30

Urmare cererii Dvs. jurnalistă la Vama Borș sub nr. 3100/1978, vă facem cunoscut următoarele:

În conformitate cu prevederile legale în vigoare bunurile reținute în vamă, la intrarea în țară, se păstrează la dispoziția călătorilor timp de 45 zile de la data reținerii, după care devin proprietatea statului.

Deoarece Dvs. nu puteți importa cărțile reținute, acestea vă stau la dispoziție timp de 45 zile, pentru a le scoate din țară, și a le transporta în RPU.-

ȘEFUL VĂMII

I. Marge

CUPON

MANDAT POSTAL

Nr. 1879

Lei = 146 =

EXPEDITOR

ADRESA

Jen Marge

Vama Bors

Cau. Bors

Jud. Bihor

3700 ORADEA

Șt. cu data prezentării

M.T.C. 29-1-301

A borsi vámhivatal levele, amelyben értesítenek, hogy a könyveket nem lehet behozni Romániába, és mellette a postai szelvény a visszaküldött vámilleték összegével és a vámfőnök nevével

 DIRECȚIA GENERALĂ A VĂMILOR
 REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
 DIRÉCTION GÉNÉRALE DES DOUANES
 DE LA RÉPUBLIQUE SOCIALISTE DE ROUMANIE
 No. o83

București 9 ian. 1979
 Str. N. Iorga nr. 19
 Telefon : 50.75.40

Spre știință:
 - Redacția ziarului
 SCINTEIA (ref.nr.47285/
 18 din 12.dec.978 cu res
 tituirea scrisorii)

Tov. KASA ZOLTAN
 Aleea Gurghiu nr.4 ap.3o
 Cluj Napoca

Referitor la cererea dvs., adresată Direcției
 Generale a Vămilelor, trimisă în copie cu nr.47285/18 din
 12 d.c.1978, de redacția ziarului "Scinteia", vă facem
 cunoscut că din verificările făcute la vama Borș au rezul-
 tat următoarele :

- Deoarece ați avut o cantitate mare de bagaje,
 printre care și peste 23o cărți, aduse cu ocazia stabili-
 rii soției dvs. în România, controlul efectuat de organele
 vamale a durat, în mod normal, mai mult decât la un călă-
 tor obișnuit.
- Efectuarea controlului vamal, care s-a desfășurat
 potrivit normelor în vigoare, nu trebuia să fie conside-
 rată de dvs., ca o primire nepoliticoasă.
- Cele șase volume ale dicționarului reținute la
 intrarea în țară cu adeverința nr.165o/22 august 1978,
 puteau fi expediate de vamă pe adresa dvs. sau la vama
 Cluj, în vederea eliberării, dacă solicitați acest lucru
 în scris către vama Borș. Cu ocazia deplasării dvs. în
 ziua de 3o sept.1978 la vama și prezentarea scrisorii de
 la Centrul de librării Cluj cu prețul de vânzare al dic-
 ționarului, cele șase volume v-au fost eliberate cu plata
 taxei vamale aplicate la prețul lor de vânzare în țară.
- Din cele comunicate de vama Borș rezultă că dicțio-
 narul în cauză a fost reținut de vamă deoarece nu se cuno-
 ștea care este prețul de vânzare în țară, în vederea sta-
 bilirii taxei vamale.
- În ceea ce privește taxa vamală de import, men-
 ționăm că s-a dispus eliberarea dicționarului fără taxe
 vamale și am dat dispoziții vămii Borș să îndeplinească
 formalitățile de restituire a sumei de 146 lei plătită
 de dvs.-

DIRECTOR GENERAL

*A bukaresti központi vámhivatal levele, jobb felső sarkában
 a Scinteia újságra való hivatkozással*

Október elején írtam egy hosszú levelet a központi vámhivatalnak Bukarestbe, nehezményeztem az udvariatlan fogadást a borsi vámnál, aprólékosan leírtam, hogy teljesen jogtalanul vámot számoltak fel, holott közben postán megkaptuk a Szovjetunióból a hiányzó hetedik kötetet (ezt a feleségem kárpát-aljai rokonai küldték, mert hiányzott, ám tesztelésként is, hogy megkapjuk-e), még hozzá vámmentesen. Akkor is volt olyan törvény, hogy egy hónapon belül válaszolniuk kellett volna, de két hónap elteltével semmi választ nem kaptam. Ekkor, december elején írtam egy levelet a *Scînteia* nevű központi pártlapnak, kifogásolva, hogy ennyi idő után sem kaptam választ. Január 9-én aztán megérkezett a válasz a bukaresti vámosoktól, amelyben egy egész oldalon magyarázzák a bizonyítványt: nem kell udvariatlanságnak tekinteni, ha sokáig tartott a vámolás, hisz sok könyv és csomag volt; azért tartották vissza a könyveket, mert nem tudták az árát, és így nem tudták volna megállapítani a vámot (nem tudták, hogy a Borsról kapott levélben az szerepel, hogy nem lehet behozni az országba a lexikont, és azt sem, amikor végül kiadták, a könyvön szereplő forintár alapján akartak vámot számolni, még hozzá egy-egyben számítva az átváltást, holott akkor 1 lej 1,70 Ft volt, és csak miután megmutattam a könyvelosztótól kapott levelet a romániai árral, akkor számolták át). Törvénycikkelyre hivatkozva írták, hogy a vámolás teljesen jogos volt. A levél a műfaj remekműve, mert ezután az utolsó bekezdésben azt írták, hogy utasították a borsi vámhivatalt, hogy fizesse vissza a felszámolt vámot.

Alig telt el egy hét, és postán megkaptuk a 146 lejt, azaz a vámillétéket, a postai szelvényen a borsi vámfőnök szerepelt feladóként. Ha még él Ion Marge úr (akkor elvtárs volt), és valaki ismeri, kérem, üdvözölje a nevemben.

Az egész ügy illetén kimenetét sikernek könyveltem el, és nem foglalkoztam azzal, hogy a fekbéreként felszámolt 39 lejt is visszakérjem. Pedig lehet, hogy azt is vissza lehetett volna szerezni.

Politikai szerepvállalás

1989 után nehezebb volt kimaradni a politizálásból, mint bekapcsolódni. Akkor még bárkiből lehetett politikus, aztán sokan megmaradtak, sokan lemorzsolódtak (nem mindig érdem szerint). Szerencsémre kimaradtam, így megmenekültem egy csalódástól, mert politikusként biztos megbuktam volna, annyira idegen volt számomra az a közeg. Azt szoktam mondani kicsit provokatívan, hogy a politikus olyan ember, aki úgy hazudik a szemembe, hogy tudja, hogy én is tudom, hogy hazudik, és mégis megteszi.

1989 előtt más volt a helyzet, akkor az ember sokszor belekényszerült, persze akkor is el lehetett kerülni a magasabb szintű politizálást, de helyi szinten nem mindig, vagy csak nagyon nehezen. Ez a kijelentés magyarázatra szorul, gondolom, az én esetem megteszi.

Az egyetemeken könnyen felvették a kommunista pártba a diákokat, nem kellett hozzá egyéb, csak hogy jól tanuljon, és hogy ne legyen rossz a származása. Nekem 1968-ban már megbocsátották azt, hogy édesapámat annak idején kuláknak nyilvánították, mert akkor már tisztviselő volt. Gondolom, a statisztikába az is kellett, magyar is kellett, mert akkor minden aszerint működött. Amikor szóltak, nem mertem ellentmondani, pedig éppenséggel lehetett volna. De akkor egy ellenkezés meg is pecsételhette az ember sorsát. Később láttam, hogy nálunk, a matematika karon akkor már nem voltak elvhű vad kommunisták, de gyárakban még előfordultak, ahogy az egyetemen is voltak azelőtt. Emlékszem, hogy egyszer, valamikor az 1980-as évek elején, már tanársegéd koromban, felvételiztetni küldtek Jászvásárra. Hárman mentünk: Bodor András²⁷ történészprofesszor, Korodi Gál János²⁸ ornitológus és én. Vizsgatételeket kellett magyarra fordítani és dolgozatokat javítani, mert abban az időben sok székelyföldi diák jelentkezett oda a moldvai egyetemre, nem is volt nagyon távol, és kevesebb megkülönböztetésben volt részük, mint máshol. A vonaton sokat meséltek mindenről, én, aki akkor még nem sokat tudtam a Bolyai Egyetemről, az 1950-es évekről, nagyon figyeltem hát minden szavukat. Igen jól emlékszem Korodi Gál János egyik megjegyzésére, hogy diákkorában és majd fiatal tanársegédként is, ha az utcán ment, és meglátta az egyetemi párttitkárt vagy akár a KISZ-titkárt közeledni a járdán, jobbnak látta (ha még volt ideje) átmenni a másik oldalra, hogy ne találkozzék vele. Azt hiszem, ez sok mindent elmond azokról az időkről.

Akkoriban, amikor az egyetemre kerültem, nagyon sokat adtak a látszatra. A párt vezetésében magyarnak is kellett lennie, ha lehetett, nőnek is. Ha volt a karon egy magyar nő, akit megfelelőnek tartottak vezetői funkcióba, akkor azzal egy csapásra két legyet lehetett ütni. De a tanárok között akkoriban még kevés volt a nő. (Zárójelben jegyzem meg Bustya Endre²⁹ Ady-kutatónak azt a mondását, hogy Marosvásárhelyen az ötvenes években a börtönben olyan demokrácia volt, hogy román rabot csak román őr vert, magyar rabot pedig csak magyar őr. Ilyen *finom-ságokra* is figyeltek, ő tapasztalatból tudta, mert volt benne része többször is.)

A matematika karon kevesen voltunk magyar tanárok, és mindenhova kellettünk, ezért felváltva voltunk titkárhelyettesi funkcióban, mert a kari párttitkár helyettese hivatalból mindig magyar volt. Akkor már ez a funkció, de akár a párttitkári is inkább arra volt jó, hogy aki elvállalta, az tartotta a hátát a felettesek felé, és védte a kollégáit a sok fölösleges bornírtságtól, minimálisra csökkentve a karon a politikai tevékenységet. A párttitkárok is két évente váltották egymást, így többen sorra kerültek, és senkinek sem kellett túl sok időt vesztegetni ezekkel a dolgokkal. Mivel mi, magyarok kevesebben voltunk, gyakrabban sorra kerültünk, én mintegy húsz év alatt kétszer.

27 Bodor András (1915–1999) történész, műfordító, egyetemi tanár, a Bolyai Társaság első elnöke.

28 Korodi Gál János (1929–1986) ornitológus, egyetemi docens, természettudományi szakíró.

29 Bustya Endre (1927–1996) irodalomtörténész, műfordító, Ady-kutató.

Majdnem botrány lett abból, hogy az 1980-as évek elején egy ellenőrzéskor rájöttek, hogy nálunk, a karon a pártgyűléseken felolvasott anyagokban, beszámolóknak nincs Ceaușescu-idézet. Az akkori párttitkár gyors reagálásán múltott, hogy nem lettünk nyilvánosan kipellengérezve emiatt. Biztosította az ellenőrzőket, hogy ez a továbbiakban nem fog előfordulni, és vállalta, hogy az archívumban lévő anyagokat két héten belül „retusáltatja”. Egy fiatal kollégát odatett, hogy keressen megfelelő idézeteket, és az anyagok első oldalát gépeltesse újra, beillesztve az idézetet, és kihagyva annyi részt, hogy az oldal utolsó mondata megmaradjon úgy, hogy az első oldal megfelelő módon illeszkedjék a többihez.

Üdítő történet a következő. Az 1980-as évek közepén Both Nicolae, az algebra professzora (akkor még docens) volt a kari párttitkár. Szimpatikus ember, bármiről beszélt, előadást tartott, az mindig érdekes volt. Hobbiból órákat javított, minden kolléga zseb-, kar- és vekkeróráját ő javította nagy hozzáértéssel, és természetesen teljesen ingyen. Egyszer két napra elutazott, és azt mondta nekem, a helyettesének, hogy ha adódik valamilyen probléma, akkor oldjuk meg legjobb tudásunk szerint, de ha ég a ház, hagyjuk, hogy égjen. Nagyon meglepődtünk, amikor 1990-ben kiderült, hogy Both párttitkársága idején titokban végezte a görögkatolikus teológiát. Ma sem tudom, hogy az akkori szekuritáté tudta-e ezt, és elnézte neki, vagy nem tudott róla. Lehet, hogy ez a szerv mégsem volt olyan hatékony, mint ahogy akkor gondoltuk? Hatalma a félelemkeltésben rejtett.

Bothot hamarosan fel is szentelték, Szilágy megyei szülőfalujában prédikált minden vasárnap. Nem hallottam prédikálni, de egyszer alkalmam volt olyan temetésen részt venni, ahol ő celebrált, egyik kollégánkat temette. Az a temetés nem volt lehangoló, nem volt szomorú, hanem inkább felemelő.

Volt idő, amikor nem jelentett problémát a diákok felvétele a pártba, eleendően jelentkeztek, de lehet, hogy biztatták is őket (ez azonban nem volt közismert). Ám az 1980-as években a helyzet megváltozott, ekkor már kevesebben akartak párttagok lenni, és magyarok egyáltalán nem jelentkeztek. A hallgatók jó része magyar volt, hisz a felvételin nem volt korlátozás, volt olyan évfolyam, amelyen a hallgatók 40%-a magyar volt. Ezért egy idő után szóltak fentről, hogy magyar diákokat is fel kell venni. A magyar tanárok kötelessége lett volna meggyőzni őket. Én soha senkit sem próbáltam meggyőzni, még célzásokat se tettem senkinek. A kollégák többsége így tett. Egyszer volt egy eset, amikor egyik kollégámnak sikerült meggyőznie egy magyar lányt, és ezzel egy időre letudtuk a dolgot. Az illető lány, amikor elvégezte az egyetemet, feleségül ment egyik, románosan írt magyar nevű román évfolyamtársához. Még 1989 előtt áttelepültek Magyarországra.

Felvételi

Mivel 1989 előtt még kevés egyetem létezett kevés hellyel, a felvételi vizsga igen kemény volt. Az én időmben az írásbeli mellett szóbeli vizsgát is rendeztek. Az 1970-es évektől már csak írásbeli vizsga volt mindenhol. A Babeş–Bolyain ezekben az években mindig lehetett magyarul és németül is vizsgázni (mi 1966-ban csak románul felvételizhettünk). A felvételi módszerek gyakran változtak. Volt, amikor előre elkészített tételekből húzták ki az aktuális vizsgatételt a vizsga előtt kevés idővel. Aztán, amikor itt-ott visszaélések voltak, úgy módosították, hogy a tételkészítő bizottság a vizsga előtt 4-5 órával összeült a rektori irodában, ott helyben készítették el a tételeket román, magyar és német nyelven. Ezeket legépelték, bevitték a termekbe a felvételizzőknek, a bizottságot pedig ott tartották „bezárva” az írásbeli vizsga ideje alatt. Később ezt sem tartották elegendőnek, és a tételeket a minisztériumban készítették, fordították, majd bőröndben vitték elegendő mennyiségben leragasztott borítékokban vonaton (de csak nappali vonaton volt szabad utazni) az ország egyetemeire. A fordítás-hoz sokszor kértek embereket Kolozsvárról, Temesvárról.

Minden terembe egy példány került, a tételeket felírtuk a táblára román és magyar (illetve román és német) nyelven. Úgy osztották el a felvételizőket, hogy egyik terembe se kelljen három nyelven felírni, mert az már nem fért volna el a táblán, még a nálunk szokásos nagyméretű táblákon sem.

Volt idő, amikor a fordítást a minisztériumban oldották meg belső emberekkel, olyanokkal, akik ugyan tudtak magyarul valamilyen szinten, de a szakkifejezéseket nem mindig ismerték. Így furcsa fordítások jelentek meg. Emlékszem egyszer, amikor Pál Árpád³⁰ volt a dékán, a felvételi előtt azt mondta, hogy a táblára pontosan azt kell felírni, ami a papíron van, ha hiba van a szövegben (néha a románban is előfordult), azt majd utólag javítjuk szóban. Ekkor én is felügyelő voltam egyik teremben, és nekem kellett felírnom a magyar tételeket a táblára. Amikor azt láttam, hogy a *szorzat* helyett *származék* szerepel (az illető szótárban keresett rá a szóra, és nem jutott el a matematikai jelentéséig, az elsőt, a *terméket* valami miatt nem preferálta, és leragadt a kőolajipari jelentésnél), pillanatok alatt eldöntöttem magamban, hogy én ilyen hülyeséget semmilyen körülmények között sem vagyok hajlandó leírni, és helyesen írtam fel a táblára. Amikor a kari felvételi bizottság tagjai megjelentek, és a dékán ránézett a táblára, látta, hogy itt nem kell javítani. Érdekes módon egy szót sem szólt, a bizottság szó nélkül kiment a teremből. Nem emlékszem arra, hogy a többi teremben betartották-e a dékán utasításait vagy sem.

1984-ben a minisztérium úgy döntött, hogy többé nem fordítják le a tételeket. (Ettől az évtől az egyetem neve is megváltozott, kihagyták a Babeş-t is, a Bolyait is, csak Kolozsvári Egyetem néven szerepelt. Igaz, ez nem volt törvényes,

30 Pál Árpád (1929–2006) matematikus, csillagász, egyetemi tanár, dékán, rektorhelyettes, parlamenti képviselő, az Államtanács magyar alelnöke.

a külföldre is kijutó szakfolyóirat neve továbbra is *Studia Universitatis Babeş-Bolyai* volt. Minden hivatalos papíron, diplomán is csak a rövid név szerepelt. Ez is olyan törvénytelenység volt, mint a román tagozat bevezetése a marosvásárhelyi orvosi egyetemen az 1960-as években, ami csak szóbeli rendelkezés alapján történt. A Victor Babeş és Bolyai egyetemek egyesítési rendelete sem jelent meg az akkori hivatalos közlönyben, pedig ez kötelező lett volna. 1990-ben az egyetem neve egyből újra Babeş-Bolyai lett. Balázs Márton kollégám,³¹ aki 1984-ben az egyetem tudományos titkára volt, mondta később, hogy akkor senki sem tudta – vagy csak nem mondta –, hogy milyen rendelkezés alapján történt a név csonkítása, csak annyit tudtak, hogy *így kell használni*.)

REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

 MINISTERUL EDUCAȚIEI ȘI ÎNVĂȚĂMÎNTULUI

Inv.sup.și cercet.șt.,
 DIRECȚIA
 stud.străini și rel.externe

SERVICIUL

Str. Spiru Haret nr. 12 — Telefon 15.14.39—14.36.80
 cod poștal 70738 București

10 APR 1985 Nr. 12.101

Data 198... Tov.Kása Zoltan
 Asistent la catedra de matematică
 UNIVERSITATEA DIN CLUJ-NAPOCA

La scrisoarea dv., ce ne-a fost transmisă prin Consiliul oamenilor muncii de naționalitate maghiară din R.S.România, vă aducem la cunoștință că, după cum s-a publicat în nr.3/1985 al revistei FORUM, pg.67, "candidații din rîndul naționalităților conlocuitoare, care se înscriu la concurs pentru secții la care se studiază în limba maternă, vor preciza, în cererea tip de înscriere disciplinele pe care le-au studiat în liceu în limba maternă și pentru care solicită să susțină probele în această limbă". Cît privește formularea și transmiterea subiectelor de concurs se va aplica aceeași procedură ca în septembrie 1984.

INSPECTOR GENERAL,

[Signature]

BI/OM

Válasz a minisztériumból: tipikus példája a semmitmondásnak és a kétértelmű megfogalmazásoknak

Én elhatároztam magamban, hogy a felvételi ügyében levelet írok a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsához. Tudtam, hogy gittegylet, de mégiscsak kötelességük lenne tenni valamit. Most elolvasva az akkori levelem másolatát, megmosolygom az akkori naivitásomat. A levél utolsó bekezdése így szólt:

31 Balázs Márton (1929–2016) matematikus, egyetemi tanár.

„Félő, hogy az 1984 szeptemberében alkalmazott módszert állandósítják. Kötelességemnek tartom, hogy felkérjem a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsát mint a legilletékesebbet ebben az ügyben, intézkedjék a megfelelő szerveknél, hogy az eddig biztosított alkotmányos jog ne szenvedjen csorbát. Kérem Önöket, értesítsenek mielőbb, milyen intézkedéseket tettek, és milyen eredménnyel.”

Az aláírás mellett a dátum: 1985. március 16. Választ tőlük nem kaptam, de április 18-án levél érkezett a tanügyminisztériumból. Ebben közlik, hogy a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsától kapták meg az észrevételemet, és értesítenek arról, hogy a felvételi tájékoztatóban megjelent információk alapján biztosítva van a magyar nemzetiségűeknek, hogy anyanyelvükön vizsgázzanak. Ami pedig a tételek készítését és kiküldését illeti, *az 1984 szeptemberében alkalmazott módszer lesz érvényben*. Nesze semmi, fogd meg jól! Úgy válaszoltak, hogy nem válaszoltak. Pont arra nem válaszoltak, amit kérdeztem. De az egyetemet valamilyen úton értesítették, hogy van itt egy ugráló ember. Mert nemsokára Both Nicolae párttitkár közölte velem, hogy az egyetemi pártbizottságban kifogásolták, hogy én *memorandumokat küldök a minisztériumba*. Ő erre azt válaszolta, hogy nem tudja, miről van szó, de én jó munkatársam vagyok, és megbízik bennem. Ezzel a dolog látszólag elsimult, háttérmozgások még lehettek, de azokról nem tudok.

Tantervek, álláskeretek

1989 előtt a tanügy nagyon centralizált volt. Az egyetemi tanterveket (amelyek a tanított tárgyak listáját tartalmazta félévekre lebontva) a minisztériumból kaptuk, de a tantárgyleírásokat (hogy egy adott tárgy mit tartalmaz) a tantárgyfelelős készítette. Mivel nálunk csak nagyon ritkán fordult elő, hogy ugyanazt a tárgyat többen is tartották, ezért a tantárgyfelelősnek nem kellett egyezkednie mással. Az időközönként előfordult, hogy összehangoltuk a tárgyak tartalmát, hogy ne ismétlődjenek anyagrészek. Ennek ellenére ilyesmi előfordult. Emlékszem, én diákkoromban legalább három tárgy keretében is tanultam a vektortér fogalmát és tulajdonságait. Arra nem emlékszem, hogy a minisztérium tartalmilag ellenőrizte volna valaha is a tantárgyleírásokat. Ebben nagy volt a szabadságfokunk. Nálunk a matematikán és informatikán 1989 után sem kötelezett senki arra, hogy a magyar nyelvű előadások másolják a románt, még akkor sem, amikor közös akkreditáció volt.

Az álláskeretek (ezekben szerepelt az, hogy ki mit és milyen mennyiségben tanít) elkészítése mindig a tanszékvezető feladata volt, de nálunk ezt a tanszékvezető mindig a tanársegédekre bízta, ő csak utasításokat adott és ellenőrzött. Ennek az volt a nagy előnye, hogy a tanársegédek, amikor tanszékvezető tanárokká nőttek ki magukat, tudták, hogy mi fán terem az álláskeret. Más karon ez nem mindig volt így, ezért sokszor meggyűlt a bajuk az álláskeretek megfelelő

elkészítésével. Akkoriban ezeket az álláskereteket a rektor személyesen vitte fel a minisztériumba, ahol ellenőrizték, és ha megfelelők voltak, jóváhagyták. A tantervek alapján már júniusban elkezdük az álláskeretek készítését, de ezek csak szeptemberben váltak véglegessé. Emlékszem egy évre az 1980-as években, amikor tanévkezdéskor még nem volt sem jóváhagyott tanterv, sem álláskeret. Ez utóbbit az előző év tanterve alapján készítettük el, és úgy kezdtük el az évet. Néhány hét után kaptuk meg a tantervet, amely nem volt azonos az előtti évével. Mindent át kellett dolgozni, bizonyos tárgyakat menet közben másokra cseréltünk. Ez egyetlenegyszer történt meg. Különben a tantervek nem módosultak túl gyakran, sokszor évekig változatlanok maradtak.

Ma már teljesen más a helyzet. A tantervet és az álláskeretet nem kell látogatni a minisztériummal, ezeket úgy kell elkészíteni, hogy teljesítsék az akkreditációs követelményeket. Ezért a különböző egyetemeken az azonos nevű szakok tantárgyainak listája lényegesen különbözhet. Az akkreditációs hatóság megadja, hogy milyen tárgyaknak kell feltétlenül szerepelniük a tantervben, a többi választható egy megadott listából, de néha szabadon is. A szakokat és az intézményt is ötvenként újra kell akkreditáltatni. Ez nagy teher az egyetemeknek, hisz mivel a szakokat nem egyszerre akkreditálják, állandó akkreditációs folyamatban vannak, ez kemény adminisztrációs munkát jelent, és anyagilag is megterheli az intézményeket.

Milyen számítógépeken dolgoztunk

A következőket *elborzadás végett* írom, hogy ha valaki túl fiatal (és véletlenül idetéved, aminek igen csekély a valószínűsége, de nem nulla), lássa, hogy milyen elképesztően sokat fejlődött az informatika az elmúlt ötven évben.

Számítógépet először 1970-ben láttam, amikor negyedévesen nyári gyakorlaton három hetet a kolozsvári Számítási Intézetben töltöttünk. A DACICC-1 (a rövidítés feloldása: Dispozitivul Automat de Calcul al Institutului de Calcul din Cluj – A kolozsvári Számítási Intézet automatikus számoló eszköze) teljesen eredeti tervezésű és megvalósítású számítógép volt. Szerény képességű gép volt, de működött. Arra emlékszem, hogy a nim játékban³² majdnem mindig megvert bennünket. Első nap mindig a gép nyert, de aztán próbáltuk elemezni a játékot, és néha (ha mi kezdtünk) sikerült megverni. Később ismertem meg a játék elemzését: aki ismeri a játékot, és kezd, az mindig nyerhet.

Tanultuk a számítógép programozását is gépi kód szintjén, mert csak ez volt lehetséges. Nyolcas számrendszerben kellett írni mindent. Odáig nem jutottunk el, hogy programjainkat futtassuk is a gépen. Gondolom, ez azért is volt, mert a

32 Mi akkor a következő formában játszottuk. Volt három, 3, 5 és 7 gyufából álló csomó, egy lépésben a két játékos felváltva bármelyikből akárhány gyufaszálat elvehetett. Az elvesztett, akinek az utolsó szál gyufa maradt.

gép sokszor szorult karbantartásra, és a használt leporelló (amely az eredmény kiírásához kellett) nem volt olcsó és könnyen beszerezhető, ezért spóroltak vele.

Egy év múlva már volt szerencsém IRIS 50-es gépen programozni FORTRAN, COBOL és ASSIRIS nyelveken. Románia akkor vásárolta meg a francia IRIS 50 számítógép szabadalmát, és 1989-ig FELIX C-256 néven gyártották és forgalmazták. Az IRIS 50 hasonló volt az IBM 360-hoz, valamivel egyszerűbb, és talán kevésbé hatékony. A 256 arra utal, hogy a központi memóriája maximálisan 256 KB volt.³³ De a legtöbb gépet csak egy blokkal szállították, azaz 64 KB volt a kapacitása. Ilyen gépet kapott az egyetem is 1975-ben, amikor megalakult az egyetemi számítóközpont. Egyszer, nemrég egy előadáson elmondtam ezt, és az egyik diák azt hitte, hogy rosszul mondtam, és kijavította, hogy 64 megabájt.³⁴ Alig akarta elhinni, hogy nem tévedtem.

Ezt a számítógépet, a hozzá tartozó perifériákkal együtt egy klimatizált teremben helyezték el, amely a Tanítók Háza földszintjének a negyedét foglalta el. A programot és az adatokat lyukkártyán vittük be a gépbe (de lehetett papírból készült lyukszalagot is használni erre a célra), az eredményt nagyméretű leporellószerű papírra nyomtatta, csak ékezet nélküli nagy betűket használva.

Lyukkártyák

33 1KB (kilobájt) = 1024 bájt = 8192 bit.

34 1 MB (megabájt) = 1024 KB.

Az 1980-as évek elején kaptunk PDP 11-szerű, de szintén román gyártmányú miniszámítógépeket, amelyek használata már kényelmesebb volt (Coral, Independent).

IBM PC személyi számítógépet csak 1990 januárjában láttunk. Egyik kollégánk, aki Humboldt-ösztöndíjjal két évet töltött Németországban, kapott ajándékba a karunk részére egy IBM PC számítógépet, de azt 1989 nyarán a borsi határállomáson elvették tőle, és minden közbenjárás ellenére (bár nagyon jó kapcsolatai voltak minden szinten) csak már a változások után, 1990 januárjában kaphattuk meg.

Amikor egyetemre jelentkeztem, két dolog érdekelt: az atomfizika és a számítógépek. Mivel atomfizika szak csak Bukarestben volt, lemondtam róla. Nem döntöttem rosszul. Az informatika (Romániában már 1971-től így nevezték francia mintára az akkor Magyarországon még számítástechnikaként emlegetett új tudományt) hihetetlen fejlődésen ment át, állandóan kellett tanulni, és kell ma is. Az 1970-es években még senki sem jósolta meg annak a 10%-át sem, ami ma van ebben a tudományban. Talán csak a költő sejtette meg ezt:

„Világkönyvtár!
most már ő dönt a tegnap és holnap nagy vitáján
mindent tud
mindent helyettesít
és tizenhét teremben
betűrendben megszerkeszti
Anavi Ádám
ígért és elképzelt verseit
mindent
amit a világon máig írtak
és írni fognak
legyen az vers regény
kiejtés-gyűjtemény
vagy interplanetáris űrhajóknak
közlekedési tervezet.”

Anavi Ádám (1909–2009) verse

Érettségi ballagás 1989-ben

Gyermekeim a mai Báthory-líceum elődjébe jártak (akkor 3-as számú Matematika–Fizika Líceum). Valamikor az 1980-as évek végén bevéleztek az iskolai szülőbizottságba. A bizottság elnöke Szakács Gusztáv volt, aki (ha jól emlékszem) 1989 tavaszán áttelepült Magyarországra, így új elnököt kellett választani. Addig gyözködtek, míg el nem vállaltam, pedig úgy kellett ez nekem,

mint az üveges tótnak a hanyatt esés. Következett a ballagás, ahol beszédet kellett mondanom. Emlékeztem arra még középiskolás koromból, hogy Papp Attila akkori egyetemista, Margittán szomszédom, később magyartanár és költő, lelkesen mesélt tanáráról, Szabó T. Attiláról,³⁵ aki egyszer elmondta nekik biztatásul, hogy Angliában járva szerencséje volt látni Nelson admirális szobrát, amelyen az a híres mondata szerepel, hogy minden angol tegye meg a kötelességét. Úgy gondoltam, ez szép gondolat, és erre alapoztam a rövid beszédemet, amelyet megírtam magyarul és románul is. Akkoriban az iskola kétnyelvű volt, tehát mindkét nyelven kellett beszélni.

Két nappal a ballagás előtt szóltak, hogy csak románul szabad beszélni, annyi engedménnyel, hogy egy diák elszaval majd egy verset magyarul. Én eldöntöttem magamban, de nem mondtam senkinek, csak a feleségemnek, hogy én mindkét nyelven felolvasom a szövegemet. Elérkezett a ballagás napja, készülődtünk otthon, amikor csengett a telefon. Vincze Zoltán aligazgató³⁶ hívott az iskolából, mondván, hogy megegyeztek a román igazgatóval, hogy a hivatalos ballagás előtt a kisiskola (ún. Szentjóska) udvarán lehet tartani külön egy kis ballagást a magyar osztályoknak. És hozzátette, hogy ott elmondhatom magyarul a beszédemet. Jó, mondtam, és amikor letettem a telefont, rájöttem, hogy ez áthúzza a számításomat, ha elmondom magyarul ezen a kis ballagáson, akkor a hivataloson már csak románul mondhatom, hisz kétszer elmondani ugyanazt, az nemcsak értelmetlen, de nevetséges is lenne. A gyors döntésemhez az is hozzájárult, hogy még csak akkor kezdtem borotválkozni, tehát nagyon kellett volna sietnem, hogy odaérjek a magyar ballagás kezdetére. Visszahívtam az iskolát, és megkértem a titkárnőt, hogy mondja meg az aligazgató úrnak, hogy sajnálom, de nem tudok odaérni idejében, ezért csak a hivatalos ballagásra megyek. Gondoltam, meglesz a véleménye rólam! (Így is volt, amint azt később el is mondta egyszer.)

Jól emlékszem, hogy a tanári szobában vártunk a kezdésre, amikor az igazgató, aki mellettem állt, megkérdezte, hogy szabadon beszél-e, vagy van írott szövegem. Mikor megtudta, hogy írott szöveget olvasok fel, megkérdezte, hogy megmutatnám-e neki. Miért ne? – mondtam, s előhúztam a román nyelvű szöveget a belső zsebemből. Átfutotta, s csak annyit mondott, hogy kicsit kemény, de azért jó.

Amikor rám került a sor a beszédben, felolvastam a kézzel írott egyoldalnyi román szöveget, majd gyorsan elővettem az alatta levő magyar nyelvűt, és azt is felolvastam. Így csak a végén tudtak tapsolni. Amikor leültem, a két mellettem levő tanár halkán gratulált. A feleségem a közönség soraiban volt, a mellette álló kolléganő megkérdezte halkán, hogy „szabad volt magyarul beszélni?”, mire ő csak annyit mondott, hogy nem.

35 Szabó T. Attila (1906–1987) nyelvész, történész, irodalomtörténész, néprajzkutató, egyetemi tanár.

36 Vincze Zoltán (1940–2018) történész, régész, tanár.

A dolognak nem lett semmilyen negatív következménye rám nézve, de lehet, hogy csak azért, mert túl közel voltunk a decemberi változásokhoz. Jóval később, már a változások után tudtam meg, hogy az iskoláért felelős szekus érdeklődött felőlem az iskola igazgatójától, megkérdezte, hogy ki és mi vagyok.

Akkoriban az a hír járta, hogy Kányádi Sándor a Brassai-líceum ballagására ment el, és amikor belépett a kapun, megkérdezte: Magyarok bejöhetnek?

A rendszer éltetője: a félelem

Az 1950-es években olyan félelemre alapuló rendszert építettek ki, amely aztán 1989-ig szolgált. Kezdetben nagyon brutálisan, börtönbe zárással, veréssel, kivégzéssel érték el, hogy az emberekbe beleivódjon a félelem, hogy aztán az 1960-as évektől már börtön nélkül is működjön a rendszer, és már csak elvétve kellett drasztikusabb módszerhez folyamodniuk. Bennünket, gyermekeket óvtak a szüleink, ahogy csak tudtak, így csak elcsípett beszélgetésfoszlányokból értesültünk arról, hogy valakit elvittek, aki aztán későn vagy soha nem jött haza. Később aztán elmeséltek egyet s mást arról a korról. Szilágyborzácson, a szülőfaluban úgy vittek el egy gazdát, akitől féltünk, mert tisztességes ember lévén, a faluban adtak a szavára, és aki nyilván nem hódolt be a kommunistáknak, hogy éjjel fegyvert rejtettek a szalmakazlába, és másnap a rendőrök feljelentésre hivatkozva házkutatást tartottak nála, és egyből az elrejtett fegyverhez mentek. Soha nem került haza, meghalt a börtönben. Ezek a módszerek általánosak voltak, és az emberek hiába sejtették, tudták, hogy kik voltak azok, akik közreműködtek az ilyen cselekedetekben, semmit sem tehettek, mert féltették a saját életüket. Persze a helyi vezetők között voltak tisztességesek is, akik próbáltak segíteni. Keresztanyám és két felnőtt lánya Szilágybagoson lakott, kulákoknak nyilvánították őket, és féltő volt, hogy el is viszik. Az egyik helyi vezető azt ajánlotta nekik, hogy ha tehetik, próbáljanak eltűnni otthonról néhány hónapig, hátha addig lecsendesednek a dolgok, és nem viszik el őket. A tanácsot megfogadták, néhány üres bőrönddel látványosan elindultak estefele gyalog a szilágynagyfalusi vasútállomásra (akkor nem volt ritka eset, hogy a 6-7 km-es távolságot gyalog tették meg az emberek). Amikor besötétedett, a szomszéd falu, Szilágyborzác felé vették útjukat, és éjjel megérkeztek nagyanyámék házához, ahol elbújtak az egyik külön álló kis házban, amelynek volt egy olyan előtere, ahol kemence állt, ahol a kenyeret sütötték, a házat pedig inkább csak gabonarakárnak használták. A raktárszoba egész nap zárva volt, az ablakok lesötétítve. Csak éjjel jártak ki a házból. Nagyon ügyesen csinálták, hisz mi, gyerekek egész nap az udvaron szaladgáltunk, még a kemencére is felmáztunk, de semmit sem sejtettünk, és a faluban senki sem. Persze az a szoba mindig zárva volt, úgy tudtuk, hogy ott limlomon kívül nincs semmi, és nem volt bejárásunk. Amikor vagy három-négy hónap után a rokonok megtudták, hogy elmúlt a veszély, keresztanyámék éjjel

elindultak Nagyfalu felé, ugyanazokkal a bőröndökkel, majd reggel visszaérkeztek, mintha az éjjeli vonattal jöttek volna. Elmesélték, hogy megjárták Vajdahunyadot, Resicát (akkor többen mentek oda a faluból dolgozni időlegesen, néhányan ott is ragadtak). Így sikerült megmenekülniük a börtöntől.

Megtanultunk együtt élni a félelemmel, óvatosak voltunk, nyíltan csak barátok között mertünk beszélni. (1990 után aki meg akarta tudni, hogy mit tartalmazott a megfigyelési dossziéja, az bizony sokszor csalódott, mert kiderült, hogy a legjobb barátja jelentett róla. Több ilyen esetről hallottam. Ezért okosan tette az, aki nem kutakodott a múlt ilyenféle megismeréséért.)

1975 és 1981 között a Monostori negyedben laktunk. Ha nem volt reggel fél 8-tól órám (mert akkor az egyetemen ilyen korán kezdtünk), akkor csak délelőtt mentem be az egyetemre. Ilyenkor néhányszor találkoztam a buszmegállóban vagy a buszon Könczei Ádámmal,³⁷ akivel elbeszélgettünk. Személyesen diákoromban ismertem meg Kolozsváron, de előbb is tudtam róla, hisz felesége margittai volt. Nyíltan elmondta véleményét mindenről, kertelés nélkül. Tőle hallottam először az *anyaország* kifejezést. Emlékszem egy találkozásunkra, amikor a buszon ülőhelyünk is akadt, hisz elmúlt már a reggeli csúcsforgalom. Olyan dolgokat mondott, hogy egy idő után akaratlanul is körülnéztem, hogy kik hallgathatják, hogy miről beszélünk, és csak akkor nyugodtam meg, amikor úgy éreztem, hogy senki sem figyel ránk.

Édesapám Margittán a terménybegyűjtő központban dolgozott könyvelőként. Az 1950-es években, amikor még nem sikerült a hatalomnak mindenkit meggyőznie a termelészövetkezetek üdvözítő voltáról, a termelőknek kötelességük volt bizonyos mennyiségű gabonát beszolgáltatni. Félnapokat, de néha egész napot álltak sorban a szekerekkel, hogy egy-két zsáknyi (néha csak félzsáknyi) gabonájukat beadják a központba. Az átvétel rengeteg papírmunkával is járt, így nyáron sok embert kellett felvenniük idénymunkára. Így dolgozott itt Könczei Ádám és felesége, Tolna Éva is (gondolom, a nyári vakációban diákként vagy éppen frissen kinevezett tanárként). A vállalatnál a dolgozók nagy része magyar volt, de a szakkifejezéseket csak románul használták. Így beszéltek: megcsináltad a bálancát?; add ide a szituáciét!; ennek a búzának mennyi a korp sztröinjja? és az umiditátéja?³⁸ Könczei Ádám szorgalmasan jegyezte ezeket a mondatokat. Nem tudom, hogy később felhasználta-e valamelyik dolgozatában.

Nekünk mindig járt újság. Édesapámnak a helyi *Fáklya*, a központi *Előre*, a magyarországi *Élet és Tudomány*, édesanyámnak a *Dolgozó Nő*, nekünk, gyerekeknek a *Napsugár*, később a *Pionír*, majd az *Ifjúmunkás*, és középiskolában az *Utunk*. Emlékszem, hogy egy időben járt a frissen újraindult *Korunk* is, gondolom, Könczei Ádám győzte meg édesapámat, hogy rendelje meg. Ez aztán elmaradt, édesapám rájött, hogy nem neki való.

37 Könczei Ádám (1928–1983) néprajzkutató, tanár, tudományos kutató.

38 Balanță (mérleg), situație (itt: kimutatás), corp străin (idegen anyag), umiditate (nedves-ség).

Abban az időben, az 1950-es években kevés embernek volt rádiója, nekünk volt egy Popular típusú kisebb méretű rádiónk, amely egész nap be volt kapcsolva, nappal a Kossuth Rádió ment, este a Szabad Európa. 1956-ban, a forradalom idején, este az emberek összegyűltek oda, ahol volt rádió, reménykedve hallgatva a híreket. Ezt a hatóság úgy próbálta zavarni, hogy sorba kikapcsolták a villanyt, hol az egyik utcában, hol a másikban. Ilyenkor édesapám hóna alá vette a rádiót, és kereste, hogy melyik utcában van éppen villany. Ez azért nem volt kockázatos, mert akkor még Margittán egyáltalán nem volt közvilágítás, úgyhogy az esték koromsötétek voltak.

Az 1989-es változás

Marius Tabacu,³⁹ ha jól emlékszem, 1989 nyarán szólt, hogy ha gondolom, aláírhatom Doina Cornea⁴⁰ román ellenzéki legújabb nyilatkozatát, ő már aláírta. Hosszas töprengés után nem vállaltam. Feleségem szlovák állampolgárként évente kétszer utazhatott külföldre, én két évente. A román hatóságok nem ismerték el, hogy a gyermekeink szlovák állampolgárok is, ezért minden évben meg kellett harcolni azért, hogy a nyári vakációra útlevelet kaphassanak. Kihallgatások az útlevelesztály főnökénél, ha ez nem vezetett eredményre, akkor a megyei pártbizottságnál. Sok energiába került, hogy 1979 és 1989 között minden évben kiutazhattak a nagyszülőkhöz. Ezt nem akartam kockáztatni, ezért nem írtam alá.

De 1989 őszén, amikor Cs. Gyimesi Éva⁴¹ néhány magyar értelmiségivel közösen kijuttatott a Szabad Európa Rádióhoz egy Tőkés László⁴² mellett kiálló nyilatkozatot, szóltam Mariusnak, hogy ezt én is aláírnám. Ma úgy gondolom, hogy akkor már jobban bíztam a változásban. Gyimesi Éva azt mondta, hogy ha lesz legalább húsz aláíró, akkor kijuttatja a neveket. Mai szemmel nézve nagyon naivak voltunk, emlékszem, amikor Mariusszal egyszer Évánál voltunk az Alverna negyedben, ő hangosan mondta a neveket, kik hajlandók aláírni, de még tízen sem voltunk, tehát még várni kellett. A következő nevekre emlékszem: Csép Sándor,⁴³ Demény Attila,⁴⁴ Simon Gábor,⁴⁵ talán Dávid Gyula,⁴⁶ Marius és én. De volt még néhány név. Amikor eljöttünk Éváéktól, Marius észrevette, hogy az autóm mögött van egy autó, amelyben két ember ül csendben.

39 Marius Tabacu (1952) zenetanár, zongoraművész, filmrendező, riporter, műfordító, a kolozsvári Filharmónia igazgatója.

40 Doina Cornea (1929–2018) román költőnő, egyetemi oktató, ellenzéki személyiség.

41 Cs. Gyimesi Éva (1945–2011) nyelvész, irodalomtörténész professzor, tanszékvezető, Pulitzer-díjas publicista.

42 Tőkés László (1952) református lelkész, az 1989-es romániai forradalom hőse, püspöke, európai parlamenti képviselő.

43 Csép Sándor (1938–2013) riporter, rádió- és televízió-műsorszerkesztő, politikus.

44 Demény Attila (1955) operarendező, zeneszerző, zongoraművész.

45 Simon Gábor (1945) erdélyi fuvolaművész, sportoló, operaigazgató.

46 Dávid Gyula (1928) irodalomtörténész, szerkesztő, műfordító.

Megnézte a rendszámát (ő tapasztaltabb volt nálam ilyen ügyekben). Ahogy elindultunk, elindultak ők is, de nem követtek csak az utca végéig. Én ott nem a központ felé, hanem a Tordai út felé fordultam. Senki nem jött mögöttünk. Amikor befordultunk a Hajnal negyedi Tátra utcába, szembe jött velünk egy autó. Marius megnézte a rendszámát, és ugyanaz az autó volt, amelyik az Alverna negyedben mögöttünk állt.

Néhány nap múlva hívtak a rektoriba, a rektor és az egyetemi párttitkár fogadott. Azt mondták, úgy tudják, hogy aláírtam egy nyilatkozatot Tőkés László mellett. Én azt válaszoltam, hogy nem írtam alá, de ha lenne rá alkalmam, aláírnám. Aztán nyugodt hangon próbáltak arról meggyőzni, hogy ez nem jó cselekedet, nem egyetemi oktatóhoz illik. Én ekkor azt találtam mondani, hogy nekik pedig nem azzal kellene foglalkozniuk, hogy engem leckéztetnek, hanem azon ügyködni, hogy a tanársegédek (mint én is), akik már jó néhány éve megszerezték a doktori fokozatot, végre előléphessenek adjunktusi pozícióba. Ezt a karunk többször javasolta, de a minisztériumban soha sem hagyták jóvá. Ettől kezdve csak erről beszélgettünk. Nem emlékszem, hogy fejeződött be a beszélgetés, de gondolom, a végén még elláttak egy-két hazafias jó tanáccsal. Utána tudtam meg, hogy Gyimesi Évát előttem másfél órával rendelték be. A többieket a városi pártbizottsághoz hívták be fejmosásra. Ezek után, természetesen, semmi sem lett az aláírásból.

December 15-én a Brassai-líceumban voltunk feleségemmel egy előadáson, utána tudtuk meg – talán már az autóban a Kossuth rádióból, amely, ha gyengén is, de néha hallható volt Kolozsváron is, hogy a hírek Temesváron körülvették a templomot és parókiát, ahol Tőkés László lakott. Ezután izgalommal vártuk a fejleményeket. Később, a magyarországi híreket hallgatva, nem akartuk elhinni, hogy mi történik Temesváron. Azt hittük, hogy túloznak, pontatlan információkkal rendelkeznek. Kedden vettem a bátorságot, és felhívtam Temesváron élő unokafivéremet, és megtudtam tőle, hogy tényleg igazak a hírek, és azt is mondta, hogy el sem tudjuk képzelni, hogy mi van ott.

A szomszédunk, aki munkás volt Kolozsvár egyik gyárában, mondta hétfőn (december 18-án), hogy a munkások tüntetést szerveznek Kolozsváron kedd délutánra a Béke téren (a régi Szent György téren). Feleségemmel lementünk a térre a megadott időpontban, de nem volt tömeg, csak a szomszédunkkal találkoztunk. Miután várakoztunk egy félórányt, a Jókai utcán elindultunk a központ felé, dohogva magunkban, hogy az emberek milyen fásultak, nyugodtan sétálnak, intézik dolgaikat, és Temesváron ölik az embereket.

December 21-re a karon pártgyűlést hívtak össze kora délutánra. Mindenki tudta, hogy miért, hisz előtte való este beszélt a tévében Ceauşescu, és elítélte a temesvári „hazaárulókat”, és ha jól emlékszem (százlejnnyi csekély) fizetésemelést is ígért. Én nem szándékoztam elmenni, és pont jól jött, hogy az unokaöcsém arra kért, autóval vigyem haza a feleségét és újszülött gyermekét Egeresre. Én akkor már tudtam a rádióból vagy a magyar tévéből (a Hajnal ne-

gyedben óriási antennával jól-rosszul fogtuk a magyar televízió adását), hogy délután kettőkor Magyarországon egy percre megáll az élet, emlékeznek a temesvári áldozatokra. Vittem magammal egy gyertyát és gyufát, azzal a céllal, hogy két órakor megállok, és az út szélén meggyújtom. Nem emlékszem, hogy miért nem tettem meg, talán elfelejtettem, talán siettünk. Már csak visszafele jutott eszembe, de akkor már régen elmúlt két óra. Valaki intett az út mentén, felvettem, mondta, hogy csak a szomszéd faluig megy, de utána szándékszik még aznap bemenni Kolozsvárra, mert úgy tudja, hogy tüntetés lesz. Én ezt már nem hittem, hiszen rossz tapasztalatom volt erről a hírről. De amikor beértem Kolozsvárra, és az állomás után befordultam a Főtér felé, meglepődve vettem észre, hogy állnak a villamosok az utcán. Először azt hittem, hogy áramszünet van (ami nem volt ritka akkoriban, és a gyermekeim ma is nosztalgiaival emlegetik, hogy milyen jókat játszottunk – kártyáztunk vagy más társasjátékokat játszottunk – a konyhában petróleumlámpa mellett, mert mást nem lehetett csinálni). A Kómálalja utcáig jutottam csak, ott már emberek torlaszolták el az utcát. Megálltam, és megkérdeztem, mi történik ott. A gyárból jöttek a munkások tüntetni – mondták. Utána lövéseket is hallottam az Astoria szálló felől. Végigmentem a Kómálalja utcán, majd a Napoca szálló előtt átmentem a hídon, és jobbnak láttam a Monostor felé venni az utat. Egy nő és egy kislány integettek, felvettem őket, mivel ők is a Monostorra mentek. A nő elmesélte, hogy órák óta jönnek gyalog a Györgyfalvi negyedi korcsolyapályáról, mert nem járnak a trolibuszok, sokat kellett kerülni, mert a Főtér felé nem lehetett menni a tömeg miatt. Azt is elmondta, hogy a Főtéren lövöldöznek, és úgy hallotta, hogy már húsz embert megöltek. Amikor felértem a Hajnal negyedbe és befordultam a házunkhoz, láttam, hogy a családom már az erkélyen volt, várta, hogy mikor érek haza. Már hallották ők is, hogy mi van a Főtéren, és izgultak miattam.

Este felhívott telefonon Kassáról a feleségem unokahúga (nekünk akkor csak háromhavonta egyszer lehetett külföldre telefonálni), mi pedig megkértük, hogy ha tud, telefonáljon Pestre a rádióhoz, és mondja el, hogy mi történt Kolozsváron. Féltünk, hogy elhallgatják, eltussolják a dolgokat. Kítettünk egy-egy meggyújtott gyertyát mindkét erkélyünkre. Néhány nap múlva mondta az egyik szomszédasszony, hogy amikor meglátta a gyertyát, megijedt, félt, hogy másnap elvisznek bennünket. Nagyon vártuk a Kossuth Rádió esti 11-es órás híreit. Beszámoltak a kolozsvári eseményekről, de a szövegből rögtön tudtuk, hogy ez más forrás, nem a miénk volt.

Másnap reggel elindultunk gyalog, az egész család a belváros felé, a szembejövőket kérdezve, hogy mi van a Főtéren. Látszik a tüntetés nyoma – mondták –, de csend van, és mindenki arra biztatott, hogy ne menjünk tovább. Nem hallgatunk rájuk, a Jókai utcán ismerősökkel találkoztunk, akikkel elbeszélgettünk. Az egyetemi könyvesbolt kirakatüvegén néhány A4-es fehér lap volt kiragasztva, és rá volt írva, hogy „Moarte criminalilor!” („Halál a gyilkosokra!”) Ez igen bátor tett volt akkor, hisz még nem látszott, hogy a rendszer megbukott volna.

Ahogy hazaértünk délben, megtudtuk a tévéből, hogy Ceaușescu elszökött (éppen akkor beszélt Mircea Dinescu⁴⁷), kimentünk a tömbház elé egy üveg pezsgővel és néhány pohárral. Az üzletekből kijövő elárúsítók nem mertek inni, csak miután valaki kitett az erkélyre egy rádiót, és abból hallották az eseményeket.

Délután elmentünk autóval Demény Attiláékhoz. Átmentünk Csép Sándorékhoz, akkor ismertem meg személyesen. Telefonálgatások után elmentünk Gyimesi Éváért, majd Könczei Csillával⁴⁸ a Monostorra egy videokameráért. Visszafele jövet Csilla videózott, az utcán autók tetején fiatalok ültek zászlókkal és énekeltek, kiabáltak. Csillának ez a felvétele ma is megvan, jó dokumentuma annak a délutánnak.

Emlékszem, hogy amikor Gyimesi Évát vittük az akkori *Igazság* szerkesztőségébe, a főtéri plébánia előtt állt Czirják Árpád,⁴⁹ és egynéhány fiatalnak magyarázta, hogy nincs mit keresniük az épületben, mert az az egyházé. A fiatalok azt állították, hogy azelőtt este egy fenti ablakból is lőttek a tüntetőkre. Éva is odament és váltott néhány szót Czirjákkal, amikor a fiatalok már elmentek. Én nem szálltam ki az autóból, és más sem, csak Éva. Látszott a fiatalokon, hogy nem hitték el, hogy nem onnan lőttek, de tisztelték a papi ruhát.

Hogy ezután mi volt, mit csináltunk még, nem emlékszem. Csak arra, hogy otthon késő éjjelig néztük a tévét, odavoltunk Petre Románért⁵⁰ és Iliescuért⁵¹ (ez az érzés aztán nagyon hamar elmúlt, de szilveszterig biztos tartott, januárban azonban már lecsillapodtunk).

Érdekes, hogy hiába néztük a tévét, az a hír elkerülte a figyelmünket, hogy Ceaușescuékat már aznap elfogták (pedig a Könczei Csilla videóján hallatszik, hogy én azt mondom, hogy „elkapták őket”, estére már elfelejtettem, vagy csak nem voltam benne biztos). Reggel nagyon féltem bekapcsolni a tévét, hogy vajon mit fogok látni. Féltem, hogy az előtte való nap csak álom volt. De szerencsére nem.

Szombaton reggel egyedül lementem a belvárosba, sorban álltunk a Béke téren újságokért (*Szabadság*ot vettem, és talán egy *Clujul Liber* című román újságot – milyen kár, hogy nem őriztem meg ezeket!), majd bementem az egyetemre. A bejárat fölött már egy nagy molinó volt kifüggesztve a következő szöveggel: „Universitate liberă. Szabad egyetem. Freie-Universität”.

Vagy kéttucatnyi tanár gyűlt össze egy földszinti terembe, valahol a geológián, Negucioiu rektor is ott volt és leült az asztalhoz valakivel (nem emlékszem,

47 Mircea Dinescu (1950) román költő, 1989 előtt ellenzéki személyiség.

48 Könczei Csilla (1963) egyetemi oktató, szakterületei: táncelmélet, nem verbális kommunikáció, vizuális kommunikáció, reprezentációelmélet, kulturális és nembeli kisebbségek. Könczei Ádám lánya.

49 Czirják Árpád (1943) pápai prelátus, nyugalmazott plébános.

50 Petre Roman (1946) román mérnök, politikus, egyetemi tanár, Románia első miniszterelnöke 1989 után.

51 Ion Iliescu (1930) román politikus és államférfi, szenátor, Románia első elnöke 1989 után.

ki volt, talán a gazdasági igazgató?), és az emberek elkezdtek beszélni szép sorjában felállva. Olyan szövegeket mondtak, hogy egy idő után a rektor és a mellette ülő alak jobbnak látta beülni a padokba a többiek közé. Nem volt ott konkrét, személyes bíráló, csak általánosságban beszéltek. Mindenki azt mondta, hogy akik lejárátták magukat a rendszer kiszolgálásával, azok lépjenek hátrébb. Nem volt lincselés, senki se bántotta őket, de mire egy ad-hoc bizottság alakult, hogy átvegye az egyetem ideiglenes vezetését, már nem voltak ott. Nem emlékszem, hogy mikor mentek el. Ennek a bizottságnak Ionel Haiduc⁵² lett az elnöke.

Kevesen tudják, hogy a *Szabadságban* 1990. január 7-én 168 aláírással megjelent felhívás a Bolyai Egyetem újraindításáért a matematika karról indult. Még decemberben vitakoztunk arról, hogy kell-e ilyen felhívás, és félnapos vita után úgy gondoltuk, hogy kell, mert nem tudni, hogy később lesz-e még alkalom kimondani azt, hogy igényeljük az önálló magyar egyetemet. És elkezdtünk szervezkedni.

Január elején üzent Bukarestből Pálfalvi Attila,⁵³ aki akkor tanügyminiszter-helyettes volt, hogy lesz egy tanácskozás a minisztériumban egyetemi ügyekről, és jó lenne, ha valaki felmenne a leendő Bolyai Egyetem részéről is. Csak arra emlékszem, hogy többen összegyűltünk Balázs Sándornál,⁵⁴ aki akkor a Bolyai Bizottság elnöke volt (a Bolyai Társaság csak valamikor áprilisban alakult meg). Nem tudom, kik voltak jelen, egyedül csak Szilágyi Pálra⁵⁵ emlékszem még. Hosszas vita után a választás Balázs Sándorra és rám esett. Somai József⁵⁶ lefordította románra azt a szöveget, amely nagyjából azonos volt a *Szabadságban* megjelenttel, talán kicsit hosszabb volt. És ezt vittük magunkkal románul és magyarul. A magyar nyelvű szöveget odaadtuk Rostás Zoltánnak,⁵⁷ aki már az állomáson várt minket (akkor *A Hétnél* dolgozott), és közölte is a *Romániai Magyar Szóban*, kettőnk nevét íratva alá. Az eredeti szövegen nem volt ott a nevünk, hisz ez nem saját munkánk, hanem közös szöveg volt.

Emlékszem a zsúfolásig megtelt teremre, ahol mindenki mondta a maga véleményét a tanügy megreformálására. A minisztérium képviselője (nem emlékszem, hogy éppen Şora miniszter volt-e vagy más) nemigen avatkozott bele, hagyta, hogy mindenki elmondja, amit fontosnak tart. Balázs Sándor is szót kért, és felolvasta kérésünket, igényünket az újrainduló Bolyai Egyetemre. Semmilyen reakció nem volt, sem egyetértő, sem támadó.

52 Ionel Haiduc (1937) kémikus, egyetemi tanár, akadémikus, a Román Akadémia elnöke 2006–2014 között.

53 Pálfalvi Attila (1930–2010) gépészmérnök, műszaki író, szótáríró, tankönyvíró, egyetemi tanár, rektor, 1990 elején tanügyminiszter-helyettes.

54 Balázs Sándor (1928) filozófus, egyetemi tanár, a Bolyai Társaság elnöke 1990 és 1995 között.

55 Szilágyi Pál (1933–2017) matematikus, egyetemi tanár, 1996–2000 között a BBTE rektor-helyettese, 2003–2006 között a Sapientia EMTE rektora.

56 Somai József (1931) közgazdász, egyetemi főtitkár, közéleti személyiség.

57 Rostás Zoltán (1946) szociológus, szerkesztő, egyetemi tanár Bukarestben és Csíkszeredában.

NYILATKOZAT

Megalégedéssel és teljes egyetértéssel fogadtuk a Nemzeti Megmentési Front Tanácsának programját, amely kinyilatkoztatta, többek között, a nemzeti kisebbségeknek biztosított egyenlő jogokat és a korábbi időkben e téren elkövetett hibák felszámolását. Ezek a hibák ugyanis az együttéléshez, együttműködéshez szükséges légkört fertőzték.

1959-ben, a gyászos Ceausescu-korszakot előrevetítve, megszűntek a Bolyai Tudományegyetem. Ezzel, a romániai magyar értelmiség soraiban, az ország valós érdekeinek megfelelő utánpótlást lehetetlenné tették. Ez végzetes lépés volt abban a folyamatban, amely tulajdonképpen a magyar kisebbség iskolahálózatának fokozatos elorsvasztását célozta. Az „egyesítés”-nek végrehajtója a ké-öb-ki diktátor volt. A terror légkörében kicsikart egyesítési okmány távolról sem tükrözte a kisebbségek alkotmányban is rögzített jogait, mely szerint „... az együttélő nemzetiségeknek biztosítva van... a mindenfokú oktatás a saját anyanyelvükön” (Az RNK alkotmányának 22. szakasza). Később, a diktatúrára jellemző, különféle, körmönfont módszerekkel elérték, hogy az egyesítési dokumentumban megfogalmazott szerény jogaim sem érvényesülhettek. Néhány éven belül kevés tantárgy kivételével, a magyar nyelvű oktatás megszűnt. A hetvenes évek elején a különböző politikai megfontolásból eszközölt „javítások” alapvetően nem változtattak a helyzeten. Nyilvánvalóvá vált, hogy ez az „egyesítés” semmiképpen sem szolgálhatta a románok és magyarok közelségét, sőt indokolatlanul kölcsönös vádaskodások és bizalmatlanság forrásává vált.

Mi, az egykori Bolyai Tudományegyetem volt tanárai és a Babeş-Bolyai Tudományegyetem jelenlegi magyar anyanyelvű alkalmazottai a fent említett jogorvoslás eléged-

hetetlen lépésének tartjuk, a folytonosság jegyében, hazánk jelenlegi társadalmi-gazdasági, tudományos és művelődési igényeinek megfelelő, egy minden tekintetben korszerű magyar tannyelvű tudományegyetem megteremtését. A magyar nyelvű szakoktatás mellett, a román nyelv, és ennek keretében a román szaknyelv elsajátítását a tantervek szerint is elsődendő kötelezettségnek tartjuk. Míndzt azon elv alapján, hogy az egyenlőség és testvériség nem csupán egyének, de önálló intézmények kapcsolataként is megnyilvánuljon.

Az önálló kolozsvári magyar egyetem visszaállítása nem a romániai magyar nemzetiség elkülönülését, hanem a Nemzeti Megmentési Front által meghirdetett és részünkről, egyetemünk megszűntetése óta nagyon hiányolt teljes, egyéni és kollektív jogegyenlőség biztosítását jelenti. Az egykori Babeş egyetem és a Bolyai egyetem között sokrétű és gazdag tudományos, didaktikai, kulturális és más természetű együttműködés volt. Ezt kívánjuk ápolni és még újabb, szorosabb tenni ezután, az újjászülető magyar tannyelvű egyetem révén.

Állásfoglalásunk időszakében nem juthatott el minden érdekelthez, ennél fogva az aláírók névsora nem lezárt. Bárki, aki ügyünket támogatja, ezt kifejezheti a központi, illetve a lakhelye szerint illetékes Romániai Magyar Demokrata Szövetség képviselőjénél.

Albu József, Almási Miklós, Antal Árpád, Abraham Sándor, Bakó Béla, Balázs Márton, Balázs Sándor, Balázs Rózsa, Balla Csaba, Balogh Andor, Balogh Dezső, Balogh Edgár, Bartha Sándor, Bán Elek, Benedek Gergely, B. Gergely Piroks, Benke Sándor, Benkő András, Benkő Samu, Berényi Adám, Boda Károly, Bódis Jenő, Bodor András, B. Fuchs Herman, Bugán Júlia, Cimpian Jenő, Csákány Béla, Cs. Gyimesi Éva, Csetri Elek, Csucsujá István, Csűrös Ist-

ván, Csűrös Margit, Dani Ernő, Darabont Sándor, Darvasi Jenő, Dezső Ervin, Egyed Akos, Faragó József, Farkas Anna, Fekete György, Ferenczi Gyula, Fitori Péter, Fodor Katalin, Furdek Mátyás, Fülöp Sándor, Galiger Éva, Gábor Márta, Gábor Zoltán, Gáll Ernő, Goldner Gábor, Gúzs Ferenc, Gyurkó István, Hantz-Lám Irén, Imre Árpád, Imreh István, Imreh József, Ince Gusztáv, Ince Jolán, Jakó Zsigmond, Janitssek Jenő, Józsa Nagy Mária, Kabán Annamária, Kacsó Ferenc, Karácsony János, Kassay Gábor, Kása Zoltán, Kecskés József, Kékely László, Kékedy Nagy László, Kerekes Jenő, Kis Béla, Kis István, Kis Zoltán, Kiss András, Kiss Ernő, Koch Ferenc, Kolozsi Jenő, Kolombán József, Kósa Ferenc, Kozma Dezső, Kovács Béla, Kröbi Pál, K. Somai Ferenc, Libál Ilona, Lőrinczi Ferenc, Lóvy Dániel, Madár József, Magyarai András, Maklary Ferenc, Maklary Klára, Marosi Mária, Mánok Ferenc, Máté Gábor, Mezey Zoltán, Mitruly Miklós, Mócsy László, Molnár Béla, Molnár Jenő, Mózes Huba, Murádin László, Muresan Judit, Muzsnai Csaba, Nagy Arisztid, Nagy György, Nagy Károly, Nagy Zoltán, Nagy-Tóth Ferenc, Neményi Agnes, Neda Árpád, Németh Sándor, Orbán Béla, Orosz László, Ösváth Tibor, Palkó Attila, Pataki József, Péntek Erzsébet, Péntek János, Péter György, Péterfi Ferenc, Puskás Ferenc, Radó Ferenc, Reményi Sándor, Róbert Endre, Róbert Márta, Sipos István, Somai József, Somay Magda, Szabó József, Szabó Pál Endre, Szabó Zsigmond, Szász Lőrinc, Szegő György, Szegő Katalin, Szilágyi Pál, Tóth Sándor, Tókes Andor, Tóvissi József, Újvári József, Vargha Jenő, Várhelvi Csaba, Veress Éva, Virág Imre, Virág Károly, Vita László, Vodnár József, Vorzsák Álmos, Vorzsák Magdolna, Vő Gabriella, Vő István, Wanek Ferenc, Zoltán Attila, Zsákó János, Zsemlyei János.

A Szabadságban 1990. január 7-én megjelent nyilatkozat

Pálfalvi Attila nagyon optimista volt, azt mondta nekünk, hogy csak napok kérdése, hogy megjelenjen a döntés a Bolyai Egyetemről. Néhány nap múlva (talán *A Hétfen*) napvilágot látott egy interjú, amelyben határozattan állította, hogy ősszel beindul a szinte minden szakot magában foglaló Bolyai Egyetem. Ma sem tudom, és soha nem volt alkalmam azután megkérdezni, hogy mire alapozta ezt a határozott véleményt. Azt el tudom képzelni, hogy Mihai Şora akkori tanügyminiszter hajlandó lett volna egy ilyen döntésre, de minden bi-

zonnal ez nem rajta múltott. És Ion Iliescu elnök is megígérte Tom Lantosnak⁵⁸ a bukaresti látogatása alkalmával. Aztán Pálfalvi Attilát eltávolították a miniszteriumból, az egyetem ügye zátonyra futott, és mára teljesen elrozsdásodott.

A magyar felsőoktatás elindítása 1989 után

Természetesen mindjárt a változások után megpróbáltuk beindítani a magyar nyelvű oktatást a matematika karon (ahogy mások is más karokon). A harc nagy részét (mert ez nem ment könnyen) Balázs Márton⁵⁹ vívta meg, aki akkor dékánhelyettes volt. Hogy ez mennyi feszültséggel, megaláztatással, lemondással járt (ennek lett áldozata a doktori vezetői státusa is), azt csak ő tudná megmondani (ezeket le is írta emlékeztetőül, megvan kéziratban). A kezdeti harc eredménye az volt, hogy matematika szakon az első két évfolyamon mindent lehetett magyarul tanulni, utána a következő kettőn semmit. Informatika szakon maradt a csak román nyelvű oktatás, azzal indokolva ezt, hogy az nem tanári szak. 1993-ban fordulat állt be a Babeş–Bolyain a magyar nyelvű oktatásban, mert abban az évben az RMDSZ egyes képviselői a hírhedt neptuni titkos tárgyaláson állítólag megegyeztek abban, hogy a tanügyminisztérium a BBTE részére 300 helyet elkülönít a magyar nyelven tanulók részére, külön felvételit tartva ezekre a helyekre. Hogy ez milyen (jó vagy rossz) hatással lett a magyar nyelvű felsőoktatásra, az máig tisztázatlan, hisz ennek hatására kialakult a BBTE mai struktúrája, korlátozott döntésű magyar tagozattal, de elodázódott (azt is írhatnám, hogy végtelen pályára állt) az állami magyar egyetem létrehozásának kérdése. Az állami magyar nyelvű egyetem kérdése azóta is jó politikai tőke, bármikor elő lehet rángatni.

A 300 hely a 2000-es évek elején már 1000 körül volt, hisz az egyetem számbeli fejlődése a magyar oktatásban is megfelelő módon jelentkezett. Andrei Marga⁶⁰ rektor ebben mindig támogatta a magyar nyelvű oktatást, soha nem ellenkezett, ha növelni szerettük volna a helyek számát, igyekezett megoldást találni erre.

Érdekes volt a román kollégák hozzáállása a magyar nyelvű oktatáshoz. Kevés kivételtől eltekintve nem akadályozták azt, hogy magyar nyelven is tanítsunk, de nem akarták, hogy erről mi magunk döntsünk. Azt szerették volna, és ma is így van ez, hogy ők felügyeljék ezt a folyamatot, ők dönthessenek mindenről. Nálunk a karon a tanárok maguk döntöttek arról, hogy mit és hogyan

58 Tom Lantos, eredeti nevén Lantos Péter Tamás (1928–2008) amerikai demokrata párti politikus, aki 1981-től haláláig az amerikai képviselőház tagja volt.

59 Balázs Márton (1929–2016) matematikus, egyetemi tanár, egyetemi tudományos titkár, dékánhelyettes.

60 Andrei Marga (1946) filozófus, egyetemi tanár, 1993 és 2004 között, majd 2008 és 2012 között a Babeş–Bolyai Tudományegyetem rektora, tanügyminiszter, rövid ideig külügyminiszter.

tanítsanak egy tárgyon belül, figyelembe véve természetesen a tantervet és a tantárgyi leírást (amely csak nagyobb fejezeteket írt elő akkor). A vizsgákat is mindenki saját maga tervezte meg, figyelembe véve az általános szabályokat. De tudok olyan karról, ahol a román professzor arra kötelezte a magyar kollégát (aki többnyire fiatalabb volt), hogy még a vizsgatételeket is tőle vegye át és fordítsa le magyarra.

Amikor már több karon is volt magyar nyelvű oktatás, és külön titkárnő foglalkozott a magyar nyelven tanuló diákokkal, még akkor sem vették szívesen, ha magyar nyelvű hirdetéseket tettünk ki a hirdetőtáblára. Az pedig ma is tabu, hogy a magyar hirdetőtábla fölé magyarul is kiírják, hogy az a magyar tagozat hirdetőtáblája. Kicsinyesen zavarja őket a magyar nyelv! Az egyetem bejáratánál (nyilván csupán reklámcéllal) magyar és német köszöntő szöveg is fut az elektronikus hirdetőn és szerepel egy táblán. De ha bemegyünk az épületbe, alig van magyar felirat, például még a Farkas Gyula-teremre sincs kiírva a „terem” szó magyarul. A rektori folyosón ma már nemcsak a román rektorok féldomborművei vannak a falon, de az egész olyan tipikusan román felfogású módon van megoldva, hogy ember legyen a talpán az a román, aki ebből megtudhatja, hogy az egyetem történetének milyen szakaszai voltak. Az efféle történelemhamisítás csúcsa az a Ceauşescu pártfőtitkár által küldött távirat, amelyben 1977-ben köszöntötte a nagyváradi román színház 50. évfordulóját. Azért jegyeztem meg, mert az olyan szöveg, amely tulajdonképpen igaz tényeket tartalmaz, de a megfogalmazás mikéntje miatt teljesen félrevezeti a gyanútlan olvasót, és pont ez is a célja. A csúsztatáshoz tudni kell, hogy Nagyváradon először 1927-ben alakult román nyelvű színház, előtte csak magyar volt. 1940-ben, Észak-Erdély Magyarországhoz való visszatérése után ez a román színház megszűnt. A második világháború után, figyelembe véve, hogy a város többségében magyar lakosságú volt, csak a magyar színház alakult újra a megváltozott körülmények között, és csak 1957-ben alakult meg (pártutasításra) a színház román tagozata is. Ez a táviratban az ötvenéves román színház köszöntése kapcsán úgy szerepelt, hogy a nagyváradi színház 1957-től a „párt helyes nemzetiségi politikája folytán” román és magyar tagozattal rendelkezik. Vajon hány gyanútlan román olvasó vette ki ebből, hogy 1957-ben nem a magyar, hanem a román tagozat alakult meg? Lehet, hogy a „bölcsh vezér” is így olvasta a számára megfogalmazott távirat szövegét, elvégre ő sem tudhat mindent, bármennyire is bölcs, hisz a bölcsesség önmagában nem jár feltétlenül tudással. A baj csak az, hogy ma is bőven vannak tudás nélküli „bölcsek”!

Társadalmi szervezkedés

1989 után egyre-másra jöttek létre a szakmai és egyéb társaságok, egyesületek. Csak azokról szólok, amelyeknek tagja lettem, legtöbbjükben (kivéve az Erdélyi Múzeum-Egyesületet) vezető funkciót is betöltöttem hosszabb-rövidebb ideig. Az elsők között alakult meg az Erdélyi Magyar Műszaki Tudományos Társaság (EMT), amely ma is az egyik legjobban működő szervezet. Legfontosabb eredményének azt tartom, hogy ma már nagyon sok, szép magyarsággal beszélő mérnökünk van. A Bolyai Egyetem visszaállításának igénye hozta létre már 1990 januárjának elején a Bolyai Bizottságot, amely áprilisban Bolyai Társasággá alakult. Újraalakult a kommunista idők elején megszüntetett Erdélyi Múzeum-Egyesület (EME).

Az iskolások részére már 1953-tól létezett egy magyar nyelvű matematikai folyóirat, a *Matematikai és Fizikai Lapok*, amely 1956-ig a megfelelő román lap fordítása volt. 1957 és 1962 között önálló kolozsvári szerkesztőséggel működött. Az 1962. évi 6-os számtól kezdődően újra fordítás, és ekkor már csak *Matematikai Lapok* a címe. Az 1989-es változáskor már újra létezett egy kolozsvári szerkesztőség, és a lap csak részben volt fordítás (hivatalosan az maradt, de Nicolae Teodorescu⁶¹ akadémikus, felelős szerkesztő nagyvonalúsága révén már nemcsak románból fordított cikkek jelentek meg, hanem eredetileg is magyarul írtak is). 1990 után magyar szerkesztésű lappá változott, de még mindig a bukaresti országos matematikai társulat lapjaként. A kapcsolat a bukaresti társulattal egyre nehezebbé és formálissá vált, hiszen a lapot már nem finanszírozták. Hogy a lapnak megfelelő kiadó társaságot kerítsünk, 1993-ban létrehoztuk a Radó Ferenc Matematikaművelő Társaságot, és 1997 januárjától sikerült a *Matematikai Lapot* önálló lappá alakítanunk. A nevet azonban nem használhattuk, mivel a bukaresti matematikai társulat azzal az igénnyel lépett fel, hogy idővel szeretné feléleszteni saját kiadványaként a magyar nyelvű lapot (ez azóta sem sikerült!). Új címként a *Matlapot* találtuk ki, hisz a tanulók sokszor nevezték így addig is. Javaslatomra, informatikai mintára, *MatLap* néven indult a lap, de sokan kifogásolták a szó közepén lévő L-t, így *Matlappá* alakult (gondolom, a változtatásban fontos szerepet játszott a nyomdai szakemberek véleménye, akiknek szokatlan volt az ilyen „fenegyerekeskedés”). Hasonló nemtetszést arattam akkor is, amikor az EMT hasonló jellegű, de fizika, kémia és informatika tartalmú, *FIRKA* nevű lapját nem naptári, hanem iskolai év szerint számoztuk (szintén az én javaslatomra): egy évfolyam egy tanév. Az volt a fő érv ellene (szintén a nyomdai szakértők részéről), hogy ilyen nincs sehol a világon. De megmaradt, mert a kollégáknak is tetszett, és most már van a világon ilyen, több mint huszonöt éve.

61 Nicolae Teodorescu (1908–2000) román matematikus, egyetemi tanár, a Román Akadémia tagja.

*Egy EMT-rendezvényen
Balról jobbra: Csibi Vencel, Kása Zoltán, Bíró Károly, Tibád Zoltán,
Pusztai Kálmán*

A Babeş–Bolyai Tudományegyetemen, hogy pályázhassunk a magyar nyelvű oktatás megsegítéséért, létrehoztunk egy egyesületet Farkas Gyula Egyesület a Matematikáért és Informatikáért⁶² névvel. Közben létrejött az EME matematikai és informatikai szakosztálya is, amely a természettudományi szakosztályból vált ki. A matematikát a természettudományok közé szokták sorolni, Magyarországon szokás élettelen természettudománynak nevezni. Ez utóbbi besorolással gyakran szoktam viccelődni, hogy ez azért van, mert a matematikusok általában élhetetlenek.

Amikor megalakult a Kolozsvári Akadémiai Bizottság (KAB), létrejött annak a matematikai, informatikai és csillagászati szakbizottsága. Ezeknek a matematikai társaságoknak, bizottságoknak a tagsága nagyjából megegyezik, de nem teljesen. Mindegyiknek megvan a maga jól meghatározott szerepe.

Amikor átmentem a Sapientiára, ott is létrehoztuk a marosvásárhelyi matematikai és informatikai tanszék háttérintézményeként a MITIS Egyesületet. A név (egyik fiatal kollégánk ötlete) utal a tanszék nevére (Matematika–Informatika Tanszék), de humorosan a híres amerikai MIT-re is (Massachusetts Institute of Technology), de akár a latin *mitis* szóra is, amelynek rengeteg jelentése közül szóba jöhet a *jóteknony*, *felnőtt*, *békés*, *enyhe* (angolul *soft*).

62 Farkas Gyula (1847–1930) matematikus, elméleti fizikus, 1887–1915 között a kolozsvári egyetem híres tanára.

„Felemelkedésem” és „bukásom”

Ez a cím így nem igaz, amint azt az idézőjel is sejteti. Nem tartottam és nem tartom felemelkedésnek azt, hogy rektorhelyettes voltam a Babeş–Bolyain négy évig, és azt sem bukásnak, hogy utána nem választottak újra. Soha nem törekedtem semmilyen funkcióba, mindig belecsöppentem, néha elfogadtam, máskor nem. 2000-ben a három jelölt közül a legtöbb szavazatot kaptam, 2004-ben szintén három közül a legkevesebbet. A magyar rektorhelyettesre (2004-ben már kettőre) a magyar tagozat képviselői (tanárok és diákok) szavaztak, mintegy 35-en. A rektor a jelöltek közül elvileg bárkit választhatott, de mindig minden rektor betartotta azt az íratlan szabályt, hogy a legtöbb szavazatot kapott jelöltet (vagy jelölteket) választotta. 2000-ben még csak egy magyar rektorhelyettest választottunk, de már a 2000–2001-es tanévtől kezdődően két magyar rektorhelyettes volt.

A 2004-es választások előtt egyszer Vincze Mária⁶³ kicsit számon kérően megkérdezte, hogy miért nem kampányolok az újraválasztásomért. Először is, csak a választási gyűlésen lesznek jelöltek, addig nincs mit kampányolni, és amúgy sem kampányolnék. Igen, hangzott a válasz, de már folyik az ellenkampány. Meg is mondta, hogy kik a szervezői. A lelkük rajta! – gondoltam, és talán mondtam is. Csak később tudtam meg egyet s mást erről. Itt közbe kell vetni egy érdekes történetet.

2004 februárjában a BBTE díszdoktorává avatták Franz König bécsi bíborost. De mivel kora miatt a bíboros nem tudott eljönni Kolozsvárra, népes küldöttség ment Bécsbe átadni a díjat. A szinte teljes vezetőség (rektor, rektorhelyettesek, néhány dékán, több tíz diák kórustagként) mind elment az egyetem költségén Bécsbe. Egyedül csak én maradtam itthon a rektorhelyettesek közül. A látogatás után Marga rektor egy ebéddel egybekötött megbeszélésre hívta a küldöttség tagjait (szintén az egyetem költségén). A beszélgetés célja a bécsi út „kielemzése” volt. Furcsálltam, hogy mit kell ezen elemezni, de nem érdekelt a dolog. Később tudtam meg, hogy ez egy jól megszervezett akció volt, mivel, nyilván Marga rektor sugallatára, sőt utasítására, valaki megkérdezte, csak úgy kíváncsiságból az elemzés közepette, hogy a rektor úr kit szeretne látni a magyar tagozat ügyeiért felelős rektorhelyettesi pozícióban. Marga megmondta, és mit ad a véletlen, a magyar tagozat képviselői néhány nappal később éppen őt javasolták egyik rektorhelyettesnek. Csak azt sajnáltam, hogy e miatt a találkozó miatt a nagyobbik lányom legkedvesebb tanára méltatlan helyzetbe került, amikor az újságíró kérdésére válaszolva letagadta, hogy az az ominózus kérdés elhangzott. Azóta többször találkoztunk nyilvános helyeken, ahol mindig úgy intézte, hogy ne kelljen köszönnünk egymásnak.

63 Vincze Mária (1942) közgazdász, egyetemi tanár.

A magyar tagozat választási ülésén volt még egy említésre méltó mozzanat, amelyről két nappal később a helyi sajtó is beszámolt. 2004 és 2008 között az egyetemen volt elnök is a rektor mellett (Margának kitalált pozíció, mivel rektor már nem lehetett volna, lejárt az egymás utáni két mandátuma) és alelnök is. Az alelnöki pozícióba Marton József, a római katolikus tanárképző kar dékánja Szamosközi Istvánt, a pszichológia kar dékánhelyettesét javasolta. Ezt a jelölést ketten is kifogásoltuk, nem tartottuk őt megfelelőnek, hogy a magyar tagozatot képviselje ebben a minőségben. Éles vita alakult ki, valaki (mintha csak a parlamentben lettünk volna) bekiáltotta, hogy „jó fiú, nálunk szokott győnni”. Amikor a két jelölt közül a titkos szavazáson Szamosközi jött ki elsőnek, én felálltam, és kijelentettem, hogy mivel vele semmilyen közösséget nem vagyok hajlandó vállalni, visszalépek a rektorhelyettesi jelöléstől. Ez nyilván csak formális volt, hisz nem állt fenn annak a veszélye, hogy harmadikként bekerüljek az első két helyre.

Utána még ért bírálát innen-onnan, hogy nem tettem semmit az újráválasztásomért. Később egyszer Muzsnay Csaba,⁶⁴ amikor megtudta, hogy a matematika karon dékánhelyettesnek választottak a rektorválasztás előtt (mert ez volt a választások sorrendje, ha valakit később magasabb pozícióba választottak, akkor kari szinten új választást tartottak), olyan megjegyzést tett nekem, amelyből én arra következtettem, hogy ő úgy gondolja, azért nem kampányoltam az újráválasztásomért, mert már „bebiztosítottam” magamnak a dékánhelyettesi állást. Az igazság az, hogy én nem akartam dékánhelyettes lenni, nem akartam magamat bebiztosítani, a kollégáim javaslatára és biztatására vállaltam el.

2000-ben, mindjárt a megválasztásom után, új charta kidolgozását tűzte ki célul a szenátus. Mi, a magyar tagozat képviselői, szerettük volna, ha bekerül az, hogy magyar karokat lehet létrehozni. Ezt a román kollégák végig ellenezték. Kitalálták a „linie de studiu”, azaz szó szerint: *oktatási vonal* kifejezést, amelyet én kezdettől fogva *magyar tagozatnak* fordítottam, még ha ez a kifejezés sokak szerint többet is jelent (nagyobb döntéshozatali lehetőséget). Az igazság az, hogy már addig is használtuk az iskolákban a magyar tagozat kifejezést (a „secție maghiară” fordításaként), és az sem jelentett nagyobb mozgásterületet. Hosszas vita után csak annyit sikerült elérni, hogy a chartában úgy jelenik meg a tagozat (románul „linie”) kifejezés, hogy az nem zárja ki a magyar karokat. Már akkor is volt két magyar kar, a református és a római katolikus tanárképző kar (igaz, azok nem nyelvi, hanem vallási alapon szerveződtek, ahogy az ortodox és görögkatolikus karok is). A megfogalmazásba ez úgy került bele, hogy egy karon lehet egy vagy több tagozat. Itt a hangsúly az *egyen* volt, így akár csak magyar nyelvű kar is lehet. A végső döntés előtt szünetet kértem, és a magyar kollégákkal megbeszéltük, hogy tartózkodunk a szavazásnál, ezzel jelezve, hogy nem vagyunk teljesen elégedettek, de nem szavazunk ellene. Mivel a szenátusban a jelenlétünk 20% körül volt, ez nem veszélyeztette a charta elfogadását.

64 Muzsnay Csaba (1939–2016) vegyész, egyetemi oktató, a Bolyai Társaság alapító tagja.

Rektorhelyettesi tevékenységemet nem tartom sikeresnek, és ez részben a saját hibám is, nem tudtam elég „politikuskak” lenni, hogy különféle körmönfont megoldásokkal továbbfejlesszem azt, amit az előző ciklusban elődöm, Szilágyi Pál kialakított.

Bolyai-ünnepségek

2002-ben ünnepeltük Bolyai János születésének 200. évfordulóját. Kolozsváron is sikerült méltó ünnepségeket szervezni. Októberben nemzetközi konferenciát tartottunk a Babeş–Bolyain, kiállítást rendeztünk (Prékopa András⁶⁵ jóvoltából sok értékes anyagot kaptunk Budapestről), egy napra elmentünk kirándulni Marosvásárhelyre, ahol Csegzi Sándor⁶⁶ szíves fogadását élveztük, és a konferencia résztvevői bekapcsolódtak a vásárhelyi akadémiai napok megnyitó ünnepségébe,

December 14-én magyar nyelvű konferenciát szerveztünk Kolozsváron, este pedig a *Bolyai János győzelme – 58 év, amely megrengette a geometriát*⁶⁷ címmel tartott ünnepi előadáson vettünk részt. Ezt az előadást a Kolozsvári Állami Magyar Opera szervezte. Azt hiszem, egyike volt azon ritka alkalmaknak, amikor egy tudós emlékére egy opera emlékező műsort rendezett. Egy évvel előtte tartotta a Kolozsvári Magyar Opera a *New York, New York* című nagy sikerű előadását, a New York-i szeptember 9-i terrortámadás áldozataira emlékezve. Az ötlet Szócs Gézáé⁶⁸ volt, és ő volt a kivitelezője is. Tudtam, hogy egy érdekes Bolyai-drámán dolgozik (sajnos, tudtommal, máig nem készült el), és megkérdeztem, hogy nem tervezne-e egy ünnepi előadást Bolyai emlékére. Rögtön elvállalta. Simon Gábor operaigazgató is azonnal belement a dologba. Szép, felemelő előadás volt Vadas László rendezésében, verssel, prózai szöveggel, zenével. Ekkor játszották először Kolozsváron Berlioz *Rákóczi-indulóját!* Kár, hogy nem volt telt ház. Sokszor tapasztaltam, hogy az emberek túlnyomó része annyira bután viszolyog a matematikától, hogy még az ilyen előadásokra sem hajlandó elmenni. Talán a volt matematikatanárát akarja megbosszulni?

A két emlékező konferenciát Szenkovits Ferenc⁶⁹ kollégámmal szerveztük, de meg kell jegyezni, hogy nagyon sok segítséget kaptunk kollégáktól, barátoktól, ismerősöktől. Mindig szerettem azokat az embereket, akik egy-egy érde-

65 Prékopa András (1929–2016) Széchenyi-díjas matematikus, egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja, az operációkutatás egyik magyarországi megalapozója.

66 Csegzi Sándor (1957) fizikatanár, politikus, 2000–2012 között Marosvásárhely alpolgármestere.

67 Az 58 év túlzás, mivel Bolyai János 1802. december 15-én született és 1860. január 27-én halt meg, tehát alig egy hónappal élt többet 57 évnél.

68 Szócs Géza (1953) Kossuth-díjas és József Attila-díjas erdélyi magyar költő, politikus.

69 Szenkovits Ferenc (1959) matematikus, csillagász, egyetemi docens, dékánhelyettes, intézetigazgató, a *Matlap* főszerkesztője.

kes ötletre azonnal ugrottak, és hajlandók voltak részt venni a megvalósításban, sőt saját ötlettel gyarapították is az eredeti elképzelést. Kisebb cégek is nagyon sokat segítettek, plakátkészítéssel, szép kivitelezésű mappákkal, Bolyai-borral.

N. D. G. G. G.

5^é Balás Ferencnek és Kerekes Annának: Stimul.

8^é Szász Mártonnak és Lágoni Mária-nak: János.

évf. Balogh Györgynek és Másé Annának: Imrész.

10^é Bencenyi László Apóstol Imre, Sasvári-nak: Fülviánát.

11^é Seiflági István-nak és Dombóczy Annának: Mórése.

12^é Dráffy Györgynek és Stermán Rebetának: Ferenczese.

21^é Jász Bolyai János és Benkő 'Su'sanna ifj. Apóstol-nak: János.

23^é Domján Jánosnak és Udvári Annának: János.

évf. Seiflági István-nak és Bányi Mária Mária-nak: Rózsá-lás.

24^é Bács Györgynek és Vári Sasvári-nak: Udvárt.

Bolyai János keresztelési bejegyzése a kolozsvári belvárosi református egyház anyakönyvében. Alulról a negyedik sorban: Tkts [tekintetes] Bolyai Farkas Úrnak és Benkő 'Su'sanna ifjasszonynak: Jánost.

Diákcserék

Még az Erasmus⁷⁰- és CEEPUS⁷¹-programok előtt a kolozsvári magyar diák-szövetség, a KMDSZ egyezséget kötött a szegedi egyetem diákönkormányzatá-val az ún. áthallgatásokról. Ez abban állt, hogy diákok egy csoportja Szegedről Kolozsvárra (és fordítva is) látogatott három hétre, ahol órákon vettek részt, ismerkedtek az egyetemmel, a diákokkal, a várossal. Szegeden az egyetem ingyen szállást biztosított, Kolozsváron nem. Kolozsváron megpályázták a szállásra az összeget, és így próbálták megoldani a cserekapcsolatot. Ez azonban egyre nehezebben ment, ezért próbálkoztak az egyetemen ingyen szállásért, de kérésüket elutasították, mivel a két egyetem közti szerződésben nem szerepelt a diákcserre ilyen támogatása. Ígéretet kaptak, hogy a szerződés megújításakor ez belekerül, és akkor megoldható lesz. Alighogy elfoglaltam az új tisztségemet, sorra került az új szerződés megkötése, amely már elő volt készítve, tehát annak megfogalmazásában nem vettem részt, de benne volt a diákcserék anyagi támo-

70 Az Európai Bizottság programja, amely elősegíti egyetemi hallgatók más országok társintézményeiben való tanulmányait.

71 A CEEPUS (a Central European Exchange Program for University Studies rövidítése) közép-európai mobilitási program, amelyet hat közép-európai állam hozott létre 1993-ban (ma már 16 közép- és kelet-európai ország vesz részt benne), és amely az oktatói és diákcseréket teszi lehetővé a program országaiban.

gatása. Rögtön meg is kerestek az áthallgatások szervezői, és sikerült elfogadtatni a vezetőségi gyűlésen a kérésüket. Azután minden félévben jöttek hallgatók Szegedről, de akkor már egyből a gazdasági igazgatóval intéztem az ingyen elszállásolást, hivatkozva az első jóváhagyásra a szerződés alapján. Négy év alatt két gazdasági igazgató váltotta egymást, és mindegyikkel jó kapcsolatom volt, így könnyű volt elintézni. Egyszer előfordult, hogy túl korán jöttek a szegediek, amikor a külföldi diákok számára fenntartott kollégiumban még tartott az őszi felújítás, ezért minden használható szoba foglalt volt. A gazdasági igazgató azt mondta, hogy megpróbál valamilyen megoldást találni, és másnap közölte velünk, hogy elszállásolja őket az egyetem szállodájába, amely külföldi tanároknak volt fenntartva. A szegedi diákok először azt hitték, hogy Kolozsváron minden diák ilyen kollégiumban lakik, és el voltak bűvölve, de aztán meggyaráztuk, hogy ez kivételes eset volt.

Egyeztetés a magyar karokról

2000 és 2004 között, amikor rektorhelyettes voltam, az RMDSZ⁷² nem volt kormányon, csak kívülről támogatta az akkori szocialista kormányt. Minden évben kötöttek egy protokollumot, amelyben rögzítették, hogy az RMDSZ milyen feltételekkel támogatja a kormányt. Minden év végén elemezték az eredményeket, és mindig úgy ítélték meg, hogy annak ellenére, hogy sok minden nem teljesült az előző évi protokollumból, érdemes újat kötni. Minden évben szerepelt a protokollumban valamilyen általános formában a magyar nyelvű felsőoktatás támogatása, és azon belül a Babeş–Bolyain folyó magyar nyelvű oktatás. A 2003-as megegyezés szó szerint tartalmazta a magyar karok létrehozását a BBTE keretében. Az egyetem magyar tisztségviselői már addig is több anyagot eljuttattak az RMDSZ vezetőihez, amelyben vázolták elképzeléseiket. Én, a protokollumra hivatkozva, többször is szorgalmaztam, hogy egy személyes találkozón beszéljünk meg a teendőket. Végül Markó Béla⁷³ elfogadta, hogy egy néhány (ne túl sok – mondta) tanárral találkozzék. A kolozsvári Majális utcai RMDSZ-székházban találkoztunk, részünkről talán haton voltunk, ebből öt aktív egyetemi tanár és Wanek Ferenc,⁷⁴ aki akkor a Bolyai Társaság elnöke volt. Az RMDSZ részéről pedig Markó Béla és talán Kötő József⁷⁵ (vagy Nagy F. István,⁷⁶ már nem emlékszem pontosan). Elmondtuk, hogyan képzeljük el a magyar karokat, Markó Béla pedig a megvalósítás nehézségeiről beszélt, de

72 RMDSZ = Romániai Magyar Demokrata Szövetség.

73 Markó Béla (1951) költő, író, tanár, szerkesztő, politikus, 1994–2011 között az RMDSZ elnöke volt.

74 Wanek Ferenc (1944) geológus, egyetemi oktató, a Bolyai Társaság alapító tagja, titkára, alelnöke, majd 1998–2005 között elnöke.

75 Kötő József (1939–2015) dramaturg, színház történész, politikus.

76 Nagy F. István nagyváradi tanár, az RMDSZ oktatási alelnöke.

reménykedésének is hangot adott. Ezután átnyújtottuk írásban is mindazt, amit elmondtunk. Markó Béla közölte, hogy a kérdéssel politikai szinten Borbély László alelnök foglalkozik, akit be is hívott az irodába, hogy átadja neki a tőlünk kapott dossziét. Borbély László bejött, mindannyiunkkal kezét fogott, átvette a dossziét, megköszönte, és kiment.

Ez a furcsa viselkedés eszembe juttatott egy hasonlót. Wanek Ferenc egyszer másodmagával, a Bolyai Társaság részéről, kihallgatást kért Fodor Gábor magyar oktatási minisztertől, aki fogadta is őket. Figyelmesen végighallgatta, amit mondtak, nem kérdezett semmit, majd miután átvette a részére elkészített dokumentumot, megköszönte, felállt és kezét fogva elbúcsúzott tőlük. Ez az eljárás kicsit lesújtotta őket. Hasonló érzéssel távoztak, mint mi erről a találkozóról. Ez nekem azért volt furcsa, mert addig ilyesemben nem volt részem. Bárkivel tárgyaltam, beszélgettem vagy vitáztam egyetemi ügyekről, az soha nem volt egyoldalú beszélgetés. Ha a beszélgetőpartnert nem is érdekelte az ügy, legalábbis udvariasságból feltett egy-két kérdést, elmondott egy-két együtt érző mondatot. Emlékszem, hogy amikor 1990-ben a Bolyai Társaság részéről egy hasonló bizottsággal kihallgatáson voltunk Mihai Şora tanügyminiszternél, annak ellenére, hogy semmit sem ígért, mégsem távoztunk csalódottan, hisz párbeszédet folytattunk a témáról. Nem csak mi beszélgettünk!

Markó Béla kérésére sikerült megszervezni egy találkozót Andrei Marga rektorral 2003 áprilisában, hogy egyeztessenek a magyar karok ügyében. Markó Béla részt vett egy szovátai pedagóguskonferencián, és Marga hajlandó volt ellátogatni a konferencia utolsó napjára, hogy találkozhassanak. Marga néhány rektorhelyetttel és Szamosközi Istvánnal, a pszichológia kar dékánhelyettesével érkezett Szovátra. A találkozásra egy emeleti teremben került sor, ahol négy szemkört beszélgettek. Alig telt el öt perc, amikor a folyosón összefutottam Nagy F. István oktatási alelnökkel, aki elfehéredett arccal csak annyit mondott, hogy baj van, mert már be is fejezték a megbeszélést. Margaék ebédre még ott maradtak, majd hazamentek Kolozsvárra. Délután mi, a konferencia résztvevői is hazautaztunk. Nekem sem Markó Béla, sem Marga nem mondott semmit a megbeszéléstről, de tisztában voltam az ott történekekkel, hisz jól ismertem Margát. Ő minden bizonnyal azt válaszolta Markónak, hogy személyesen nem ellenzi a magyar karokat, de azokat a szenátus nem szavazza meg, ellenben amennyiben a minisztérium talál erre megoldást, ő nem fog ellenkezni. Tehát átpasszolta a labdát a minisztérium térfelére.

Körülbelül ezzel egy időben Takács Csaba,⁷⁷ az RMDSZ ügyvezető elnöke arra kért, hogy írjunk egy kérést a kormánynak címezve, amelyben kérjük a magyar karok létrehozását, és azt írjuk alá néhányan a magyar tagozat tisztségviselői közül. De ezt kezeljük bizalmasan!

77 Takács Csaba (1955) építész almérnök, politikus, parlamenti képviselő, az RMDSZ ügyvezető elnöke 1993 és 2006 között.

Néda Árpád⁷⁸ rektorhelyettes kollégámmal összehívtuk a magyar dékánhelyetteseket, tanszékvezetőket, megmondtuk, mi a kérés, és azt is, hogy ez tulajdonképpen nem éppen rendes módja a dolgok megoldásának, főleg, hogy a kérés bizalmas kezelésére kértek, de mivel mi már többször próbálkoztunk helyi szinten a karok létrehozásával, és mindig elutasítás volt az eredmény, nyugodtan megtehetjük, hogy egyből a kormányhoz fordulunk. Természetesen csak az írja alá, kértük, aki egyetért ezzel. Mindannyian vállalták, így tizenegyen írtuk alá. A bizalmas kezelésnek az lett a vége, hogy nemsokára a tanügyminiszter levelet írt a rektornak, mellékelve a kormánynak címzett kérésünket, és arra kérte, hogy találjon megoldást. A rektor közölte a miniszter levelét, a miénkkel együtt, az egyetem információs közlönyében (*Buletin informativ*), amely abban az időben általában havonta jelent meg, és főleg Marga utazásairól, tárgyalásairól, kitüntetéseiről szólt. Érdekes módon senki sem vádolt bennünket azzal, hogy a szenátust megkerülve folyamodtunk a kormányhoz. Ellenben Szamosközi István felelősségre vont, hogy őt miért hagytam ki, hisz ő is aláírta volna. Azt válaszoltam, hogy gyorsan kellett cselekedni, és nem értem el. Ez persze nem volt igaz, készakarva hagytam ki, hisz Marga közeli barátja volt. Tudok olyan esetről, amikor egy hétvégén ő maga vitte el autóval a rektort Bécsbe.

Ezután sok-sok vita, veszekedés volt a karok miatt. A 2004-es választások után Marga megnyugodhatott, mert az új rektorhelyettesek (Salat Levente⁷⁹ és Nagy László⁸⁰) nem támogatták feltétel nélkül a magyar karok létrehozását. Az újságnak Salat Levente azt nyilatkozta, hogy „az RMDSZ és a kormánypárt közötti egyezség értelmében létrehozandó magyar karok ötletét nem tudja támogatni, mivel az a szakértők feje fölött jött létre”. Ezzel nemcsak az egyetem magyar tanárainak többségével, hanem az RMDSZ vezetőivel is szembement. Ez a viselkedés egyenesen vezetett ahhoz a helyzethez, amelyet már nem tudtak kezelni, és 2006 novemberében mindketten lemondtak. Hantz Péter és Kovács Lehel adjunktusok, BKB-vezetők⁸¹ „polgári engedetlenség”-szerű akcióit sem ők, sem az egyetem román vezetősége nem tudta kezelni. A román vezetőség (a többség diktatúrájához szokott emberek) csak a drasztikus megoldást tudta elképzelni: az egyetemről való kizárást. Ezt azonban már a magyar rektorhelyettesek sem tudták elfogadni, és lemondtak tisztségükről. Később Nagy László visszavonta lemondását, Salat Levente azonban nem hátrált meg.

Sokszor azzal vádoltak bennünket, akik kiálltunk a magyar karok létrehozása mellett, hogy nem készült részletes terv erről. Ez nem igaz, hisz több változat is készült (három, valamint két magyar tannyelvű karral), többnyire belső használatra és az RMDSZ részére, de ezek között volt publikus is.⁸²

78 Néda Árpád (1937) fizikus, egyetemi docens, dékánhelyettes, rektorhelyettes.

79 Salat Levente (1957) politológus, esszéíró, filozófiai és politikatudományi szakíró, egyetemi oktató, a Magyar Tudományos Akadémia külső tagja, rektorhelyettes, KAB-elnök.

80 Nagy László (1961) fizikus, egyetemi tanár, dékánhelyettes, rektorhelyettes.

81 BKB = Bolyai Kezdeményező Bizottság.

82 Péntek János, Kása Zoltán, Néda Árpád, Sárkány-Kis Endre: Tervezet a BBTE két önálló, ma-

Amikor 2005 őszén a BKB Erdély több városában tüntetést szervezett a Bolyai Egyetemért, Kolozsváron a BBTE épülete előtt tartották a tüntetést október 17-én, hétfő délután. Két nappal előtte, szombat délelőtt a matematika és informatika kar prodékáni irodájában voltam, amikor telefonáltak a rektori hivatalból, hogy mivel a dékán nem érhető el, menjek helyette 12 órára a rektoriba vezetőségi gyűlésre. Itt egyetlen napirendi pont volt: meg kellett szavazni egy tiltakozó közleményt, amely elítéli a hétfőre tervezett tüntetés kezdeményezőit, megbélyegezve a „szeparatista törekvéseket”. Többen hozzászóltak a szöveghez, én is. Azt mondtam, hogy nem kell semmilyen közleményt kiadni, a véleménynyilvánítás szabadsága mindenki számára biztosított. Egyedül szavaztam a nyilatkozat ellen, a többiek mind megszavazták, köztük öt magyar kolléga is (az *Erdélyi Napló* október 18-i száma a nevüket is közli). Magyarai Tivadar (későbbi rektorhelyettes) az újságíró kérdésére azt nyilatkozta, hogy nem vett részt a szavazáson. Az lehet, hogy egyszer sem emelte fel a kezét, ennek ellenére megszavazta, mert a teremben volt végig, és a szavazás után Nicolae Bocşan⁸³ rektor bediktálta a jegyzőkönyvírónak, hogy egy ellenszavazattal (és itt mondta a nevemet) minden jelenlévő megszavazta a nyilatkozatot.

Ahogy az RMDSZ könnyebbnek látta a magyar karok megvalósítását az önálló egyetem helyett, úgy az egyetem magyar vezetősége 2004 után inkább külön magyar tanszékeket szándékozott létrehozni a magyar karok helyett. 2005 tavaszán arra kértek, hogy ahol úgy gondoljuk, hogy van lehetőség magyar tanszék létrehozására, próbáljuk előkészíteni az anyagot, de egyelőre kezeljük ezt bizalmasan. Én elkészítettem és továbbítottam egy magyar informatika tanszék dokumentációját, minden megvolt, egyedül a kari tanács jóváhagyása hiányzott. Egyszer szólt az egyetem magyar titkárnője, hogy kellene a kari jóváhagyás. Ezen elcsodálkoztam, hisz azt nem lehet megszerezni „bizalmas kezeléssel”. Azelőtt azt hittem, hogy van valamilyen egyezség a rektorral ezen tanszékek létrehozására, de kiderült, hogy nincs. Kénytelenek voltunk kari tanácsi engedélyt kérni. A szeptemberi kari tanács ülésén elhalasztották a döntést, a decemberin valójában elutasították, formailag azonban ismét halasztották. Én ekkor mondtam le dékánhelyettesi, kari magyar tagozat vezetői pozícióról és szenátusi tagságomról. Hirtelen elhatározás volt, megírtam egy rövid román nyelvű lemondást (sajnos nem indokoltam meg), írtam egy magyar nyelvű nyilatkozatot, amelyet feltettem a honlapomra, kikapcsoltam a telefonomat és hazamentem. A november 19-i nyilatkozatom így szólt:

„Azonnali hatállyal lemondok a Babeş–Bolyai Tudományegyetemen viselt tisztségeimről, azaz a Matematikai és Informatikai Kar dékánhelyettesi funkciójáról, a kari tanácsi, valamint a szenátusi tagságról.

Már régóta nem éreztem jól magam abban a közegben, amelybe ezek a tisztségek kényszerítettek, de az utolsó csepp a pohárban azt volt, hogy december

83 gyar oktatási nyelvű karának létrehozására. *Magyar Kisebbség*, 2004, 9. évf., 4. sz., 253–271.
Nicolae Bocşan (1947–2016) román történész, 2004 és 2008 között a BBTE rektora.

15-én a sajtóban megjelent a rektor és a dékán úr aláírásával az a nyilatkozat, hogy az általam javasolt új informatika tanszéket a tanári tanács nem leszavazta, hanem csupán elhalasztotta a döntést május 1-jéig. Ez még formálisan is csupán részben igaz, hisz a javaslatot véleményező bizottság három pontban kifejezi azt a véleményét, hogy ezt a tanszéket nem lehet létrehozni (1. az új tanszék át-fedi a jelenlegi struktúrát, mivel ugyanazon tárgyak több tanszékre kerülnének, 2. nincs jól körülhatárolt kutatási tematika, 3. mivel magyarul tanítandó tárgyak szerint szerveződik, nem felel meg a törvényes követelményeknek), és csupán a negyedik pontban javasolja, hogy az egész tanszéki struktúra átszervezésekor térjünk vissza a kérésre. A tanári tanács gyűlésén a hozzászólók határozatlan elleneztek az új tanszék megalakítását. A vélemények teljesen megegyeztek a szeptemberi gyűlésen elhangzottakkal, amikor tényleg elhalasztottuk a döntést december közepéig.

Úgy érzem, hogy ez a fajta alulról való építkezés, amelybe a magyar tagozat vezetői belesodortak, nemcsak eredménytelen, de fölöslegesen mérgezi a kollégák közti viszonyt. A magyar tagozat vezetését ez éppen a saját elképzelése ellen fordítja, amelynek alapja a multikulturalizmus, a barátság ápolása, úgy gondolván, hogy a lassú (szerintük ez a radikális ellentéte!) változások segítik leginkább ezt. A rosszul előkészített akció, amely bennünket abban a hitben tartott, hogy létezik valamiféle egyezés az egyetem legmagasabb vezetői szintjén a tanszékek létrehozásáért, tökéletes káoszt eredményezett.

A magyar tagozat vezetői minden alkalmat megragadnak, hogy nyilvánosan megbélyegezzék azokat, akik más véleményen vannak (Európa-ellenesek, gerillaharcot folytatnak stb.), és nem veszik észre, hogy a jelenlegi kaotikus helyzetet éppen az okozta, hogy véleményünkkel, elképzeléseinkkel szembehe-lyezkedtek mind a magyar tanárok többségének a véleményével, mind az érdekvédelmi szervezetünk politikusainak a véleményével. Nem tudok olyan esetről, a legrosszabb időkből sem, amikor a magyar vezetők ennyire ellenségesen viselkedtek volna azokkal szemben, akiket képviselniük kell.”

A sajtó szereti a szenzációt. Ez a lemondás és a magyar kollégáim csatlakozása (ők is lemondtak a kari tanácsi tagságukról) napokig hírként szerepelt. Amikor 2008-ban átmentem a Sapientiára, előtte pedig Bodó Barna⁸⁴ (aki a BKB elnöke volt), az semmilyen hírként sem szerepelt a sajtóban, részben, gondolom azért, mert csak később szereztek róla tudomást, részben mert nem látványos lemondással párosult.

Miután a dékán megbeszélést folytatott a kar magyar oktatóival, ahol közvetve beismerte, hogy a rektor vette rá azon bizonyos nyilatkozat aláírására, amelyben Kovács Lehelt hamisan vádolták, és kilátásba helyezte a lemondását az ügy miatt, úgy döntöttünk, hogy részben visszakozunk. Én megtartottam a dékánhelyettesi funkcióm, a kollégák sem bojkottálták a kari tanácsot. Később

84 Bodó Barna (1948) újságíró, politikus, politológus, egyetemi docens.

ezért is megkaptam egyes (nem kari) kollégáktól, hogy „hát persze, lemondott az ingyenes funkciókról, és megtartotta a fizetéssel járó”. Érdekes, hogy mennyire másként gondolkodunk! Nekem sem akkor nem jutott eszembe a pénz, amikor lemondtam a dékánhelyetteségről, sem akkor, amikor visszamondtam a lemondást. A lemondáskor szegény kari főtitkárnőnek többletmunkát adtam (persze erre sem gondoltam), mert ahogy leadtam a lemondó szövegemet, futnia kellett a rektoriba, hogy visszavegye a prémiumra javasoltak listáját, hogy engem kicseréljen másra (nyilván a dékán utasítására).

Azt a bírálatot viszont, hogy a szenátusi tagságról nem kellett volna lemondani, jogosnak érzem. De nem kívántam részt venni az akkori színjátékban! Persze ha maradtam volna, akkor elmondhattam volna a véleményemet olyan fontos esetekben, mint Hantz Péter és Kovács Lehel⁸⁵ kizárása az egyetemről. Előre azonban nem tudhattam, hogy lesznek olyan esetek, amikor érdemes legalább véleményt mondani.

Ebben az időben Andrei Marga az egyetem elnöke volt, nyíltan nem szólt bele a minket érintő egyetemi vitákba, hagyta Nicolae Bocşan rektort, hogy „oldja meg a problémákat”, persze háttérből irányítva őt. A lemondásom után Bocşan oly módon támadott engem, hogy a magyar kollégák felháborodva írtak egy levelet, amelyet mintegy harmincan írtak alá (*Szabadság*, 2006. január 27.), és amelyben védelmemre keltek. Itt nemcsak a személyemről volt szó, hanem az elvről, hogy ha a rektor igazságtalanul vádol valakit, akkor ki kell állni mellette. Ahogy tudom, csak egyetemi tanárokat és docenseket kértek fel aláírásra (őket nehezebb „kikezdeni” alapon), de voltak mások is, akik alá merték írni. Ez számomra megengedhető volt, és annak ellenére, hogy eddig soha nem mondtam, mindig nagy tisztelettel gondolok rájuk, akárcsak az ötlet megfogalmazójára és megvalósítójára.

Még abban a 2006-os évben az a megtiszteltetés ért, hogy a budapesti Neumann János Számítógép-tudományi Társaság Neumann-plakettel tüntetett ki. A diplomának volt egy angol nyelvű fordítása is, amelyet szépen lemásoltam, betettem egy borítékba, és megkértem a titkárnőt, hogy adja át a rektornak. Szerettem volna látni az arcát, amikor kibontja a borítékot, majd amikor bedobja az egészét a szemétkosárba!

Egy felkérés története

Valamikor az 1990-es évek végén telefonon felhívott az RMDSZ ügyvezető elnökének, Takács Csabának a titkárnője, hogy az elnök úr szeretne beszélgetni velem. Fogalmam sem volt, hogy miről, de egyeztettünk egy időpontot, és felkerestem a Majális utcai irodájában. Azzal kezdte a beszélgetést, hogy elmondta, tudja, hogy hány könyvet és szakcikket írtam, tehát felkészült a velem való

85 Részletes leírása az esetnek: <http://itthon.transindex.ro/?cikk=5050>

találkozásra. És mindjárt rá is tért a beszélgetés tárgyára: szeretné, ha jelölhetne engem oktatásért felelős alelnöknek. Én – talán szokatlan módon – nem kértem gondolkodási időt, hanem rögtön azt mondtam, hogy nem vállalom. Sokáig beszélgettünk még, de nem tudott meggyőzni. Ezért a döntésért talán bírálóat érhetne, hogy mit ugrál ez az ember egyetemi ügyekben, ha elszalasztotta azt a lehetőséget, hogy maga döntsön bizonyos fontos ügyekben, hogy stratégiát dolgozzon ki a magyar nyelvű felsőoktatás fejlesztésére. Ez a bíráló akkor lenne jogos, ha ez a funkció szakmai lenne, nem pedig politikai. Én rögtön éreztem, hogy ebben több a politika, mint a szakma. Hogy ez mennyire igaz, az sokkal később derült ki számomra. Már rektorhelyettes voltam a Babeş–Bolyai Tudományegyetemen, amikor 2003-ban kudarcot vallott az RMDSZ-nek az a kísérlete, hogy magyar karokat harcoljon ki az akkori kormánypárttal kötött protokollum alapján. Én akkor levelet írtam Markó Béla RMDSZ-elnöknek, melyben arra kértem, hogy fontolják meg azt, hogy mivel nem sikerül magyar karokat létrehozni a kolozsvári egyetemen az egyetemi autonómia megsértése nélkül, vessék fel a kormánypártnak az önálló magyar egyetem létrehozását, hisz az csak a kormánytól függ. Erre a levélre nem kaptam választ, nem is sürgettem, hisz nem sok esélyt láttam a megoldásra, ismerve az RMDSZ és a kormány álláspontját. De azért tárgyalási alapnak nem rossz, gondoltam én. Nemsokára az RMDSZ oktatási tanácskozást hívott össze Kolozsvárra, amelyre én is hivatalos voltam. Markó Bélával nem volt alkalmam beszélni a tanácskozás előtt, csak a szünetben. Kissé furcsálltam, hogy, szokásától eltérően, nem kereste az alkalmat, hogy találkozzunk, inkább mintha kerülte volna azt. Amikor sikerült végre szóba állnom vele, és rákérdeztem, hogy mi a véleménye a levelemben írottakról, durcásan csak annyit mondott: Pont most jösztek elő megint ezzel? Ez megdöbbenett, hisz számomra az egyetem ügye mindig aktuális volt, nem tudtam, hogy vannak helyzetek, amikor nem szabad róla beszélni. Ekkor ismét elkönyveltem, hogy jól döntöttem, amikor nem fogadtam el Takács Csaba ajánlatát. Az oktatási alelnöknek semmilyen komoly hatásköre nem volt sem akkor, és nincs ma sem. Teljesen alárendelt szerepe van, mindenben alá kell vetnie magát a politikának, amely a feje fölött hoz döntéseket.

Egyetemi fejlesztés

1990-ben nyolc kar volt az egyetemen, a karok száma 2000-re 18-ra nőtt. A fejlesztés teljesen ad-hoc módon történt, nem volt semmilyen stratégiai elképzelés. Ezért ahelyett, hogy az egyetem megvásárolt volna egy területet, ahova építsen, fejlesszen, mindig a pillanatnyi helyzetnek megfelelően próbálták megoldani a tanteremgondokat. Voltak karok, amelyek terjeszkedtek, nőtt a diáklétszámuk, más karokon viszont csökkent a diákok száma. De senki sem volt hajlandó könnyen lemondani a birtokolt épületekről, épületrészekről. A fő-

épülethez minden ottani kar nagyon ragaszkodott. Inkább vállalták, hogy több épületben tanítanak, egymástól akár távol levőkben, csak ne kelljen lemondani a főépületben lévő addigi termeikről. Legjobb példa erre a matematika–informatika kar, amelynek vezetői nem voltak hajlandók elfogadni azt, hogy egy számukra építendő új épületbe költözzenek, inkább vállalták, hogy a város három, egymástól igen távol levő épületében tartsanak órákat. A szervezetlenség miatt az egyetem egyre több épületet vásárolt a város különböző részein, hogy kielégítse a karok igényeit. Egyetlen épület épült tervszerűen, a közgazdasági kar impozáns épülete a Györgyfalvi negyedben.

Amikor a magyar karokért harcoltunk, sokan szemünkre vetették, hogy miért nem készítettünk egy olyan pontos számítást, amely kimutatta volna, hogy mennyibe kerülne ezek működtetése, hisz akkor egyszerűbb lenne a megvalósításuk. Ez ellen én mindig tiltakoztam, tudtam, hogy ez nem pénz kérdése, hiszen tíznél több új kar alakult úgy, hogy semmilyen számítást nem végeztek, és a karok működtek, akkor miért kellene nekünk ilyet készíteni. Ezt csapdának véltem és vélem ma is. Azt előre lehet tudni, hogy egy kétezer diákkal működő karnak nincsenek anyagi gondjai. Márpedig ezek a magyar karok ilyen nagyságrendűek lettek volna.

Az egyetem felvállalta a teológiai karok indítását is. Mind a négy nagyobb felekezet alapított kart (ortodox, görögkatolikus, római katolikus, református). Kezdetben ezek vallástanárképzők voltak, de később az ortodox és a római katolikus egyház bevitte az egyetemre a lelkészképzést is. Mi magyarul ezeket a karokat tanárképző jelzővel illettük: református tanárképző kar, római katolikus tanárképző kar stb.

A református egyház, a többi felekezettel ellentétben, nem biztosított épületet a tanárképző kar számára (csak ideiglenesen a református teológia épületében). Andrei Marga rektor nagyon támogatta azt az ötletet, hogy a református karnak az egyetem biztosítson helyet, ezért az első adandó alkalommal megvásároltak egy épületet a Horea úton két kar (a református tanárképző és a bussines) részére. Az épület megvásárlásának a története igen érdekes.

Egyik vezetőségi gyűlésen konkrétan szóba került a Horea úti épület megvásárlása. Marga rektor nagyon támogatta a megvásárlást, mások óvatosabbak voltak. A gazdasági igazgató elmondta, hogy a tulajdonos sokkal többet kér az épületért, mint amennyire egy belső bizottság felbecsülte azt. Az egyik rektor-helyettes, aki ismerte a tulajdonost is, az épületet is megnézte, hogy mennyire alkalmas oktatási célra, egyáltalán nem javasolta a megvásárlást. Drágállta, és nem találta jónak arra, hogy ott megfelelő tantermeket lehessen kialakítani. Marga rektor többször hangoztatta, hogy neki semmilyen érdeke nem fűződik az épület megvásárlásához, csupán a három kar (akkor talán még a földrajz karról is szó volt) teremproblémáit szeretné megoldani. Azt is többször elmondta, hogy ha gondoljuk, ő kimegy, és döntünk nélküle, ő a döntést elfogadja, de egyáltalán nem tett olyan mozdulatot, hogy ezt komolyan gondolná. Végül,

hosszú vita után abban egyeztünk meg, hogy a gazdasági igazgató még próbál alkudni, és ha sikerül, akkor az egyetem megveszi az épületet. Csekély alkudozás után ez meg is történt.

Nekem úgy tűnt, hogy a református kar vezetői az épületért, a római katolikus kar vezetői pedig a lelkészképzés befogadásáért nagyon hálások voltak a rektor úrnak. Nem tudom, hogy Marga ezt tudatosan vagy csak ösztönösen tette, de sikerült megbontania azt az egységet, amely addig jellemezte a magyar tanárok képviselőit az önálló karok létrehozásában.

Itt kell elmesélnem azt a furcsa esetet is, amely nagyon elszomorított néhány évvel később. Már nem voltam rektorhelyettes, amikor a kisebbik lányom úgy döntött, hogy megpróbálja elvégezni a református tanárképző kar egyik mesteri szakát.

A felvételi két részből állt: az alapképzésen elért átlag adta a végleges jegy egyik komponensét, és egy szóbeli vizsgán kapott jegy a másikat. Mivel neki az átlaga nem volt nagy, ezért csak úgy remélhette, hogy bejut a tandíjmentes helyekre, ha a vizsgán jól szerepel. A vizsga után azt mondta, úgy érzi, nem fog bejutni, annak ellenére, hogy a szóbeli vizsgán elég jól tudott, de nem jeleskedett. Az eredményhirdetésre mégis elment, amely azonban órákat késelt a meghirdetett időponthoz képest. Amikor kitették az eredményt, és meglátta, hogy a tandíjmentes helyek utolsó helyén szerepel, nagyon dühös lett, hisz könnyen ki tudta számolni a kifüggesztett végeredményből, hogy ez csak úgy lehetséges, ha a szóbeli vizsgán érdemtelenül nagyobb osztályzatot kapott.

Otthon elmesélte a dolgot, még mindig dühösen, hogy vele ne tegyenek kivételt, csak azért, mert az én lányom. És kijelentette, hogy nem foglalja el a helyet, így a soron következő (aki a tandíjasok között az első helyen volt) bejuthat ingyenes helyre. Az ismerősök, rokonok hiába biztatták, hogy nyugodtan foglalja el a helyet, hisz ő nem hibás azért a dologért, hajthatatlan volt, és nem foglalta el. Ebben teljesen egyetértettem vele!

Csíkszeredai főiskola

1999-ben, amikor dékánhelyettes voltam a matematika–informatika karon, Szilágyi Pál rektorhelyettes javaslatára, az egyetem és a minisztérium engedélyével főiskolai szintű informatikai képzést indítottunk Csíkszeredában. Akkor az egyetemi képzés négyéves volt, a főiskolai pedig hároméves, és kimondottan gyakorlatias tárgyakat oktattunk. Szerencsénkre Csíkszeredában lakott és a számítóközpontban dolgozott Oláh-Gál Róbert,⁸⁶ aki Bukarestben végezte a matematika szakot, és az 1989-es változások után Debrecenben doktorált, tehát minden szempontból megfelelt, hogy megszervezze és vezesse a Csíkszeredába

86 Oláh-Gál Róbert (1958) erdélyi matematikus, programozó, matematikatörténész, Bolyai-kutató.

kihelyezett főiskolát. Helyben is akadt néhány kolléga, aki taníthatott itt, de Kolozsvárról is lejártak néhányan két-három hetenként. Kezdetben nagy vita folyt a sajtóban azért, mert az egyetem csak úgy hagyta jóvá a szak indítását, ha nemcsak magyar, hanem román nyelvű oktatás is lesz, akárcsak a többi székelyföldi városban. Csíkszeredában magyar nyelven húszt, román nyelven tíz ingyenes helyet hagytak jóvá. Az aggodás fölösleges volt, hisz néhány év múlva román nyelven már nem indítottuk a szakot, mert kevés volt a jelentkező és költséges az oktatás. Egyszer a dékán (a költségek csökkentése érdekében) megkérdezte, nem lehetne-e egyes tárgyakat összevontan tartani (ezt nyilván csak románul lehetett volna). Ez azzal a veszéllyel járt volna, hogy előbb-utóbb mindent románul tanítunk, ezért ezt nem tartottam jónak, és Szenkovits Ferenc sem, aki akkor dékánhelyettes volt. Én ekkor már rektorhelyettes voltam, de kari szinten én feleltem a csíkszeredai főiskoláért. A következő évben (miután megbeszéltem Szenkovits Ferencsel), amikor a felvételi számokról döntöttünk, megkérdeztem a dékánt, mit szólna hozzá, ha nem indítanánk román nyelvű szakot. Azt válaszolta, hogy ő nem ellenzi ezt, de beszéljem meg Marga rektorral. Mivel ő sem ellenkezett, a számokat úgy terjesztettük a szenátus elé, hogy mind a harminc hely magyar nyelvű legyen. A szenátusi tagok nem tudják ezeket a számokat ellenőrizni, ezért a dékánok, ha szükségesnek tartották, röviden beszámoltak a változásokról az előző évhez képest. A dékán nem élt ezzel a lehetőséggel, és senki sem kérdezett semmit. Szerencsére senki sem támadott ezért, így ettől az évtől kezdődően csak magyarul oktattunk Csíkszeredában. A szaknak nagy keletje volt, a végzetek mind el tudtak helyezkedni a szakmában. Sajnos a bolognai rendszer bevezetésével megszűntették ezt az oktatási formát. A csíkszeredai szak is átalakult alapképzéssé, amely már nem volt annyira gyakorlatias, sok elméleti tantárgy is volt. Kezdetben a jelentkezők száma megcsappant, de aztán ismét megfelelő volt.

Mivel a helyi tanács nem biztosított a főiskola számára épületet, mint a többi székelyföldi városban, ezért bérelnünk kellett a Pro Agricultura Hargitae alapítványtól. Minden alkalommal, amikor lejárt a szerződés, újratárgyaltuk a bérleti díjat. Valamikor 2010 után, amikor már nem én voltam a főiskola felelőse, mert átmentem a Sapientíára, a kari vezetőség úgy döntött, hogy a szakot áthelyezi Székelyudvarhelyre, azon az alapon, hogy egy megyében csak egy városban legyen kihelyezett szak (még így is két város maradt volna, hisz Gyergyószentmiklóson is voltak kihelyezett szakok, és vannak ma is). Sajnos Udvarhelyen nem volt aki megszervezze az oktatást. Oláh-Gál Róbert, látva a fejleményeket, átment tanítani a Sapientia csíkszeredai karára. Székelyudvarhelyen senki sem jelentkezett a felvételire, így nem indult a szak. Még a következő évben is próbálkoztak, de akkor is sikertelenül, így a harminc csíkszeredai helyet áttették Kolozsvárra. És ezzel megszűnt az informatika egyetemi szintű oktatása Székelyföldön. (2014-től a Sapientia egyetem csíkszeredai kara gazdasági informatika szakot indított.)

Sajnálatos, hogy a bolognai rendszerben nem sikerült megőrizni a főiskolai szintű oktatást, amely nagyon hasznos és gyakorlatias oktatás volt.

Illetlen viselkedés?

2000 elején Andrei Marga rektor javaslatára az egyetem meghívta az összes magyarországi egyetem rektorát egy találkozóra. A találkozó célja az egyetemek közti együttműködési szerződések megújítása, illetve megkötése volt azokkal, amelyekkel nem volt még ilyen szerződés.

Első nap megbeszéltük az együttműködés általános kereteit, amelyek alapján megkötöttük a szerződéseket, második napra terveztük a további, konkrét lehetőségek megtárgyalását, amelyek akár egyetemenként változhatnak. Ezt az egyetem jósikafalvai (beli) épületében szándékoztunk megtartani. Már az elképzelés is furcsa volt, hisz télen ott nincs mit csinálni, nincs mit látni, hosszú az út oda-vissza. Tulajdonképpen csak evés és ivás volt, hisz amikor a tényleges tárgyalásra került volna a sor, a rektornak fontos elintéznivalója támadt Kolozsváron, így hamarabb visszament. Hamarosan mi is visszatértünk Kolozsvárra, és vacsorával folytattuk a találkozót. Ebből számomra világos lett, hogy itt nem a valódi együttműködésre való törekvésről volt szó, hanem csak kirakatnak kellett az egész találkozó. Nagyon szépen illett a multikulturális eszme körítéséhez.

Hasonló eset volt, amikor Max van der Stoel,⁸⁷ az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) kisebbségügyi főbiztosa javaslatára és patronálásával *Különbözőség a felsőoktatásban – Románia példája* címmel rendezett szimpóziumon Andrei Marga, aki akkor még tanügyminiszter is volt, a megnyitó után hamarosan elhagyta az elnökségi pulpistust és a termet is, és csak a délutáni megbeszéléseken vett részt. Így hiányzott a délelőtti plenáris előadásokról. A rendező egyetem rektora kihagyta a konferencia legérdekesebb és legfontosabb részét. A többi plenáris előadótól kissé elütően én nem dicsértem, hanem bíráltam a szerintem szlogenszerűen használt multikulturalizmust. Amikor a plenáris ülés után elhagytuk az aulát, a mellettem elhaladó görögkatolikus kar dékánja meg is jegyezte, hogy „legalább szint vittél a beszélgetésbe”.

A szimpózium gyakorlati megszervezésével Horváth Istvánt bízták meg, aki akkor a szociológia kar adjunktusa volt. Én is kaptam meghívót, előadás-felkérőt (plenáris előadásra) konkrét címmel, amelyet elfogadtam. A rendezvény közeledtével megkaptuk a programot, és csodálkozva vettem észre, hogy nem szerepelek a plenáris előadók között, csak a délutáni csevegésben. Nem kérdeztem, miért, csak jeleztem, hogy ebben az esetben nem megyek el a rendezvényre. Másnap újabb programot kaptunk, ahol már ismét plenáris előadó voltam. Sajnos csak nagyon ritkán tudtam ilyen hatékonyan érvényesíteni az érdekeimet.

87 Max van der Stoel (1824–2011) holland politikus, az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) kisebbségügyi főbiztosa.

Max van der Stoel csapatában volt Schöpflin György⁸⁸ is, aki akkor Jean Monnet-professzor volt Angliában, és később a BBTE díszdoktora lett. Kevés alkalmam volt beszélgetni vele, de arra emlékszem, hogy határozottan kijelentette: szerinte az egyetem román vezetősége soha nem fogadja el a magyar karokat. Nekem akkor még voltak illúzióim. Az 1990-es évek közepén egyszer a *Korunk* szerkesztőségében tartott előadást a két világháború közti magyar baloldali értelmiségről, köztük nagyapjáról, Schöpflin Aladárról. Jól emlékszem egyik mondatára, hogy lehet, akkor hiba volt baloldalinak lenni, de hogy szégyen nem volt, az biztos. Mivel csak felületesen ismertem, kicsit meglepődtem, amikor a Fidesz színeiben lett európai parlamenti képviselő. Később még találkoztunk azon az európai parlamenti meghallgatáson 2007-ben, amelyet Kónya-Hamar Sándor⁸⁹ képviselő szervezett a romániai magyar nyelvű felsőoktatás érdekében, ahol, többek között, mindketten előadók voltunk.

Négy év alatt, amíg rektorhelyettes voltam, sokféle emberrel volt alkalmam találkozni. A heves viták ellenére, a személyes kapcsolatokban csak nagyon kevés román embernél tapasztaltam ellenségeskedést. Úgy éreztem, elfogadják azt, hogy jogunk van kiállni az érdekekben, ezért nem nehezteltek ránk, csak persze nem engedtek a magukéból.

Andrei Marga rektornak érdekes volt a munkastílusa. Munkabírása hatalmas volt, érdeklődése szerteágazó. Amikor külföldre utazott, mindig vásárolt magának egy-két érdekes könyvet, amelynek később hasznát vette. A vezetőségi gyűlésekre többnyire kész megoldásokkal érkezett, ha volt is valakinek ellenvéleménye vele szemben, nehezen tudta érvényesíteni azt. Ellenben ha valami nem érdekelt vagy egyszerűen nem akarta megszavaztatni, akkor engedte, hogy a beszélgetés teljesen mellékvágányra menjen, sőt be is segített ebbe, a végén pedig vagy elhalasztatta, vagy leszavaztatta azt. Nyolc évig volt az egyetemnek a rektori tisztség mellett elnöki tisztsége is, amikor Marga volt az elnök, akkor az volt a fontosabb funkció, amikor pedig ismét rektor lett, akkor az elnöki funkció teljesen eljelentéktelenedett.

Egyetemi felmérés

A BBTE a rendszerváltozás utáni tíz évben nagyon sokat fejlődött, új karok, új szakok jelentek meg, a diákok létszáma is megtöbbszöröződött. Érdekes módon, ebben az időben az egyetemek közti versengés inkább a diáklétszámra korlátozódott, csak később kezdték figyelembe venni a különféle rangsorolásokat. Ezért a BBTE, amerikai stílusban, beleszámolta a diáklétszámba mind-

88 Schöpflin György (1939) történész, politológus, egyetemi tanár, az Európai Parlament képviselője.

89 Kónya-Hamar Sándor (1948) költő, közíró, szerkesztő, politikus, képviselő a román parlamentben, 2007–2009 között az Európai Parlament képviselője.

azokat, akik doktori iskolába jártak, és azokat a tanárokat is, akik véglegesítő vagy fokozati vizsgára jelentkeztek. Ezért szoktak akkor és ma is negyvenezres diáklétszámról beszélni.

Az egyetem nagy hangsúlyt fektetett arra, hogy minél nagyobb súllyal legyen jelen a mindennapokban, állandóan szerepeljen a sajtóban, legalább a rektor által. Díszdoktorrá (Doctor Honoris Causa, illetve Professor Honoris Causa) avattak szinte mindenkit, aki számított a világban: bíborost, kancellárt, királyt, pápát.⁹⁰ De azért ne legyünk rosszmájúak, voltak közöttük egyetemi tanárok is!

Amikor lehetőség adódott rá, az egyetem elhatározta, hogy „felméreti” magát az Európai Egyetemek Szövetségével (EUA). Ez 25 ezer dollárjába került az egyetemnek, nem számítva ebbe bele annak az öt embernek a teljes ellátását, aki szinte egy hétig Kolozsváron végezte a megfigyeléseket, szóba állt tanárokkal, diákokkal, tisztviselőkkel. Majd összeállított egy mintegy százoldalnyi jelentést az egyetem fejlődéséről, potenciáljáról, multikulturális jellegéről. A jelentés pozitív képet nyújtott az egyetemről, ez is volt a célja. Egyetlenegy dologról nem szólt ez a jelentés: hogy milyen színvonalú az oktatás. Ezt nem mérték fel!

Miniszteri látogatások

Rektorhelyettesi időmben, ha jól emlékszem, két magyar miniszter látogatta meg az egyetemet: Torgyán József és Magyar Bálint. Mindkettőt a szenátus termében fogadtuk, ahol elbeszélgettek a magyar tagozat képviselőivel. Ezekon a találkozókön röviden bemutattam az egyetemet, majd a minisztervendég beszélt, utána kérdések/kérések és válaszok hangzottak el.

Emlékszem, hogy Torgyán József, amikor belépett a rektori folyosóra, és meglátta a román egyetem rektorainak a falon sorakozó féldomborművét, megkérdezte, hogy „ennek az egyetemnek 1919 előtt nem volt rektora?” (Ma már láthatók a Ferenc József Tudományegyetem, sőt a Bolyai rektorai is.) Amikor azt mondtam a karok bemutatásánál, hogy az ortodox és görögkatolikus karokon nincs magyar nyelvű oktatás, hisz nálunk nincsenek magyar ortodoxok és görögkatolikusok (akkor még ezt így tudtam!), Torgyán József nevetve megjegyezte, hogy én huncutul utalok az ő vallására (ugyanis ő görögkatolikus volt). A beszélgetés jó hangulatban folyt, a miniszter urat egészen más embernek ismertük meg, mint amilyennek a politika mutatta. Ezután érdekes előadást tartott a Báthory-líceum színültig megtelt dísztermében, tanárok és egyetemisták előtt.

A vezetőség román tagjai nem tartottak igényt arra, hogy találkozzanak Torgyán József miniszterrel. Amikor Magyar Bálint látogatta meg az egyetemet, Marga rektor személyesen fogadta az irodájában, igaz, hogy ismerték egymást személyesen még abból az időből, amikor Marga is miniszter volt.

90 Mihály román király (2003), Franz König osztrák bíboros (2004), Joseph Ratzinger bíboros, akkor már XVI. Benedek pápa (2005), Angela Merkel német kancellár (2010).

Egy román miniszteri látogatásra is emlékszem, amikor Mircea Geoană akkori külügyminiszter látogatta meg az egyetemet egy rövid beszélgetésre. Gabriela Firea (jelenleg Bukarest főpolgármestere) sertepertélt körülötte, és a miniszter adjutánsaként mutatkozott be. Magamban furcsálltam ezt a szárnysegédi pozíciót, de elfogadtam, hogy a külügy is militarizált valamilyen szinten.

Támogassuk az operát!

Egyszer (talán 2001 kora őszen) telefonált Simon Gábor, a Kolozsvári Magyar Opera igazgatója, és azt mondta, hogy biztos forrásból tudja, hogy az egyetem anyagilag támogatta a román operát, még hozzá azt is tudja, milyen összeggel. Jó lenne, ha támogatná a magyar operát is legalább egy előadás megvásárlásával. Én erről a támogatásról nem tudtam, nem tárgyaltunk róla vezetőségi gyűlésen (nem emlékszem, hogy valaha is hiányoztam volna, de azért ritkán előfordulhatott). Gondoltam, kiugratom a nyulat a bokorból. A következő vezetőségi gyűlésen előhoztam a dolgot, mégpedig olyan formában, hogy azt mondtam (mintha természetesen tudnék a dologról), hogy nagyon jónak tartom, hogy az egyetem támogatja a román operát, és szeretném, ha ugyanezt tenné a magyar operával is. A rektor rögtön jóváhagyta, a többiek sem tiltakoztak. Húszmillió lejt szavaztunk meg (ez mai pénzben kétezer lej), és az egyetem ebben az összegben jegyeket vásárolt, amelyeket szétosztottunk a diákok között. Az opera kijelölt két előadást, amelyeken a jegyeket igénybe lehetett venni, két diák mehetett egy jeggyel. Az akciónak nagy sikere volt, mindkét alkalommal megtelt az opera nagyterme.

Sajnos egy évre rá ezt már nem sikerült megtennünk, mert amikor ismét szóba hoztam a dolgot, a főkönyvelő tiltakozott, hogy nem tudja törvényesen elkönyvelni az adományt. Szóval közben megkereste a módját, hogy ne kelljen pénzt adnia ilyen célra. Egyszer volt Kolozsváron ingyen opera!

Marseille

1993-ban megismerkedtem egy marseille-i matematikussal az Erdős Pál⁹¹ 80. születésnapjának megünneplésére rendezett keszthelyi konferencián. Később sikerült a román és a francia akadémia közötti együttműködés keretében néhányszor ellátogatnom Marseille-be, azaz tulajdonképpen Luminybe, a Marseille-től mintegy 20 km-re lévő tudományos központba. Marseille érdekes és különös város. Már 1998-ban, amikor először jártam ott, elektronikus buszjeggyel és bérlettel utazhattunk, a bérletkártyát automatáknál fel lehetett tölteni,

91 Erdős Pál (1913–1996) a 20. század egyik legkiemelkedőbb matematikusa, akadémikus.

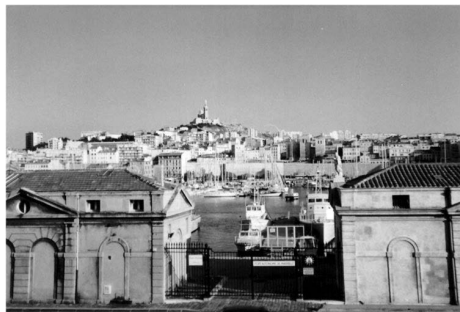
egy utazás egy óra használatot jelentett akárhány járműre. Minden felszállásnál (a buszoknál ez mindig elől történt) a kártyát be kellett helyezni egy automataba, de csak akkor vont le összeget, ha már lejárt az előbbi utazás egy órája. A közlekedési eszközök, beleértve a metrót is, csak este negyed 10-ig jártak. Luminybe, ahol egyébként diákkollégiumok is voltak, szintén csak negyed 10-ig járt a busz. Amikor ezen csodálkoztam, és megkérdeztem, miért van így, azt a rövid választ kaptam, hogy ebben a dologban „a taxisok győztek”.

Kihajóztam If szigetére, amely jól látszik Marseille partjaitól, és ahol kis börtönmúzeum emlékezik meg többek között Dumas Monte Cristójáról is. Más látnivaló nincs a kopár szigeten. Nagyon tetszett, hogy menettérti jegyet adtak, de csak odafele ellenőrizték, visszafele ellenőrzés nélkül ülhettünk fel a kis hajóra. Úgy gondolhatták, hogy aki kiúszik oda, azt ingyen behozzák. Ha jól emlékszem, Monte Cristót is felvette egy hajó, nem kellett kiúsznia a partig.

Szeretnék még írni néhány szót egy igen hasznos tapasztalatomról. Egy alkalommal egyik matematikus belvárosi üres lakásában laktam, aki éppen Párizsban tartózkodott több hónapig. Sehogy sem sikerült rájönnöm, hogyan lehetne a bojlert rávenni, hogy ne csak a konyhába, hanem a fürdőszobába is szolgáltatson meleg vizet. Egyik fiatal kolléga készségesen akart segíteni, de neki sem sikerült rájönnie a dolog nyitjára, hiába tanulmányozta át a hosszú használati utasítást. Azonban talált a papírok között egy szerződést egy szolgáltató vállalattal. Felhívta őket, és másnap délutánra ígérték, hogy kijönnek. Azt mondta a kolléga, hogy ez egyáltalán nem biztos, számítsak arra, hogy késnek egy-két napot. De nem így történt! Másnap délután megjelent a szakember, meg is javította gyorsan, aláíratta velem, hogy elvégezte a munkát, és csak annyit mondott, hogy üzenjem meg a házigazdának, hogy alkalomadtán hosszabbítsa meg a szerződést, mert már lejárt. Aztán tudtam meg, hogy a vállalat egy (nem drága) évi bérlet fejében minden évben egyszer ellenőrzi ingyen a villanyt, gázt, vizet. A javításokat pedig kérésre végzik, bármikor lehet hívni őket telefonon, ezekért fizetni pedig a bérlet fizetésekor kell. Igen hasznos dolog!

Luminy tudományos és technológiai park, ahol egyetemi karok, diákkollégiumok és különféle kutatóközpontok vannak, csodálatos természeti környezetben. Úgy hallottam, hogy a második világháború végén Marseille kommunista polgármestere államosította (egyszerűen elvette a tulajdonostól) azt a helyet, ahol ma ez a tudományos park van, és a tulajdonosnak majdnem két évtizedébe került, hogy jogi úton visszaperelje, de akkor is csak úgy, hogy felajánlotta, hogy ha visszakapja, akkor odaadja a városnak tudományos célra (részben vagy egészben, azt már nem tudom). Most, amikor ezeket írom, megpróbáltam utánanézni az interneten ennek a dolognak, de sikertelenül. Csak annyit tudtam meg, hogy Marseille-nek a második világháború után az 1990-es évek közepéig mindvégig baloldali polgármestere volt, és egyetlenegyszer volt kommunista polgármestere, 1946–1947-ben. A tudományos és technológiai park Luminyben 1963-ban létesült. A második világháború után a kommunista párt tervszerűen próbálta

elfoglalni Marseille-t, a város minden részébe költöztettek kommunistákat vagy szimpatizánsokat, akiknek a propaganda volt a feladatuk. Kulturális és sportrendezvényeket szerveztek, minden hétre jutott legalább egy. Fiatalokat küldtek az akkori szocialista országokba kirándulni, sport- és kulturális rendezvényeken részt venni. Így a fent említett államosítás talán nem is elképzelhetetlen.

*Marseille,
háttérben a Notre-Dame de la Garde
székesegyházzal*

Luminy

Csak részben furcsálltam, hogy nem találtam semmit az interneten, mert azt tapasztaltam, hogy a franciák nemcsak a múlt kellemetlen eseményeivel nem szeretnek szembenézni, hanem a jelenlegiekkel sem. Egyszer az egyik újság büszkén közölte, hogy Franciaország Európában a második helyen áll, ami az egy nőre eső átlagos élve szülések számát illeti. Sajnos már nem emlékszem az első helyen álló országra. De a második hely sem jelentett két szülést, hanem annál valamivel kevesebbet. Amikor megkérdeztem egyik francia kollégát arról, hogy ez tényleg így van-e, és nem arról van csupán szó, hogy sok a bevándorló, és ők javítják az átlagot, azonnal tiltakozott, hogy nem ez áll fenn, hanem ez az őshonos nőkre is vonatkozik. Hasonlóképpen nagy pompával ünneplik minden évben július 14-ét, a Bastille bevételének napját, a francia forradalom nagy tettet, de elhallgatják, hogy az a „bevétel” nem a szabadság, testvériség, egyenlőség nevében történt, hanem csupán azért, mert előző napon nagy mennyiségű lőport szállítottak oda, és azt akarták megszerezni. Politikai foglyok akkor már nem voltak ott bezárva, csupán néhány köztörvényes, akinek a kiszabadítása nem éppoly nagy tett. Tévedés ne essék, nem akarom megszólni a franciákat, tisztelem a történelmüket, a kultúrájukat, ahogy tisztelem Batsányi és Petőfi feltétlen franciaforradalom-imádatát is. De ma már el kellene választani a jót, a szépet, a tiszta eszméket a kétszáz év alatt megkopott, bemocskolódott, végletekig elvitt korcs eszméktől. Látjuk, hogy egyelőre a franciák képtelenek erre. Hogy lehet az, hogy néhány gazember (gondolok itt a terroristákra) sakkban tarthat egy több mint hatvanmilliós nemzetet?

Én is megkaptam a keresztet

Amikor 2000-ben Emil Constantinescu⁹² elnöknek lejárt a mandátuma, szokás szerint rengeteg „keresztet” (államelnöki kitüntetést) osztogatott. Lányi Szabolcs⁹³ forradalmár barátunk (1989. december 21-e éjszakáját börtönben töltötte, mert tüntetett aznap) éppen államtitkár volt akkor a tudomány és technológiai minisztériumban, és látta, hogy kevés magyar van a listán. Nos, javasolt néhány nevet, pl. az enyémet is. Így nekem is megvan a keresztet. Amikor Kolozsváron átadták, szerencsére épp nem voltam otthon, ezért Ionescu Klára kolléganőmet kértem meg, hogy vegye át helyettem (aki szintén kapott, de ő megérdemelten az informatikai versenyek szervezéséért, és őt nem Lányi Szabolcs írta fel a listára). A saját lovagkeresztjét és hengerét hazavitte, az enyémet pedig feltette az irodájában az egyik polcra. Még mielőtt érte mentem volna, egyszer bement valaki hozzá, és megkérdezte, hogy mi az ott a polcon. Klári elmagyarázta, levette a hengert, kibontotta, és üres volt. Majdnem elájult, úgy megrémült. Mi történt, mikor, hol tűnt el a diploma? Mit fogok én szólni! Azonnal felhívott telefonon, és arra kért, menjek be hozzá a kitüntetésért. Láttam, hogy nagyon zavarban van, nem tudta, hogyan mesélje el. Végül úgy mesélte el, ahogy történt. Ő bosszankodott, restelkedett, én pedig jól nevettem a dolgon.

Azért, gondoltam, jelzem Szabolcsnak, hogy mi történt. Felhívtam telefonon, és elmondtam, hogy üres a henger. A legtermészetesebb hangon csak annyit mondott, hogy tudja, hiszen ő vette ki a diplomát, hogy ne hogy eltűnjön (!) Egyszer, amikor éppen Csíkszeredában jártam (most ott lakik és a Sapienián tanár), ideadta úgy, hogy mivel lusta voltam felmenni hozzá a harmadik emeletre, ledobta az erkélyről.

Az lett volna tisztességes, ha visszautasítom, de nem tettem. Akkor ez még nem volt divatban. De az életrajzomba nem szoktam beleírni. Csak később olvastam valahol azt a Bernard Show-idézetet, hogy nem szabad visszautasítani semmilyen díjat, kitüntetést, úgy kell élni, hogy az ember ne kapja meg. Neki ez nem sikerült, sok díjat visszautasított, de a Nobel-díjat (hosszas töprengés után) elfogadta. Ez utóbbin, nem tudom miért, de nem csodálkozom.

Kell-e nekünk önálló egyetem?

Erre a kérdésre a válaszom mindig igen volt. Ez annyira természetes volt számomra, mint az, hogy magyarul beszélek. Csodálkoztam azokon, akik nem így gondolkodtak, akik azt tartották, hogy nem lennének képesek arra, hogy egy önálló egyetemet hatékonyan működtessünk. Hangoztatták ezt akkor, amikor

92 Emil Constantinescu (1939) román politikus és geológus. 1996 és 2000 között Románia köztársasági elnöke.

93 Lányi Szabolcs (1946) biokémikus mérnök, egyetemi tanár, dékán, kormányhivatalnok.

közelünkben új országok születtek! Azok a népek nem féltek attól, hogy nem tudják majd működtetni az új országukat, pedig nem is mindig voltak többen nálunk, erdélyi magyaroknál. Ma már ezt sem lehet állítani, hisz a Sapientia⁹⁴ léte, sikere bizonyíték arra, hogy képesek vagyunk erre. Most azt szokták hangoztatni egyesek, hogy nem tisztességes, hogy magyarországi pénzből működtetünk egyetemet, amikor jogunk lenne román állami egyetemre. Jogunk lenne természetesen, és lehetne is román állami egyetemünk, ha hatékonyabban küzdöttünk volna érte. Ha mindenki odatette volna a vállát. Én azt sem tartom elítélendőnek, hogy Magyarország működteti az egyetemet, hisz hány teljesen kész szakembert kapott Erdélyből, akinek a tanításáért nem kellett fizetnie!

Már az 1990-es évek elején volt két szélsőséges vélemény, amely rombolta a Bolyai Egyetem visszaállításának a lehetőségét. Egyik volt a kishitűeké, akik kétségbe vonták egy önálló állami magyar egyetem létjogosultságát. Ezek vezére volt Cs. Gyimesi Éva. A másik a mohóké volt, akik mindent egyből akartak, el sem tudták képzelni az új egyetemet úgy, hogy azon ne legyen minden lehetséges szak az összes mérnöki szaktól minden zenei szakig. Ezeket képviselte Jenei Dezső.⁹⁵ Emlékszem egy tanácskozásra a Bolyai Társaságnál valamikor 1990 kora nyarán, amikor már egyesek felvetették, hogy amíg megalakul az önálló egyetem, kérjünk külön magyar helyeket a Babeş–Bolyain. Ezt én akkor elleneztem, mert még voltak illúzióim. Jenei Dezső kész tervvel állt elő, minden szakra megjelölte az igényelendő helyek számát. Ezek a számok teljesen elrugaszkodtak a valóságtól. Az informatika szakra például 100 helyet kért, amikor a BBTE-n akkor évente összesen 25 hely volt meghirdetve. Mára jutottak oda az informatika szakon, hogy 100 körüli magyar hallgatót vesznek fel évente, de ebből csak 80 tandíjmentes. Fantazmagórikus terveket tettek közzé egy építendő campusról valahol a város szélén. Ekkor mondta, kicsit kesernyésen, Balázs Márton matematikus kollégám, aki mindig a realitások talaján állt, hogy ő azt sem bánná, ha kunyhóban kezdenék meg az oktatást, csak lenne már egyetemünk.

Sokszor nem hagy nyugodni az a kicsit összeesküvés-elméletszerű gondolat, hogy vajon ezeket az embereket nem manipulálták az akkor újra lendületbe jött titkosszolgálatiak? No nem egyenesen, hanem áttételesen, úgy, hogy ők nem is tudtak róla. Ha valaki irreálisan hisz valamiben, annak ezt a hitét könnyen lehet erősíteni, csak duruzsolni kell a fülébe, hogy milyen igaza van. Ezt meg lehet tenni több láncszemen keresztül úgy, hogy csak az első láncszem tudja, hogy itt manipuláció folyik. Túl sok krimi, Poirot- és Stirlitz-történetet olvastam volna?

94 A Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem 2000-ben alakult kolozsvári székhellyel, és karokkal Kolozsváron, Marosvásárhelyen és Csíkszeredában. A magyar kormány finanszírozza.

95 Jenei Dezső (1919–2004) erdélyi magyar gépészmérnök, szakíró, fordító, szótárszerkesztő.

Kolozsvári Akadémiai Bizottság

2007-ben megalakult Kolozsváron a Magyar Tudományos Akadémia hatodik területi bizottsága, amely egyben az első határon túli bizottság.⁹⁶ Sokan megkérdőjelezték a létjogosultságát (pl. miért kell, ha már van Erdélyi Múzeum-Egyesület), de Péntek János⁹⁷ akadémikus kitartó szervező munkájának köszönhetően a KAB hamar megtalálta helyét az erdélyi tudományosságban. Hogy ez Romániában hivatalosan működhessen, egyesületnek jegyezték be, amelynek tagjai az MTA⁹⁸ romániai külső tagjai, valamint a szakbizottságok választott vezetői, ez 40-45 tagot jelent, de képviseli a több mint félezer köztestületi tagot. A választásokat háromévente tartják, mint Magyarországon. A szakbizottságok többnyire az MTA köztestületi tagjaiból állnak, de tag lehet más is. A köztestületi tagság körül elég nagy a bizonytalanság. Aki doktori címmel rendelkezik, kérheti felvételét az MTA köztestületi tagságába. Ez nem jelent címet, nem jelent külön rangot. Ezt sajnos sokszor még az érintettek sem értik teljesen, hisz különben miért írnák be az életrajzukba, hogy ők köztestületi tagok. Sőt, olyan is volt, aki ezt románra „akadémiai tagságnak” fordította. Nevetségesnek hangzik, amikor valaki például docensi állásra pályázik, és beírja az életrajzába, hogy ő „akadémikus”. Ezért a KAB honlapján a *Tudnivalók* cím alatt szerepelnek a fontosabb kifejezések és azok román változata is. A köztestületi tag: *membru al corporației doctorilor a Academiei Maghiare de Științe*. Meg kell azonban jegyezni, ha vannak (nagyon kevesen ugyan) olyan elismert szakemberek, akik doktori cím nélkül is megkapták a köztestületi tagságot, mivel 1990 előtt méltánytalanul mellőzték őket.

2007 és 2011 között egyik alelnöke voltam a KAB-nak. Évente két közgyűlést tartottunk, egyiket mindig Kolozsváron, a másikat valamelyik más erdélyi városban. 2008-ban Csíkszeredában voltunk, majd 2009-ben Marosvásárhelyen és 2010-ben pedig Temesváron. Ezek tematikus rendezvények voltak. A temesvári éppen Bolyai János halálának 150. évfordulóján, éppen ezért esett a választás Temesvárra, Toró Tibor⁹⁹ fizikus-akadémikus javaslatára. Sajnos ő ezt már nem érte meg, előtte egy hónappal hunyt el. Így nemcsak Bolyai Jánosra emlékeztünk erdélyi és szegedi Bolyai-kutatók előadásaival, hanem a Bolyai-kutató Toró Tiborra is. A rendezvényen jelen volt Görömbei András¹⁰⁰ is, aki akkor az MTA Magyar Tudományosság Külföldön elnöki bizottságának az elnöke volt. Az előadások

96 Magyarországi területi bizottságok: Debrecen (DAB), Miskolc (MAB), Pécs (PAB), Szeged (SZAB), Veszprém (VEAB).

97 Péntek János (1941) nyelvész, néprajzkutató, egyetemi tanár, akadémikus, a KAB első elnöke.

98 MTA = Magyar Tudományos Akadémia.

99 Toró Tibor (1931–2010) romániai magyar fizikus, a Magyar Tudományos Akadémia külső tagja, Bolyai-kutató.

100 Görömbei András (1945–2013) Kossuth-díjas magyar irodalomtörténész, kritikus, egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja.

végén azt mondta nekem: „Ezt nagyon szépen csináltátok!” Görömbei András 1973-ban ismertem meg Pozsonyban, amikor az egyetem malomvölgyi kollégiumában egymás melletti szobában laktunk. Utána már csak az 1989-es változások után találkoztunk, de én, amennyire csak lehetett abban az időben, figyelemmel kísértem a pályafutását. Jó ismerője és tisztelője volt az erdélyi magyar irodalomnak. Már Sütő András halála után, egy szép tanulmányban, alapos elemzés közepette, megvédte az író holmi suhanckodó, elmarasztaló bírálatoktól.

Világmegváltó ötleteim

Mint mindenkinek, nekem is vannak világmegváltó ötleteim, néha el is mondom itt-ott, de csak ennyi, hisz tudom, hogy ezeket nem szokták megvalósítani, még ha megvalósíthatók lennének is. Most csak négyre térek ki.

Gyerekkoromban nagy élvezettel lapozgattam, olvastam az *Élet és Tudomány* számait. Akkor nagy dolog volt, hogy édesapámnak sikerült több mint harminc éven át mindig megrendelnie. Persze ehhez kellett a postásunk, bizonyos Hamza bácsi segítsége, aki mindig megsúgta, hogy mikor lesz az a bizonyos egy nap, amikor meg lehet rendelni a postán. Hamza bácsi nagyon szimpatikus cigány ember volt, aki felnőtt korában tanult meg írni-olvasni, és lett belőle postás több évtizeden keresztül. Amikor egyetemistaként a nyári vakációban vártam, hogy levelet hozzon, gyakran mondogatta, hogy ma csak falevél van. Ünnepnapokon (például húsvéthétfőn, mert akkor ez nem volt szabad nap) nem volt könnyű számára, hogy a felkínált italt-ételt miként utasítsa vissza, de kitalálta azt, hogy köszöni, és majd máskor szól, ha kell egy pohár ital. Nagyon ritkán tényleg élt is ezzel a lehetőséggel.

Valamikor az 1960-as években olvastam az *Élet és Tudomány*ban egy cikket a naptárreformról. A terv úgy szólt, hogy minden év vasárnapkal kezdődik, január 31 napos, február és március egyaránt 30, és így tovább minden évnegyed első hónapja 31 napos, a másik kettő 30 napos. Hogy kijöjjön a 365 nap, minden év végén lenne egy M-mel jelölt nap, amelyik általános szabad nap lenne, és nem számítana bele a hét napjaiba (azaz M lenne csupán, és nem hétfő, nem kedd, ..., nem vasárnap). Szökőévben lenne egy MM-mel jelölt hasonló nap is június és július között. Ez az ötlet nekem akkor nagyon tetszett. Akkor még nem volt szabad szombat, így minden hónapban ugyanannyi munkanap, azaz 26 lett volna (a könyvelők öröme). Azt írta a cikk, hogy ezt az új naptárat leghamarabb 1967-ben lehetett volna bevezetni, mivel az az év vasárnapkal kezdődött. Azóta is várom!

A másik ötletem, hogy ha a karácsonyt az ortodoxok (de legalábbis a román ortodoxok) is december 25-én tartják, miért nem lehetne, hogy a húsvét napját is ugyanazzal az algoritmussal számítsák ki, mint a római katolikusok és a protestánsok. Sőt, továbbmenve, miért kell ma, a 21. században mozgó ünnep

legyen a húsvét? Miért nem lehet rögzíteni például április második vagy harmadik vasárnapjára? Ezt sokszor elmondtam különböző helyeken, racionális érvet senki sem tudott felhozni ellene. Egyszer megemlítettem az ortodox teológiai kar dékánjának is, aki nagyon nyílt ember volt, egyáltalán nem látszott rajta, hogy ortodox pap. Legnagyobb megdöbbenésemre azt válaszolta, hogy a húsvét problémája annyira bonyolult, hogy azt nem szabad bolygatni.

A harmadik ötletem teljesen új keletű. Állandóan halljuk, hogy egyesek hogy rejtik el a pénzüket ilyen-olyan bankokban, hogy ne kelljen adózniuk. Mások mennyit kínálnának, ha valahonnan külföldről kevés kis pénzt kapnak tisztességes munkáért, hogy azt ténylegesen meg is kapják (különböző engedélyek különböző hivatalokból). Pedig ezt az egészet könnyen meg lehetne oldani, legalábbis uniós szinten. Ahogy mindenkinek van személyi igazolványa, úgy lehetne egy uniós szintű banki igazolványa is. Mindenhol, minden pénzügyi tranzakció csak ezzel lenne lehetséges. Bankszámlát is csak ennek felmutatásával lehetne nyitni. Minden kapott pénz után az illető országban adózna, ahol kapta a pénzt. Semmilyen más engedélyre nem lenne szükség, sem munkavállalóira, sem adóhivatalira. Aki azt mondja, hogy ez nem lehetséges, az szerintem érdekelt valamilyen pénzügyi csalásban.

1989 előtt Csehszlovákiában láttam egy nagyon érdekes és hasznos dolgot, amely mára megszűnt, pedig igen hasznos lenne ma is. Bizonyos vasúti állomásokon (én Királyhelmece környékén láttam) gyümölcs- és zöldségátvevő központok voltak. A környező falvak lakói oda vitték eladásra a kertben termesztett zöldségeket és gyümölcsöket. A központ meghirdette, hogy mikor mit vesz át, milyen minőségben, milyen formában. Például a retek egyből csomókba kötözve vették át, ahogy aztán a boltokba került. Az átvett áru másnap már Kassán vagy más városokban a boltokba került. Ma is elkélne az ilyen friss áru, csak meg kellene szervezni az átvevést, szállítást!

Irány a Sapientia!

Amikor 2004 őszén a *Korunkban* cikket írtam az egyetemépítési kudarcainkról, felvettem azt a lehetőséget, hogy ha már nem lehet visszaállítani a Bolyai Egyetemet, olyan megoldásban is gondolkodhatnánk, hogy lassanként átvisszük a szakokat a BBTE-ről a Sapientia-ra, s akkor az lesz a magyar egyetem. Ezt csak mint lehetőséget írtam, nem gondoltam végig, hogy ennek milyen következményei lennének, lehetnének. És akkor magam sem terveztem még, hogy átmegyek a Sapientia-ra tanítani. Utána hallottam, hogy a cikket valamilyen titkárnőnek le kellett fordítania Marga részére, aki nagyon dühös lett ettől az elgondolástól. Ennek ellenére, érdekes módon, a velem való személyes találkozásokkor sohasem volt ellenséges, még akkor sem, amikor már a Sapientia-n voltam főállásban.

Amikor 2000-ben a Sapientia megalakult, semleges voltam, nem dicsértem, de nem is bíráltam a létrehozását, ma úgy látom, hogy előrelátó, hasznos elgondolás és döntés volt. Engem is felkértek, hogy egyik tantárgy leírását készítsem el, és nyilatkozzam arról, hogy elvállalom-e a tanítását. Világosan megmondtam, hogy mindkét kérésnek eleget teszek, mivel ez szükséges az informatika szak ideiglenes jóváhagyásához, de a tanítást nem fogom vállalni. Nem tartottam összeférhetőnek sem a BBTE-s tanári állással, sem a rektorhelyettesi pozícióval. Ezt el is fogadták, a tantárgy tanítását meg tudták oldani. A Sapientia hivatalos megnyitóján a kolozsvári Brassai Sámuel-líceum dísztermében, ahol az akkori tanügyminiszter, Ecaterina Andronescu is jelen volt, én is köszöntő beszédet mondtam az egyetem vezetőségének kérésére.

A rektori hivatal Kolozsváron

A marosvásárhelyi kar épülete

Ezen a megnyitón a beszédemet egy néhány nappal előtte olvasott újsághírré alapoztam, amelyben arról volt szó, hogy Magyarországon volt egy futballbíró, akinek mindkét fia labdarúgó volt, akik két különböző csapatban játszottak. Én arról beszéltem, hogy mit érez és hogyan viselkedik ez az apa, amikor olyan meccset vezet, amelyen a két fia egymás ellen játszik. A beszéd kicsengése az volt, hogy érzelemmentesen csak a játékra koncentrál, mert az a fontos, és nem az, hogy melyik csapat győz azon az egy mérkőzésen. A megnyitó után Wanek Ferenc, aki akkor a Bolyai Társaság elnöke volt, azt mondta, hogy a végére odamondhattam volna azt, hogy az apa álma az, hogy a két fia egyszer majd a nemzeti válogatottban közösen szerepeljen. Elismertem, hogy ez tényleg szép befejezés lett volna, és sajnáltam, hogy magamtól nem jöttem rá, vagy hogy előtte nem beszélünk erről.

Ezek után a kapcsolatom a Sapientiával csak arra szorítkozott, hogy néha megkértek, legyek tagja egy-egy tanári versenyvizsga-bizottságnak. A kollégá-

im közül többen vállaltak órát, és el-eljártak Marosvásárhelyre tanítani. 2007 nyarán Bege Antal¹⁰¹ és Szenkovits Ferenc kollégáimmal (már nem emlékszem, milyen alkalommal) beszélgettünk a Sapientiaról, arról is, hogy ők tanítanak Vásárhelyen, milyen gyakran és hogyan mennek oda. Bege Antal elmondta, nem tudja eldönteni, hogy átmenjen-e főállásba a Sapientiaira, mivel tanszékvezetőnek hívják, a rövidesen esedékes akkreditáció miatt szükségük van legalább egy docensre. Szenkovits Ferenc (de lehet, hogy én már nem emlékszem rá pontosan) azt találta mondani, mi lenne, ha mind a hárman átmennének. Mivel Szenkovits Ferenc szovátai, és szívesen ment volna (és talán menne ma is) minél közelebb Szovátához, ez nem volt elvetendő gondolat. Abban maradtunk, hogy erről még beszélgetünk. Erre a beszélgetésre aztán Gyergyószentmiklóson került sor, amikor a Bolyai Nyári Akadémia rendezvényén vettünk részt. Ekkor eldöntöttük, hogy beszélünk Dávid László¹⁰² rektorral, és ha ő is jónak látja az ötletünket, mind a hárman átmegyünk. A rektor úr készségesen fogadta elgondolásunkat. Később aztán Szenkovits Ferenc visszalépett, mi ketten már szeptembertől átmehettünk volna, de mivel nekem dékánhelyetesként még voltak elintézni való dolgom a BBTE-n, csak a második félévtől foglaltuk el az elnyert állásokat.

2008 eleje a négyévenkénti választások ideje lett volna a BBTE-n, de már 2007 decemberében megtartották. Ennek az oka az volt, hogy Andrei Marga újra jelöltette magát rektornak, de az akkori törvények szerint csak azt lehetett megválasztani bármilyen egyetemi funkcióba, aki az elkövetkezendő négy évben nem tölti be a 65. évét. Ő pedig 1946 nyarán született, tehát a mandátum végén, 2012 elején már elmúlt volna 65 éves. Ha azonban a választásokat még 2007 decemberében megtartják, akkor csak az évet nézve, 2011-ben még csak 65 éves. És megtörténtek a választások kari szinten még december elején, az egyetemi szintű választást pedig december 30-ra tették. Ekkor azonban a diákok vakáción vannak, de mivel létszámuk a szenátusban 25% körüli, fontos, hogy ott legyenek a rektorválasztáskor. Nincsenek megoldhatatlan feladatok! Az egyetem ezeknek a diákoknak ingyen téli tábort ajánlott fel, december 30-án pedig autóbusszal beszállították őket Kolozsvárra, majd vissza a táborba. A választás úgy zajlott le, ahogy az a nagy könyvben meg volt írva.

A tanügyminisztériumban, szokás szerint, ellenőrzik a választások törvényességét, és csodák csodája, a kolozsvári BBTE választásait is teljesen törvényesnek találták. Nem vacakoltak a hónapokkal! És érdekes módon azok, akik az egyetemi tevékenységet kívülről figyelték, és minden apróságért feljelentéseket tettek, pereskedtek az egyetemmel, most mintha elszunyóáltak volna.

101 Bege Antal (1962–2012) erdélyi magyar matematikus, egyetemi docens.

102 Dávid László (1956) villamosmérnök, egyetemi tanár, a Sapientia rektora.

*Reklámozszlop a kolozsvári
TIFF rendezvényen*

Kilátás a marosvásárhelyi kar épületéből

Decemberben tehát lejárt a dékánhelyettesi mandátumom, nyugodtan mehettem. Januárban kollégámmal beadtuk a kérést, hogy február közepétől szeretnénk megszűntetni a munkaviszonyunkat. Nem indokoltuk, nem is kérdezte senki sem az okot, és idejében rendben megkaptuk az elbocsátó dokumentumot. Február 18-án már Vásárhelyen voltunk, épp aznap érkezett az akkreditációs bizottság. A látogatás sikeres volt, az első akkreditált szak a Sapientiaán éppen az informatika volt.

Rögtön az első félévemben három előadást kellett tartanom, olyanokat, amelyeket pont abban a formában még nem tanítottam. Úgy döntöttem, hogy ideje áttérni a prezentációs előadásokra, ezért elég sok időmet elvette az órákra való készülődés. Mivel sok dolgom volt, és jó környezetbe kerültem, nem volt se időm, se szükségem nosztalgiázni.

Dávid László rektor rögtön lecsapott rám, és meg akart tenni rektorhelyettesnek. Próbáltam ellenállni, de nem ment. Azzal érveltem, hogy ha elvállalom, senki sem fogja lemosni rólam azt a vádat, hogy csupán azért mentem át a Sapientiaira, hogy ezt a funkciót megkapjam. De a mérnöki leleményesség túltett rajtam, azt mondta, hogy vállaljam el, és nevezzük a funkciót *tudományos igazgatónak*. Ez nem volt éppen teljesen elrugaszkodva a valóságtól, mert a Sapientia mellett létezett a Kutatási Programok Intézete, és akkor azt átszervezték, kicsit beépítették a Sapientiaiba, de részben független maradt, és annak lettem az igazgatója, rektorhelyettesi státusban.

Az is érdekes, hogy ismerőseim hogyan fogadták ezt a döntésemet. A magyar kollégák közül sokan dicsértek érte, mások csóválták a fejüket, de voltak, akik emiatt egyenesen ellenségesen viselkedtek. Olyanok is akadtak, akik évekkel később azt mondták, hogy annak idején rosszaláltak, hogy „cserbenhagytam”

az egyetemet, de ma már jónak tartják. A marosvásárhelyi ismerősök, természetesen, pozitívan reagáltak. Sokszor éreztem magam kényelmetlenül, amikor Weszely Tibor¹⁰³ kollégám társaságban túlságosan dicsért ezért a lépésemért. Az pedig szintén érdekes, hogy egyetlen román kolléga sem szólt meg azért, mert átmentem a Sapientia-ra. Szemembe soha senki sem mondta, de nem hallottam kerülő úton sem. Többségük azt gondolta, hogy sokkal nagyobb fizetésért vállaltam ezt, pedig ez nem volt igaz. A fizetésem semmivel sem volt nagyobb, mint a Babeş–Bolyain. Egy román jogász kolléga nagy kacsingatások közepette azt mondogatta, hogy háromszor annyi pénzért nyilván megéri. Lehet, hogy román magánegyetemen kezdetben egy-egy embernek, aki fontos volt az akkreditáció miatt, sokkal nagyobb fizetést adtak, mint az állami egyetemeken, de ez nem volt jellemző minden ott tanító emberre. Ezt biztos forrásból tudom.

Kollégámmal együtt alighogy megmelegedtünk a Sapientia-n, villámcsapásként ért a kolozsvári napilapban, a *Szabadságban* 2008 márciusában megjelent támadás a Sapientia ellen. Mivel közelről ismertem az akkori magyar kormány viszonyulását az egyetemhez, számomra világos volt, hogy az oknyomozónak álcázott cikk tulajdonképpen megrendelésre készült. Ez megerősített abban a hitemben, hogy jó helyen vagyok. Nagyon jól szórakoztam később a MÚRE¹⁰⁴ fellebbviteli bizottságának azon véleményén, hogy igaz, hogy az újságíró több valótlan-ságot is állított, de a következtetései helyesek voltak. Vajon hol tanultak ezek a mérések matematikai logikát?

A Babeş–Bolyain még tartottam órákat ezután is, általában két (egy időben három) előadásom volt. Amikor voltak már olyan fiatalok, akik ledoktoráltak, és vállalták ezeket a tárgyakat, átadtam először az egyiket még 2009-ben, a másikat pedig 2014-ben. Így 2014-ben végleg búcsút mondtam a Babeş–Bolyainak.

„Nem siklik soha úgy a lenge csónak
Jó sodrásban, erős lapát-csapástól,
Még akkor se, ha fodrozódó Zephyrus
Bíborszínűre festi át a tengert,
Mint ahogy lovaink a szánt repítik.
Hajrá, fogyjon az út, társak, siessünk.”

(Janus Pannonius: *Búcsú Váradtól*, Áprily Lajos fordítása)

103 Weszely Tibor (1936) matematikus, egyetemi docens, tudománytörténész, Bolyai-kutató.

104 MÚRE = Magyar Újságírók Romániai Egyesülete.

KÖZÉLETI ÍRÁSOK

Már óvodás a keresztfiam¹⁰⁵

Az EMT születése rendkívüli volt. 1990 január elején meghívót kaptunk, hogy szüljük meg. Azon a találkozón 1990. január 10-én, mivel nem tudtam kimondani azt, hogy EMMTT (mert így szerepelt a meghívón a rövidítés), azt javasoltam, hogy legyen csak EMT. Ezt akkor a többség elfogadta, így lettem én a keresztapa. Ezt azóta többször is megbántam, mert én Kosztolányival azt vallom, hogy amikor az ember ír vagy beszél, azt úgy tegye, hogy egy percig se hagyja kétségek közt az olvasót, hallgatót. Ez a rövidítés pedig többször okoz fejtörést az olvasónak, hallgatónak. Jeles szenátorunk EMTE-nek írja, valószínűleg műszaki tudományos egyletnek gondolva, az újság pedig ezt a rövidítést úgy oldja fel, hogy Erdélyi Műszaki Társaság.

De hagyjuk most a keresztfiamat beszélni, aki már óvodás, és nem is akármilyen, hanem középső csoportos.

„Amikor beírtak ebbe az óvodába, minden nagyon szép volt, sütött a nap, tágas volt az udvar. Azóta többször is volt rossz idő, és mintha az udvar is kisebb lenne, több lenne a kerítés. De azért jó itt, mert ez egy eredményorientált óvoda.

Szeretnék néhány szót szólni a társaimról. Sokan vagyunk, és elég jól meg is értjük egymást. Itt mindenkit becézünk vagy gúnynévvel illetünk. Engem Emticinek hívnak. Egy kicsit érettebbnek látszik nálam Emeci. Nem rossz fiú, csak néha az az érzésem, hogy bölcsködik, okosabbnak hiszi magát nálunk. Az a mániája, hogy ő előző életében is Emeci volt, akkor vagy száz évet élt, és erőszakos halállal halt meg.

Meg kell még említenem Jancsit, akit néha Farkasnak szólítanak. Senki sem tudja, mi az igazi neve. Egy magasabb fokú óvodáról szokott mesélni, ami volt, és egyszer majd még lesz. Másik társunkat Marketingnek becézzük, nagyon okos fiú, akit eleinte mindig irigyeltem, mert olyan jó válaszokat adott az óvó néni minden kérdésére. Egyszer elárulta nekem, hogy ő egy olyan óvodából jön, amelyet felszámoltak, mert nem volt elég eredményes. Ott ő sok mindent megtanult, és itt már az első napokban rájött, hogy ha mindennek az ellenkezőjét mondja, akkor az jó. Rengeteg piros pontot szerzett, és ő lett az óvó néni kedvence.

105 Az írásban szereplő társaságok, egyesületek a megjelenés sorrendjében: EMT (Erdélyi Magyar Műszaki Tudományos Társaság), EME (Erdélyi Múzeum-Egyesület), Bolyai Társaság, Romániai Magyar Közgazdász Társaság, Romániai Magyar Zenetársaság, EMKE (Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület), RMPSZ (Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége), RMDSZ (Romániai Magyar Demokrata Szövetség), Radó Ferenc Matematikaművelő Társaság.

Vannak itt ám lányok is! Mici, igazi nevén Doremici, mindig vidám, énekel, táncol, sosem politizál. A másik Emkeci, aranyos, kedves kislány, aki mindig műsorokat szervez, és nagyon jól szórakoztat bennünket. Van még egy társam, megtermett fiú, aki mindig tanít bennünket, el is neveztük Pedának. Az a fixa ideája, hogy otthon van egy asztala sok-sok fiókkal, és mindegyikben az ő kicsinyített képmása van.

Nagyon szórakoztató az a fiú, aki csak néha van az óvodában, de akkor mindig szervez bennünket. Egy nagy lyukas ernyővel jár, és azt hiszi, hogy ha alá állunk, akkor nem ázunk meg. Nagyon haragszik, ha csak a lábunkat is kidugjuk. Valami óegyiptomi neve van, de ezt mindig elfelejtem.

Vendégek is szoktak jönni a mi óvodánkba. Gazdagabb, jobban felszerelt óvodákból. És ilyenkor mindig hoznak édességet. Csokit például, de legtöbbit csak nugátot. Én csak egyszer kaptam mogyorós csokit, de akkor is majdnem elvették. Nagyon vigyáznak arra, hogy nehogya valaki kettőt kapjon. Azt mondják, hogy az igazságos elosztásért ezután megmérnek bennünket, és aszerint kapjuk a csokit.

Legkisebb társunkat Kockafejnek hívjuk. Nagyon kicsi és aranyos, de mindig feladatokkal gyötör. Csak azt nem szeretem benne, hogy számtan helyett matematikát, mértan helyett geometriát mond.

Engedtessék meg nekem, a kicsi EMT-nek (Emticinek), hogy József Attila szavait kicsit derűsebbre fordítva, azzal fejezzem be, hogy:

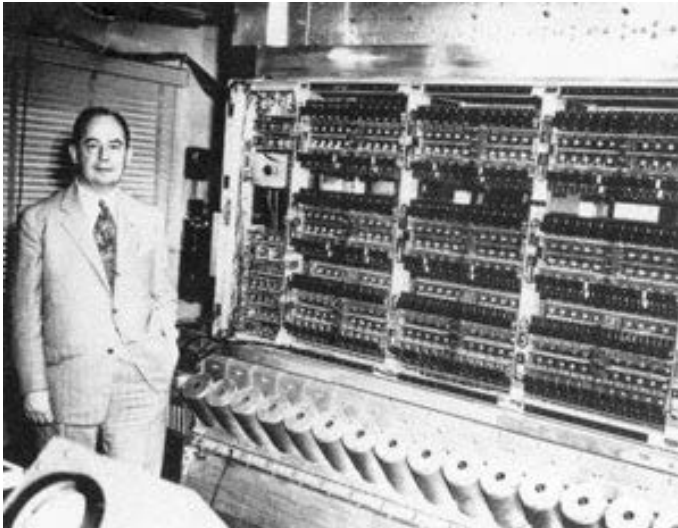
Magamban bíztam eleitől fogva – ...
Ha félttem is, a helyemet megálltam –
születtem, elvegyültem és kiváltam.
Meg is fizettem, kinek ahogy mérte,
ki ingyen adott, azt szerettem érte.”

EMT Tájékoztató, 1994/1.

Az ENIAC-tól az internetig

A kezdetek

Ötven évvel ezelőtt, 1946-ban készült el a világ első teljesen elektronikus számítógépe, az ENIAC (*Electronic Numerical Integrator And Computer*). 1996. február 14-én az Egyesült Államokban megkezdődött az a másfél évre tervezett ünnepsorozat, amely előadások, konferenciák, kiállítások szervezésével kíván emléket állítani a korszakalkotó találmánynak. Mert a számítógép tényleg az! (Lehet, hogy 1946-ban kezdődött a huszonegyedik század?!) A megnyitó ünnepségen az egykori nagyok közül már csak *Herman H. Goldstine* lehetett jelen, a többiek (érdemes megemlíteni a nevüket): *J. V. Atanasoff* matematikus, *P. Eckert* villamosmérnök, *Neumann János* matematikus, *J. Mauchly* matematikus már régóta örök álmukat alusszák. Nem mindannyian tevékenykedtek közvetlenül az ENIAC tervezésében és elkészítésében, de mindannyian hozzájárultak a modern számítógép megszületéséhez. Az elsőbbségért folyó harcban Neumann és Goldstine (akik pedig kulcsemberek voltak) nem voltak hajlandók beszállni, nem egyeztek bele, hogy a számítógép alapelveit szabadalmaztassák, hanem tanulmányban tették közzé az akkori ismereteket a számítógépekről. Ennek ellenére máig ádáz harc folyik Atanasoff utódai és rajongói, valamint az Eckert–Mauchly páros hívei között, harcot, amelyet az Atanasoff javára hozott bírósági döntés sem csitít.

Neumann János az IAS számítógép mellett

Neumann János (aki 1930-ban az Egyesült Államokba költözött és *John von Neumann* néven vált világhírűvé) zseniális matematikus volt, érzékeny minden újra. Nevéhez fűződik többek között a tárolt program elve, ezért a mai számítógépeket Neumann-elvű gépeknek is szokás nevezni. Goldstine elévülhetetlen érdeme, hogy rávette hadseregbeli feletteseit, támogassák az ENIAC tervét. Híres tudománytörténeti könyve (*A számítógép Pascaltól Neumannig*) magyar nyelven is olvasható.

A hőskorszak

Az ötvenes évek elején megkezdik a számítógépek sorozatgyártását. A lelkesedés óriási: sokan arról álmodoznak, hogy ezek a gépek megoldják a tökéletes fordítást egyik nyelvről a másikra, mások féltik az emberiséget a robotgépektől. Neumann János könyvet ír *A számológép és az agy* címmel, és tanulmányt arról, hogy túléljük-e a technikát. *Norbert Wiener*, a kibernetika atyja, *A. M. Turing*, az algoritmuselmélet egyik megalapozója és sokán mások már megfogalmazzák a *mesterséges intelligencia* néven ismert új tudományág alapelveit. Megjelennek a sakkozógépek. A nehézkes programozási nyelveket felváltják az emberibb, ún. magas szintű programozási nyelvek (Fortran, Cobol, Algol, Basic). A számítógépek behatolnak a gazdaság legkülönbözőbb területeire. A nagy lelkesedést kiábrándulás is követi: a nagy anyagi befektetéssel létrehozott információs rendszerek nem mindig váltják be a hozzájuk fűzött reményeket. Egyre gyakrabban beszélnek a *szoftverkrízisről*: meg kell reformálni a programírást! Új módszerek (pl. strukturált programozás), új programozási nyelvek (pl. Pascal, Ada, C) jelennek meg. De a legnagyobb változást a *mikroszámítógépek* megjelenése hozza a nyolcvanas évek elején. A személyi számítógépek kisméretűek, de teljesítményben felülmúlják a negyvenes–ötvenes évek mamutjait. Kezelésük is sokkal egyszerűbb. Megkezdődik a számítógép-használat átértékelése. Ma már, habár neve *számítógép* (és ez semmivel sem kevesebb, mint a *computer*), egyre ritkábban használják csak számolásra. Ma a számítógép kiszorította a könyvszerkesztés és -kiadás egyik alapelemét: a szedést. Számítógéppel szerkesztik az újságokat, a könyveket, képeket illesztnek a szövegbe.

1968-ban az Egyesült Államok védelmi minisztériuma olyan számítógép-hálózat tervét dolgozta ki, amely akkor is működőképes, ha részlegesen megsemmisül. Ez volt az ARPAnet. A kapcsolat az egyes gépek között telefonvonalon, rádióon vagy műholdon keresztül lehetséges. Ebből az ötletből született meg az internet, ma a világ legnagyobb számítógép-hálózata.

Az internet világhálózat

Az internet tulajdonképpen kisebb számítógép-hálózatok hálózata. Legkisebb eleme a *helyi hálózat* (*LAN – Local Area Network*), amely egy kitüntetett

számítógéphez (*gazdagéphez*) kapcsolt terminálokból áll. A terminálok sokszor maguk is számítógépek, de lehetnek csak képernyő és billentyűzet együttese is. A helyi hálózatokat *területi hálózatokba* kapcsolják, ezek angol neve a WAN (*Wide Area Network*). A hálózat elemeit *csomópontoknak* is szokták nevezni. A gazdaságosság miatt a legjobb megoldás az, ha egy csomópont mindig a legközelebbi csomóponthoz kapcsolódik. A csomópontok között az üzenetváltás úgy történik, hogy a rendszer minden üzenetet meghatározott nagyságú *csomagokra* bont, amelyek a hálózaton eljutnak a célhoz (nem feltétlenül minden csomag ugyanazon az úton, és nem feltétlenül sorrendben!), és a célcsomóponton egy megfelelő program ismét üzenetté alakítja, mely megegyezik azzal, amit elküldtünk. Ahhoz, hogy ez megtörténjék, szükséges, hogy a rendszeren belül pontos szabályok érvényesüljenek. Ezeknek a szabályoknak az összessége az ún. *hálózati protokoll*. Ezenkívül léteznek *útválasztó (router)* csomópontok, amelyek döntenek a csomagok útvonaláról.

Hogy az üzenetek célba érjenek, szükséges, hogy minden számítógépnek egyedi címe legyen. A cím tulajdonképpen számok együttese, de a könnyebb kezelés érdekében a felhasználó ehelyett neveket használ, és különleges számítógépek feladata, hogy a nevekhez a megfelelő számokat rendelje. A világhálózat számítógépeit hierarchikus csoportokba osztják, minden csoportnak megvan a neve, így a gép címe csoportnevekből áll. A címben a csoportneveket egy-egy pont választja el. Ilyen cím pl. a cs.ubbcluj.ro, ez jobbról balra olvasva a következő csoportokat jelöli: Románia, kolozsvári egyetem, informatika tanszék. A címben az első csoport majdnem mindig az ország, ha nem, akkor egyesült államokbeli címre utal, s mint ilyen három betűből áll (pl. az edu oktatási intézményre, a mil a katonai szervezetre utal).

Az internet a legdemokratikusabb szervezet a világon, nincs központi vezetősége, ennek ellenére nagyon jól működik, hála a pontos szabványoknak. Létezik egy Internet Society nevű, önkéntesekből verbuválódott szervezet, amely kijelöli az „öregek tanácsát” (szintén önkéntesek!). Ez a tanács időnként összeül, és dönt szabványokról, címekről, s általában mindenről, ami elősegíti a hálózat működését.

Az internet ma már nálunk sem ismeretlen, egyre több egyetemi intézmény, tudományos kutatóintézet és iskola is bekapcsolódott. Az iskolák főleg a Soros Alapítvány segítségével jutnak bizonyos internetszolgáltatásokhoz. És ez a lehetőség minden iskola számára megvan! Csak élni kell vele!

Az internetszolgáltatások sokrétűek. A legegyszerűbb ezek közül az *elektronikus levelezés*, angolul e-mail (ejtsd: *imél*). Ahhoz, hogy valaki élhessen ezzel a lehetőséggel, az szükséges, hogy „bejárása” legyen egy olyan helyi hálózatra, amely rá van kapcsolva az internetre. Ez azt jelenti, hogy az illető rendelkezik egy azonosítóval (név, jelszó), amelynek segítségével beléphet a hálózatba. Egyszerű, könnyen megtanulható programok segítségével leveleket küldhet és kaphat. Minden felhasználó egyedi címmel rendelkezik (pl. a szerző címe: kasa@

cs.ubbcluj.ro), amely a gép címén kívül tartalmazza az illető azonosító nevét. A levél pillanatok alatt eljut a világ bármely részére. Egy nap alatt akár több levél is váltható. Ez tette lehetővé azt, hogy ma a világ különböző egyetemlein tanító tanárok, különböző intézetekben dolgozó kutatók közös dolgozatokat, könyveket írjanak, anélkül, hogy kimozdulnának állandó lakhelyükről.

Ez a levelezési lehetőség szülte meg az *elektronikus újságokat* és *levelezési listákat*. Az elektronikus újságok a nyomtatott újságok mintájára készülnek. Legfontosabb különbség az, hogy ingyen megrendelhetők (egy adott tartalmú és formájú levéllel, melyet egy megadott címre kell küldeni). Ezután rendszeresen megkapjuk (naponta, hetente, havonta) „elektronikus postaládánkba” levél formájában. Bármikor lemondhatók, szintén levél segítségével. Számtalan ilyen újság létezik magyar és román nyelven is. Vannak szakmai újságok, de nem ritkák a politikai, sőt vallásos tárgyúak sem.

A levelezési listák (vitafórumok) olyan újságok, amelyeket az olvasók írnak. Vannak cenzúrázott listák (amikor valaki eldönti, hogy egy adott szöveg bekerül-e az újságba vagy sem), és vannak cenzúrázatlanok, ekkor többnyire automatikusan (program segítségével) minden beküldött üzenet megjelenik. A legtöbb levelezési lista valamilyen szakmai csoportosulás köré szerveződik. A legjobb levelezési listák megálmodója és üzemeltetője az Amerikában élő Hollósi József, aki *HIX* (Hollósi Information eXchange) néven olyan magyar nyelvű „nyilvános magán információs rendszert” hozott létre, amely több elektronikus újságból és levelezési listából áll. A legfontosabb levelezési listák a következők: számítástechnika, környezetvédelem, sport, számítógépes játékok, otthonülők fóruma, politikamentes ötletbörze, többféle politikai vitafórum (egyesek irányítottak), viccek stb. Egyedülálló lehetőség arra, hogy a világban szétszórta élő magyarok gyorsan, könnyen kapcsolatba kerülhessenek egymással, megosszák véleményüket szakmai, gyakorlati, politikai kérdésekben. Élnek is a lehetőséggel! Nem ritkák a Hongkongból, Dél-Afrikából, Japánból jelentkezők az európai és az amerikai államokban élők mellett.

Az internet nem csak levelezési lehetőséget nyújt, hanem rengeteg információ forrása. Sok módja van annak, hogy a legkülönbélebb adatokhoz, programokhoz, dokumentációkhoz hozzájussunk. A lehetőségek közül csupán egyre térünk ki, amely ma talán a legismertebb: a világot pókhálószerűen átfogó *World Wide Web* (rövidítve WWW). A hálózat több pontján léteznek ún. WWW-szerverek, amelyek a legkülönbélebb információkat tárolják. Az illető szerver címét ismerve böngésző programok segítségével elolvashatjuk a rajta levő információkat, majd újabb WWW-helyekre „navigálhatunk”. Vannak számítógépek, amelyek időnként végigpásztazzák a hálózat gépeit és információkat gyűjtenek, amelyeket aztán nagy kapacitású lemezekre őriznek, és így azok gyorsan hozzáférhetők bárki számára. A keresés úgy történik, hogy egy megfelelő böngésző programmal belépünk egy adott címre, ott beírjuk a keresendő szót vagy szavakat (ezeket „és”, „vagy” stb. műveletekkel köthetjük össze), és néhány

másodperc elteltével megkapjuk az eredményt: azokat a hálózati címeket, ahol az illető szóra utalás történik.

Érdekességből említem meg, hogy a *Kolozsvár* szót begépelve 388 olyan dokumentumot találtam, amelyek valamilyen módon városunkra hivatkoznak. Csak néhányat említek belőlük: Haar Alfréd matematikus életrajza egy angliai címen, Bolyai János életrajza egy koreai címen, a szegedi egyetem története, a KMDSZ weblapja (azaz bemutatkozó lapja), RMDSZ-dokumentumok a Hámos László vezette HHRF (Hungarian Human Rights Foundation) archívumában, Mátyás király életrajza egy amerikai címen. Egy németországi címen erdélyi fotókat lehet találni (köztük kolozsvárit is). A *Szabadság* szóra 530 találat volt. Ebből természetesen a legtöbb magyarországi városok terére vonatkozott, de nem hiányoztak a kolozsvári újságra való hivatkozások sem. A már említett HIX archívumában sok, a Szabadságban megjelent cikk olvasható (pl. *Kapcsold ki a riporteragnót*, 1995. március 22.).

A hálózaton az információk állandóan változnak, de sokszor a régié is sokáig elérhető (lásd a fenti Szabadság-cikket!) Az sem mindegy, hogy honnan indítjuk a keresést, mert a különféle információtároló szerverek más és más sorrendben őrzik azokat, és nem is mindig ugyanazokat. De jó tudni, hogy lát-szunk a világ minden táján. Ha valaki érdeklődik felőlünk, tőlünk is függ, hogy milyen információra talál!

A hálózaton bármikor megtalálhatók az éppen érvényes valutaárfolyamok, a világ bármelyik csücskének az időjárása, levelet küldhetünk szinte valameny nyi ország elnökének, kormányának (választ azért ne várjunk: a beérkezett leveleket kinyomtatják papírra, s azután követik az írott levelek szokásos út-ját, tehát a titkárok jól megrostálják őket). Interneten a Vatikán is elérhető. Ha kedvünk és türelmünk van, akár a holdra szállás fényképeit is nézegethetjük (a türelem azért kell, mert a képek sokkal lassabban „közlekednek” a hálózaton, mint a szövegek).

Az internet információs aranybánya, csak tudni kell élni vele. A kolozsvári egyetemnek bérelt telefonvonalon kapcsolódnak Bukaresthez, s onnan műhold-don a „világhoz”, de a kolozsvári Soros Alapítvány is rendelkezik műholdas antennával. Erre is rá lehet kapcsolódní (ez részben már működik is), s a kettős külkapcsolat növeli a rendszer biztonságát. Ismerve a hazai telefonviszonyokat, igen jó eredménynek könyvelhetjük el, hogy az elmúlt másfél év alatt összesen mindössze harmincnapnyi kiesés volt internetkapcsolatunkban. A kettős kap-csolat lényegesen javítani fogja a helyzetet!

Szabadság, 1996. augusztus 16.

Ada Byron, az első programozó

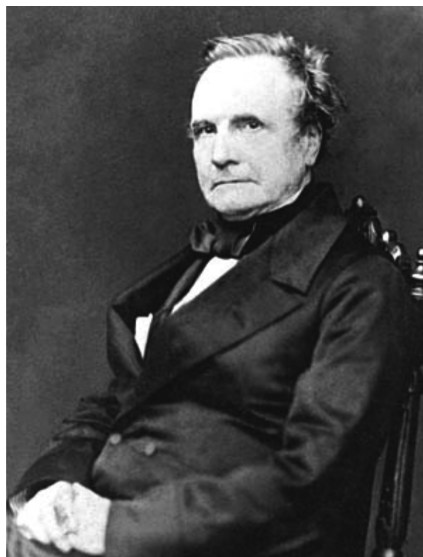
Az Amerikai Egyesült Államok honvédelmi minisztériuma a hetvenes évek végén elhatározta, hogy egy minden igényt kielégítő programozási nyelvet terveztet, és ezt fogja használni a sok programozási nyelv és nyelvjárás helyett. Ezt a nyelvet 1983-ban szabványosították Ada néven. Ez a nyelv, habár jelentősége nem kicsi, máig nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. De honnan származik a neve?

Ada, mint a címből sejthető, George Byron angol költő (1788–1824) leánya. Byron 1815 januárjában feleségül veszi Anna Isabella Milbanke-t, akinek komoly matematikai és csillagászati ismeretei voltak. Férje el is nevezte a „parrallelogrammák hercegnőjének”. Ada Augusta nevű leányuk 1815. december 10-én születik. A következő év január 15-én Ada szülei elválnak. A családi és politikai vihar következményeként Byron örökre elhagyja Angliát.

Ada a lehető legjobb nevelőket kapja, anyja nagyon szigorúan neveli. Tízennégy évesen lábai részben paralizálódnak, előbb mankóval, később sétatálcával jár. Erős akarattal sikerül túltennie magát betegségén, amely nem akadályozza meg abban, hogy sikeres lovagló legyen. 19 évesen hozzámegy William Kinghez, aki nyolc évvel később Lovelace grófja lesz. Megismerkedése Babbage matematikaprofesszorral különleges színfolt életében.

Ada Byron

Charles Babbage

Charles Babbage (1791–1871), a lobbanékony géniusz, ahogy egyik életrajzírója nevezte, a cambridge-i egyetem matematikaprofesszora a múlt század húszas éveiben olyan gépet tervez, amelyikkel a nehézkes csillagászati számításokon lehet könnyíteni. Gépe még el sem készül, amikor nyughatatlan természetűe már egy fejlettebb gép tervezésére sarkallja. Az első differenciagépnek, a másodikat analitikus gépnek nevezte. A differenciagép a numerikus matematikában használatos véges differenciák segítségével próbálta helyettesíteni a fárasztó és nem mindig hibátlan emberi munkát a különböző táblázatkészítésben. Az analitikus gép, amelynek tervezésébe 1833-ban kezdett, már programmal működött volna. A tervezett analitikus gép két részből áll: a tárolóból (amely azokat az adatokat őrzi, amelyekkel műveleteket végzünk) és a malomból (amelybe mindig azokat az adatokat visszük, amelyekkel éppen valamilyen műveletet végzünk). A programot papírkártyákra lyukasztva vitték volna be a gépbe. A Jacquard-féle lyukkártya, mely kezdetben az automatizált szövőgép szövésmintáját irányította, a 20. század ötvenes–hatvanas éveiben a legelterjedtebb adatbeviteli eszköz volt.

Ada, azaz Lady Lovelace, egy akadémiai (mai nyelven amolyan szabadegyetemi) előadáson ismerkedett meg Babbage gépével, és másokkal ellentétben azonnal meg is értette annak működési elvét és jelentőségét. 1842-ben Luigi F. Menabrea tábornok (1809–1896), később Olaszország miniszterelnöke, annyira fellelkesedett Babbage egyik Torinóban tartott előadásán, hogy francia nyelvű dolgozatban számolt be róla. (Micsoda idő! Olasz tábornok franciául ír egy angol professzor gépéről!) Ezt a munkát fordítja le Ada angolra, és Babbage javaslatára saját jegyzeteivel látja el. A jegyzetanyag az egész dolgozat kétszerese! Ebben a jegyzetanyagban Ada olyan fogalmakat használ (fedez fel), mint pl. a mai értelemben használt szubrutin. Ezt a fogalmat, Ada munkájának feledésbe merülése folytán, a 20. század ötvenes éveiben újra felfedezik. Ezért a gondos munkáért joggal tarthatjuk Adát az első programozónak.

Ada egészségi állapota egyre romlik, ópiummal és morfiummal kezelik. 1851-ben rákot állapít meg az orvos. 36 éves korában halt meg 1852. november 29-én. Anyja tiltása miatt apját sohasem láthatta, fényképét is csak felnőttkorában nézhette meg. Apa és leánya ettől függetlenül, vagy éppen ezért, erősen kapcsolódtak egymáshoz. Mindketten 36 évesen haltak meg, és Adát, kívánsága szerint, apja sírjába temették. Byron vonzalmát leánya iránt mi sem jellemzi jobban, mint az alábbi verssorok:

Lányom! neveddel kezdtem el dalom –
Lányom! sok mindent végez be neved –
Nem látlak, nem hallak, de ott lakom
A legmélyedben, senki sem lehet
Hűbb társ, ki múltam árnyáig vezet;
Bár homlokom nem látod meg soha,

Hangom jövőd ábrándján átrezeg,
S ha keblem hűl – szívedig hat szava, –
Emlék és dallam lesz atyád haló pora.

(Harold lovag zárándokútja, Harmadik ének, ford. Fodor András)

Ada Augusta Byron elfelejtett munkásságára unokája, Lady Wentworth hívta fel a figyelmet. Érdekes még megjegyezni, hogy a matematika és a lovaglás iránti vonzalmat Ada lánya és unokája is örökölte.

FIRKA, 1996–1997/4. Bagosi Enikő álnéven

Információ és egyetem

Az utóbbi évek információs forradalma egyetemképünket is lényegesen megváltoztatta. Az egyetem több évszázadon át ugyanazt jelentette: tanítás és kutatás legmagasabb szinten. Erős egyetemi központok alakultak ki, ahova híres tanáregyéniségek vonzották a tanulni vágyókat. Gondoljunk csak Göttingára (Göttingen), ahova az erdélyi diákok is szívesen jártak, és ahonnan például Bolyai Farkas is életre szóló élménnyel és alapos tudással tért haza. Közös kutatómunkát is csak az egy egyetemen dolgozók végezhetek. Nem sok esélye volt az érvényesülésre annak, aki egyetemi központoktól távol tevékenykedett. Lobacsevszkijről sokkal hamarabb tudomást szerzett a matematikus világ, mint Bolyai Jánosról, habár akkoriban Kazany (Kazán) nem számított a tudományosság ismert fellegrárájának, de mégiscsak egyetemi központ volt.

Az a kép azonban, amely a klasszikus értelemben vett egyetemet jelenti, mára jócskán megváltozott. A világhálózat, az internet segítségével ma a távolságok teljesen megszűnnek. Közös kutatást végezhet a világ két különböző részén élő tudós, ehhez ma nem kell egymáshoz utazniuk, egyszerűen csak be kell kapcsolódniuk az internetbe. Ez pedig ma már nem luxus, hanem olyannyira életszükséglet a kutatáshoz, mint régen a könyvtár volt. Ha még néhány évvel ezelőtt egy új tudományos eredmény megszületése és közzlése között egy-két-három év is eltelt, ma egy ilyen eredmény pillanatok alatt eljuthat mindenkinek, akit ez érdekel. A nyomtatott szakfolyóirat helyét is átveszi az elektronikus. Ez pontosan olyan komoly, mint elődje, pontosan úgy szakemberek bírálják a közzlésre szánt cikkeket, de sokkal rövidebb idő alatt nyilvánosságra kerül. A megrendelők feliratkoznak a folyóíratra, amely csak a hálózaton létezik, de bárki kinyomtathatja magának, és amikor új cikk kerül a „lapba”, akkor egy rövid értesítést kapnak a cikk tartalmáról, szerzőjéről, valamint a lelőhelyről. Dinamikus, élő folyóirat. A World Wide Web, a világot átszövő információtároló és -kereső háló segítségével elektronikus könyvtárak is rendelkezésünkre állnak. Néhány másodperc alatt több száz oldalas könyv tölthető le a hálózatról. A legtöbb információ ingyenes, de sok szolgáltatásért fizetni kell (pl. általában a könyvekért). Az American Mathematical Society híres referáló lapja, a *Mathematical Reviews* szintén megvan a hálózaton, használatáért fizetni kell, ellenben időnként, reklám céljából, egy-két hétre ingyenesen is használható. Ez a lap, amely minden fontos könyvtárba eljut, évi 12 vaskos kötetben jelenteti meg a tudományos cikkek rövid ismertetését, a tudományos kutatás nélkülözhetetlen forrását. Az elektronikus változat nemcsak azért jobb, mert sokkal hamarabb „eljut” az érdeklődőkhöz, hanem mert pillanatok alatt olyan információkhoz juttat, amelyek különben csak a nyomtatott kötetek alapos átnézésével érhetőek el. Keresni lehet szerző szerint, tematika szerint vagy kulcsszavak megfelelő kombinálásával. (A fizetés úgy történik, hogy a beküldött összegért az illető felhasználó belépési jelszót kap, amelyet meghatározott ideig használhat.)

Az ugyanazon témával foglalkozók közös levelezési listák és hírcsoportok segítségével tartják a kapcsolatot. A levelezési lista olyan információszolgáltató, amely meghatározott időközönként minden megrendelő elektronikus postaládájába eljuttatja azokat az információkat, megjegyzéseket, kérdéseket, amelyeket a lista bármely tagja levélben beküld. A hírcsoportok hasonló szerepet töltenek be, csak kissé más formában. A klasszikus „Gondolkodom, tehát vagyok” mondást parafrázálva, kijelenthetjük: aki ma nincs az interneten, az nem létezik.

Ebben a világképben a tanítás és a tanulás folyamata is megváltozik. Ma már egyre gyakrabban beszélnek a „virtuális egyetemről”, amely nem feltételezi a klasszikus értelemben vett tantermet és tanárt. A távolság sem számít! A diák interneten kapja meg a feladatot, a hozzá való könyvészetet, és a megoldást, a kidolgozást is hasonló módon küldi be. Kissé személytelenné válik ezáltal az oktatás, de megvan az az előnye, hogy gyorsan, hatásosan és olcsón lehet hozzájutni új ismeretekhez. Feltevődik az a kérdés, hogyan lehet így ellenőrizni a diákot, hisz más is elkészítheti a dolgozatát. Először is a diáknak érdeke, hogy tudjon, mert állást nyilván a tudása és nem a diplomája alapján kap, másodsor pedig a vizsgáztatást (és akár az előadásokat is) klasszikus módozatok beiktatásával is tarkítani lehet.

Nem kell megijednünk: a virtuális egyetem egyelőre nem szorítja ki a klasszikust, csak kicsit átformálja, dinamikusabbá, gyorsabbá teszi. Van, amit könnyebb, jobb, olcsóbb az internet igénybevételével tanítani, van, amit nem lehet és nem is kell. Azért sem kell félnünk, legalábbis egyelőre, hogy korunk latinja, az angol kiszorítja a nemzeti nyelveket az oktatásból. A kommunikálás igénye elengedhetetlenné teszi az idegen nyelvek, főleg az angol ismeretét, de alapos tudást csak anyanyelven lehet elsajátítani. A kivételek, többnyire zseniális elmék, csak erősítik ezt a szabályt. A kelet-európai egyetemek megsegítése céljából létrehozott Tempus-programok folytatásaként a Socrates közös névvel illetett programok egyik célkitűzése a sokszínűség, ezért egyáltalán nem szorgalmazzák a nyugati modellek átvételét, sőt nyelvi korlátokat sem állítanak. A kapcsolatokban a partneregyetemek egyenrangúak, és maguk döntenek a közösen megvalósítható tevékenységekről, azok nyelvi és anyagi háttéréről. Érdekes módon kapcsolódik mindezekhez E. W. Dijkstra világhírű holland informatikus mondása, miszerint egy informatikus számára az a legfontosabb, hogy anyanyelvét magas szinten ismerje („the most important requirement for a computer scientist is mastery of his native tongue”).

Természetesen az információáramlás korlátainak felszámolása rengeteg elméleti és gyakorlati problémát vet fel, amelyek megoldása nem tűnik könnyű feladatnak, és az elkövetkező évtizedekre hárul.

Korunk, 1997. április

Egyetemi jegyzetek régi és új formában

Az egyetem rangját mindig a tanárai adják meg. Két egyetem akkor is különbözik egymástól, ha ugyanazokat a tárgyakat tanítják, ugyanolyan tartalommal. Az elmúlt ötven évben a központosítás elve alapján sokszor megpróbálták elmosni az egyetemek közti különbségeket azzal, hogy minisztériumi szinten megszabták nemcsak azt, hogy milyen tárgyakat kell tanítani, hanem azt is, hogy egy adott tárgyon belül mit és hány órában. Addig azonban sohasem mentek el, hogy kötelező tankönyveket írjanak elő. Sőt azt sem ellenőrizték, hogy a karok pontosan betartják-e az előírtakat. Amennyiben a tanszékvezető elnézte, akkor többé-kevésbé el lehetett térni a központilag megszabott kerettől. Így gyakran előfordult, hogy ugyanolyan cím alatt mást tanítottak Bukarestben, és mást Kolozsváron. Az egyetemi autonómia folytán a kilencvenes években már a karok döntik el, hogy mit és hogyan tanítanak. Az egyetem vezetősége és a minisztérium az akkreditált karok esetében főleg csak a formai követelmények betartását ellenőrzi (heti óraszám, kötelező – nem kötelező órák aránya stb.). Így a tanárok felkészültsége, szakmai kitekintése még jobban befolyásolja az egyetem rangját.

Az egyetemi tanárok nagy része a megtartott előadások tartalmát időközönként nyomtatott egyetemi jegyzet formájában is kiadja, ezzel segítve az egyetemi hallgatókat a tananyag elsajátításában. Az egyetemi jegyzet a legtöbb esetben egy leendő könyv első változata. Az egyetemek általában lehetővé teszik a jegyzetek megfelelő példányszámban való sokszorosítását. A kolozsvári tudományegyetemen (és az egyesítésig mind a magyar, mind a román egyetemen) a jegyzetek kiadásának lehetősége mindig megvolt. Időnként változott azonban a sokszorosítás minősége, amely leggyakrabban elmaradt a kívánalmaktól. 1989 előtt a jegyzetek ára általában elfogadható volt, ami nem mondható el a mai jegyzetek esetében. Ma azonban sokkal több lehetőség van egyetemi jegyzetek, sőt könyvek kiadására. Az egyetemi sokszorosító műhely mellett megalakult az egyetemi kiadó is, de sok magán kiadó is hajlamos egyetemi jegyzetek kiadására, megfelelő anyagi támogatás mellett. Az elmúlt években az Erdélyi Tankönyvtanács jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy külalakra is jobb magyar nyelvű egyetemi jegyzetek jelenjenek meg.

Ennek ellenére még sincs elég magyar nyelvű jegyzet. A hiány egyik oka a tanárok túlterhelése. A sok óra megtartása mellett már nem marad idő jegyzetek írására. A másik ok, hogy ha a tanár maga nem tudja számítógépen megszerkeszteni a jegyzetet, akkor annak megszerkesztése jelentős összegbe kerül, amely nem mindig kerül elő, hisz a jegyzetek kis példányszámú kiadása nem kifizetődő.

A jegyzetek (esetleg a kinyomtatott változat mellett) ma már felkerülnek az egyetemi számítógépekre is, és a világhálózat segítségével bárhol elérhetők, letölthetők, kinyomtathatók. Az elektronikus könyvtárak mérhetetlen mennyiségű anyagot tartalmaznak. Csak ismerni kell a címet, ahol ezek találhatóak, sőt ennek hiányában is lehetőség van arra, hogy téma szerint keressük

a számunkra fontos információkat. A világhálón sok kereső szerver van (ezek címe a legtöbb egyetemi gépen megtalálható), amelyek segítségével, kis türelemmel sokféle adat birtokába juthatunk. Ma már az a félelem is a múlté, hogy az internet ráerőszakolja a világra az angol nyelvet. A különféle nyelveken írott honlapok mellett vannak olyan kereső szerverek (mint például a közismert Alta Vista, amelynek az elektronikus címe: <http://altavista.digital.com>), amelyek kérésre lefordítják a megtalált információt (jelenleg az angol, francia, spanyol, olasz nyelvek bármelyikéről bármelyikére). Természetesen a fordítás nem mindig tökéletes, az informálás céljainak azonban jól megfelel.

A világháló tette lehetővé, hogy a klasszikus tanítási formákat újabbak váltásák fel. A távoktatáson – amely a kezdeti biztató jelek után kissé kifáradt (főleg a televíziós közvetítések drága volta miatt) – az internetes lehetőség lendített nagyot. Újabban, kisebb költségek mellett, a televíziós előadásokat is az interneten keresztül közvetítik. A hallgatóság láthatja és hallhatja az előadót (a képet mozivászon nagyságúra lehet kivetíteni), de az előadó is láthatja a hallgatókat, sőt hallhatja is a feltett kérdéseket. Ehhez csak az kell, hogy a hallgató megnyomjon egy gombot a megfelelő készüléken. Az előadás elhangzása után (vagy még előtte) az anyag felkerülhet egy megfelelő honlapra, ahol bárki elolvashatja (vagy esetleg csak az, aki jogosult rá). Igen demokratikus megoldásnak tűnik, hogy legtöbb esetben bárki elérheti az előadások anyagát, ingyen használhatja. Csak annak kell fizetnie, aki vizsgázni szeretne belőle. Ilyenformán az egyetemi hallgatók a kreditrendszer elterjedésével más egyetemeken tartott előadásokat is felvehetnek, és vizsgázhatnak belőle, anélkül, hogy kitennék lábukat saját egyetemük városából. Ez bizonyos amerikai egyetemeken ma már valóság. (A <http://www.rirr.cnuce.cnr.it> elektronikus címről a világ legfontosabb egyetemeinek a honlapja elérhető. Érdemes megtekinteni!)

Az internetes távoktatás nálunk még igen kezdetleges formában van, de nem hiányzik teljesen. A kolozsvári tudományegyetemen, valamint a műszaki egyetemen is vannak próbálkozások, amelyek a következő években minden bizonnyal továbbfejlődnek.

A megváltozott körülmények között az elektronikus egyetemi jegyzet, amely igen sok ember számára elérhető, még fontosabbá válik. A kinyomtatott változattal szemben ugyanis megvan az a nagy előnye, hogy bármikor pillanatok alatt módosítható, javítható. A visszajelzés alapján a tanár rögtön módosíthatja, kiegészítheti újabb részekkel, nem kell megvárnia a következő nyomtatott változat kiadását. Ezáltal a jegyzet, megfelelő „karbantartás” mellett, a tudomány legfrissebb eredményeit is tartalmazhatja.

Korunk, 1998. szeptember

Gondolatok kutatásról és kutatási feltételeinkről

Miért matematika? – kérdezték egyszer Erdős Páltól, a világhírű matematikustól. Miért élet? – volt rá a felelet. Ennél pontosabban talán nem is lehet válaszolni arra, hogy miért foglalkozik valaki elméleti kutatással. Hisz az nem szokott gazdagságot hozni, legalábbis nem a mi vidékünkön. Máshol esetleg. De azért ott is kifizetődőbb gyakorlati dolgokkal foglalkozni. Ennek ellenére az elméleti kutatók száma jelentős. Hitük, hogy amit csinálnak, nem haszontalan, törhetetlen. A tudománytörténet a példa rá, hogy igazuk van. A nem euklideszi geometria használhatósága szinte csak száz év múltán derült ki, amikor a relativitáselméletnek szüksége volt rá. Egy tudományos dolgozat valódi értékét sem könnyű megítélni. Volt már rá példa, hogy jelentéktelennek tűnő vagy éppen hibás bizonyítást tartalmazó dolgozat jelentős kutatások, eredmények forrása lett.

Vannak feladatok, amelyek évszázadokon keresztül lázban tartják a kutatókat, újabb és újabb próbálkozások születnek, időnként pedig hibás bizonyítások. A híres négyszín-tétel (ki lehet-e színezni csak négy színnel úgy egy tetszőleges térképet, hogy a szomszédos országok különböző színűek legyenek) 150 évig tartotta sakkban a matematikusokat, míg végül 1976-ban a számítógép segítségével sikerült bizonyítani. A híres Fermat-tételt (amely bizonyos egyenlet megoldhatatlanságát mondja ki) csak néhány éve bizonyították be, miután több mint háromszáz évig próbálkoztak vele, sőt sokan bizonyíthatatlannak tartották, és voltak olyan szakfolyóiratok, amelyek a Fermat-tétellel foglalkozó dolgozatokat olvasatlanul visszaküldték. Ennek ellenére mindig akadtak, akik újra próbálkoztak, és végül az eredmény nem is maradt el.

Nálunk kevés ember van olyan szerencsés helyzetben, hogy csak kutatással foglalkozhat. A matematikai intézeteket a hetvenes évek közepén felszámolták, pontosabban kis létszámú csapattal az egyetemekhez csatolták. Később újra különálló intézményekké alakultak, de jelentőségük nem olyan nagy, mint a hasonló jellegű külföldi kutatóintézeteké. Informatikai kutatóintézetek léteztek – még ma is vannak –, de többnyire gyakorlati szerződésekkkel foglalkoztak (és foglalkoznak ma is), mivel többnyire önellátók kellett hogy legyenek.

Elméleti kutatás inkább az egyetemeken folyik. Annak ellenére, hogy az egyetemi tanerők elsődleges feladata a tanítás, a tanári rangfokozatok megszerzéséhez elengedhetetlenül fontos a megfelelő tudományos tevékenység. Adjunktusi fokozathoz doktorátus kell. A szükség azonban törvényt bont: a diáklétszám utóbbi évekbeni növekedése miatt sokkal több előadó kell, mint eddig, ezért sok helyütt adjunktussá léphet elő az is, aki még nem doktorált, de már doktorandus, és legalább tíz dolgozatot közölt referált szaklapokban. Docensi (romániai magyar szóhasználatban: előadó-tanári) fokozathoz a doktorátus elengedhetetlen, azon kívül legalább húsz referált cikk (köztük külföldön megjelent is) és legalább egy szakkönyv (nem elég, ha csak egyetemi jegyzet). Egyetemi tanár viszont csak az lehet, akinek legalább harminc referált szak-

cikke van, ezek közül legalább három külföldi folyóiratban, és ezek nagy része egy jól meghatározott kutatási területen belül. Sokszor azt is figyelembe veszik, hogy a közös cikkek esetében hánynak első szerzője az illető. Ez azonban eléggé esetleges, mert legtöbb esetben a szerzők ábécérendben szerepelnek.

Nálunk még nem divat a máshol eléggé elterjedt ún. idézettségi index, amely azt mutatja, hogy az illető munkáira hány szakcikkben hivatkoztak. Ez a szám azért nem mutat reális képet egy kutatóról, mert könnyű visszaélni vele (barátok egymás munkáira hivatkoznak, formális hivatkozás stb.). Ennél már az Erdős-szám is jobb! Ez egy viccesnek induló, de ma már talán komolyan vehető mérték a kutatási hatékonyságról. Köztudott, hogy Erdős Pál (1913–1996) a 20. század egyik legnagyobb és egyben legnagyobb hatású matematikusa volt. Cikkei, tanulmányai száma meghaladja a félezret. „Magyarország ajándéka a világnak” – így nevezte őt egy amerikai professzor –, nagyon sok cikket írt közösen másokkal. Ezek többnyire az Erdős ötleteire épültek, amelyeket közösen dolgoztak ki. Az Erdős-szám értelmezése a következő: Erdős Pálnak az Erdős-száma 0, aki írt közös cikket Erdőssel, annak az Erdős-száma 1. Akinek nincs Erdőssel közös cikke, de van olyannal, akinek az Erdős-száma 1, az a 2-es Erdős-számmal büszkélkedhet, és így tovább. Az interneten nyilvántartják azoknak a nevé, akiknek 1 vagy 2 az Erdős-számuk (előbbieik száma 507, az utóbbiaké 5897).

Ha a háborúhoz – közismerten – három dolog kell, úgymint pénz, pénz és pénz, a kutatáshoz ennél több, pontosan öt dolog kell: tehetség, kitartás és pénz, pénz, pénz. Az utóbbi három azért, hogy legyen pénz könyvtárra, legyen pénz konferenciákra, és végül legyen pénz a cikkek, tanulmányok, könyvek kiadására.

A romániai könyvtárak a hetvenes évek közepéig jók voltak. Ettől kezdve drasztikusan csökkentették a külföldi megrendeléseket, a könyvtárak többnyire csere útján jutottak hozzá az egyetemi folyóiratokhoz. A legrangosabb folyóiratok azonban nem ezek! A hetvenes évek elejéig sok nyugati folyóiratot másolt formában kaptunk a Szovjetunióból. Ez addig működött, ameddig a szovjetek alá nem írták a szerzői jogvédelemről szóló nemzetközi egyezményt. A hetvenes–nyolcvanas években olyan mostohán talán sehol sem bántak a tudománnyal, mint nálunk. A Szovjetunióban nagyon erős matematikai iskola volt mindig. Amerikában rendszeresen kiadták az orosz nyelvű matematikai folyóiratokat angol nyelvre fordítva. Az oroszok is sokat fordítottak angolból, főleg alapvető könyveket.

Ma a könyvtárak kissé átalakulnak, de szerepük és pénzigényük nem csökken. A legtöbb szakfolyóiratnak van már elektronikus változata is. A legtöbb kiadó azt a politikát folytatja, hogy ha egy könyvtár megrendeli a folyóirat nyomtatott változatát, akkor ingyenes elektronikus hozzáférést biztosít ahhoz a folyóirathoz (esetleg más, hasonló jellegűhöz is). Ez úgy történik, hogy a könyvtár megadja a kiadónak azoknak a számítógépeknek az internetcímét, amelyekről aztán a megfelelő folyóiratok elektronikusan elérhetők. Így a megadott gépekről bárki böngészheti a folyóiratokat, lemásolhat, kinyomtathat cikkeket. Az

elektronikus hozzáférés rendkívül megkönnyíti például a keresést egy adott tárgykörön belül. Vannak olyan folyóiratok is, amelyek a világhálón ingyen elérhetők, és vannak olyanok is, amelyek csak elektronikus formában jelennek meg. Nagyon sok szerző felteszi a cikkeit, sőt néha még a könyveit is a saját honlapjára, ahonnan bárki letöltheti.

A fontosabb referáló lapok (mint például a *Mathematical Reviews*, a *Zentralblatt für Mathematik* stb.) a megszokott nyomtatott változat mellett, megfelelő díj ellenében, hozzáférést biztosítanak az egész adatbázisához. Mindkét fent említett referáló lap időközönként CD-lemezen is árusítja a rendszeres szakvéleményeket. Az 1999-es évre a tanügyminisztérium az ország összes egyetemének kifizette a *Mathematical Reviews* díját (ebben az esetben jelentős kedvezményt kapva), korlátlan hozzáférést biztosítva. Reméljük, a jövőben is megtalálják az anyagi forrásokat, hogy a kutatáshoz nélkülözhetetlen informálódásnak ez a formája megfelelő legyen.

A tudományos konferenciákon való részvételt mindenhol az egyetem vagy a kutatóintézet biztosítja. Nálunk ezek az intézmények nem rendelkeznek megfelelő anyagiakkal ilyen célra. Egy tanszékről évente legfőnnebb egy szakember utazhatna konferenciára abból a pénzből, amit erre a célra a tanszék kap. Legtöbb esetben más forrásokhoz kell fordulni (pályázatok, szerződések, alapítványok, esetleg ösztöndíjak). A kutatáshoz támogatást lehet szerezni a TEMPUS-, CEEPUS- (Central European Exchange Program for University Study), Socrates-programok keretében, valamint magyarországi kutatáshoz a Domus-ösztöndíjak igénybevételével. Ezenkívül sokszor két ország vagy két intézmény közötti együttműködés lehetővé teszi közös kutatások folytatását. Jó tudni, hogy ilyen lehetőséget biztosít például a Román Akadémia és a francia CNRS (Centre National de Recherche Scientifique) közötti keretegyezmény. A közös tervet mindkét fél benyújtja a saját országa megfelelő intézményének. A terv jóváhagyása esetén mindkét fél biztosítja az országába érkező kutatók teljes ellátását, az úti-költséget pedig a küldő ország állja.

A közlési lehetőségek is javultak. A legtöbb egyetemnek van saját tudományos folyóirata. Ezekben szakcikket közölni aránylag könnyen lehet és lehetett régen is. Nehezebb a jó nevű külföldi lapokban. De ellentétben az 1989 előtti helyzettel, amikor engedély kellett ahhoz, hogy valaki külföldön közöljön cikket, ehhez ma már csak a megfelelő színvonal kell. Még könnyebb a helyzet, ha konferencián bemutatott előadásról van szó. Sokszor egy-egy szakfolyóirat külön számban jelenteti meg a konferencia anyagát. Ma már a kiadás előkészítése sem tart évekig, mint régen, mivel a legtöbb esetben már olyan formában kéri az anyagot a szerzőktől, amely megkönnyíti a szerkesztést. A csupán papíron beküldött dolgozatok már a múlté, ma a lemezen, elektronikus levélben, előre megadott formában kért anyaggal dolgoznak. (Ez az írás is az internet segítségével jutott el a szerkesztőségbe.) Az utóbbi években megszorodtak a közös dolgozatok. Ehhez már nem kell az, mint régen, hogy a szerzők egy városból va-

lők legyenek, vagy több-kevesebb időt töltsenek egymás egyetemén. Az internet megoldja a távolsági problémákat.

A mai fiatalok doktori tanulmányaikat már könnyűszerrel végezhetik külföldön is. Matematika és informatika szakon az utóbbi években nagyon sokan iratkoztak be doktori iskolába az Egyesült Államokban, Hollandiában, Angliában, Franciaországban, Ausztriában és persze nem utolsósorban Magyarországon. Nem ritka a közös irányítású doktorátus, amikor a külföldön szerzett doktorátus hivatalos elismertetése helyett azt választják, hogy ugyanazt a dolgozatot itthon is megvédik. Persze azok, akik külföldön doktorálnak, csak ritka esetben jönnek haza. A többévi kinn tartózkodás után csak nagyon kevesen tudnak beilleszkedni az itthoni, nehezebb körülményeket biztosító egyetemi életbe. Nemcsak a kevesebb pénz, de a mostohább kutatási lehetőségek is gátolják őket ebben. Főleg családi kötelék miatt jönnek haza, akik jönnek.

A hazai egyetemek, és nem csak magyar vonatkozásban, jelenleg nehezen tudják biztosítani a megfelelő utánpótlást. Ez fokozottabban vonatkozik az informatikára. Egy frissen végzett informatikus könnyen talál olyan állást, hogy az egyetemi tanársegéd fizetésénél háromszor-négyszer többet keres. Ha meg akarjuk tartani azt a színvonalat, amelyet egyetemeink még ma is, ha nehezen is, de biztosítanak, akkor több pénzt kell az egyetemi oktatásba fektetni. És nemcsak a fizetéseket kell növelni, hanem az élet- és kutatási körülményeket is javítani. Nem valószínű, hogy az állam ezt megfelelő szinten meg tudja tenni, ezért az egyetemeknek, karoknak más forrásokat is fel kell kutatniuk. A magyar tanárok esetében ehhez hozzájárulhat egy hatékonyabb magyarországi ösztöndíjrendszer kialakítása is.

El kell kerülni azt a buktatót, hogy az egyetemi tanárok főleg csak órák tartásával töltsék idejüket. Ez a veszély ma nagyon reális, egyrészt mert kevés a tanár, másrészt pedig mert az alapfizetés nem elég, és ezért aki csak teheti, több órát vállal, mint amennyi a kötelessége. Megfelelő egyetemi oktatás csak akkor van, ha az tudományos kutatással is párosul. Ez mindig így volt, és a jövőben is így lesz.

Korunk, 2000. március

Fájlok, szájtok, hómpédzsek és egyéb linkek

Mottó:

*PC-n hardvere szoftverjével multi-projectet gyárt a menedzser. Oké. Lelke, aligha magyar.
(Bárdos Jenő)*

A tudományok közül talán az informatika van legjobban kitéve az idegen szavak áradatának. Érdemes-e, kell-e küzdeni ellene? Kosztolányi Dezső szerint: „Nincs igaza a túlbuzgónak, aki irtóhadjáratot hirdet minden idegen szó ellen, de nincs igaza a közönyösnek sem, aki az idegen szók türelmi bárcáját mindjárt törvénybe iktatná, mert ő nem veszi számba, hogy ezáltal sok-sok eredeti szavunkat tétlenségre és feledésre kárhoztatja, s így cifra, toldott-foldott nyelvünk előbb-utóbb elsorvad. Csak annak van igaza, aki a belső nyelvújítást óhajtja. Lelkünkben kell megfognia a vágnak, hogy a magunk nyelvén gondolkozzunk.”

Ha megvan bennünk ez a belső vágy, és miért ne lenne meg, akkor megtaláljuk a módját annak, hogy nevén nevezzük a dolgokat magyarul. Természetesen nem lehet minden fogalomnak megtalálni a magyar megfelelőjét, nem lehet mindent magyar szóval megnevezni, nyelvünk tele van idegen, de már megmagyarosodott szavakkal, melyekről sokszor nem is tudjuk, hogy idegenek (pl. mécs, tárgy, elsomfordál, sztrájk, iskola). De teljesen fölösleges komputert (v. kompjüttert) írni és mondani, amikor a számítógép tökéletesen helyettesíti azt.

Amikor valaki angol szót használ akkor is, amikor van magyar megfelelője, általában ezt azzal magyarázza, hogy a magyar szó nem fedti teljesen az angol fogalmat. Itt ismét Kosztolányit kell idéznünk: „Tudom, hogy az új szavakat derűre-borúra bírálgatják. Az emberek nézegetik, mint a frissen vert pénzt, amelynek még nem ismerik kibocsátóját, szavatolóját, árfolyamát. Rendszerint azzal vetik vissza, hogy „»nem födi a fogalmat«. Ez igaz is. A fogalmat csak olyan szó fődheti, melyet már sokszor, hosszú idő óta takargatták a fogalomra.” Nagyon sok olyan szavunk van, amely csak azért jelenti azt, amit jelent, mert így tanultuk meg. Miért kék az ég? Sem a kék, sem az ég nem fedti a fogalmat! De ki törődik ezzel! Azonkívül rengeteg olyan szavunk van, amely sajtóhibából vagy elírásból keletkezett. Ilyenek pl. a nyugta (eredetileg nyugtatvány), főveg (eredetileg süveg) vagy a mesterségesen képzett anyag (latin matéria, amelyben Baróti Szabó Dávid a matert – anyát – vélte felfedezni). Zavar valakit az, hogy a polinomnak együtt-hatója van? A tanulók még csak nem is mosolyognak, amikor először hallják.

A nyelvújítás rengeteg olyan szót alkotott, amelyek nélkül ma meg sem tudnánk lenni. De igen sok szó, bár jó volt, nem honosodott meg. Miért? Ki tudja. Miért megszokott és elfogadott a csupasz (csupa kopasz), és miért szokatlan és ritka a citrancs (citrom-narancs, a grapefruit helyett)? Ám a sok száz meghonosodott szó bizonyítja, hogy érdemes próbálkozni!

Fontos, hogy az, aki először használ magyarul egy kifejezést, ismerje, érezze a nyelvet. Akkor a szó jó lesz, persze ez még nem biztosíték arra, hogy el is terjed. E. W. Dijkstra, világhírű holland informatikus szerint egy informatikusnak az a legfontosabb, hogy alaposan ismerje az anyanyelvét. Érdekes és minden bizonnyal találó megjegyzés.

És most lássuk a jó és rossz informatikai kifejezéseket, szavakat! Kezdjük mindjárt az informatikával. Kezdetben az angol computer science magyar megfelelője a számítástudomány, de még gyakrabban a számítástechnika volt. Francia nyelven már kezdetben informatika (informatique), a matematika, fizika, technika mintájára. 1971-től kezdődően, amikor Románia megvásárolja az IRIS-50 számítógép gyártási jogát, nálunk is az informatika szót kezdik használni, Magyarországon marad a számítástechnika. Érdekes, hogy 1990-ben, amikor Magyarországon is egyre gyakrabban fordul elő már az informatika a számítástechnika helyett vagy mellett, nálunk az EMT¹⁰⁶ számítástechnikai szakosztályt hoz létre (a számítástechnikán informatikát értve), valószínűleg azért, mert a társaság létrehozói többnyire mérnökök voltak. Raffai Mária szerint az informatikában négy önálló kutatási területet különböztetünk meg:

- elméleti informatika vagy számítástudomány (absztrakciós modellek, elvi működés, algoritmuselmélet, programozáselmélet, formális nyelvek, algoritmusok bonyolultsága stb.),

- gyakorlati informatika (rendszerprogramozás) (programrendszerek, operációs rendszerek, programozási nyelvek, fordítóprogramok, adatbázis-kezelő rendszerek, osztott rendszerek, szimuláció stb.),

- műszaki informatika (hardver, felépítés, működés, hálózatok, folyamatvezérlés stb.),

- alkalmazott informatika.

Véleményem szerint a középső kettő (a gyakorlati és műszaki informatika) együtt a számítástechnika, ha erre az elnevezésre egyáltalán még szükség van.

Modorosnak tartom, ha valaki inputról és outputról beszél, hisz ezek magyar megfelelője (bemenet és kimenet) tökéletesen fedi az eredeti fogalmat. Sokat vitáznak (vagy inkább vitáztak) a file szóról. Kezdetben évekig nem volt magyar megfelelője, hol így írták angolosan, hol magyarul fonetikusán. Miért is ne, hisz ezt tettük a sztrájkjal is! Aztán egyszer valakik használni kezdték az állomány szót. Ennek én személyesen nagyon örültem, mert addig mindig irigyeltem, hogy románul és franciául milyen jó kifejezést találtak rá (a román *fișier*, francia *fichier* eredetileg könyvtári kartotékot jelent). Akik nem szerették az állomány szót, azzal érveltek, hogy túl hosszú, mennyivel könnyebb file-t írni a menübe. Ez az érv a grafikus felületek megjelenésével szertefoszlott, hisz a Preferences sokkal hosszabb, és használják.

Az internet (vagy Internet?) megjelenésével szavak tömkelege zúdult ránk. Kezdjük mindjárt a leggyakoribb szóval: e-mail. Egyelőre nincs elfogadott magyar megfelelője. Sokféleképpen próbálkoztak: e-posta, drótposta, e-levél, emil, villámposta. Nekem legjobban ez utóbbi tetszik, mert villámpostával villámlevelet kapok, villámlevelet küldök (Molnos Angéla javasolta). Az e-levél sem hangzik valami jól, akkor már inkább: elektronikus levél.

Sok vita volt a home page körül is. A következő javaslatok közül válogathattunk: ottlap, honlap, címlap. Úgy látszik, ma a honlap vezet, annak ellenére, hogy hibás fordítás eredménye. Itt a home nem az otthon megfelelője, hanem a kezdeté. De a címlap, amely megfelelőbb lenne, nem egyértelmű, mert nem mindig lehet tudni, hogy internetes címlapról vagy csak egyszerűen egy könyv címlapjáról van szó. És Kosztolányi szerint az olvasót vagy a hallgatót egy pillanatig sem szabad bizonytalanságban hagyni. Ötletes viszont a pécsi honlap HómPécs elnevezése.

És hogy állunk a linkekkel? Pont úgy, ahogy a karakterekkel! Mindkettő idegen szó, de magyarul – eléggé meghonosodva már – mást jelent, mint az informatikában. Ezért kellene kerülni ezeket. Nevetséges egy honlapon a következő szöveg: Erdélyi magyar linkek. Első olvasásra másra gondolok, és kajánkodva mondom: hadd lám, kik azok! A karakterrel más a helyzet, mert annak ellenére, hogy közismert szó a magyarban, a köznyelvben van helyette más szó is, és az tényleg magyar: jellem. Így, mivel a betű, jel kevés vagy félrevezető, a karaktert el kell fogadnunk egyelőre ezek tágabb értelemben vett szinonimájaként. A linknek sincs egy magyar megfelelője, de van több. A fenti példa esetében nyugodtan lehetett volna írni erdélyi magyar címekeket vagy érdekes erdélyi magyar helyeket stb. Persze ennek ellenére keresni kell a megfelelő magyar szót! Az egyetlent.

A szoftver és hardver valószínűleg már kiirthatatlan, akárcsak a rádió, televízió. De ezek, így magyarul írva, könnyen beilleszthetők nyelvünkbe. A franciák szerencsésebbek, ők kitalálták a logiciel-t a szoftverre, a matérielt a hardverre. Szép szavak, akárcsak a mondialisation a globalizálás (vagy a helytelenebb globalizáció) helyett. Ellenben ők sem tudtak megbirkózni a World Wide Web-bel. Ez, tudtommal, csak eszperantó nyelven hangzik pont ilyen frappánsan, csak éppen a három W helyett három T-vel: Tutt-Terra Teksafo. Magyarul próbálkoztak a világháló kifejezéssel, de azt néha az internetre értik, és nem is joggal, hiszen az internet világhálózat. Mivel az internetszolgáltatás legnagyobb részét ma a WWW teszi ki, talán nem is olyan fontos a köznapi használatban a megkülönböztetés. Maradjon ez csak a szakemberekre, és egyelőre WWW, amíg valami jobb nem születik.

Nagyon jó kifejezés a böngésző és a böngészés. Kezdetben navigátor és navigálás volt, de aztán a browsert sikerült böngészőre magyarítani. Az egyik legszébb informatikai szó! Itt látszik, hogy milyen fontos, hogy az informatikusnak jó legyen a nyelvérzéke és alapos az anyanyelvtudása.

Baj van a site-tal, akárcsak a linkkel. Helyet, házhelyet, telket, fekvést jelent, de ezeknek egyike sem jó, pont az a baj velük, mint a címlappal. De szájt-ként leírva nem tudom elfogadni. Akkor már maradjon inkább site! És ha tovább keresgélünk a szótárban, rájövünk, hogy a to site (igeként) azt jelenti, hogy telepíteni. Nem lehetne akkor a site magyarul például telep? Sokszor azonban megkerülhető ez a kifejezés, főleg újságban, népszerűsítő cikkben.

Gyakori szó az upgrade, illetve upgrading. Sokan upgrade-elik (áprédelik) a gépüket. Ezt le se lehet írni! Miért nem jó a feljavítás, felújítás?

Ma már meghonosodott a bit és a byte. A bittel semmi bajom. Angolul is műszó, magyarul is jó. A byte helyett szívesebben használnám az oktettet, magyarosabban hangzik.

Egyéb szavak, kifejezések, amelyeket lehetne magyarul is mondani: chip – lapka; monitor – képernyő; szkennner – pásztázó, letapogató; verzió – változat; floppy disk – hajlékony lemez; hard disk – merevlemez; installál – telepít; kit – készlet (installálási kit – telepítő készlet); adatbusz – adatsín.

Szép kifejezés a tömörít a pack angol szóra, és a lazít az unpackre. Sajnos nem használjuk ezeket. Ehelyett nem éppen helytelenül, de csúnyán azt mondjuk, hogy becsomagol és kicsomagol.

Ha van életfogytiglani börtön, miért nem lehetne a lifelong learning életfogytiglani tanulás? Nem kell mindig szó szerint fordítani! A távoktatással kapcsolatban, pontosabban annak ellentételeként használják a face-to-face kifejezést nagy előszeretettel magyarul is, pedig van szép megfelelője, a szemtől szembe.

Miért ne lehetne a rekord helyett a tételt használni? Ez a fogalom ismeretes, és pont ilyen értelemben a pénzügyben (számviteli tétel), a kereskedelemben (árutétel).

A HTML nyelvben (a holnapkészítés nyelve) utasítás gyanánt szerepel a tag. Ha nem akarjuk utasításnak nevezni, akkor miért ne lehetne jelzet, mint a könyvtártudományban. (A jelzet tulajdonképpen jelzés is.)

Vannak olyan magyar szakszavak is, amelyeket sokan helytelennek tartanak, mert hibás képzéssel jöttek létre. Ilyenek például a felhasználó és a lekérdez. Az angol user magyarul tulajdonképpen használó, de szerintem nem kell üldözni a felhasználó szót. A felhasznál az értelmező szótár szerint nemcsak azt jelenti, hogy „valamilyen célra elhasznál”, hanem azt is, hogy „valamilyen célra igénybe vesz, alkalmaz, hasznosít”. És épp ilyen céllal használja a felhasználó a számítógépet. A lekérdez mesterségesen képzett szó, és ezért fölöslegesnek, furcsának érezhetjük a le igekötőt (vö. leközi a cikket a cikket közöl helyett). Adatbázist szoktunk lekérdezni, ez a művelet hasonló a letapogatáshoz (letapogat = tapogatva végighalad valamin). Hasonló a viszony a szólít, megszólít, leszólít szavak között is.

Végezetül: kell a nyelvújítás az informatikában is. Kosztolányival mondom, hogy „Minden megszokáson múlik. A szó egy fogalom jegye, semmi több.

Ami ezen túl van, azt beleképzeljük. Ennélfogva azt tanácsolom valamennyi-
ünknek, hogy legyünk elnézőek és szerények. A nyelvújításhoz nemcsak lel-
kesség és tudás kell, hanem kölcsönös jóindulat és türelem is.”

Könyvészet

Kosztolányi Dezső: *Gondolatok a nyelvről*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest,
Téka sorozat, 1977.

Molnos Angéla: *Magyarító könyvecske. A magyar nyelvvisztaújítás kis szójegy-
zéke*. LSZM, Debrecen, 1998. Negyedik (bővített) kiadás, Debrecen, 2001,
<http://fox.klte.hu/~keresofi>

Raffai Mária: *Az informatika fél évszázada*. Budapest Springer Hungarica Ki-
adó, 1997.

*(Elhangzott az Erdélyi Magyar Műszaki Tudományos Társaság SzámOkt
2001 konferenciáján, Kolozsváron,
2001. október 27–29-én. Nyomtatásban megjelent: Informatika. A Gábor
Dénes Főiskola Közleményei, 2004. szeptember)*

Bolyai-év – 2002

Emlékházavatás Bólyában

A Bolyai-évben nemcsak Jánost, a zseniális matematikust, hanem apját, a matematikus-polihisztor Farkast is ünnepeljük.

Július 21-én a Szeben megyei Nagyselyk községhez tartozó Bólya faluban Bolyai Farkas tiszteletére, aki 1775-ben ebben a kis faluban született, emlékházat avattak. A falu nevét a Bolyai család mindig o-val írta, akárcsak saját nevüket is, ma azonban, valószínűleg a múlt századvég nagy településnév-rendezés óta, ó-val írják.

Római katolikus templom és parókia

A Bolyai-kastély romjai

A Bolyaiak családfája a 13. századba nyúlik vissza. A ma romos állapotában is impozáns kastélyuk már az 1300-as években állt, később, az erdélyi fejedelemség kezdetekor minden vagyonukat elvesztették, s utána csak töredékét tudták visszaszerezni. A családi ház sem áll már, amelyben Bolyai Farkas született, helyén egy szintén romos épület van, amely néhány évtizede még német iskolának adott otthont. A falunak ma mintegy félezer lakója közül alig nyolcvan magyar, német egy-kettő. A római katolikus templom falán egy régebbi, a parókia épületén egy újabb emléktábla hirdeti, hogy a faluban született Bolyai Farkas.

Néhány évvel ezelőtt Kiss Elemér marosvásárhelyi professzor és Bolyai-kutató levelet kapott a medgyesi Kis Ilonka óvónőtől, aki felvetette egy bolyai emlékszoba vagy emlékház berendezésének ötletét. Ez valósult meg most a helybéli plébános, valamint a marosvásárhelyiek segítségével a római katolikus templom melletti parókia egyik szobájában. Az avató ünnepségen marosvásárhelyi, kolozsvári, csíkszeredai, szebeni, győri vendégek, többnyire egyetemi és középiskolai tanárok vettek részt, mintegy nyolcvanan. Jelen volt Bolyai János azonos nevű dédunokája, aki a magyarországi Edelényben él nyugdíjas bányászként.

Utca Bolyában

E ház helyén állhatott Bolyai Farkas szülőháza

Bolyai Farkas szobra Bolyában

Bolyai János szobra Bolyában

Beszédet mondott: Csegi Sándor marosvásárhelyi alpolgármester, Weszely Tibor és Kiss Elemér Bolyai-kutatók, Ioan Anghelina, Nagyselyk község polgármestere, Dumitru Acu szebeni egyetemi tanár, valamint Szombatfalvi Török Ferenc megyei RMDSZ-elnök. Hegedült Csegi Kamilla marosvásárhelyi diáklány.

László Attila plébános felolvasta a faluból elszármazott és ma Németországban élő Torpai Imre üzenetét, akinek anyagi támogatásával kívülről már megszépült és jövőre teljesen felújul a régi magyar iskola épülete (csak gyerek legyen hozzá!), ahova majd az emlékszoba is átköltözik. Az ünnepség hangulatos ebéddel zárult.

Kiskapus és Szeben között, Nagyselyk községben kell letérni a főútról, hogy egy keskeny, de mindvégig aszfaltos úton eljussunk Bólyába, és egy szép élménnyel gazdagodjunk. Az emlékszoba mindig nyitva áll és várja látogatóit!

Szabadság, 2002. július 23., Bozási Péter álnéven

A kétszázadik Bolyai-év

Bolyai János születésének 200. évfordulóját méltóképpen tudományos konferenciákkal lehet megünnepelni. Ezt felismerve a magyar és a román akadémia matematikai osztálya aktívan kivette részét magyarországi és itthoni konferenciák szervezésében. A következőkben elsősorban ezekről számolunk be.

A főbb tudományos rendezvények sorát a Marosvásárhelyen nemzetközi részvétellel megrendezett Bolyai–Gauss–Lobacsevszkij, röviden BGL konferencia 3. kiadása nyitotta meg július 3. és 6. között. Ez a fizikusok részére szervezett konferencia, amely a nemeuklideszi geometria fizikai alkalmazásaival foglalkozik, Ukrajnából indult, legközelebb valószínűleg Kazanyban, Lobacsevszkij városában tartják.

Ezután következett a budapesti, a Magyar Tudományos Akadémia főszervezésében rendezett nagyszabású konferencia a hiperbolikus geometriáról, amelynek azonban volt egy tudománytörténeti szekciója is, és amelyen főleg Bolyai János életével és munkásságával foglalkozó előadások hangzottak el. E szekció előadói közül megemlíjtük Tóth Imrét, az erdélyi származású, de ma Párizsban élő Bolyai-kutatót, Kolozsvárról Benkő Samut, Marosvásárhelyről Kiss Elemért és Weszely Tibort, valamint Csíkszeredából Oláh-Gál Róbertet. A konferencia ideje alatt a résztvevők megtekinthették a Bolyai János tiszteletére rendezett kiállítást is.

A július 8–12. között megrendezett budapesti konferencia folytatásaként, október 1–5. között Kolozsvárott, a Babeş–Bolyai Tudományegyetemen nemzetközi, geometriai és topológiai témájú tudományos rendezvényt szerveztek. Az első három napon angol nyelvű tudományos értekezések hangzottak el. Ezen kívül megnyitották az Egyetemiek Háza klubtermében azt a kiállítást, amely egész októberben megtekinthető volt. Ezen Bolyai János életét, munkásságát, tudományos utóéletét mutatták be különféle (ritkán látható) dokumentumok és könyvek segítségével. A konferencia harmadik napjának délutánján a résztvevők megkoszorúzták Bolyai János szülőházát, ahol felmerült – néhány magyar és román akadémikus javaslatként – az az ötlet, hogy a két akadémia közösen javasolja egy harmadik emléktábla elhelyezését a szülőházon 2002. december 15-én, Bolyai János születése napján. Az első, magyar nyelvű tábla a századik évfordulón került az épület homlokzatára. A másodikat az épület bal oldalára 1952-ben helyezték, a 150. évfordulón, román és magyar nyelvű szöveggel.

A handwritten note in cursive script. The text reads "Bolyai Jánosé" on the first line and "12^{dik} Novemb^{er} 1817." on the second line. The ink is dark and the paper appears aged.

Bolyai János kézírása 15 éves korában

A rendezvény negyedik napját Marosvásárhelyen tartották, ahol délelőtt a Bolyai Farkas-líceumban folytatódtak az előadások. Ezek magyar, illetve román nyelven hangzottak el, de angol nyelven is hallgathatók voltak a szinkrontol-mácsolás révén. Kora délután egy rövid séta következett a fontosabb Bolyai-he-lyek megtekintésével (Teleki-téka, Bolyai-múzeum, Bolyai János gyermekkori és öregkori lakhelyei, református temető). Ezután a konferencia résztvevői bekapcsolódtak a vásárhelyi akadémiai napok megnyitó ünnepségébe, meghall-gattak egy ünnepi koncertet, majd részt vettek az esti fogadáson. Éjfél után ér-keztek vissza Kolozsvárra, ahonnan másnap hazaindultak.

Ezek a konferenciák, az utóbbi évek kutatásainak fényében, végre méltó helyre tették Bolyai Jánost a tudománytörténetben. Előttünk már nem a roman-tikus, hamis képben feltüntetett párbajozó-hegedülő, társaságkerülő, megkese-redett matematikus zseni áll, hanem az elsőrendű geométer, sokoldalú matema-tikus, aki kortársai meg nem értése ellenére is képes volt egész életében magas szintű matematikával foglalkozni, aki mindig tisztában volt képességeivel, és akiről sokan már korábban is tudták, hogy rendkívüli tehetség. Idézzünk csu-pán a *Kolozsvári Közlönyben* 1860 februárjában megjelent nekrológból: „Nem-csak kis Erdélyünk, hanem az összes tudós világ, mely előtt egy rövid számtani művével honunknak fényt, dicsőséget szerzett, sokat veszített kora halála által, mert nagy becsű kézíratait nem adhatá, elhatározott célja szerint, sajtó alá, s kérdés, vajon sikerülend-e avatott kezeknek úgy rendbe szedni s világ elibe bocsátani, hogy magas értékek szerint méltó elismerést vívjanak ki.”

Meg kell említenünk a Bolyai-év nem matematikai jellegű rendezvényeit, megemlékezéseit is. Kezdjük azzal, hogy habár a Bolyaiak élete főleg Marosvá-sárhelyhez és Kolozsvárhoz kötődik, vannak még erdélyi helységek, amelyek-nek fontos szerepük volt apa és fia életében. Bolyai Farkas Domáldon kezdi házasesetét, ahol később János megszakításokkal egy évtizednél is többet él. Itt van eltemetve Bolyai János szeretett édesanyja, akinek emlékét kopjafa idézi. A Szeben megyei Bólya, amely a Bolyaiak ősi helye, és ahol Bolyai Farkas is született, 2002 júliusától Bolyai Farkas-emlékszobával dicsekedhet. Temesvá-ron, ahonnan a híres sorokat („a semmiből egy új, más világot teremtettem”) küldte alig 19 éves korában, többnyelvű tábla hirdeti emlékét.

A Bolyai-év ezzel még nem ér véget! A Polis Könyvkiadónál Bolyai János-ról írott versek gyűjteménye jelenik meg. A Kolozsvári Magyar Opera decem-

ber 14-én este Bolyai János tiszteletére emlékünnepepélyt rendez. Az előadást másnap Marosvásárhelyen megismétlik.¹⁰⁷ Ennek szimbolikus jelentése van: a szülőváros megajándékozta egy előadással azt a várost, ahol Bolyai János élete nagy részét leélte és örök álmát alussza. December 15-én Kolozsvár és Marosvásárhely egyaránt emlékezni fog a legnagyobb magyar matematikusra. Kolozsváron nagyszabású magyar nyelvű emlékülés lesz, Marosvásárhelyen pedig felavatják a Teleki-téka előtt azt az emlékművet, Horváth Sándor matematikus tervei alapján, amely monumentalitásával, szimbolisztikájával reményeink szerint legalább olyan híres lesz, mint egykoron a Bodor Péter kútja.

Korunk, 2002. november

Közérdekű magánlevél Ágoston Hugónak, aki akkor a Krónikánál dolgozott

Kedves Hugo!

Kolozsvár, 2002. december 16.

Tegnap zártuk Vásárhelyen a Bolyai-évet, amelynek sok felemelő rendezvényén lehettem jelen. A különféle szakmai konferenciákat leszámítva, ott voltam Bolyában júliusban egy Bolyai Farkas-emlékszoba megnyitásán, december 14-én a kolozsvári magyar opera díszelőadásán, amelyet Szócs Géza állított össze, és egy fiatal rendező, Vadas László rendezett, versekkel, drámarészlettel, érdekes összekötő szöveggel és sok zenével. Most hangzott el először Kolozsvárott a Rákóczi-induló!

Tegnap felavattuk Vásárhelyen a Bolyai-emlékművet, amely Horváth Sándor matematikus barátunk tervei alapján készült. Szép és modern kompozíció, több, mint egy szobor. Hatlépcsős zöld márványtalapzaton áll egy acélszerkezet (amely egy abszolút geometriai téglatest euklidészi térben), benne pedig a pszeudoszféra egy része. Este meg van világítva, és csodálatos. November 3-án pedig a déli órákban, ha süt a nap, akkor úgy világít meg egy tükörszerkezetet, hogy az fényt vetít a talapzat szövegére, hogy „semmiből egy új, más világot teremtettem”.

Este a fogadáson említették a kollégák, hogy írtál Bolyai Jánosról a *Krónikában*, és kissé bíráltak is bizonyos kijelentésekért. Én akkor megígértem Kiss Elemérnek, akit a legalaposabb Bolyai-szakértőnek tartok, hogy elolvasom, és írok neked. Ezért tehát ez a levél!

A Bolyai-kutatás az utóbbi két évtizedben nagyon sokat fejlődött, ennek köszönhetően ma sokkal árnyaltabb képet alkothatunk Jánosról, az apjáról,

107 A marosvásárhelyi előadás, sajnos, elmaradt.

kettejük viszonyáról. A kép tisztább, főleg Kiss Elemér és a csíkszeredai Oláh-Gál Róbert kutatásainak hála. Épp csak említést teszel a cikkben Kiss Elemérről. 1999-ben Pesten megjelent egy könyve magyarul és angolul is, amelyben beszámol János hagyatékának a feldolgozásáról. Sok kéziratban maradt jelentős számelméleti, algebrai eredménye van, amelyet később mások újra felfedeznek és közölnek. (Mellékelve küldök egy könyvet, amelyben sok érdekes dolgot találhatsz.)

A két Bolyai viszonyáról sok pletyka kering, főleg Bedőházinak köszönhetően. Viszonyuk nem volt felhőtlen, de szerették és tisztelték egymást. El kell olvasni az egymáshoz írott leveleiket! Az a szerencsétlenségük, hogy másokkal ellentétben leírják vitáikat, veszekedéseiket. Az ember például nem szokta leírni, hogy mit vág a felesége fejéhez veszekedés közben, így ez nem marad meg, elszáll, és sokszor nem is befolyásolja a szeretetét neje iránt.

Nem igaz az, hogy János nyakra-főre párbajozott volna. Saját maga írja valahol, hogy csak egyetlenegyszer volt ő maga a kihívó, és soha senkit sem ölt meg.

A *Responsio* soha nem jelent meg, azt tényleg 1837-ben írhatta, mert akkor küldte el egy lipcsei pályázatra.

Nem igaz, hogy visszahúzódozó, társaságkerülő lett volna. De zseni volt, tehát bizonyos mértékben különc. Oláh-Gál Róbert közölt egy levelet a *Népújságban* (majd elküldöm villámpostával), amelyben gróf Lázár Móriczné nagyon szépen ír arról, hogy Jánostól szeretne matematikát tanulni (*megismerni szeretné a tudomány tündércsarnokának titkait!*), amint arról megegyeztek legutóbbi találkozásukkor, de a forradalmi események miatt János elnézését kéri, hogy el kell halasztania találkozásukat. Eljárt vívni is a vívócsarnokba, de mivel mindig ő győzött, egy idő után természetesen elmaradt (a többiek örömére). Különben Oláh-Gál Robinak az a véleménye, hogy aki Jánossal közelebbi kapcsolatba lépett, azt mind elbűvölte személyisége. Érdekes, hogy amikor ezt Benkő Samunak mondtam, határozottan azt válaszolta, hogy igen, ez így van.

Úgy gondolom, hogy jó lenne elmenned Kiss Elemér professzorhoz egy interjú erejéig, amelyet közölnél a Krónikában. Az interjú elején férfiasan bevallhatnád, hogy innen-onnan bírálat ért bizonyos állításaid miatt, és ezeket szeretnédt tisztázni. Így a beszélgetés is teljesen indokolt lenne. Elérhető telefonon: 0265-214946 (sokszor otthon van, hiszen már nyugdíjas) vagy villámpostán: kelemmer@science.uttgm.ro.

Ha ezt megtennéd, sok élménnyel gazdagodnál, és másokat is gazdagítanál.

Barátsággal üdvözöllek

Zoli

A Bolyai-év erdélyi rendezvényei

A magyar tudomány legnagyobb alakját, Bolyai Jánost, születésének 200. évfordulója alkalmából Erdélyben is méltóképpen ünnepelték. A 2002-es év egészében a Bolyai Jánosra való emlékezés jegyében telt el. Nehéz lenne felsorolni mindazokat a rendezvényeket, amelyeken Bolyai Jánosra emlékeztek, így csak az ismertebbekre szorítkozunk.

Bolyai János még 21 éves sincs, amikor Temesvárról apjának írott levelében jelzi korszakalkotó felfedezését. A nemeuklidészi geometria megalkotása, amely egy kétezer éves, sok matematikust próbára tevő probléma zseniális megválaszolása, nem hozza meg számára a megérdemelt elismerést. Ennek legfőbb oka az, hogy kortársai nincsenek felkészülve erre, annak ellenére, hogy vele szinte egy időben az orosz Lobacsevszkij is hasonló eredményre jut. Bolyai János zsenialitása és matematika-hite erősebb minden értetlenségnél, gáncskodásnál, és ezért egész élete a matematikával való (egyáltalán nem kötelező) foglalatossággal telik el. Az utóbbi évtizedek kutatásai bebizonyították, hogy Bolyai János nemcsak az abszolút geometria megteremtője, hanem sok egyéb jelentős (főleg számelméleti és algebrai) eredmény megalkotója, amelyek azonban kéziratban maradtak. Ezekkel is meghaladta korát.

Mivel élete legnagyobb része a tágabb értelemben vett Erdélyhez kötődik (Kolozsvárott született, Marosvásárhelyen járt iskolába és itt élt több éven át, Temesváron alkotta meg új geometriáját), természetes, hogy a különböző erdélyi városok sok matematikai és egyéb rendezvények színhelyei voltak.

A főbb tudományos rendezvények sorát a Marosvásárhelyen nemzetközi részvétellel megrendezett Bolyai–Gauss–Lobacsevszkij, röviden BGL konferencia 3. kiadása nyitotta meg, 2002. július 3. és 6. között. Ez a fizikusok részére szervezett konferencia, amely a nemeuklidészi geometria fizikai alkalmazásával foglalkozik, Ukrajnából indult, legközelebb valószínűleg Kazanyban, Lobacsevszkij városában tartják.¹⁰⁸

A július 8–12. között a Magyar Tudományos Akadémia főszervezésében megrendezett nagyszabású budapesti konferencia folytatásaként október 1–5. között Kolozsvárott, a Babeş–Bolyai Tudományegyetemen nemzetközi, geometriai és topológiai témájú tudományos rendezvényt szerveztek. Az első három napon angol nyelvű tudományos értekezések hangzottak el. Az első napon ezen kívül megnyitották az Egyetemi Ház klubtermében azt a kiállítást, amely egész októberben megtekinthető volt. Ezen Bolyai János életét, munkásságát, tudományos utóéletét mutatták be különféle (ritkán látható) dokumentumok és könyvek segítségével. A konferencia harmadik napjának délutánján a résztvevők megkoszorúzták Bolyai János szülőházát. A szülőházon két emléktábla van. Az első, magyar nyelvű tábla a századik évfordulón került az épület

108 A konferencia végül is Nyizsnyij Novgorodban, Lobacsevszkij szülővárosában volt 2004-ben.

homlokzatára. A másodikat az épület oldalfalára 1952-ben helyezték, a 150. évfordulón, román és magyar nyelvű szöveggel.

A rendezvény negyedik napját Marosvásárhelyen tartották, ahol délelőtt a Bolyai Farkas-líceumban folytatódtak az előadások. Ezek magyar, illetve román nyelven hangzottak el, de angol nyelven is hallgathatók voltak a szinkrontol-mácsolás révén. Kora délután egy rövid séta következett a fontosabb Bolyai-he-lyek megtekintésével (Teleki-téka, Bolyai-múzeum, Bolyai János gyerekkori és öregkori lakhelyei, református temető). Ezután a konferencia résztvevői bekap-csolódtak a vásárhelyi akadémiai napok megnyitó ünnepségébe, meghallgattak egy ünnepi koncertet, majd részt vettek az esti fogadáson. A marosvásárhelyi találkozózt megtisztelte jelenlétével Mádl Ferenc, Magyarország elnöke is. Az MTA részéről Császár Ákos, a Román Akadémia részéről pedig Marius Iosifescu üdvözölte a közönséget.

December 13-án Bukarestben a Román Akadémián tartottak Bolyai-emlék-ülést, amelyen Kiss Elemér marosvásárhelyi professzor is tartott előadást.

December 14-én a szülőváros, Kolozsvár magyarsága ünnepelte méltó mó-don Bolyai Jánost. Délelőtt az Egyetemiek Háza kistermében tartottak ünne-pi megemlékezést a Farkas Gyula Egyesület a Matematikáért és Informatikáért rendezésében Szenkovits Ferenc dékánhelyettes, az egyesület elnöke, valamint Kása Zoltán rektorhelyettes irányításával. (Farkas Gyula a kolozsvári egyetem tanára és egy időben a természettudományi és matematikai kar dékánja volt, a Farkas-lemma néven ismert matematikai tétele ma már világhírű.)

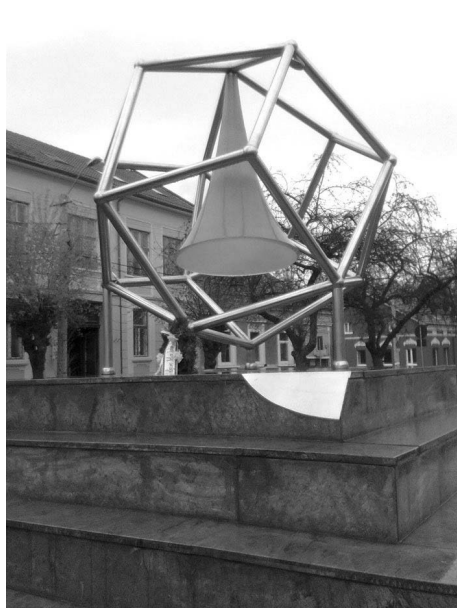
Ezen a délelőttön a következő előadások hangzottak el: Kiss Elemér (az MTA külső tagja, Marosvásárhely): *Bolyai János az újabb kutatási eredmények tükrében*, Benkő Samu (az MTA külső tagja, Kolozsvár): *Bolyai és Kossuth*, Oláh-Gál Róbert (Csíkszereda): *Ismeretlen fejezetek Bolyai János életében*, Ko-lumbán József (az MTA külső tagja, Kolozsvár): *Bolyai János győzelme*, Toró Tibor (az MTA külső tagja, Temesvár): *Bolyai János és Temesvár*, Weszely Ti-bor (Marosvásárhely): *Bolyai János művének fogadtatása*. Az előadások végén Győry Kálmán akadémikus Debrecenből és Roska Tamás Bolyai-díjas akadémi-kus Budapestről rövid ismertetőt tartottak a Bolyai-díjakról (a száz évvel ezelőtt alapított és 2000-ben felújított nemzetközi matematikai Bolyai-díjról, valamint a magyar Alkotói Bolyai-díjról).

Délután az érdekeltek megkoszorúzták Bolyai János szülőházát és a Babeş-Bolyai Tudományegyetem udvarán levő Bolyai-szobrot, Vetró Artúr alkotását.

Este a Kolozsvári Magyar Opera ünnepi előadással tisztelgett a nagy ma-tematikus előtt *Bolyai 200 – 58 év, amely megrengette a geometriát* címmel. A műsor összeállítója Szőcs Géza, rendezője Vadas László volt. Részletek hang-zottak el Németh László, Tabéri Géza, Orbán Balázs, Lászlóffy Aladár, Kölcsey Ferenc, Babits Mihály szövegeiből és verseiből, valamint Bartók Béla, Kodály Zoltán, Liszt Ferenc, Hector Berlioz, Hubay Jenő, Erkel Ferenc és Lászlóffy Zsolt zeneműveiből. Most játszották először Kolozsváron Berlioz Rákóczi-indulóját!

Másnap, december 15-én, Bolyai János születésnapján, Marosvásárhelyen nagyszabású ünnepély keretében felavatták a Teleki-téka előtti téren azt az emlékművet, Horváth Sándor matematikus tervei alapján, amely monumentalitásával, szimboliztikájával reményeink szerint legalább olyan híres lesz, mint egykoron a Bodor Péter kútja volt. Érdeemes lesz ide ellátogatni minden év november 3-án (a híres temesvári levél évfordulóján), amikor a nap a déli órákban egy különleges tükörrendszer segítségével megvilágítja a talapzatra írott híres temesvári sorokat. Este a Kultúrpalotában zenés-verses megemlékezést tartottak.

Meg kell említenünk a Bolyai-év egyéb rendezvényeit, megemlékezéseit is. Kezdjük azzal, hogy habár a Bolyaiak élete főleg Marosvásárhelyhez és Kolozsvárhoz kötődik, vannak még erdélyi helységek, amelyeknek fontos szerepük volt apa és fia életében. Bolyai Farkas házásátét Domáldon kezdi, ahol később János egy évtizednél is többet él. Itt van eltemetve Bolyai János szeretett édesanyja, akinek emlékét kopjafa idézi. A Szeben megyei Nagyselyk községhez tartozó Bólya,¹⁰⁹ amely a Bolyaiak ősi helye, és ahol Bolyai Farkas is született, 2002 júliusától Bolyai Farkas-emlékszobával dicsekedhet a marosvásárhelyi lelkes szervezőknek köszönhetően, élükön Csegzi Sándor alpolgármesterrel. Temesváron, ahonnan a híres sorokat („a semmiből egy új, más világot teremtettem”) küldte alig 21 éves korában, néhány éve ötnyelvű tábla hirdeti emlékét, Toró Tibor lelkes munkálkodásának köszönhetően.

*Pszudoszféra a marosvásárhelyi
Bolyai téren*

A Bolyai–Teleki-téka

109 Nevét a mai helyesírás szerint ó-val írják, de a Bolyaiak mindig o-val használták.

November végén a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége Szovátán rendezte meg kétnapos Bolyai-emlékülését. Toró Tibor december 6-án Nagyváradon a Partiumi Keresztyén Egyetemen tartott előadást Bolyai Jánosról, majd december 16-án pedig a temesvári emlékülésen.

A kolozsvári *Korunk* folyóirat novemberi száma Bolyai-különszám. A Polis kiadónál *Bolyai* címmel erdélyi költők (Székely János, Farkas Árpád, Magyarai Lajos, Páskándi Géza, Szilágyi Domokos, Lászlóffy Aladár, Mandics György, M. Veress Zsuzsanna) Bolyai Jánosról írott verseinek gyűjteménye jelent meg novemberben, Dávid Gyula válogatásában, Benkő Samu előszavával.

Emlékkönyvet adott ki az Erdélyi Magyar Műszaki Tudományos Társaság *Bolyai Emlékkönyv* címmel Puskás Ferenc és Tibád Zoltán szerkesztésében. Az emlékkönyv szerzői: Puskás Ferenc, Bitay László, Orbán Béla, Gábos Zoltán, Toró Tibor, Ács Tibor, Benkő Samu, Kolumbán József, Gündischné Gajzágó Mária, Weszely Tibor, Oláh-Gál Róbert.

A Babeş–Bolyai Tudományegyetem Matematika és Informatika Kara és a Farkas Gyula Egyesület a Matematikáért és Informatikáért *200 éve született Bolyai János* címmel magyar, román és angol nyelvű emlékkönyvet jelentetett meg Kása Zoltán szerkesztésében. A tanulmányok szerzői: Both Nicolae, Kiss Elemér, Kolumbán József, Oláh-Gál Róbert, Miron Radu, Gottlieb János, Weszely Tibor, Toró Tibor és Gábos Zoltán.

2002-ben jelent meg Benkő Samu *Bolyai János vallomásai* című könyvének a negyedik kiadása. Oláh-Gál Róbertnek *Bolyai Jánosról – Bolyai Jánostól* című könyve szintén tavaly került kiadásra, és újabb könyve van készülöben. Kiss Elemér nagy feltűnést keltett könyve, a *Matematikai kincsek Bolyai János kéziratok hagyatékából*, már 1999-ben megjelent magyarul és angolul. A Bolyai-év előzményeként még 2001-ben jelent meg Weszely Tibor könyve *Bolyai János két évszázad tükrében* címmel.

Marosvásárhelyen már 2001-ben megkezdődtek a Bolyai János megünneplésével kapcsolatos rendezvények és különféle versenyek, és folytatódtak 2002. december 15-ig. A Bolyaiak emlékét ápoló iskolák számára nagy sikerű Bolyai-vetélkedőt szerveztek Kárpát-medencei részvétellel. Mintegy 30 iskola nevezett be Magyarországról, Erdélyből, Szlovákiából, Szerbiából. Az elődöntőket 7 városban tartották meg, így 7 háromtagú csapat jutott be a döntőbe: Budapest, Gyula, Tapolya (Szerbia), Komárom (Szlovákia), Sepsiszentgyörgy, Nagyvárad és Marosvásárhely. A döntőre, melyet a Duna Televízió felvételről közvetít majd, Marosvásárhelyen került sor 2002 augusztusában. Első díjat nyert Marosvásárhely és Gyula.

Ezek a konferenciák, rendezvények, az utóbbi évek kutatásainak fényében, végre méltó helyre tették Bolyai Jánost a tudománytörténetben. Előttünk már nem a romantikus, hamis képben feltüntetett párbajozó-hegedülő, társaságkerülő, megkeseredett matematikus zseni áll, hanem az elsősorban geométer, de azonkívül sokoldalú matematikus, aki mindig tisztában volt képességeivel, aki

kortársai meg nem értése ellenére is képes volt egész életében magas szinten matematikával foglalkozni, és akiről sokan már korábban is tudták, hogy rendkívüli tehetség. Idézzünk csupán a *Kolozsvári Közlönyben* 1860 februárjában megjelent nekrológból: „Nemcsak kis Erdélyünk, hanem az összes tudós világ, mely előtt egy rövid számtani művével honunknak fényt, dicsőséget szerzett, sokat vesztett kora halála által, mert nagybecsű kézíratait nem adhatá, elhatározott célja szerint, sajtó alá, s kérdés vajjon sikerülend-e avatott kezeknek úgy rendbeszedni s világ elibe bocsátani, hogy magas értékek szerint méltó elismerést vivjanak ki.”

Természet Világa, 2003. Bolyai-emlékszám

Újabb kiadványok Bolyai Jánosról

A 2002-es Bolyai-év kellemes utóregzéseiteként még mindig jelennek meg kiadványok, amelyek Bolyai János életével és munkásságával foglalkoznak. Ilyen például a marosvásárhelyi Mentor Kiadó tartalmas és szépen szerkesztett, *A tér úttörője* című emlékkönyve, amely nemrég látott napvilágot. A tizenkét szerző közül tizenegy marosvásárhelyi, egy csíkszeredai, de ő is Marosvásárhelyen született. A tanulmányok három téma köré csoportosulnak: Marosvásárhely a Bolyaiak korában, eredmények a Bolyai-kutatásban és a Bolyai-kultusz Marosvásárhelyen.

Néhány hete került ki a nyomdából Budapesten (és részben az interneten is olvasható) a *Természet Világa* külön emlékszám, amellyel Bolyai János nagysága előtt tiszteleg a tavalyi 200. évforduló kapcsán. A szerzők nagy része magyarországi és erdélyi ismert Bolyai-kutató, de cikket olvashatunk két román akadémikustól (Radu Miron és Solomon Marcus), valamint egy orosz tudományos kutatótól is. V. Alekszandrov cikkének érdekessége, hogy csodálattal ír a Bolyai-rendezvényekről, dicséri a magyarok hagyománytisztelőt, és mindezt szembeállítja az 1992-es, szegényesre sikeredett Lobacsevszkij-évfordulóval.

Az emlékszám a tudományos írások mellett több cikkben is beszámol a különböző rendezvényekről, valamint az évforduló kapcsán megjelent könyvekről is. Az emlékszám összeállítója, a folyóirat főszerkesztője, Staar Gyula interjút közöl az erdélyi származású és jelenleg Párizsban élő Tóth Imre tudományfilozófussal, Bolyai-kutatóval. Helyet kaptak a kötetben a Bolyai Farkasról szóló írások is, közöttük az eddig ismeretlen, számelmélettel kapcsolatos kéziratok hagyatéka. Sok színes és fekete-fehér kép illusztrálja a magas színvonalú, tetszetős emlékszámot.

A 2002-es év rendezvényei, kiadványai méltó módon ünnepelték zseniális matematikusunkat, Bolyai Jánost.

Szabadság, 2003. június 11., Borzási Péter álnéven

Egy amerikai és a Bolyai-kultusz

Bolyai János zseniális művét, az *Appendixet* csak halála után kezdte értékelni a tudományos világ. Az eredetileg latinul írt művet előbb fordították le olaszra, franciára, angolra, mint magyarra. Az angol fordítás, amely 1891-ben jelent meg, Halsted texasi professzor műve, aki úgy nyilatkozott róla, hogy az emberi gondolkodás történetének legsodálatosabb kéttucatnyi oldala.

THE UNIVERSITY OF TEXAS MAGAZINE.

A Monthly Magazine, published by the Rusk, Ashbel and Athenæum Societies of the University of Texas.

\$1.50 a year.

20 cents per copy.

— STAFF: —

JOHN AVERY LOMAX, EDITOR-IN-CHIEF.

ASSOCIATE EDITORS:

Rusk:	Ashbel:	Athenæum:
FRANK THOMAS WEST.	MARY LUCRETIA PRATHER.	TAYLOR MOORE, JR.
JULBS HENRI TALLICHET.	CLARA HELEN BLANCHÉ NEVILLE.	ALBERT J. HANOD.

YANCEY WENDELL HOLMES, BUSINESS MANAGER.

VOL. XII.

DECEMBER, 1896.

No. 3.

George Bruce Halsted (1853–1922) a texasi egyetem matematikaprofesszora volt 1884 és 1903 között, amikor Amerikában még kevés nemzetközileg ismert matematikus élt. Neki sikerült ismertté válnia. Még a doktori tanulmányai idején járt Berlinben, valószínűleg ez is hozzájárulhatott ahhoz, hogy érdeklődött a nemeuklideszi geometria iránt. Fontosnak tartotta a matematika tanítását és eredményeinek népszerűsítését is. Bolyai János, Lobacsevszkij, Saccheri és Poincaré műveiről több értekezést írt, lefordította azokat angolra.

Különködő viselkedéséről több anekdota terjeng. Kortársai valószínűleg azt is csodálkozva vették tudomásul, hogy 1896 nyarán látogatást tesz Erdélyben és Oroszországban, hogy felkeresse azokat a helyeket, ahol Bolyai János (1802–1860) és Nyikolaj Lobacsevszkij (1793–1856), a nemeuklideszi geometria két óriása élt és alkotott. Marosvásárhelyen arra buzdítja Bedőházi Jánost, a kollégium matematikatanárát, hogy írjon könyvet a két Bolyairól. Ez a könyv el is készül, sajnos elég sok ellenőrizetlen pletykával teletűzdelve. Halsted megrovóan ír az akkori magyarországi tudományos világról, amely megelégszik annyival, hogy megjelölje Bolyai János berokadt sírját Marosvásárhelyen, és nem állít méltó emléket a kor egyik legzseniálisabb matematikusának. Moszkvában elintézi, hogy a cár életjáradékot fizessen Lobacsevszkij igen szerény körülmények között élő lányának, és közbenjár a nagy matematikus Szibériába

száműzött fiának a kiszabadításáért. A magyar és az orosz tudományos társadalom nem lehet elég hálás ennek a nemes lelkű, önfeláldozó embernek.

THE UNIVERSITY OF TEXAS MAGAZINE.

91

DR. HALSTED AND HIS SUMMER TRIP.

For many years Dr. Halsted, our professor of mathematics, has been interested in the study of non-Euclidean geometry. In the pursuance of these studies he has discovered to the English-speaking world two great characters. These two men, of different nationalities, unknown to each other, living thousands of miles apart, made a strange discovery that, as one of them says, "From nothing creates another wholly new world." Stranger still, the same conclusions were hit upon almost at the same moment. Nicolai Ivanovich Lobachevsky, a Russian, and Bolyai Janos, a Hungarian, have gone back of Euclid, and evolved from pure reason a conception of the universe, so new and so strange that time alone can enable us to grasp its full import. The ages have been blindly trusting an assumption. Dr. Halsted is bringing to light the works of the two men of all the world who were brave and independent enough to demand the proofs. This not forthcoming, they boldly created a new world equally valid with the old.

Dr. Halsted, more than any other man alive, has brought the achievements of these men to the knowledge of the world of science. His long journey this past summer might be called a scientific pilgrimage to the birth-place of the idea to which so much of his genius has been devoted. Aside from the inspiration to be had from an attendance upon the shrine whence a great world truth emanated, his object was to find at the birth-place of these men anything that might be new and unpublished. With this purpose he went first to Hungary and its farthest province, Erdely. There, in Maros-Vasarhely, he visited the Reformed College, where the Bolyais had taught. The papers of Bolyai Janos were stored away in an iron box. Its contents were placed at the disposal of Dr. Halsted. No other competent mathematician had ever before examined them, save the father of the younger Bolyai. The dust of a quarter of a century was shaken off these precious papers by an American "from the far distant forests of the virgin province of Texas." Dr. Halsted took copies of these papers, and is now at work embodying them into "A History of Non-Euclidean Geometry." In addition to these papers, there was also found an unpublished autobiography of the elder Bolyai, and much interesting matter

Amerikába való visszatérte után az egyetem havonta megjelenő lapjában, a *The University of Texas Magazine*-ben több tanulmányt, cikket ír újtjáról. Ezekből válogattuk azt a kettőt, amelyek magyar fordításban most jelennek meg először, és érdekes képet mutatnak az akkori Erdélyről. Halsted alaposságára jellemző, hogy cikkeiben a magyar neveket helyesen írja, valószínűleg valamelyest megtanult magyarul is. A harmadik itt közölt cikk a lap főszerkesztőjének, John Avery Lomaxnak a beszámolója Halsted keleti útjáról.

Köszönet illeti Filep László (Nyíregyháza) és Albert C. Lewis (Indianapolis, USA) matematikatörténészeket, akik lehetővé tették e cikkek megjelentetését.¹¹⁰

Korunk, 2004. június

A Bolyai-kultusz Romániában

A magyar tudomány legnagyobb alakját, Bolyai Jánost, születésének 200. évfordulója alkalmából Erdélyben is méltóképpen ünnepelték. A 2002-es év egészében a Bolyai Jánosra való emlékezés jegyében telt el. A konferenciák, rendezvények, az utóbbi évek kutatásainak fényében, végre méltó helyre tették Bolyai Jánost a tudománytörténetben. Előttünk már nem a romantikus hamis képben feltüntetett párbajozó-hegedülő, társaságkerülő, megkeseredett matematikus zseni áll, hanem az elsősorban géométer, de azonkívül sokoldalú matematikus, aki mindig tisztában volt képességeivel, aki kortársai meg nem értése ellenére is képes volt egész életében magas szinten matematikával foglalkozni, és akiről sokan már korábban is tudták, hogy rendkívüli tehetség. Idézzünk csupán a *Kolozsvári Közlönyben* 1860 februárjában megjelent nekrológból: „Nemcsak kis Erdélyünk, hanem az összes tudós világ, mely előtt egy rövid számtani művével honunknak fényt, dicsőséget szerzett, sokat vesztett kora halála által, mert nagybecsű kézíratait nem adhatá, elhatározott célja szerint, sajtó alá, s kérdés vajjon sikerülend-e avatott kezeknek úgy rendbeszedni s világ elibe bocsátani, hogy magas értékök szerint méltó elismerést vivjanak ki.”

Bolyai János korszakalkotó művét csak halála után kezdték értékelni, és akkor sem hazájában, hanem külföldön. Nagy szerepet játszott ebben a texasi egyetem tanára, G. B. Halsted, aki 1896-ban ellátogatott Erdélybe (majd Oroszországba is Lobacsevszkij-emlékeket keresve), és arra buzdította az erdélyieket, hogy állítsanak méltó emléket Bolyai Jánosnak.

Bolyai János születésének 100. évfordulóján Kolozsvárott nagyszabású ünnepségeket tartanak, ekkor jelölik meg táblával szülőházát is. 1911-ben Bolyai János hamvait áthelyezik apja mellé a marosvásárhelyi református temetőbe. Az első világháború után Erdély Romániához kerül, ettől kezdve csupán a ma-

110 A három írás megjelent magyar nyelven a *Korunk* 2004. júniusi számában Vallasek Márta fordításában.

gyar közösség tartja fontosnak a Bolyai-kultusz ápolását. A második világháború utáni demokratikusnak induló rövid világban, pontosabban 1945-ben Kolozsváron Bolyai Egyetem néven magyar nyelvű egyetemet hoznak létre, amelyet azonban 1959-ben a kommunista rendszer egyesít a román nyelvű Victor Babeş Egyetemmel, és azóta Babeş–Bolyai Tudományegyetem néven működik. 1952-ben, a 150. évfordulón újabb tábla kerül a szülőházra, ekkor a Román Akadémia szervez ünnepségeket, a Bolyai Egyetem tanárai közreműködésével emlékkönyvet adnak ki.

Bolyai János még 21 éves sincs, amikor Temesvárról apjának írott levelében jelzi korszakalkotó felfedezését. A nemeuklideszi geometria megalkotása, amely egy kétezer éves, sok matematikust próbára tevő probléma zseniális megválaszolása, nem hozza meg számára a megérdemelt elismerést. Ennek legfőbb oka az, hogy kortársai nincsenek felkészülve erre, annak ellenére, hogy vele szinte egy időben az orosz Lobacsevszkij is hasonló eredményre jut. Bolyai János zsenialitása és matematika-hite erősebb minden értetlenségnél, gáncskodásnál, és ezért egész élete a matematikával való (egyáltalán nem kötelező) foglalatossággal telik el. Az utóbbi évtizedek kutatásai bebizonyították, hogy Bolyai János nemcsak az abszolút geometria megteremtője, hanem sok egyéb jelentős (főleg számelméleti és algebrai) eredmény megalkotója, amelyek azonban kéziratban maradtak. Ezekkel is meghaladta korát.

Nehéz lenne felsorolni mindazokat a rendezvényeket, amelyeken Bolyai Jánosra emlékeztek 2002-ben Romániában, így csak az ismertebbekre szorítkozunk.

Mivel élete legnagyobb része a tágabb értelemben vett Erdélyhez kötődik (Kolozsvárott született, Marosvásárhelyen járt iskolába és itt élt több éven át, Temesváron alkotta meg új geometriáját), természetes, hogy a különböző erdélyi városok sok matematikai és egyéb rendezvények színhelyei voltak.

A főbb tudományos rendezvények sorát a Marosvásárhelyen nemzetközi részvétellel megrendezett *Bolyai–Gauss–Lobacsevszkij*, röviden *BGL konferencia* 3. kiadása nyitotta meg 2002. július 3. és 6. között.

A július 8–12. között a Magyar Tudományos Akadémia fő szervezésében megrendezett nagyszabású budapesti konferencia folytatásaként október 1–5. között Kolozsvárott, a Babeş–Bolyai Tudományegyetemen nemzetközi, geometriai és topológiai témájú tudományos rendezvényt szerveztek. Az első három napon angol nyelvű tudományos értekezések hangzottak el. Az első napon ezen kívül megnyitották az Egyetemi Ház klubtermében azt a kiállítást, amely egész októberben megtekinthető volt. Ezen Bolyai János életét, munkásságát, tudományos utóéletét mutatták be különféle (ritkán látható) dokumentumok és könyvek segítségével. A konferencia harmadik napjának délutánján a résztvevők megkoszorúzták Bolyai János szülőházát. A rendezvény negyedik napját Marosvásárhelyen tartották, ahol délelőtt a Bolyai Farkas-líceumban folytatódtak az előadások. Ezek magyar, illetve román nyelven hangzottak el, de angol nyelven is hallgathatók voltak a szinkrontolmácsolás révén. Kora délután egy

rövid séta következett a fontosabb Bolyai-helyek megtekintésével (Teleki-téka, Bolyai-múzeum, Bolyai János gyerekkori és öregkori lakhelyei, református temető). Ezután a konferencia résztvevői bekapcsolódtak a vásárhelyi akadémiai napok megnyitó ünnepségébe, meghallgattak egy ünnepi koncertet, majd részt vettek az esti fogadáson. A marosvásárhelyi találkozót megtisztelte jelenlétével Mádl Ferenc, Magyarország elnöke is. A Magyar Tudományos Akadémia részéről Császár Ákos, a Román Akadémia részéről pedig Marius Iosifescu üdvözölte a közönséget.

*Hiperbolikus napóra
(Diénes Attila szobra
Marosvásárhelyen)*

*Vetró Artúr Bolyai-szobra
a Babeş–Bolyai Tudományegyetem
udvarán*

December 13-án Bukarestben a Román Akadémián tartottak Bolyai- emlékülést, amelyen Kiss Elemér marosvásárhelyi professzor is tartott előadást.

December 14-én a szülőváros, Kolozsvár magyarsága ünnepelte méltó módon Bolyai Jánost. Délelőtt az Egyetemiek Háza kistermében tartottak ünnepi megemlékezést a Farkas Gyula Egyesület a Matematikáért és Informatikáért rendezésében Szenkovits Ferenc dékánhelyettes, az egyesület elnöke, valamint Kása Zoltán rektorhelyettes irányításával. (Farkas Gyula a kolozsvári egyetem tanára és egy időben a természettudományi és matematikai kar dékánja volt, a Farkas-lemma néven ismert matematikai tétele ma már világhírű.)

Ezen a délelőttön a következők tartottak előadást: Kiss Elemér (a Magyar Tudományos Akadémia külső tagja, Marosvásárhely), Benkő Samu (az MTA külső tagja, Kolozsvár), Oláh-Gál Róbert (Csíkszereda), Kolumbán József (az

MTA külső tagja, Kolozsvár), Toró Tibor (az MTA külső tagja, Temesvár), Weiszely Tibor (Marosvásárhely). Az előadások végén Győry Kálmán akadémikus Debrecenből és Roska Tamás Bolyai-díjas akadémikus Budapestről rövid ismertetőt tartott a Bolyai-díjakról (a száz évvel ezelőtt alapított és 2000-ben felújított nemzetközi matematikai Bolyai-díjról, valamint a magyar alkotói Bolyai-díjról).

Délután az érdekeltek megkoszorúzták Bolyai János szülőházát és a Babeş–Bolyai Tudományegyetem udvarán levő Bolyai-szobrot, Vetró Artúr alkotását.

Este a Kolozsvári Magyar Opera ünnepi előadással tisztelgett a nagy matematikus előtt *Bolyai 200 – 58 év, amely megrengette a geometriát* címmel. A műsor összeállítója Szöcs Géza, rendezője Vadas László volt. Most játszották először Kolozsváron Berlioz Rákóczi-indulóját!

Másnap, december 15-én, Bolyai János születésnapján, Marosvásárhelyen nagyszabású ünnepély keretében felavatták a Teleki-téka előtti téren azt az emlékművet, Horváth Sándor matematikus tervei alapján, amely monumentalitásával, szimboliztikájával reményeink szerint legalább olyan híres lesz, mint egykoron a Bodor Péter kútja volt. Érdemes lesz ide ellátogatni minden év november 3-án (a híres temesvári levél évfordulóján), amikor a nap a déli órákban egy különleges tükörrendszer segítségével megvilágítja a talapzatra írott híres temesvári sorokat. Este a Kultúrpalotában zenés-verses megemlékezést tartottak.

Meg kell említenünk a Bolyai-év egyéb rendezvényeit, megemlékezéseit is. Kezdjük azzal, hogy habár a Bolyaiak élete főleg Marosvásárhelyhez és Kolozsvárhoz kötődik, vannak még erdélyi helységek, amelyeknek fontos szerepük volt apa és fia életében. Bolyai Farkas házását Domáldon kezdi, ahol később János egy évtizednél is többet él. Itt van eltemetve Bolyai János szeretett édesanyja, akinek emlékét kopjafa idézi. A Szeben megyei Nagyselyk községhez tartozó Bólya, amely a Bolyaiak ősi helye, és ahol Bolyai Farkas is született, 2002 júliusától Bolyai Farkas-emlékszobával dicsekedhet a marosvásárhelyi lelkes szervezőknek köszönhetően, élükön Csegzi Sándor alpolgármesterrel. Temesváron, ahonnan a híres sorokat („a semmiből egy új, más világot teremtettem”) küldte alig 21 éves korában, néhány éve ötnyelvű tábla hirdeti emlékét, Toró Tibor lelkes munkálkodásának köszönhetően.

November végén a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége Szovátán rendezte meg kétnapos Bolyai-emlékülését. Toró Tibor december 6-án Nagyváradon a Partiumi Keresztyén Egyetemen tartott előadást Bolyai Jánosról, december 16-án pedig a temesvári emlékülésen.

A kolozsvári *Korunk* folyóirat novemberi száma Bolyai-különszám. A Polis kiadónál *Bolyai* címmel erdélyi költők Bolyai Jánosról írott verseinek gyűjteménye jelent meg novemberben, Dávid Gyula válogatásában, Benkő Samu előszavával.

Emlékkönyvet adott ki az Erdélyi Magyar Műszaki Tudományos Társaság *Bolyai Emlékkönyv* címmel Puskás Ferenc és Tibád Zoltán szerkesztésében. A Babeş–Bolyai Tudományegyetem Matematika és Informatika Kara és a Far-

kas Gyula Egyesület a Matematikáért és Informatikáért *200 éve született Bolyai János* címmel magyar, román és angol nyelvű emlékkönyvet jelentetett meg Kása Zoltán szerkesztésében. 2002-ben jelent meg Benkő Samu *Bolyai János vallomásai* című könyvének a negyedik kiadása. Oláh-Gál Róbertnek *Bolyai Jánosról – Bolyai Jánostól* című könyve szintén ekkor került kiadásra, és újabb könyve van készülőben. Kiss Elemér nagy feltűnést keltett könyve, *Matematikai kincsek Bolyai János kéziratos hagyatékából*, már 1999-ben napvilágot látott magyarul és angolul. A Bolyai-év előzményeként még 2001-ben jelent meg Weszely Tibor könyve *Bolyai János két évszázad tükrében* címmel.

Marosvásárhelyen már 2001-ben megkezdődtek a Bolyai János megünneplésével kapcsolatos rendezvények és különféle versenyek, és 2002. december 15-ig folytatódtak. A Bolyaiak emlékét ápoló iskolák számára nagy sikerű Bolyai-vetélkedőt szerveztek Kárpát-medencei részvétellel. Mintegy 30 iskola nevezett be Magyarországról, Erdélyből, Szlovákiából, Szerbiából. A döntőre, melyet a Duna Televízió később felvételtől közvetített, Marosvásárhelyen került sor 2002 augusztusában. Első díjat nyert Marosvásárhely (Románia) és Gyula (Magyarország).

Szerencsére ma már nemcsak évfordulók alkalmával hallunk Bolyai Jánosról és apjáról, Bolyai Farkasról. A 2002-es kétszázadik évforduló óta is könyvek, cikkek jelennek meg a két Bolyai életéről és munkásságáról Erdélyben és Magyarországon is, sőt külföldön is.

(*Matematika v vizsem obrazovanii, 2004/2. 89–92., oroszul Kovács Eszter fordításában*)

Lobacsevszkij szülőföldjén

A BGL-konferenciáról először 2002-ben hallottam, amikor Marosvásárhelyen tartották, immár a harmadikat. A rövidítés a Bolyai–Gauss–Lobacsevszkij névhármasra utal, de a konferencia teljes neve: *A nemeuklideszi geometria a modern matematikában és fizikában*. A konferencia ötlete Jenkovszky László, Kijevben élő fizikustól származik. Először 1997-ben tartották meg a kárpátaljai Ungváron, majd 1999-ben Nyíregyházán. A harmadik helyszín Marosvásárhely, és a Bolyai-évfordulóra való tekintettel 2002-re halasztották, amikor Bolyai János születésének 200. évfordulóját ünnepeltük. Mivel sem fizikus, sem geométer nem vagyok, a marosvásárhelyi konferencián nem vettem részt, de a Bolyai-évforduló kapcsán, mint a két kolozsvári rendezvény egyik szervezője, közelebb kerültem a Bolyai-kutatáshoz. A Bolyai-évforduló esztendejében sok érdekes és színvonalas rendezvény volt Erdély-szerte, amelyek méltóak voltak Bolyai János nagyságához. Úgy gondoltam, érdemes volna összegyűjteni, leírni a fontosabb rendezvények adatait, hogy az utókor számára hozzáférhetőek le-

gyenek. Ebből született az a cikkem (*A Bolyai-év erdélyi rendezvényei*), amely aztán megjelent a *Természet Világa* különszámában.

Amikor megkaptam az első értesítést a 4. BGL-konferenciáról, amelynek helyszíne Nyizsnyij Novgorod, Lobacsevszkij szülővárosa, arra gondoltam, jó lenne elmenni, de ez csak olyan volt, mint bármilyen más, szinte elérhetetlen vágyálom. A szándék jelzése ilyenkor még semmire sem kötelez, csupán annyit jelent, hogy az ember megkapja majd a részletes meghívót is. Van matematika-történeti szekció is, tehát benevezhetnék egy, a *Természet Világában* megjelent beszámolómon alapuló dolgozattal. Akkor kezdtem komolyan gondolkodni a dolgon, amikor Jenkovszky Laci azt írta egyik villámlevelében, hogy „gyertek az őshazába”, és hogy a szervezők minden bizonnyal elengedik az erdélyi résztvevőknek a 250 dolláros részvételi díjat, és azt is megírta, hogy Ungvárról vonattal nem is kerül olyan sokba. Tehát mehetnénk az ottaniakkal együtt. Többen készültünk Erdélyből, de végül is csak ketten maradtunk, akik végigjártuk a vízumszerzés kálváriáját is. Még a legelején érdeklődtem a repülőjáratokról, de méregdrágának bizonyultak, a legolcsóbb (több hónappal előtte kifizetve) is ötszáz euró körüli, de inkább nyolcszázon felül. Marad tehát a vonat. Elmehetünk autóval Ungvárra (nekem ez azért is jó, mert meglátogathatom a Munkács mellett élő lányomat, vejemet és unokámat), onnan pedig vonattal. Ekkor még nem tudom pontosan, csak sejtem, hogy ez többnapos utazás. Közben 2004. március elsejétől bevezetik a vízumkényszert Oroszországba (a konferencia időpontja szeptember 7–11.). Rebesgetik, hogy július elsejétől ez Ukrajnával is meg fog történni. Telefonon érdeklődöm a bukaresti ukrán követségen, semmi pontosat nem mondanak, csupán annyit, hogy egy hónappal előtte majd közlik a vízum bevezetésének pontos dátumát. Ez nem így történik, mert miután július 16-án bevezetik a vízumkényszert, a román külügyminisztérium honlapján még napokig az szerepel, hogy nem kell vízum Ukrajnába.

Az orosz vízum és aztán az ukrán tranzitvízum megszerzéséhez háromszor kell lemenni Bukarestbe. És még jó, hogy nem Suceavára! Mert az ukrán konzulátus hirdetőtábláján az ukrán nyelvű szövegben az áll, hogy Kolozs megye (egyéb moldvai és néhány erdélyi megyével) Suceavához tartozik, a román nyelvűben viszont Kolozs megye hiányzik a felsorolásból. Nem ez az egyedüli pontatlanság. Csodálkozva látom a kifüggesztett szövegben, hogy már működik a Szatmárnémeti melletti Halmi-Nevetlenfalu átkelő, amelyet évek óta készülnék megnyitni, ám kérdésemre az ukrán tisztviselő azt mondja, hogy még nem használható. Erről több ellentmondásos értesülést kapunk még: kilépésünkkor a petei román határőr szerint átmehettünk volna Halminál is, a kárpátaljai ismerősök kételkednek ebben, ők nem tudnak erről.

Kiss Elemér és Toró Tibor Bolyai-kutatók nem vállalkoztak a hosszú útra, Gábos Zoltán fizikaprofesszor szintén nem jön. Így csak ketten Oláh-Gál Róberttel – aki a csíkszeredai főiskolánkon tanít és eredményes Bolyai-kutató – vágnak neki az útnak, és talán mondhatni kalandnak, mert indulás előtt halljuk

a két lezuhant repülőgép esetét, aztán pedig az észak-oszétiai túsdrámát. Már a konferencián mondja a japán professzor, hogy lánya, mikor meghallotta, hogy hova készül, stupid father¹¹¹-nek titulálta. Bennünket senki sem szid, de biztosan aggódnak.

Néhány órával korábban indulunk, mint ahogy tervezzük, mert a beregsurányi átkelőnél néha sokat kell várni, de azért arra nem gondolunk, hogy – szombat lévén – sokkal többen mennek át Ukrajnába benzint és egyéb olcsó holmit vásárolni, mint máskor. Hét órán át araszolgatunk, míg végre átjutunk! Bosszankodva mondom Róbertnek, hogy a smucig testvéreink tologatják a kocsit, hogy ezzel is spórolják a benzint (csak annyi van a tartályban, hogy éppen átérjenek). Igen, de szerintem ezzel kímélik a környezetet is. Ezután mi is áttérünk erre a módszerre, és csak miután megunjuk, indítjuk be újra és újra a motort. Két sor van, és Murphy törvénye most is érvényesül, a másik sor gyorsabban halad. Mellettünk egy hórihorgas férfi tologatja a kocsit, miközben felesége a kormánynál ül, és dohog: „De igenis nyögtél, amikor a kocsit toltad. Más nem nyög úgy, pedig feleakkora, mint te.” Együtt érzően nézünk a férfirra...

A hosszú várakozás miatt csupán egy órát tölthetünk Fornoszon a lányoméknál, aztán irány Ungvár. Még világosban beérnénk a városba, ha nem tévesztjük el az utat. Így nem a főúton jutunk be a városba, ezért sokat kell kérdezősködniük, amíg végre rátalálunk Tarics Zoltán ungvári fizikus házára. De elégtétel számunkra, hogy többen tudnak magyarul, mint gondoljuk. Mintha itthon lennénk, olyan elhanyagolt a város. A lépcsőházban is, az itthonihoz hasonlóan, csak itt-ott ég a villany. Éjjel indulunk hármásban, miután az autót a Zoltán apósáék udvarán hagyjuk. Az ungvári vasútállomást most renoválják, szépítik. A vasút mentén aztán több napon át látjuk, hogy Ukrajnában is és Oroszországban is mindenhol vagy felújított, vagy éppen felújítás alatt levő minden állomás.

Munkács

Ungvár

111 Stupid father = hülye apa.

Rövid utazás után Csapon átszállunk a moszkvai gyorsra, és 32 órán át utazunk rajta: négyágyas hálófülkében, az ágyneműért külön kell fizetni a hálókocsi-kalauznak. A vagon végében egy szamovárszerű készülékben állandóan van forró víz teának, kávénak (ha a kalauz nem felejt el forrón tartani).

Útközben megcsodáljuk a lemergi (ukránul Lviv, oroszul Lvov) állomást. Lembergben Bolyai János is állomásozott annak idején mint osztrák kapitány. Vajon van-e erről valami a katonai levéltárban? Vasárnap estére érünk Kijevbe, az állomáson annyi ember száll le a szomszédos peronon egy vonatról, amennyit egyben soha nem láttam. Lassan haladnak kifelé, majd szépen sorba állnak a buszmegállóban. (Ezt a rendet Oroszországban is többször látjuk. Igaz, a buszokra nem kell sokat várni, rendszeresen közlekednek.)

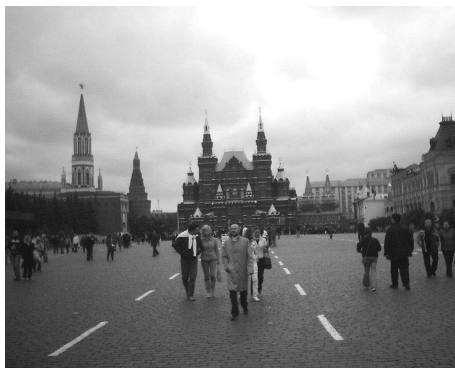
Éjjel felkeltenek a határőrök, pecsételnek, a vámosok épp csak benéznek a fülkébe, de nem kérdeznek semmit. Az ukrán határőr megkérdezi, hogy hol van az autó, ugyanis az útlevelebe, a vízum mellé beírták a számát és típusát. De szerepel az általunk kitöltött kártyán is, amelyből egyik példányt a belépéskor, a másikat kilépéskor veszik el. Ez a kártya az ukránoknál *immigration card*, míg az oroszoknál (szerintem helyesen) csupán *migration card*. Nem szól semmit, amikor azt válaszoljuk, hogy Ungváron hagytuk, csak valamit ír a kártyára, majd elviszi. Ez megnyugtat, mert kicsit izgultam, hogy elhiszi-e, hogy visszafelé is erre jövünk, és nem hagyjuk az autót Ukrajnában. (Meg sem fordul a fejemben, hogy ebből majd visszafelé lehet baj. Akkor már csak Róberttel ketten utazunk, mert Tarics Zoltán elkísérte az egyik debreceni kollégát egy mariföldi kirándulásra – a marik finnági rokonnép –, aztán pedig Kijevben marad még egy napig. És ekkor ugyanaz a határőr kötekedni kezd, hogy ha már tranzitvízumunk van, miért nincs tranzitjegyünk, ugyanis az csak Csapig szól. Nem érdekli, hogy az autó – jól tudja, ha nem is mondanám – Ungváron van, be is van írva az útlevelebe. Magyarázza, hogy azt már régen ellopathattuk és eladhattuk Oroszországban. Megunom orosz–szlovák keveréknyelven kínlódni, és áttérek angolra, ő marad az ukrán–oroszánál. Moszkvába akar küldeni újabb vízumért. Kínomban előveszem a zöldkártyát, az autó forgalmiját. Nézegeti, és csak akkor nyugszik meg, amikor rájön, hogy az autó márkája Dacia. Visszaadja az útleveleket, és szótlánul elmegy. És még mondja valaki, hogy nem a Dacia a legjobb autó a világon! Nemcsak szállítja az embert, de még meg is védi a határőrök okoskodásaitól!)

Reggelre érünk Moszkvába, ahol az egész napot sétálással töltjük. Első meglepetés, hogy a metróállomások sokkal tágasabbak, mint bárhol máshol. Az egész kiépítése nem annyira modern, inkább klasszikusan díszített, mintha valamilyen régi állomáson lennénk. Itt is és a városban is mindenhol tisztaság van. A buszok, trolibuszok többnyire régiek, de újra vannak festve, és nyoma sincs rajtuk sárnak, pornak, mint nálunk. Az utak is meglepően jók. (Erre is inkább csak majd egy hét múlva, visszafelé jövet figyelünk fel, amikor Jenkovszky László moszkvai öccse autóval visz ki lakótelepi lakására. Hallottuk már, hogy

Moszkva a világ egyik legdrágább városa, de mégis elcsodálkozunk, amikor megtudjuk, hogy a 22. emeleti négyszobás tömbházlakás ára itt százezer dollár. Egy hét után jóleső érzés ismét látni a Duna tévét!

A metróban üldögélve sms-t küldök haza, hogy már Moszkvában vagyunk. Jót nevetünk kisebbik lányom válaszában, amelyben az áll, hogy vigyázzunk magunkra, kerüljük a tömeget. Éppen csak ezt nem lehet a moszkvai metró! A hömpölygő emberek viselkedése természetes, nincs jele semmiféle pániknak. Csupán annyi utal a robbantásokra, hogy mindenhol figyelmeztetés hangzik el, hogy a gazdátlan csomagokat azonnal elszállítják. Az utcán is sok a rendőr, gyakran látni, hogy igazoltatják az embereket. A metróban a térképen megkeresük azt a metróállomást, ahol a legutóbbi robbantás volt.

Első utunk Moszkvában a Vörös térre vezet. A Kreml (azaz erődítmény) impozáns épületegyüttes, ma az elnöki hivatal székel itt. A 12. században fából készült az első erődítmény, de a 15. században már téglafallal vették körül. Jól ellenállt a tatár és litván betöréseknek. Előtte a volt Lenin-mauzóleum, ahol most is őr áll (vajon mit őriz?), az ajtó mellett pedig virágkoszorú. A hagymakupolás, színpompás Vaszilij Blazsennij-székesegyház renoválása a vége felé tart, a téren sok a báméskodó-fényképező turista, a közeli Moszkva folyó melletti széles úton elképesztő a forgalom. Azonnal szembeötlik, hogy az autók többsége nem hazai gyártmányú. Ezeket tisztességes fizetésből nagyon nehéz megvenni!

A moszkvai Vörös tér

Elcsodálkozunk, hogy a metrónak van Komszomolszkaja nevű megállója. Aztán észrevesszük a Forradalom téri állomás bejáratánál, hogy a teljes, 1935-ben beindított metróhálózat (ma talán már tizenegy vonal) neve ma is Lenin. Mintha megállt volna az idő! Állítólag nagyon sok a nosztalgiazó ember, ezért nem sietnek az átkeresztelésekkel. (Visszafelé jövet, egy ukrán kisváros vasútállomásán, frissen, fényes szürkére festett Lenin-szobrot látunk. Lesz-e visszatérte a vörös villamosnak? – kérdezzük Kányádi Sándorral. „Boldog, aki nem

éri meg!”) De pozitívan is felfoghatjuk a dolgot! Lehet, hogy elfogadják a történelmüket olyanak, amilyen, és nem akarják szépíteni. Így gondolkodva azt mondom magamban, hogy Kolozsváron is lehetne ma Deák Ferenc utca vagy akár Horthy Miklós utca is. Miért ne! Hisz Deák Ferencnek közvetve nagy szerepe volt abban, hogy Kolozsvár szebbé és gazdagabbá vált a 19. század végén. Ez ma is meglátszik rajta. Ha valaki felkapná a fejét Horthy neve említésekor, akkor eszébe juttatnám, hogy neki köszönhetjük, hogy a második világháború végén nem bombázták szét Kolozsvárt. Csak annyi az érdeme ebben, hogy hagyta magát meggyőzni, hogy fel kell adni a várost. Ez kevés? Talán nem.

Az Arbat utca

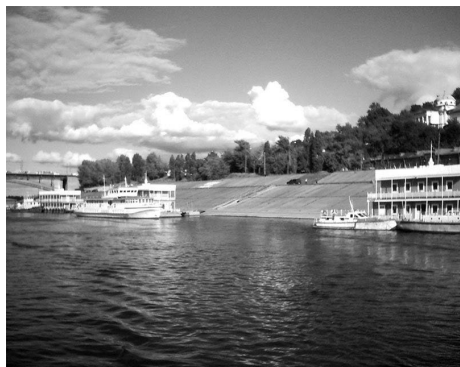
Puskin és Goncsarova kollégáimmal

De térjünk vissza Moszkvához! Végigsétálunk a híres Arbat utcán. Első megfigyelésünk, hogy ez Moszkva Váci utcája. Mivel sétálóutca, természetesen egymást érik az üzletek és vendéglők. Több tíz festő és rajzoló ül kétoldalt a járdán. Az árak nagyon változóak, de akadnak kliensek bőven. Lefényképezzük magunkat Puskin és Natalia Goncsarova társaságában. Érdekes szoborkompozíció! Nem messze, másik oldalt van a ház, ahol Puskin lakott.

Egy üveg sör boltban 18 rubel (egy euró 35 rubel), a WC-használat Moszkva központjában 10 rubel, tehát a sörivás nem teljesen veszteséges.

Este a pályaudvaron találkozunk a magyarországi és a kijevei résztvevőkkel. Tízen utazunk tovább egy elegánsabb (és nyilván drágább) hálófülkés vonaton. Itt az ágynemű és a fülkékben elhelyezett vacsora is bele van számítva a jegybe. Ezek a vonatok csak hálókocsikból állnak. Magamban úgy osztályozom őket, hogy első osztály az, ahol kétágyas fülkék vannak, másodosztály, ahol négyágyasok, és harmadosztály az, ahol szintén négyágyasok a fülkék, de nincs bezárható ajtójuk.

Vasárnap hajnalban (két óra körül) indultunk Ungvárról, és kedden reggel nyolckor érkeztünk meg Nyizsnyij Novgorodba. Autóbuszsal várnak és szállítanak a szállásra. A konferencia helyszíne néhány lépésnyire, a szomszéd épületben van. Tízkor már kezdődik a megnyitó.

A Volga Nyizsnyij Novgorodnál

Az Oka Nyizsnyij Novgorodnál

Nyizsnyij Novgorod Oroszország harmadik legnagyobb városa (Moszkva és Szentpétervár után), lakosainak száma mintegy másfél millió. Nemcsak Lobacsevszkij született itt, hanem Maxim Gorkij is, ezért a város neve 1928-tól a Szovjetunió összeomlásáig Gorkij. Jelentős hadiipara miatt ezekben az időkben idegenek nem látogathatták. Állítólag ide száműzték a híres atomtudóst, Szaharovot is. Itt is van erődítmény, azaz kreml, a Volga partján, szintén piros téglafallal körülvéve, akárcsak Moszkvában, és az idegenvezetőnk szerint szinte akkora is. Megcsodáljuk az emeletes faházakat. Még ma is sok van belőlük, de többnyire elhanyagolt állapotban.

A város a Volga bal partján és a Volgába ömlő Oka folyó mindkét partján fekszik, hatalmas területen. A volgai hajókirándulás csodálatos élményt nyújt. Hazaérkezésünk után olvasom az egyik tévéadó hírsávjában, hogy az orosz emberek 70 százaléka stresszben él, azért előbb-utóbb agresszívekké válnak. Nekünk szerencsénk volt, mert csak a fennmaradó 30 százalékhoz tartozókkal találkoztunk. Minden alkalommal megcsodáljuk a buszmegállóban libasorban álló nyugodt embereket. Amikor péntek délután busszal visznek a Volgához, a csúcsforgalom miatt a máskor tízperces utat negyven perc alatt tesszük meg. Ezalatt nincs túlkölés, kiabálás, veszekedés. Mindenki csendben araszol az autóval, és ha valaki, kihasználva a szélesebb útrészeket, előbbre tolakszik, szó nélkül beengedik a sorba.

Lobacsevszkij itt született 1792-ben. (Szülőháza helyén otromba sátrakból álló, amolyan mindenek piaca látható. Éppen ottlétünkkor zárják be, de a bejárat melletti sátrakban még árulnak.) Korán elkerült otthonról, hogy ingyen tanulhasson a mintegy ötszáz kilométerrel keletebbre levő Kazánban, ahol az egyetemet is végezte, egyetemi tanár lett és 19 évig rektor. Itt alkotta meg nemeuklideszi geometriáját, majdnem ugyanabban az időben, mint Bolyai János Erdélyben. Szerencsésebb Jánosnál, hisz Gauss segítségével művét megjelentetheti németül. Ez került Bolyai János kezébe 1848-ban – először gyanakodva forgatta, de

miután elolvasta, a legnagyobb elismeréssel írt a nagy orosz matematikusról, „tagadhatatlanul lángeszűen jeles, kitűnő, ékes és elegáns, tündöklő, érdekes, nagybecsű és nemes mű szerzőjének” nevezve.

A szülõház helyén lévõ piac

*A faházak egyike
Nyizsnyij Novgorodban*

Sajnos Lobacsevszkijnek nem volt tudomása Bolyai Jánosról és munkájáról. Hiába levelezett Gauss-szal, a matematikusfejedelem nem tartotta fontosnak, hogy említést tegyen róla vagy elküldje Bolyai János 1832-ben latin nyelven megjelent munkáját. Pedig a rektor úrnak bizonyára jólesett volna, ha a meg nem értés közepette rokon lélekre talál. Osztrogradszkij akadémikus azt írja Lobacsevszkij művéről, hogy a rektor úr műve tele van hibákkal és „nem tarthat igényt az akadémia figyelmére”. Kellemetlen lehetett egy rektornak ilyesmit hallani!

A konferencia főszervezője, G. Polotovszkij érdekes előadást tart a Lobacsevszkij-kutatásról. Sok hasonlóságot vélünk felfedezni Bolyai János és Lobacsevszkij utóéletében és munkásságának értékelésében. Az előadásból megtudjuk, hogy 1912-ben a már Németországban élő Schlesinger Lajos (volt kolozsvári egyetemi tanár) megkapta a Lobacsevszkij-díjat. Polotovszkij előadásában két mítoszt oszlat el. Egyik tévhit (amelyet Kiss Elemér is cáfol 1999-ben megjelent könyvében), hogy Lobacsevszkij már 1826-ban tartott előadásában megfogalmazta az új geometria alapelveit. Valójában ez csak az 1829 és 1831 közötti cikksorozatában jelenik meg. A másik, hogy Gauss azért kezdett el oroszul tanulni, hogy eredetiben olvashassa Lobacsevszkij műveit. Tény, hogy sokkal előbb szépirodalmi művek olvasása céljából tette.

A konferencián legtöbbször oroszul beszélnek, angol nyelvű kivetített fóliával. Az angol nyelvű kérdésekre azonban többnyire angolul válaszolnak. Nagy érdeklődéssel hallgatják előadásainkat, én a Bolyai-évforduló kapcsán a Bolyai-kultuszról beszélek, Róbert pedig Bolyai János Lobacsevszkijről írt gondolatairól számol be, elosztatva azt az orosz szakirodalomban máig meglévő tévhitet, hogy Bolyai János nem értékelt, hanem csak gyanakodva fogadta Lobacsevszkij munkáját. Polotovszkij fel is ajánlja, hogy szívesen közöl oroszul Bolyai Já-

nosról minél több írást, és akár könyvet is kiadnának. Nagyszerű lehetőség arra, hogy megismertessük az oroszul olvasókkal Bolyai János életét és munkásságát! Ezekben a napokban ismételtén (és minden bizonnyal nem utoljára) sajnálom, hogy nem tudok oroszul. A beszélgetések során (minden este összeülünk egy kis vodka és bor mellett) az a gondolat támad bennem, hogy az oroszok a Szovjetunió bukásával levetkőzték birodalmi gőgjüket, de megmaradt a birodalmi öntudatuk. A tudományra a legsötétebb korokban is, most is, amikor az értékek összekuszálódnak, nagy hangsúlyt fektetnek.

Hazaindulás előtt Jenkovszky László megbeszéli egyik minszki kollégával, hogy két év múlva ők szervezik majd a konferenciát. Nekünk a lelkünkre köti, győzzünk meg embereket, hogy minél többen menjünk Erdélyből és Magyarországról.

Péntek este visszaindulunk Nyizsnyij Novgorodból, és hétfőn este tízre érünk Kolozsvárra. Másnap villámlevélváltás, köszönetek. Jenkovszky László szerint fontos, hogy mi, magyarok jól éreztük magunkat az oroszok között, és hogy Bolyai János javára munkálkodhattunk.

Szabadság, 2004. október 6.

A válasz fontosabb a kérdésnél

Fey László kifogásolja a *Szabadság* 2004. október 8-i számában (*Így írtok ti!*), hogy a Transfórumban Borbély Lászlónak feltett kérdések szemtelenek, rosszindulatúak. Magam sem szeretem a nem tényszerű, a vádaskodó, veszedésre ingerlő kérdéseket, főleg ha azok írásban is megjelennek. Ebben a műfajban viszont (internetes kérdezz-felelek) úgy gondolom, a tehetséges politikus egyenesen örvendhet az ilyen kérdéseknek, hiszek ezek azok, amelyekre frappánsan lehet válaszolni, ügyesen visszavágni. Ítélje meg az olvasó, hogy az eddigi válaszokban kinek sikerült ez a legjobban.

Felületesen olvas az, aki úgy gondolja, hogy ilyen szemtelen kérdések más-kor nem hangzottak el. Fey László azt írja: „Tőkés László püspök úr olyan udvarias kérdéseket kapott, hogy még az a gyanú is felmerült, hogy többségükben az ő hívei adták fel neki a magas labdákat.”

Íme egy kérdés, amelyet Tőkés László püspök úrnak tettek fel: „Püspök úr! Mennyire igaz az a hír, amely szerint Ön szexuális kapcsolatot létesített egyik fiatalabb »hívével« még 1989 előtt, és ezért Önt még be is idézték.” (A kérdés megjelent a *Szabadságban*, és olvasható a következő internetes címen: <http://politika.transindex.ro/?cikk=1171>) Ez a kérdés szemtelenségében túltesz a kifogásoltakon!

Szerintem nem a kérdésekkel van baj, hanem inkább a válaszokkal. Íme mit válaszol Borbély László a következő kérdésre: „Az RMDSZ ténylegesen ej-

tette a magyar állami egyetem újraindításának a kérdését? Most már a közeljövőben sem számíthatunk erre?”

A válasz: „Nem »ejtettük« és nem mondtunk le erről. Egyelőre néhány hónapja várjuk a Babeş–Bolyai egyetem magyar tanárainak az álláspontját a két önálló tagozat létrehozásának módozata tekintetében.”

A kérdés egyetemre vonatkozott, a válaszban tagozat szerepel, de karnak (gyengébbek kedvéért: fakultásnak) kellett volna lennie. Borbély László volt a vezetője annak az RMDSZ-bizottságnak, amely a kormánnyal a két magyar kar létrehozásáról tárgyalt, tehát nem feltételezhetem, hogy nem tudja, mi a különbség kar és tagozat között. Elírásra sem lehet gyanakodni, hisz nem szóbeli válaszok ezek. Egyetlen lehetőség marad, éspedig a felületesség. Ez pedig a politikában sokkal károsabb, mint a rosszindulat.

Szabadság, 2004. október 13.

Egyetemépítési kudarcaink

Az önálló állami magyar nyelvű egyetem gondolata a kilencvenes évek elejétől állandóan jelen van érdekvédelmi szervezetünk minden dokumentumában és politikusaink minden fontosabb nyilatkozatában. Miért volt sikertelen mégis minden próbálkozásunk? Miért sikerült ez Szlovákiában és nem sikerült nálunk? Gondoljuk végig a történéseket, ha ez nem is segít a kérdések megválaszolásában, talán segít abban, hogy lássuk, mi lehet a teendő most, ha mégsem akarunk lemondani elképzeléseinkről.

A kilencvenes évek legelején olyan volt a hangulat, hogy semmi esélye sem lehetett annak a gondolatnak, amely nem teljes, minden szakot magában foglaló egyetemben képzelte volna el az önálló magyar egyetemet. Ma már látszik, hogy ez lett volna a jó megoldás, és azóta már teljes egyetemmé is fejlődhetett volna. De akkor egy ilyen gondolat túlságosan eretneknek tűnt, ezért nyíltan ezt senki sem vállalta, legfennebb baráti társaságban, de még ott is vitákat váltott ki. Emlékszem arra a Bolyai-bizottsági gyűlésre (a Bolyai Társaság csak később alakult meg), amelyet a magyar színház próbatermében tartottunk valamikor 1990 februárjában. Valaki előállt egy fantazmagorisztikus tervvel, hogy azonnal hozzuk nyilvánosságra egy egyetemi campus létesítésének a tervét, hogy lássák, milyen komolyan gondoljuk a dolgot, és hogy konkrét megoldásunk is van. Én akkor csak annyit mondtam, hogy várjunk néhány napot, hiszen Pálfalvi Attila akkori tanügyminiszter-helyettestől olyan értesüléseink voltak, hogy hamarosan döntés születik egyetemügyben. Minden utánam felszólaló határozottan ellenem szólt, azzal az érveléssel, hogy nem alkuszunk, nekünk jogunk van az egyetemre, és egy ilyen terv csak javíthatja az esélyeinket. Ez a vehemencia azért is fölösleges volt, mert néhány nappal előtte már megjelent az újságban

több mint százötven aláírással az a felhívás, amely szorgalmazta a magyar egyetem visszaállítását. De akkor ilyen volt a hangulat.

Azt hiszem, hogy akkor is és később is politikusaink nem eléggé határozott viszonyulását az ügyhöz (szóban mindig mindenki határozott volt, csak tetteiben nem) az is befolyásolhatta, hogy volt olyan köztisztviselőben álló egyetemi tanár (talán több is), aki nyíltan ellenezte az önálló egyetem gondolatát, mivel úgy gondolta, hogy az szakmailag sohasem állhatja meg a helyét. Ennek írott nyomai is vannak.

1990 májusában már látszott, hogy az egyetem ügye esett, és ekkor olyan tervek születtek, hogy kérjünk külön beiskolázási számot a Babeş–Bolyain a magyarul tanulók számára. Akkor ugyanis az volt a helyzet, hogy csupán a felvételi után kérhették a hallgatók, hogy magyarul tanuljanak, és ez a lehetőség csak bizonyos szakokon volt meg. Ekkor is voltak, akik elvetették a sulykot, olyan magas beiskolázási számokat jelöltek meg bizonyos szakokon, amelyek eleve elfogadhatatlanok voltak. Csak egy példát említek erre: informatika szakon akkor 25-en tanultak román nyelven, és a javaslatban az állt, hogy a magyarul tanulóknak 100 helyük legyen. Ma már gyanakszom arra, hogy a sok jóhiszemű, forrófejű ember között volt egy-két beépített is, akinek az volt a feladata, hogy úgy srófolja felfele a követeléseket, hogy azokat ne lehessen elfogadni.

A fordulat 1993-ban következett be, amikor a Babeş–Bolyai Tudományegyetem (BBTE) külön beiskolázási számot kapott több magyar nyelvű szakra. Az akkori 300 hely mára már 1000-re emelkedett, tehát körülbelül ennyi új elsőévest vesznek fel évente tandíjmentes helyekre. Sokan akkor úgy vélekedtek, hogy ez megalkuvás volt, ki lehetett volna harcolni az önálló egyetemet is. Én ezt akkor is, később is sikernek könyveltem el, hisz ennek köszönhetően sikerült megerősíteni a magyar nyelvű oktatást a kolozsvári egyetemen, fiatalítani a tanszemélyzetet. Most azonban ez az út, amelyet az önállósodás felé vezető útnak gondoltunk, zsákutcának tűnik. Az önálló karok létrehozására irányuló törekvések megbicsaklottak, nincs elképzelés arra, hogyan lehetne ebből önálló magyar egyetem.

1998-ban a Petőfi–Schiller Egyetem gondolata sok vitát váltott ki, gúnyolódás tárgya lett, és később Tokay György képviselő egy elszólásából kiderült, hogy nem alaptalanul. Idézet a kolozsvári Szabadságból: „Tokay György Arad megyei képviselőt arról kérdeztük, hogyan fogadta az aradi magyarság a megállapodás hírért, s hogy értékelése szerint nem afféle »petőfi–schilleres« kompromisszumról van-e ismét szó. A képviselő úgy vélekedett: a hasonlat rossz, a Petőfi–Schiller Egyetemet ugyanis azért találták ki, hogy elodázzák az önálló magyar egyetem ügyét, a Megbékélési parkkal viszont a nacionalista hangokat igekeznek leszerelni. (Aradi megbékélési tervek, *Szabadság*, 2003. dec. 30.)

Politikusaink kishitűségét bizonyítja az, hogy bármikor, amikor erőteljesebben előtérbe került az önálló magyar egyetem ügye, akkor mindig az volt a kérdés: miért éppen most? Miért gondolja az, aki felvetette, hogy az a megfelelő pillanat a cél elérésére?

1999-ben kényszermegoldásként, a sok sikertelenség ellensúlyozásaként, a magyar kormány úgy döntött, hogy támogat egy magyar nyelvű magánegyetemet Romániában. Bármennyire is pozitív egy új egyetem létesítése, ezt egyben politikai kudarcnak is vehetjük, annak a beismerését, hogy mind a belföldi magyar politika, mind a magyarországi politika egyetemügyben tehetetlen. A két évvel később induló Erdélyi Magyar Tudományegyetem (EMTE) ma már szintén akadálya lehet az önálló magyar egyetem létrehozásának, arról viszont nem szabad lemondani, hogy román állampolgárokként a román állam pénzén (amely a miénk is!) tanuljunk. Miért akadály? Mert az egyetemi hallgatók száma a következő években drasztikusan csökkenni fog, mert átfedések vannak a két egyetem, az EMTE és a BBTE szakjai között, mert kevés a tanár, és sokan tanítanak a BBTE tanári közül az EMTE-n. Ez az áttanítás nem mindig a minőséget szolgálja. Ilyen körülmények között badarság egészséges versengésről beszélni.

A helyzet pillanatnyilag elég kilátástalannak tűnik. Senki sem foglalkozik azzal, hogy mi lesz, ha bekerülünk az Európai Unióba, ahol mindenki ott tanulhat majd, ahol akar. Versenyképes lesz-e a hazai magyar oktatás? Egy ma induló önálló egyetemnek is keményen kellene dolgoznia azért, hogy az évtized végére versenyképes legyen. Hát még egy később alakulónak! Vagy arra várunk, hogy épp emiatt le kelljen mondani róla? Biztos van, aki ezt reméli.

Megoldásnak most csak azt tudom elképzelni, ha az EMTE alakul át állami egyetemmé. A jelenlegi törvények szerint az állam magánegyetemet is támogathat, ha az akkreditált. Erre még nincs példa, de a lehetőség megvan. Kössön a magyar és a román kormány egy olyan egyezményt, amely szerint egyenlő mértékben támogatják az EMTE-t (esetleg csak attól a pillanattól, amikor már akkreditált lesz, de egy nemzetközi egyezmény átléphet ezen a megkötésen). Ezután dolgozzunk ki egy stratégiát arra, hogy miként visszük át folyamatosan a BBTE különböző szakjait az EMTE-re. Az egy járható út lehet a cél eléréséért.

Korunk, 2004. november

A homo interneticus a háló szorításában

Két ember néz egy parki padon ülő, borostás képű, szakadt kabátú férfit. Egyik magyarázza:
– *Ez egy nagyon szomorú eset, kérlek... egy hihetetlen komputerzseni volt, kivett hat hét szabadságot és teljesen lemaradt szegény.*

(karikatúra,

forrás: *A gép is ember*, NJSZT, Bp., 1988)

A Homo sapiens különböző fajtái, mint homo ludens (játész), homo oralis (beszélő), homo literalis (olvasó), homo typographicus (könyvnyomtató) után a legutóbbi századvégen (le deuxième fin du siècle?) megjelent a *homo interneticus*, az internetet kommunikációs célokra használó ember. Nyomtatott könyv helyett inkább elektronikus könyvet olvas, amelyet nemcsak lapozni lehet, hanem előre bejelölt hivatkozások segítségével, a megszokottól eltérően helyről helyre ugorva. Írott, szépen megszerkesztett levél helyett elektronikus üzeneteket küld és kap, tele rövidítésekkel. Közérdekű és teljesen érdektelen információkkal, álló és mozgó képekkel, esetleg hangokkal is teletűzdelt honlapokat készít, amelyet bárki megnézhet a világ bármely táján. Tudományos cikkét vagy szakkönyvét még a megjelenés előtt közszemlére teszi a honlapján. Ideje egy jelentős részét a számítógép előtt tölti, ki szórakozásból, ki pedig azért, mert ebből él meg, ez a munkája. Ha kedve van hozzá, megnézi, hogy egy tőle több ezer kilométerre levő városban mit írnak a helyi lapok. Éppúgy, ha külföldön van is, nem kell lemondania kedvenc helyi napilapjáról, mert az fenn van az interneten. Ha otthonában állandó internetkapcsolat van (és ez ma már egyáltalán nem luxus), akkor ingyen telefonálhat akár külföldre is, hasonló felszerelésű ismerősének, rokonának.

És ha kedve kerekedik olyan könyvet olvasni, amelyik nincs meg saját könyvtárában, nem kell barátokhoz, szomszédokhoz fordulnia, nagy eséllyel keresgélhet a nyilvános internetes könyvtárakban. Néhány perc, és gépén van a keresett mű! De ha pénzért adják, és hajlandó kifizetni az árát, akkor sem kell kimozdulnia lakásából, interneten keresztül is fizethet.

Ezek után joggal tehetjük fel a kérdést: És mindez jó neki? Igen is, meg nem is. De nem tehet mást, alkalmazkodnia kell. Mert Neumann János szerint: a fejlődés ellen nincs orvosság! Igaz, ugyancsak ő kérdezte a múlt század ötvenes éveinek elején, hogy túléljük-e a technikát? Eddig sikerült, tehát reménykedhetünk.

A kezdetek

Mindig vannak emberek, akik furcsa gondolataikkal megelőzik korukat. Ilyen volt Vannever Bush amerikai mérnök, aki jóval az internet megjelenése előtt, 1945-ben az *Atlantic Monthly* című lapban *As We May Think* címmel egy olyan elképzelést írt le, amely nagyban hasonlít az internet szöveg- és képmegjelenítő szolgáltatásához, a World Wide Webhez. Így ír:

„Képzeljünk el egy jövőbeli berendezést egyéni használatra, amely tulajdonképpen nem más, mint egy gépesített könyvtár. Adjunk nevet is neki! Legyen »memex«. A memex egy berendezés, amelybe az egyén beviszi a könyveit, lemezeit és mindenféle információt, és amely úgy van gépesítve, hogy gyorsan és könnyen lehessen konzultálni. Ez tulajdonképpen az egyén memóriájának egy valamilyenféle kiterjesztése.”

Bush az adatok megőrzését mikrofilmes alapon képzelte el, és az információkat indexelte volna. A berendezés részei: átvilágítható asztallap, billentyűzet, gombok, karok és hatalmas tároló. A megvalósításból, természetesen, nem lett semmi.

Doug Engelbart, a mai számítógép nélkülözhetetlen eszközének, az egérnek a feltalálója, az internet elődjének, az ARPANET-nek az egyik létrehozója, az 1960-as években egy olyan hivatkozásokon alapuló rendszert fejlesztett ki, amelyik nagyon hasonlít a ma is használatos internetes kereszthivatkozási rendszerre, a hipertextre. Magát a hipertext fogalmát Ted Nelson 1965-ben vezette be a *Xanadu* rendszer megtervezésekor, amelyet úgy képzelt el, mint minden létező információ tárolóját.

Tim Berners-Lee, a svájci CERN kutatója 1989-ben kezdte a World Wide Web tervezését, amikor az internet gyors terjedése már megkezdődött. Ő írta az első böngészőt is, de a világháló ezen szolgáltatása csak 1993-tól kezdett széles körben ismertté válni, amikor megjelent az első professzionális böngésző, a *Mosaic*. És ettől kezdve hihetetlen gyorsasággal terjedt.

Ennek a gyors elterjedésnek köszönhetően ma olyan információk birtokába juthatunk pillanatok alatt, amelyekől tíz évvel ezelőtt álmodni sem mertünk volna. Ma az interneten nézzük meg a vasúti menetrendet (belföldit és külföldit egyaránt), az országos telefonkönyvet, a turisztikai ajánlatokat, bel- és külföldi újságokat és folyóiratokat, a pályázási lehetőségeket, az egyetemi felvételi eredményét stb.

Annak ellenére, hogy a történelem folyamán sokszor és sokan megelőzték korukat találmányokkal, véleményekkel, elképzelésekkel, érdekes az, hogy az internethez hasonló elképzelés egyetlen sci-fi-írónak sem jutott eszébe.

Információéhség és -bőség

A homo interneticusnak mindig új információra van szüksége, ezért állandóan pásztázza az internetet. Ebben több keresőprogram is segíti. Ezek közül ma talán legismertebb a Google (www.google.com) és annak újabb változata, a Scholar Google (scholar.google.com), amelyet kimondottan szakszövegek keresésére fejlesztettek ki. Hihetetlen mennyiségű szöveget találni egy-egy túl általános kifejezésre. De a keresést lehet finomítani, ki lehet szűrni a fölösleges dolgokat, meg lehet adni, hogy milyen nyelvű szövegben keressen stb. Azonban néha így is sok-sok időt el lehet tölteni kereséssel, és van, amikor eredménytelenül. Persze látványos eredmények is vannak. Sokszor gyorsan igen fontos információkhoz lehet jutni.

Az interneten levő szövegek rendezetlenek, rengeteg az elavult információ. Bárki bármit feltehet, ezért azok megbízhatósága sokkal kisebb, mint a nyomtatott szövegeké. A nyomtatott könyveknél (legalábbis a komolyabb kiadók esetében) vannak lektorok és szaklektorok, tehát a kinyomtatott szöveg több kézen is átmegy. Ez az interneten nem mindig van így, sőt leggyakrabban nincs így. Természetesen, ha elektronikus folyóiratról vagy könyvről van szó, akkor a megbízhatóság épp olyan, mint a nyomtatott esetében. A megbízhatóság mértékét többnyire el lehet dönteni. Ha egy szövegről ezt nem tudjuk eldönteni, akkor mindig a legbizonytalanabb kategóriába kell sorolnunk.

Távolságok a hálón belül

Az internet kisebb-nagyobb hálózatok hálózata. Úgy kell elképzelnünk, mint egy óriási gráfot, amelynek csúcsai a helyi hálózatok, esetleg szervergépek, a csúcsokat összekötő élek pedig a direkt kapcsolatok a gépek között. Két tetszőleges csúcs között a kapcsolat egymás melletti élek sorozatán, azaz egy útvonalon keresztül valósul meg. Amikor üzenetet küldünk, nem tudjuk és nem is érdekel, hogy milyen útvonalon jut célba. Sőt azt sem tudjuk, hogy miután a rendszer üzenetünket ún. csomagokra bontja, azok mind egyazon útvonalon jutnak-e célba vagy sem. Csak az érdekel bennünket, hogy gyorsan és biztonságosan célba jusson. Fontos, hogy két csúcs között több út is létezzen, hogy bizonyos kapcsolat sérülése esetében se legyen fennakadás az üzenetek továbbításában. Mivel sok direkt kapcsolat van, a legrövidebb távolság két tetszőleges csúcs között meglehetősen kicsi.

A részhálózatok esetében sok érdekes vizsgálatra nyílik lehetőség. A tudományos kutatásban nélkülözhetetlen referáló folyóiratok felkerülnek az internetre. Így például az amerikai *Mathematical Reviews*. Az 1940-től havonta megjelenő folyóirat minden matematikai cikket, könyvet recenzál. A nyomtatott kötetekben található recenziók mind elérhetők az internetes változatban (pontosabban az 1970 utániak, az azelőttieknek csak a címe, szerzője és a meg-

jelenés adatai). Képzeljük el, hogy mennyire gyorsabban lehet keresni ebben az adattárban! Nem kell átlapozni köteteket, ha keresünk valamit. Lehet keresni szerzők szerint, tematika szerint, de címben szereplő szavak szerint is. Ezáltal a matematikusokat egy részhálóba sorolja. Meg lehet tudni azt is, hogy egy adott cikkre hányan és kik hivatkoztak. Hogy hány hivatkozás szerepel egy adott személy munkáira a recenziókban.

Ha azt mondjuk, hogy két matematikus távolsága egy, ha van közös cikkük, akkor ki lehet számítani bármely két matematikus távolságát a közbeeső közös szerzők szerint. Igen érdekes adatok kerülnek napvilágra, például hogy egy ma élő fiatal kolozsvári matematikus távolsága Gaussig lehet tíznél kevesebb, de Bolyai Jánosig végtelen, mivel Bolyai Jánosnak nincs közös dolgozata senkivel. Mivel manapság egyre gyakoribb, hogy az emberek közösen írnak tudományos cikkeket, ezek a távolságok nem nőnek, hanem inkább csökkennek.

Szintén távolságon alapszik az ún. Erdős-szám. A 20. század egyik legjelentősebb matematikusa, Erdős Pál nagyon sok közös cikket írt másokkal. Főleg kombinatorikával foglalkozott. Az értelmezés szerint Erdős Pálnak az Erdős-száma 0, annak, aki írt vele közös cikket, az Erdős-száma 1. Aki nem írt Erdőssel közös cikket, de írt olyannal, akinek az Erdős-száma 1, annak az Erdős-száma 2, és így tovább. Minél kisebb valakinek az Erdős-száma, annál nagyobb tekintélye van a kombinatorikusok között. Több mint 1500 matematikusnak 1 az Erdős-száma. Több ezerre tehető azok, akik a 2-es számmal büszkélkedhetnek. Az interneten nyilvántartják azokat, akiknek 1 vagy 2 az Erdős-számuk.

Mivel a távolságok egyre zsugorodnak, jogosan mondják, hogy a világ egy nagy falu lett. Ha nem is ismer mindenki mindenkit, de a távolságok nem túl nagyok. Sokkal kisebbek, mint ezelőtt ötven évvel.

Az angol nyelv előretörése

Az internethasználók nagy többsége angol anyanyelvű (ha jóindulatúan ideszámítjuk az amerikaiakat is). Az interneten található szövegek is többnyire angol nyelvűek, hisz még a nem angol anyanyelvűek is inkább angolul írnak, mivel az az érdekük, hogy minél többen olvashassák. Ezek az arányok azonban csalogókák, mert az utóbbi években rohamosan nőtt a kínai anyanyelvű internetezők száma. Ha 2000-ben arányuk 5% körül mozgott, 2005-ben ez 25%-ra ugrott. Egyáltalán nem tudni a kínai és japán szövegek nagyságát, hisz ezek az írások nem szavakon alapulnak, és jelenleg olyan módszerekkel lehet összehasonlítani a különböző nyelvű szövegek nagyságát, hogy a szavak számára vonatkozó becsléseket végeznek. Az interneten lévő szavak több mint kétharmada jelenleg angol, utána következik a német nyelv valamivel 10% alatt, majd a francia 3% körül. Ha számarányunkat tekintjük, a magyar nyelv nincs rossz helyen a 0,5%-kal, hiszen jóval a román előtt van.

Sokan aggasztónak tartják az angol nyelv ilyen előretörését. Pedig inkább maguknak az angoloknak kellene aggódniuk nyelvük miatt, mert ez a széles körű használat igen lerontja azt. Egy angol ember ma szép angol nyelvet szinte csak a családjában hall, hisz az utcán, a munkahelyén, külföldön és mindenütt jóindulatú külföldiek ferdítik és csúfítják azt. Hosszú távon ez biztos nem használ az angolnak.

Mit hoz a jövő?

Amikor a beszélő ember átvedlett olvasó emberré, attól még nem szűnt meg beszélni. Amikor könyvet kezdett nyomtatni, ez csak részben befolyásolta abban, hogy kevesebbet írjon. A *homo interneticus* sem fog megszűnni nyomtatott könyvet olvasni. Csakhogy az internet használata átformálja a gondolkodását, a viselkedését, a szokásait.

Hatékonyabban fog dolgozni? Minden bizonnyal. Tájékozottabb lesz? Ebben biztosak lehetünk. Jobb ember lesz? Ebben csak reménykedhetünk!

Könyvészet

M. H. Goldhaber: The Mentality of Homo Interneticus: Some Ongian Postulates, in *First Monday*, volume 9, number 6 (June 2004), http://firstmonday.org/issues/issue9_6/goldhaber/index.html

Prószéky Gábor: Nyelvészkedünk – de mi van, ha beleszól a számítógép? *Nyomdavidág, II. Számítástechnikai nyomdászkonferencia, Kolozsvár, 2005. május 14. EMT*

Korunk, 2005. június

Farkas Gyula-emlékkonferencia Kolozsváron

Augusztus 23–26. között a Babeş–Bolyai Tudományegyetemen Farkas Gyula halálának 75. évfordulója alkalmából nemzetközi konferenciát rendeznek. Ezzel kapcsolatban kérdeztük Kolumbán József professzort, az MTA külső tagját, a konferencia egyik kezdeményezőjét.

– *A nyár elején már megjelent a Szabadságban egy cikk Farkas Gyuláról. Mivel magyarázható ez az érdeklődés? Ki is volt Farkas Gyula?*

– A kolozsvári egyetemen a matematikusok és fizikusok között Farkas Gyulának nagyon fontos szerepe volt. Pusztasárosdon született 1847-ben, egyetemi tanulmányait a pesti egyetemen végezte, ahol főleg Jedlik Ányos volt rá nagy hatással. Később Batthány Géza gróf jóvoltából franciaországi tanulmányúton vett részt. Farkas Gyula fiatalkori matematikai eredményei közül itt csak a Bolyai Farkas trinomegyenletekre vonatkozó gyökközelítő algoritmusával kapcso-

latos vizsgálatait említtem meg. Ezáltal a Bolyai-algoritmus igen ismertté vált. Az ezzel kapcsolatos konvergenciaproblémák vizsgálataival a legújabb időkben is több magyar és külföldi matematikus foglalkozott.

Farkas Gyula 1887-ig Pesten magántanár, amikor kinevezik a kolozsvári egyetem rendkívüli tanárának. 1888-ban az egyetem rendes tanára lett, és ebben a minőségében 1915-ig működött, amikor nyugdíjba vonult.

– *Az interneten is elérhető referáló lapban, a Mathematical Reviewsben, amely több mint hatvan éve ismerteti a matematikai szakkikkeket, beszélgetésünk idején összesen 91 cikk címében szerepel Farkas Gyula neve, halála után 75 évvel. Ez jelentős számnak tűnik. Mivel magyarázható ez a tudományos elismertség?*

– Kutatásaiban főleg elméleti fizikai problémákkal foglalkozott. Mivel saját hitvallása szerint a természet a matematika nyelvén szól hozzánk, a vizsgált fizikai problémák matematikai hátterét oly mélységben dolgozta ki, hogy azok között klasszikus matematikai eredmények is vannak. Különösképpen a Fourier-féle mechanikai elv foglalkoztatta az 1890-es évektől. Dolgozataiban egyenlőtleniségekkel adott kötések esetén az egyensúly szükséges feltételét adja meg. Ehhez bebizonyítja a homogén lineáris egyenlőtleniségekre vonatkozó tételét, amely Farkas-lemma néven az egyik legismertebb magyar matematikai eredmény, sőt a világ matematikai irodalmában a legtöbbit idézett tételek közé tartozik. Ezeknek a munkáknak az alapján ma világosan látjuk, hogy Farkas Gyula egyike a modern optimalizáláselmélet megalkotóinak. Az utóbbi évtizedekben oly alaposan tanulmányozott és sokfelé alkalmazott variációs egyenlőtleniségek elméletének szintén egyik előfutára.

Farkas Gyula

Ezenkívül egyetemszervező ember, többször volt dékán és egyszer rektor is. Ortvyay Rudolf, egykori tanársegéde írta róla, hogy „mélyreható kritika, a hajthatatlan, mellékes szempontok által el nem téríthető keresése az igazság-

nak jellemezte úgy tudományos működését, mint egyetemi közügyekben kifejtett tevékenységét. És épp mivel nem kereste a népszerűséget, igen nagy tekintélyt tudott magának szerezni, és áldásdús befolyást gyakorolni az egyetemi ügyek vezetésére.”

Fontos kötelességének tartotta a fiatal kutatók irányítását. Jól tudta, hogy az egyetem presztízsét tanárai határozzák meg, ezért igyekezett a legtehetségesebb fiatal tudósokat az egyetemnek megnyerni. Például ő hozta a tanszékre, éppen száz évvel ezelőtt, a 25 éves Fejér Lipótot, aki akkor már világszerte ismert volt. Csak érdekességként említem, hogy a zeneszerző Kacsóh Pongrác is nála doktorált matematikából.

Farkas Gyula nyugdíjazása után a kolozsvári egyetemen nem volt alkalom eredményeinek megfelelő méltatására. Most, halálának 75. évfordulóján, részben pótolni szeretnénk ezt a mulasztást.

– *Hányan és honnan vesznek részt a konferencián?*

– A rendezvényre mintegy ötvenen jelentkeztek hazai és külföldi matematikusok. A legtöbben Magyarországról jönnek, de lesznek résztvevők az Amerikai Egyesült Államokból, Németországból, Olaszországból és Tajvanról is.

A konferenciának kettős célja van: Farkas Gyula tevékenységének méltatása és azoknak a mai kutatásoknak a számbavétele, amelyek az ő tudományos eredményeihez kapcsolódnak.

– *Abban a bizonyos Szabadság-beli cikkben az a javaslat is szerepelt, hogy az egyetem állítson emléket Farkas Gyulának. Született-e valamilyen döntés erről?*

– Az egyetem vezetősége elfogadta javaslatunkat, és mellszobrot állít Farkas Gyulának az Aula Magna előtt, Hermann Oberth mellszobrával szemben. Sajnos a szobor nem készül el a konferenciáig, az októberi tanévkezdéskor fogjuk felavatni.

– *Professzor úr, Ön ebben a hónapban tölti be 70. életévét. A jelenlegi törvények szerint nyugdíjba kell vonulnia. Hogyan tovább?*

– Az egyetem szenátusa kinevezett konzultáns professzornak. Ebben a minőségemben továbbra is irányítani fogom a doktorandusaimat, és vezetem a tanszéki kutatószemináriumot. Természetesen folytatni szándékozom a kutatást, hisz e nélkül nem tudnék megfelelni előbbi feladataimnak sem.

Szabadság, 2005. augusztus 22. Borzási Péter álnéven

Ellendrukker a kispadon?

Többször elolvastam Cs. Gyimesi Éva cikkét az *ÉS*-ben¹¹² (*Soliloquium az erdélyi magyar egyetemről*, 2006/22.), hátha találok valami mentséget arra, hogy miért írta. Nem sikerült. „Megtehetem, mert csak úgy vagyok jelen, mint az egyszerű játékos a kispadon” – írja. Micsoda képzavar! A kispadon ülő játékos sohasem szurkol az ellenfélnek, nem szidja csapattársait!

Már az első mondat hamis, és a gyanútlan olvasó megtévesztését célozza: „Az Egyetem, írom nagybetűvel, minthogy nálunk, Erdélyben, ez mitikus és részben tabusított fogalmat jelöl...”. Se nem mitikus, se nem tabu. Attól még nem mitikus, hogy fontosnak tartjuk. Tizenhat éve nyíltan beszélünk róla, vitatkozunk, szervezzük, ki hogyan tudja. Cs. Gyimesi Éva pedig ellenszervez! „Mi, magyarok, itt és most – mint annyszor a történelemben – egymással szembe megyünk.” Ki akadályozta meg Cs. Gyimesi Évát, hogy ne szembe menjen a magyarokkal? Ő maga választotta meg az irányt. Választhatta volna azt, amelyik segít, épít, de semmiképpen sem rombol: „... fejjünk fölött folyik az egész hercehurca”. Lett volna lehetősége elmondani építő véleményét például azokon a Bolyai-estéken, amelyeket a Bolyai Kezdeményező Bizottság (BKB) szervezett. Miért nem tette? Ha eleve utálja ezeket az embereket (mint cikkéből süt, igen süt!), miért nem közölte írásban ezeket a konkrét, használható véleményeket? Ugyanazt szajkózza ma is az *ÉS* hasábjain, mint másfél évtizede a kolozsvári *Helikon*ban. Tanárhiány, szakmaiság hiánya stb. Azóta eltelt több mint tizenöt év, sok új fiatallal bővült a tanári kar, akik már doktoráltak és tanítanak (már akit nem űztek el külföldre, mert ilyen is van), szakcikkeket írnak és közölnek, többnyire angolul (legalábbis a természettudományi szakokon), pedig magyarul végezték az egyetemet. Külföldi és hazai konferenciákon éppúgy szerepelnek. És ez így lenne akkor is, ha önálló magyar nyelvű egyetemen dolgoznának! A szakmaiság és az akkreditáció terén sem állunk olyan rosszul, mint azt a cikk sugalmazza. Cs. Gyimesi Évának egyszerűen nincs rálátása a dolgokra. A kispadról csak a pálya egy kis része látható, onnan nem lehet józanul megítélni a helyzetet.

„Ez az öngettósítás ma időszerűtlen. Bezárkózunk vagy felzárkózunk?” Micsoda demagóg szöveg! Mintha már hallottam volna. (Vajon milyen irányzatú párt jelmondataként?) A mindennapok cáfolják ezt a badarságot. A barátkozás mellett az emberekben megvan és hangsúlyozottan meg kell lennie a „különválás méltóságának” is. Mindkettő alapja a tisztelet, a másik értékelése, nem lenézése, nem az uralkodási vágy a másik fölött.

„Bolyai János sem magyarul osztotta meg Gauss-szal, amit felfedezett.” Eltekintve attól az „apróságtól”, hogy Bolyai János soha semmilyen felfedezést nem osztott meg Gauss-szal semmilyen nyelven (azért ma már nem illik összekeverni apát a fiával!), tudni illene (hisz Benkő Samu könyve Bolyai Jánosról

112 Élet és Irodalom.

néhány éve ismét megjelent), hogy leghíresebb matematikusunk milyen fontosnak tartotta a tudományok művelését anyanyelven is. Maga is alkotott új kifejezéseket, csak hogy magyarul mondhassa. Gyalázatos, ha valaki Bolyai Jánosra hivatkozva terjeszt hamis eszméket!

A régi szövegekhez képest üdítő újdonság a bolognai folyamatra való hivatkozás. Csakhogy a szerző itt is melléfog. A bolognai folyamat célja éppen az egységes európai felsőoktatási tér kiépítése, amely megkönnyíti az egyetemek közti átjárást. Már ma évente több száz diákunk tanul külföldön egy-két félévet. Ez a folyamat erősödni fog, és a kolozsvári diák, ha majd magyar egyetemre jár, nyugodtan hallgathat órákat a román egyetemen is. Ezt még inkább megteheti majd, mint most, amikor többnyire csupán a választható tárgyak esetében van meg a lehetősége más nyelven (pl. románul) tanulni egy tárgyat, ha akarja.

„A BKB szakmailag inkompetens ágensek gyülekezete, nincs mögöttük professzionális tudásgyakorlat...”. Honnan veszi Cs. Gyimesi Éva a bátorságot, hogy más szakmabelieket értékeljen? Csak arra szeretném felhívni a figyelmét, hogy a BKB szóvivője fiatalsága ellenére tavaly nemzetközi díjat nyert egy tárlalmányával. Erről minden kolozsvári tudhat, hisz a helyi sajtóban legalább háromszor szerepelt a hír valamilyen formában. Csak le kell ereszkedni a mindennapok híreihez is! Szervezésből, napi ügyek intézéséből pedig jelesre vizsgáztak. Nem úgy, mint Cs. Gyimesi Éva, aki több évtizedes oktatói és tanácskezelői múlttal nem tudta, hogy mikor kell kérni a konzultáns (emeritus) professzori címet. Csak a rektor jóindulatán múltott, hogy a több hónapos késéssel beadott kérvényt mégis jóváhagyta, sőt prémium formájában pótolta a késés miatti fizetéskiesést.

„Csináljuk meg a karokat, vagyis az önállóan kezelhető pénzalapokból léptessük elő magunkat professzorrá ott is, ahol még csupán adjunktusok lehetünk...” Újabb félrevezetése a gyanútlan magyarországi olvasónak, aki azt képzelheti, hogy itt nálunk saját magunkat léptetjük elő professzorokká, csak pénz kell hozzá, és nem létezik országos értékelő bizottság. Cs. Gyimesi Éva jól tudja (csak úgy tesz, mintha nem tudná, elvégre a kispadon mindent szabad, gondolja ő, aki a futballhoz is érteni vél), hogy még docens sem lehet senki, ha az országos értékelő bizottság nem hagyja jóvá. És ha feltételezzük is, hogy érdem nélkül is el lehet intézni a kinevezést, miből gondolja Cs. Gyimesi Éva, hogy egy önálló magyar kar vagy egyetem oktatójának ez könnyebb lenne, mint mondjuk ma?

Cikke végén arról ír, hogy már hódít a „gyorstalpaló doktoripar” a bezárkózáson dolgozók aknamunkájának következtében. Elgondolkodtam, ebben lehet valami, hisz sehol sem láttam, hallottam eddig azt, hogy valaki a helyi napilapban hirdesse meg a doktori témáit, ez pedig itt nálunk megtörtént. És nem is egyszer, hanem már kétszer is. A témahirdető Cs. Gyimesi Éva professzor asszony volt. Ennyit az óhajtott európai minőségre való törekvésről.

Az is meglepő, hogy Cs. Gyimesi Éva, akinek a múlt rendszerben volt bátorsága kimondani ellenvéleményét a romboló kommunista ideológiával szem-

ben, ma közvetve védelmébe veszi a kolozsvári egyetem vezetőit. Azokat, akik az utóbbi időben kicsiben ugyanazt teszik, mint nagy elődeik: minden eszközzel igyekeznek elnémítani azokat, akiknek ellenvéleményük van. Már arra is vetemedtek, hogy nem voltak hajlandók közölni az egyetem közlönyében a lojalitás nem alacsony fokán álló magyar egyetemi vezetők enyhén bíráló tanulmányát a magyar oktatás helyzetéről.

„Tájékozatlan és kiszolgáltatott vagyok.” Ezzel egyetérthetünk, azzal a megjegyzéssel, hogy a mondat második fele az elsőnek egyenes következménye.

Élet és Irodalom, L. évfolyam 25. szám, 2006. június 23.

Kánikulai gondolatok

Nyár van, kibírhatatlan kánikula. Mit tehet az ember, ha sikerül hűvösebb helyet találnia? Alaposabban olvassa az újságokat. És sok mindent észrevesz, kifogásol. Töpreng, elmondja-e vagy sem. Aztán rászánja magát. Lám!

1. Cs. Gyimesi Éva azt írja *Soliloquium az erdélyi magyar egyetemről* című írásában (*Élet és Irodalom*, 2006/22.) – bírálva az önálló magyar egyetemért küzdőket –, hogy: „Az egyik diskurzus arról szól, hogy zárjuk sorainkat, még mielőtt belépünk az EU-ba, mert az autonómiáért való harcban a nemzetközi mezőny csökkentheti esélyeinket. Csináljuk meg a karokat, vagyis az önállóan kezelhető pénzalapokból léptessük magunkat elő professzorrá ott is, ahol még csupán adjunktusok lehetünk, hiszen a tanszékvezetéshez rögtönözni kell a tudományos és tanári titulust.”

Cs. Gyimesi Éva nyilván tudja, hogy ez nem lehetséges, de az olvasó vajon tudja-e? Romániában a gyakornoki, tanársegédi, adjunktusi, docensi és professzori állásokat csak versenyvizsgával lehet elfoglalni. Az első három fokozat esetében a versenyvizsgát a tanári tanács és az egyetemi szenátus hagyja jóvá. A docensi és professzori állások esetében ez nem elégséges. Először is, a vizsgabizottságban legalább két olyan docensnek vagy professzornak is lennie kell, aki más egyetemen tanít, majd a szenátus javaslatát még jóvá kell hagynia a tanügyminisztérium mellett működő országos szakbizottságnak. Bizony sokszor előfordul, hogy nem adják meg a beleegyezésüket. Tehát nem is olyan egyszerű professzorrá előlépni. És ez nem pénz kérdése! A tudományos címeiket sem könnyebb megszerezni.

Ugyancsak Cs. Gyimesi Éva írja Szilágyi N. Sándor *Mi-Egy-Más* című könyve méltatása kapcsán (*Élet és Irodalom*, 2006/27.), hogy „ezt a könyvét is Erdélyben szinte teljes hallgatás övezi”. Megpróbáltam ennek utánanézni, mert én nem így emlékszem. A kolozsvári egyetem bölcsészkarán volt a könyvnek egy bemutatója mindjárt a megjelenés után, amelyen szép számban vettünk részt. Ezt a találkozót a *Szabadság* beharangozta, majd a 2003. december 19-i számá-

ban részletesen beszámolt a bemutatóról és méltatta a könyvet. A *Transindex* internetes újság szintén december 19-én részletes méltatást közölt (És erről a honlapról az egész könyv letölthető!). A *Székelyföld* című havilap 2005. februári száma alapos, méltató cikket közöl a könyvről. Ezek ma is mind elérhetők az interneten! Már ez sem kevés, de biztos vagyok benne, hogy voltak más méltatások is. Ami pedig az „is” szócskát illeti, mármint hogy Szilágyi N. Sándort Erdélyben nem értékelik kellőképpen, az sem állja meg a helyét. Nem véletlenül volt a Mindentudás Egyetemének első és mindeddig egyetlen erdélyi előadója!

Miért teszem szóvá ezeket? Talán azért, mert mindkét vélemény a magyarországi olvasókat tájékoztatja arról, hogy mi, erdélyiek mindent elkövetünk azért, hogy bezárkózzunk, haragban legyünk a románokkal, és általában elég elmaradott népség vagyunk. Ez fokozhatja bizonyos körökben a határon túli magyarok iránt kialakult ellenszenvet. Ha ezt a véleményt Törzsök Erika fogalmazza meg a *Szabadság* hasábjain (2006. június 23.), akkor sejtjük, miért teszi. De Cs. Gyimesi Évának miért érdeke ez? Minden bizonnyal nem gondolta alaposan végig ezt a véleményt, csak a hirtelen indulat beszélt belőle.

2. Demény Péter *A szükségtelen kiegyensúlyozottság* című cikkében (*Szabadság*, 2006. július 12.) kifejti véleményét, hivatkozva egy régebbi írására, hogy „nem érzem még feltétlenül szükségesnek az önálló magyar egyetemet”, majd néhány gondolatot fogalmaz meg, talán épp ennek igazolására. Egyik: „A (bölcsész) diákok többsége nem elég tájékozott és felkészült, hogy egyetemista legyen – nem értem tehát, miért kellene növelni a hallgatók számát. Tájékozatlanságukért és felkészületlenségükért nem ők tehetnek elsősorban, hanem más tényezők, például a középiskolai oktatás színvonala, de ettől még a tény tény marad.”

Miért növelné az önálló magyar egyetem a hallgatók számát? Esetleg elvonná máshonnan. Ma már szinte minden érettségizett bejut valamilyen felsőoktatási szakra. Másfelől, ha gyengék, akkor jobb, ha többen vannak, mert így talán ki lehet válogatni a jobbakat. Hiszen nem ők a hibások (ahogy a következő mondatban maga a szerző is mondja), azaz nem a képességekkel van elsősorban baj, hanem a felkészültséggel. Ekkor pedig kár panaszkodni, inkább tenni kell valamit. Méghozzá egyetemi szinten. Mi a matematika és informatika szakokon már évek óta foglalkozunk azzal, hogy miként tanítsunk másként (főleg az első évben), mint eddig, hogy a jó képességű hallgatókat „felhozzuk” arra a szintre, amelyen elődeik voltak, amikor még komolyabban tanították őket a középiskolában. Nem könnyű munka, egyes kollégák részéről is van ellenállás, mert ez nyilván többletmunkát kíván.

Másik: „A román államtól és a balkáni bürokráciától független Sapientia immár évek óta létezik, mégsem sikerül egyenletesen magas színvonalú oktatást biztosítani.” Milyen fogalmi lehetnek az egyetemi oktatásról annak, aki ilyesmit leír? Hogy lehet olyasmit elképzelni, hogy egy öt éve létező egyetem „egyenletesen magas színvonalú oktatást” biztosíthat (miközben bizonyos gáncsokodásban is része van)? Az 1872-ben alakult kolozsvári magyar egyetem-

nek ehhez három évtizedre volt szüksége, az 1920-ban alakult románnak, sok szak esetében, máig nem sikerült. Legalább két-három évtized kell ahhoz, hogy egy új egyetem valóban „egyetem” legyen. Utána lehet nézni!

A Sapientián eddig végzetek szép eredményt értek el, mivel sokkal nagyobb arányban államvizsgáztak sikeresen (állami egyetemeken!), mint ahogy azt az akkreditációs törvény kéri. Ennél többet elvárni tőlük nem túl okos dolog.

Igen dús képzelőerővel kell rendelkeznie annak, aki azt hiszi, hogy egy Romániában bejegyzett egyetem, amely a román törvények szerint köteles működni, független lehet „a balkáni bürokráciától”.

Ugyanebben a cikkben Demény Péter csodálkozik azon, hogy én olyan gondolatokat fogalmaztam meg (*Ellendrukker a kispadon?* Élet és Irodalom, 2006/25.), amelyből az következik, hogy aki nem akarja a magyar egyetemet, az nem magyar. És idézi írásom egy részét, kihagyva a Cs. Gyimesi Évától idézett mondatot, így megfosztja az olvasót attól, hogy saját maga is értelmezhesse azt, vagyis ráerőszakolja saját véleményét. Az eredeti rész (az egyetemről) így hangzik: „Sem nem mitikus, sem nem tabu. Attól még nem mitikus, hogy fontosnak tartjuk. Tizenhat éve nyíltan beszélünk róla, vitatkozunk, szervezzük, ki hogyan tudja. Cs. Gyimesi Éva pedig ellenszervez! Mi, magyarok, itt és most – mint annyiszor a történelemben – egymással szembe megyünk. Ki akadályozta meg Cs. Gyimesi Évát, hogy ne szembe menjen a magyarokkal?”

A kiemelt idézet, amely Cs. Gyimesi Éva cikkéből való, egy agyoncsépeelt, üres tartalmú közhely, amelyre csak egy fricskával lehet válaszolni, és ezt nem is tudtam kihagyni. A szigorú logika szabályai szerint csak igen erőltetetten lehet arra a következtetésre jutni, hogy én Cs. Gyimesi Évát nem tartanám magyarnak. Demény Péter figyelmébe ajánlom Solomon Marcus kitűnő könyvét, a *Poetica matematica* címűt, amely magyar nyelven is megjelent *A nyelvi szépség matematikája* címmel a Gondolat Kiadónál. Ebben sok érdekes dolog van, többek között, a szövegek egy- és többféle értelmezhetőségéről.

Azon is csodálkozom, hogy miért van szüksége valakinek, aki egyben egyetemi oktató, író, újságíró, hogy egy rövidke cikkben kétszer is feldicsérje magát, hogy ő milyen „kiegyensúlyozott” véleményű. Ezt eredetileg egy „okos arcú, higgadt tekintetű fiatalember” mondja. (Mintha ismerős volna, pedig nem is ismerem, sohasem láttam. Vagy talán olvastam?) A fenti „ki a magyar” sajátos logikája alapján az, aki nem osztja ezt a véleményt, az talán „buta arcú” és/vagy „ideges tekintetű”? – tűnődöm.

3. Kónya Zoltán a *Szabadság* 2006. július 26-i számában érdekes eszmefuttatást közöl (*A jó beszélgetésről* címmel), amely kapcsán elretentő példaként említi a következőket: „A Szabadság egyik idei számában jelent meg egy egyetemista lány írása, melyben elmeséli, hogy átmenetileg román kollégáival együtt a román nyelvű előadásokat látogatta, és meglepte, hogy ezek mennyivel gyakorlatiasabbak voltak, mint az általa addig hallgatott magyar nyelvű előadások. Ez eddig egy értékes, első kézből származó személyes tapasztalat, mely

gazdagítja az egyetemi oktatás mai helyzetéről alkotott képünket. A lap hasábjain hamarosan érkezett a válasz egy úr részéről, aki elmagyarázta, hogy mi a történet »helyes« jelentése. Mi is történt itt: valaki a kórusban hamisan énekelt, és a karvezető helyrehozta a hibát?”

Eltekintve attól, hogy vajon miért írja azt, hogy az „egyetemista lány” véleményére egy „úr” válaszolt, holott a cikk aláírása szerint az a bizonyos „úr” egyetemi oktató és kutató vegyész, szerzőnk teljesen félreértette mindkét cikket. Az egyetemista lány cikkének (Száfta Szende: *Bolyai? Bezzeg*, Szabadság, 2006. június 7.) a lényege nem az, hogy tetszettek neki a román nyelvű órák, hanem az, hogy ebből azt a következtetést vonja le – miután kétszer is szabadkozik, hogy nem tartja magát elég kompetensnek –, hogy talán nem is lenne fontos külön magyar karon vagy egyetemen tanulni. Erre jött a Muzsnay Csaba véleménye (*Bezzeg a Babeş*, Szabadság, 2006. június 14.), amely nem volt kioktató, hanem a könnyelmű általánosítást kifogásolva, szerintem, igen sok hasznos információval szolgált az elsőéves hallgatónak, jóindulatú ajánlásokat téve. (Ezek a cikkek ma is olvashatók a Szabadság internetes változatában – www.szabadsag.ro –, tehát bárki elolvashatja és kialakíthatja saját véleményét.) Mivel a Demény Péter cikkeinek, amelyekre hivatkozik, pontosan megadja az elérhetőségét, ezen cikkek esetében pedig sem szerzőt, sem lapszámot nem jelöl meg, valószínűleg emlékezetből idézett, olvasáskor pedig felületesen olvasta azokat, rögtön ráharapva a neki tetsző szempontra. De ezt csak a szerző tudhatja!

4. Hamarosan elmúlik a kánikula, megjön az ősz, és remélhetőleg a szerzők és szerkesztők figyelmesebbek lesznek, és akkor eltűnnek az újságból a Mihályvölgyék (értsd: Érmihályfalva – románul Valea lui Mihai), Alcalia központok (értsd: Árokalja – románul Arcalia), redundáns és félreérthető mondatok („a finanszírozás szempontjából is önálló magyar karok”), a Dónát névről nem hull le az ékezet, a szerkesztő pedig nem javítja „doktorandusz”-ra a „doktorandus”-t, ha már mindkettő helyes, hacsak nem teszi ugyanazt a patikussal is. A nyomda ördöge azonban biztos nem fog szunyókálni ezután sem, és az egyébként igen szellemes „nőség züllöttsége” (minőség helyett) és a hozzá hasonlók ezután is megkeseríthetik szerzők és olvasók életét.

Szabadság, 2006. augusztus 4.

Propaganda – tudományos köntösben

Nemrég ajándékba kaptam két könyvet, anélkül, hogy az ajándékozót ismerném. Először azt hittem, ugyanaz a könyv két példányban, de miután jobban megnéztem, kiderült, hogy egyik románul van, a másik pedig angolul. A román változat címe *Cultură, multiculturalitate, interculturalitate la Universitatea Babeş-Bolyai*, szerkesztői Nicolae Păun és Gabriel Troc, kiadója *Editura Fundației*

pentru Studii Europene, megjelenési éve 2006. A kiadás támogatója az egyetem Imázs-központja (magyarán propagandaosztálya). Az angol változat címében, tartalmában ugyanaz, tehát fordítás, de ezt az angol változat nem jelzi (fel vannak sorolva ugyan a fordítók, de hogy egy román könyv fordítása, az hiányzik). Így a szerkesztők és szerzők külön könyvként kezelhetik szakmai életrajzukban, ami a mai túlzottan eredményorientált egyetemi világban igen nagy nyereség.

Nem tudni, hogy a tizenegy szerző hogyan osztozik a kötet nyolc írásán, hisz erre semmi utalás nincs. A szövegek átfedik egymást, a szerkesztők még azt a fáradságot sem vették, hogy az ismétlődő részeket kihagyják. A forrásokra való hivatkozás szegényes, például a különböző táblázatokról nem tudni, honnan valók, néhol az év sincs feltüntetve, amelyekre az adatok vonatkoznak. A szövegben azon karok száma, ahol magyarul is tanítanak, hol 15, hol 16. A kiadvány tele van olyan mondatokkal, amelyeket szó szerint átvettek különböző rektori nyilatkozatokból, a forrás megjelölése nélkül. Sokszor hivatkoznak a Chartára, mint valami bibliára, elhallgatva azt, hogy 2000-ben ezt a szenátus egyetlen magyar tagja sem szavazta meg. (A szavazás előtt rövid szünetet kértünk, és úgy döntöttünk, hogy mivel lényeges javaslatainkat kihagyták, tartózkodunk, ami meg is történt.)

Az egyetem ún. multikulturalitását bemutató írásban egyetlen szó sincs arról, hogy a magyar oktatók önálló karokra vonatkozó kérését a szenátus nyolc év alatt ötször utasította el. Sőt, arról sincs szó, hogy ilyen igény egyáltalán létezik. De hemzseg olyan valótlanságoktól, hogy a magyar tagozat teljes önállósággal rendelkezik, hogy Max van Stoel minden ajánlatát belefoglalták a Chartába, és meg is valósították stb. Szép példája a multikulturalitás milyenségének, hogy az egyik magyar szerző nevében a román kiadás a keresztnevet emeli ki családnévként.

Megmosolyogni való az, hogy román szerzők újabban angol szövegben is (például itt is) két r-rel írják a *roma* szót (az internetes Webster szótár nem ismeri ezt a változatot). Annak idején Ceaușescu ráerőszakolta az angol nyelvű világra, hogy Rumania helyett inkább Romániát, esetleg Roumaniát írjanak. Most, úgy látszik, jobb lenne a régi változat!

A könyv végén található könyvészet hiányos és pontatlan. Összesen három magyar nyelvű cím szerepel itt, de egyetlenegy sem, amelyben a multikulturalitás valamilyen bírálata lenne tetten érhető. Pedig voltak ilyenek, és nem a földteke másik felén jelentek meg, hanem pl. a *Korunk*, a *Magyar Kisebbség* számaiban, valamint a *Romániai Magyar Évkönyvben*.

A szerzőket nem ismerem, de úgy vélem, hogy fiatalok (doktorandusok, magiszteri hallgatók lehetnek), akiket most vezetnek tévútra tanáraik ahelyett, hogy megtanítanák, miként kell tisztességes tudományos cikket és könyvet írni. Ez a könyv tiszta propaganda tudományos köntösbe öltöztetve. Sajnos ma már Nyugaton is szép számban vannak olyan értelmiségiek, akiket könnyű félrevezetni. Nekik készült ez a könyv.

Szabadság, 2006. szeptember 30.

A BBTE és az igazmondás

Magyari Tivadar rektorhelyettes Kónya-Hamar Sándor képviselőnek szánt (de ezt elhallgató) nyilatkozatának következő mondatát szeretném cáfolni: *Nem igaz, hogy „maga az egyetem megtévesztő információt nyújt a saját maga által biztosított anyanyelvi oktatásra vonatkozóan”.*

De igaz. Sőt, nemcsak az anyanyelvi oktatásra vonatkozóan, hanem általában kedvezőbb színben próbálja feltüntetni magát. A multikulturalitásra való hivatkozás a legmegtévesztőbb. Ez a fogalom pontatlan, de sokat sejtető. A valóság az, hogy az egyetem még csak nem is többnyelvű, csupán annyi igaz, hogy több nyelven folyik az oktatás (román, magyar, német, angol).

A felvételi plakátok és az újságokban közölt reklámok azt sejtetik, hogy a jogi karon van magyar nyelvű oktatás, holott csak egy-két tárgyat tanítanak magyarul. Az viszont igaz, hogy a magyar diákok külön helyekre felvételiznek, akárcsak azokon a szakokon, ahol magyarul tanítanak. Az ehhez hasonló pontatlanságok, csúsztatások mindennaposak.

A nagyobb csúsztatás az, amikor a rektori nyilatkozatokban úgy szerepel, hogy a magyar tagozatnak teljes autonómiája van, minden szinten (tanszék, kar, egyetem) dönthet a saját ügyeiről. Az egyetemi chartában tényleg szerepel az, hogy a tagozatvezető minden szinten felel az illető tagozatért. Ez azt jelenti, hogy a tagozatvezető beleegyezése nélkül sem állásba felvenni, sem állásból kitenni nem lehet senkit. Amikor az egyetem vezetősége ráerőszakolta véleményét a szenátusra, és megszavaztatta a két adjunktus kolléga kizárását, az illető tagozatvezetőket semmilyen szinten nem kérdezték meg, sőt tiltakozásuk ellenére döntöttek. A magyar tanárok többsége írásban tiltakozott a döntés ellen, hiába. A rektor arra hivatkozik, hogy a szenátusban nemzetiségre való tekintet nélkül szavaztak az ügyben, habár ő is tudja és mi is, hogy a szenátus újabban – elképesztő módon – Bólogató Jánosként működik.

2006. február 27-i nyilatkozatában a rektor azt írja, hogy az egyetemen 19 román, 16 magyar és 10 német tannyelvű kar létezik. Összeadva ez 45 kart jelentene, holott az egyetemen jelenleg 21 kar van. A csúsztatás ott van, hogy hiányzik az „is” szócska. A 21 karból négyen csak románul tanítanak, kettőn csak magyarul, a többin vegyesen. A német nyelvű oktatás többnyire csak részleges, mert nincs elegendő tanár. Ha a rektor úr pontatlanul fogalmaz, túloz, akkor ez miért csak az ő kiváltsága? A politikust miért kell hasonló pontatlanságért kiátkozni a fajtájával együtt?

Tizenegy nappal korábbi nyilatkozatában ugyancsak a rektor úr azt írja: „Sajnálatos, hogy voltak olyan esetek, amikor elsőrangú magyar szakembereket (lásd az informatikusok esetét) épp az ugyanolyan szakterületű magyar kollégák nem fogadtak el.” Ez olyan vádaskodás, amit nem tudnék cáfolni, ha hiányozna a zárójel. De az informatikán ilyen eset nem volt! Két alkalommal is személyesen kértem a rektortól pontosítást az esetről, nevet nem tudott mondani, de

állította, hogy igaz. 2006. március 2-a óta várom az iktatott írásbeli kérésemre a választ, hiába. Különben az egyetemnek szokása nem válaszolni a kellemetlen kérdésekre, még ha emiatt pereket is veszít.

Az egyetem közlönyében, a *Buletin Informativ* címűben nem szoktak közölni olyan dokumentumokat, amelyek bírálják a jelenlegi struktúrát, egyetemi vezetést, holott elég sokféle anyag megjelenik benne. Például az egyetem elnökének levelezése, külföldi útjai, kitüntetései (akárcsak annak idején a *Scînteia* hasábjain), elvéve mások kitüntetései is (de érdekes módon sohasem azoké, akik valamilyen bírálatot fogalmaztak meg vagy írtak alá).

2005 őszén a magyar tagozat akkori vezetői (Salat Levente, Nagy László, Szamosközi István) végigjárták a karokat, elbeszélgettek a magyar oktatókkal, és elkészítettek egy írásos összefoglalót, amelyet szándékuk szerint a közlönyben megjelentettek volna. Az anyag óvatos bírálata volt a jelenlegi multikulturálisnak mondott struktúrának. Már első mondatában szerepel, hogy a karokon a magyar kollégák körében frusztráltság uralkodik, de nem volt benne semmi kivetnivaló (hacsak az nem, hogy nem volt elég szókimondó, hanem inkább óvatos). Ennek ellenére nem jelent meg, és az egyetem román vezetősége ráuszította a dokumentum készítőire a dékánokat, akik megpróbálták mindent cáfolni.

2006 tavaszán a magyar oktatók közgyűlésén majdnem száz jelenlevő el-lenszavazat nélküli nyilatkozatát sem közölték, mert az bírálta a vezetőséget. De közöltek különféle nyilatkozatokat, amelyek ellenzik a magyar tanárok kérését a magyar nyelvű karok létesítésére vonatkozóan. Ezek közül kiemelkedik Gyémánt Ladislau szövege, amely elképesztő módon azt fejtegeti, hogy a magyar karok létrehozása újabb holokauszthoz vezetne!

Ebben a közlönyben olvasható az a rövid beadvány, amelyben hárman (Egyed Emese, Sárkány Kis Endre és jómagam) kértük a magyar karok létrehozásának megtárgyalását a szenátusban. Azonban semmit sem közöltek arról, hogy ehhez egy pontos terv és sok-sok aláírás tartozik. Számításaim szerint a magyar főállású oktatóknak több mint kétharmada aláírta ezt a kérést, annak ellenére, hogy például a pszichológiai karon megtiltották a tanároknak az aláírást. Ugyanis éppen ez cáfolta volna azt a sokat hangoztatott véleményt, hogy itt csupán egy kis létszámú csoport hangoskodik.

Ha mindez nem elég az írásom elején idézett mondat cáfolatára, akkor folytatom más jellegű félretájékoztató szövegek felemlítésével.

Már megszoktuk a rektor úr durva és sértő nyilatkozatait, de a Kónya-Hamar Sándornak címzett legújabb nyilatkozata mindent felülmúlt. Tekintsünk el attól az aprócska multikultis ínyencségtől, hogy a képviselő nevéből hiányzik mindkét ékezet, és hogy az UDMR jól ismert rövidítés mellett zárójelben az is szerepel, hogy Románia (nehogy valaki másra gondoljon), és nézzünk egy-két érdekes kijelentést.

Azt írja a rektor úr (már majdnem elvtársat írtam, ó, én balga öregember...), hogy semmilyen politikai alakulat, még a Kónya-Hamar Sándoré sem tett any-

nyit (merthogy nem tett semmit) a BBTE-n folyó többnyelvű oktatásért, mint maga az egyetem. Emlékeztetnie kellene valakinek (pl. a magyar rektorhelyettesnek) a rektor urat arra, hogy amikor 1993-ban beindult a BBTE-n a teljes magyar nyelvű képzés jó néhány szakon, akkor az politikai egyezség eredménye volt. Az egyetemen addig igen korlátozott volt a magyar nyelvű oktatás. Ekkor kapott az intézmény a minisztériumtól 300 helyet a magyar nyelvű szakokra. Hogy ezt az egyetem mára kb. ezerre bővítette (évente körülbelül ennyi az új ingyenes helyek száma a magyar szakokon), az tényleg az egyetem érdeme.

Az is politikai egyezség hozadéka, hogy a jogi karon már mintegy kilenc éve külön helyekre pályázhatnak a magyar diákok, annak ellenére, hogy azután szinte csak románul tanulnak. A politikát illik ma bírálni úton-útfélen, de nem kell túlzásba esni.

Az is furcsa, hogy a rektor úr leírja: a diplomákat azért kell csak románul kiállítani, merthogy ez az állam nyelve. Történészként épp ő ne tudná, hogy a Bolyai Egyetem idejében sem volt más a hivatalos nyelv, mégis kétnyelvű diplomákat állítottak ki? Itt is tetten érhető a rosszindulat, hiszen az egyetem kérhette volna a minisztériumtól a két- vagy háromnyelvű diplomák tervezését. Ha ezt megtette volna, és eredmény nélkül, akkor a rektor úr jogosan írhatná azt, amit így viszont egyáltalán nem.

Lehet, hogy ez a vélemény megzavarja az „egyetemi csendes munkát”, de nemrég olvastam a következő Móricz Zsigmond-idézetet, amellyel teljesen egyetértek: „én azt tartom, aki megmondja az igazat, akár jó, akár rossz, akár szép, akár csúnya, az nyugodtan alhat és én aludni szeretek éca. A többi a jóisten dolga”.¹¹³

Szabadság, 2007. július 16.

113 Ezt Jóó György mondja *A boldog emberben*.

Emléktábla a kolozsvári Vályi-házon

Kolozsvárott 2007. május 31-én két emléktábla került a Majális (ma Republicii) utca 20. szám alatti Vályi-házra, amely ma a vasúti kórház tulajdona. A gránittáblák román és magyar nyelven emlékeznek Vályi Gyula matematikusra. A magyar nyelvű szöveg a következő:

Ebben a házban lakott
élete utolsó éveiben
VÁLYI GYULA
(1855–1913)
hírneves matematikus,
a kolozsvári egyetem tanára,
a Bolyai-geometria népszerűsítője.

Vályi Gyula Marosvásárhely szülötte. 1873-ban beiratkozik a frissen megnyílt kolozsvári egyetemre, amelynek elvégzése után tanulmányait Berlinben folytatja. Itt olyan hírességek tanítják, mint Weiestrass, Kummer és Kronecker. Doktori tézisével (a parciális differenciálegyenletek témaköréből) egyből ismertté válik. 1881-től 1911-es nyugdíjba vonulásáig a kolozsvári egyetemen tanít. Első kolozsvári matematikus, aki rendszeresen tart előadásokat a Bolyai-geometriáról. Vályi Gyula kézzel írott jegyzetei ma is olvashatók a kolozsvári matematikai könyvtárban. Nagyra értékelt tanársága mellett jelentős kutatóként is számon tartják. Korai nyugdíjba vonulásának oka az egyre romló látása volt. Amikor már nem tanított, feladta a mai diákművelődési ház környékén lévő (mára már lebontott) házát, és bátyjához költözött a Majális utcába.¹¹⁴ Bátyja, Vályi Gábor (1844–1926), szintén egyetemi tanár volt, statisztikát tanított. A meleg családi légkör és a szeretet, amellyel itt körülvették, elviselhetőbbé tették a betegséggel küszködő Vályi Gyula utolsó éveit.

114 Szerkesztéskori megjegyzés: Vályi Gyula egy 1907-es választási névjegyzék szerint a Majális utca 3. szám alatt lakott.

Halálakor a *Kolozsvári Hírlap* nekrológja kiemeli: „Kitűnő professzor volt, és általában párját ritkító lelkiismeretességgel, pontossággal töltötte be egész életén keresztül minden kötelességét.”

Sírja a Házsongárdi temető II. b. parcellájában található.

Az emléktáblákat kolozsvári magyar vállalkozók anyagi támogatásával a *Farkas Gyula Egyesület a Matematikáért és Informatikáért* az egyetem *Matematikai és Informatikai Kara* segítségével helyezte el.

(Vályi Gyuláról a *Természet Világa* 136/1-es számában Weszely Tibor írt részletesen: *150 éve született Vályi Gyula*)

Természet Világa, 2007. július

Közmeghallgatás: 2007 legyen valóban az egyenlő esélyek éve a Babeş–Bolyai Tudományegyetemen!

Brüsszel, 2007. október 9.

Házigazda: KÓNYA-HAMAR Sándor európai parlamenti képviselő,
az EPP-ED Képviselőcsoport tagja

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Amikor önálló, állami támogatású és magyar tannyelvű egyetemet szeretnénk Erdélyben, akkor nem ábrándokat kergetünk, hiszen megvan hozzá a szakmailag felkészült tanári-kutatói állományunk (több mint 400 doktori címmel rendelkező magyar nemzetiségű román állampolgár) és a 135 éves hagyományunk.

Hogy teljesebb legyen az érvelésem, egy rövid történeti áttekintéssel kezdem.

Az 1872-ben alapított kolozsvári magyar tannyelvű egyetem, amely később felvette a Ferenc József Tudományegyetem nevet, rangos egyetem volt. Világhírű tanárai közül csupán néhány matematikust említenék: Farkas Gyula, Riesz Frigyes, Fejér Lipót, Haar Alfréd. Nincs ma olyan egyetem a világon, ahol ne tanítanak a Farkas-lemmát, a Riesz–Fischer-tételt, a Haar-mértéket és Fejér Lipótnak a Fourier-sorokra vonatkozó eredményeit. És ezek több mint száz évvel ezelőtti eredmények!

1919 májusában, egy évvel a trianoni békeszerződés előtt, amely Romániának ítélte Erdélyt, a megszálló román hatóságok katonai erőszakkal átvették ennek a rangos egyetemnek az épületeit, kitiltották tanárait, megszüntették a magyar nyelvű oktatást. Az egyetem tanárai, miután el kellett menekülniük, megalapították a ma is létező szegedi egyetemet. Huszonegy évig nem volt magyar nyelvű felsőoktatás Erdélyben. 1940-ben, amikor Erdély négy évre ismét Magyarország részévé vált, a szegedi egyetem egy része visszaköltözött Kolozsvárra. A második világháború befejeztével, amikor az 1940-ben elmenekült

román nyelvű egyetem tanárai visszaköltöztek, és a magyar tanárok nem menekültek el, mindkét egyetem magának követelte az épületeket. Ekkor királyi rendelettel létrehozták a magyar tannyelvű egyetemet, amely később felvette a Bolyai nevet. A román nyelvű egyetemet Victor Babeşről nevezték el.

Habár a Bolyai Egyetem formailag új egyetemnek számított, gyakorlatilag a Ferenc József Tudományegyetem folytatója volt, tehát jogutódjának kell tekinteni, hisz tanárai 1949-ig többnyire ugyanazok voltak. Ekkor azoknak a tanároknak, akik nem vették fel a román állampolgárságot, el kellett hagyniuk az országot.

*Consiliul de Miniştri
al
Republicii Populare Romine
Hotărîre*

cu privire la aprobarea prevederilor ordinelor Ministerului Invăţământului şi Culturii nr.168 şi 169 din 19 iunie 1959.

Consiliul de Miniştri al Republicii Populare Romine n o t â r â ş t e :

1.- Se aprobă prevederile ordinelor Ministerului Invăţământului şi Culturii nr.168 din 19 iunie 1959 cu privire la unificarea Universităţilor "Babeş" şi "Bolyai" din Cluj şi nr.169 din 19 iunie 1959 cu privire la reorganizarea Institutului Agronomie "Dr.Petru Groza" din Cluj.

PRESEDINTELE
CONSILIULUI DE MINISTRI,

[Handwritten signature]

24 iunie 1959

Nr. 823

Az egyesítési határozat, amely nem jelent meg soha a Hivatalos Közlönyben (Forrás: Wikipédia)

1959-ben az addigra újra megerősödött egyetemet a kommunista hatóságok erőszakkal beolvasztották a román nyelvű egyetembe, és Babeş–Bolyai Tudományegyetemnek nevezték el. Az erőszakos egyesítésnek több magyar tanár lett áldozata, köztük Csendes Zoltán rektorhelyettes és Szabédi László irodalmár, akik a megaláztatások miatt öngyilkosok lettek.

Az egykor királyi rendelettel létrehozott egyetemet csupán tanügyminiszteri rendelettel egyesítették/szüntették meg, amelyet egy, a Hivatalos Közlönyben soha nem közölt minisztertanácsi rendelettel erősítettek meg.

Az egyesített egyetemen a magyar nyelvű oktatás egyre inkább visszaszorult, csupán mutatóban volt. 1984 és 1989 között már a nevét sem használta, csak a külföldre is eljutó szakmai folyóirat, a *Studia Universitatis Babeş–Bolyai* címében.

A Babeş–Bolyai Tudományegyetemen 1990 elején természetes módon szétváltak az azelőtt erőszakkal, felsőbb utasításra egyesített tanszékek és karok. Több helyen ez történt a hasonló helyzetű iskolákkal és falvakkal is.

Amikor az erőszakkal elvett házakat, földeket és egyéb vagyonokat a kommunizmus bukása után sorra visszaadják a jogos tulajdonosoknak, a felsőbb utasításra összevont egységek természetes módon szétváltnak, akkor nem az lenne logikus, ha a Bolyai Egyetemmel is ez történné?

1990 januárjában majdnem kétszáz magyar nemzetiségű tanár kérte a Bolyai Egyetem visszaállítását (*Szabadság*, 1990. január 8.). A visszaállításra tett javaslatok kudarcainak részletes okaira nem térek ki, erről már írtam a *Korunk* 2004. novemberi számában. Politikusaink ott követték el a hibát, amikor egyetemügyben 1993-ban elfogadták/kitalálták a kis lépések taktikáját. Úgy képzelték, hogy előbb létre kell hozni a Babeş–Bolyain (és esetleg másutt is) a magyar nyelvű csoportokat, majd önálló tanszékeket, aztán majd önálló karokat, és egyszer ezek majd önálló egyetemmé válhatnak. Ma tanúi vagyunk annak, hogyan jutott zsákutcába ez a folyamat.

Matematikai fogalommal élve, a kis lépések sorozata lehet ugyan, hogy tart a cél felé, mint bármely hasonló matematikai sorozat, de azt sohasem éri el. *Ezért kell most nagyobbat lépni, hogy eljussunk a Bolyai Egyetemhez.*

Azokat az eredményeket, amelyeket a Babeş–Bolyai Tudományegyetemen 1993 óta elértünk, soha nem tagadtuk. Azt viszont nyíltan kifogásoltuk, és teszszük ma is, hogy ezeket felnagyítva, propagandacéllal szétkürtölték a világba, meghamisítva a valóságot, azt állítva, hogy a magyar tagozatnak teljes autonómiája van, mindenben dönthet saját dolgairól. A kommunista időket idéző szövegek, öntömjénezések, hogy „soha nem tanult annyi román, annyi magyar, annyi német diák az egyetemen, mint ma”, vagy „szélsőséges, agresszív emberek kis csoportja terrorizálja a magyar tanárokat”, „a magyar karok létrehozása újabb holokauszthoz vezetne” stb., mindennaposak az egyetemen. Az egyetem honlapja hemzseg az ehhez hasonló nyilatkozatoktól, rejtett vagy nyílt magyarellenes szövegektől. Mindenki retrográd, visszamaradott, korcs, ellensége az európai gondolatnak, aki nem szajkózza a hamis multikulturalitás egyetlen üdvözítő mivoltát.

2000 és 2004 között, amikor rektorhelyettes voltam, megtapasztalhattam, hogy a román többségű szenátus elutasít minden olyan kezdeményezést, amely valamilyen önállóságot adna a magyar tagozatnak. Nem akarják kiengedni közülük az ellenőrzést, mindenben uralkodni akarnak. Mindig szakmai követelményekre hivatkoztak, de soha nem voltak hajlandók szakmai szempontok alapján tárgyalni a magyar tanárok kérését az önálló karokra vonatkozóan.

2000-ben, amikor az új charta szövegén dolgoztunk, ismételten javasoltuk a magyar karokat (ez már a harmadik ilyen alkalom volt). A bizottsági megbeszélésen több román tanár is elismerte, hogy az egyetem struktúrája nem jó, a mi javaslatunk sokkal jobb lenne, de mégsem fogadták el, attól félve, hogy „elvtelen küzdelem lesz a karok között”, és minduntalan etnikai elkülönülésről beszéltek, holott mondtuk, és ők is tudták, hogy nem etnikai, hanem nyelvi alapon akartuk a karokat megszervezni. Ennek ellenére ma is az a vád ellenünk, hogy etnikai szegregációt akarunk. Ezt a véleményt ma könnyebben el lehet adni Európában, ezért soha nem riadnak vissza a csúsztatástól.

Akkor a javaslatunk nem is került a szenátus elé. Annyit sikerült elérnünk, hosszas viták során, hogy a chartában nincs olyan kitétel, amely megakadályozná az önálló magyar karok létrehozását. Azt is sikerült elérnünk, hogy megjelenjen benne egy olyan cikkely, amelyik szerint a tagozat vezetője minden szinten (tanszék, kar, egyetem) felel az illető tagozaton folyó oktatásért. Ez alapján véve azt is jelenti, hogy beleegyezése nélkül sem felvenni, sem kitenni nem lehet senkit.

Gondolom, ennek alapján került be a gyakori rektori nyilatkozatokba (újabbban ez a leggyakoribb kapcsolattartás az alkalmazottakkal) az az állítás, hogy a magyar tagozatnak teljes autonómiája van, minden szinten (tanszék, kar, egyetem) dönthet a saját ügyeiről. Amikor az egyetem vezetősége 2006 decemberében ráerőszakolta véleményét a szenátusra, és megszavaztatta a két adjunktus kolléga kizárását, *az illető tagozatvezetőket semmilyen szinten nem kérdezték meg, sőt tiltakozásuk ellenére döntöttek*. A magyar tanárok többsége írásban tiltakozott a döntés ellen, hiába.

2000 és 2004 között az RMDSZ és a kormányzó párt között évenként megkötött protokollumban mindig szerepelt valamilyen formában a magyar karok ügye, de 2003-ig nem történt semmi. Akkor a tanügyminisztérium kérte az egyetemet az ügy megoldására. Az egyetem vezetősége tudta, hogyan kell visszadobni a labdát a minisztérium térfelére, és meg is tette. Amikor 1990 óta mintegy 15 új kar alakult az egyetemen, külső anyagi támogatás nélkül, most a karok létrehozásáról való tárgyalást olyan pénzügyi követelésekhez kötötték, amelyeket a minisztérium nem teljesített. Én személyesen nagyon sajnálom, hogy akkor mi, magyar szenátustagok, beleegyeztünk ennek a válaszevélnek a szövegébe, de csupán azért tettük, hogy ne zárjuk ki teljesen a karok megalakításának lehetőségét. Másképpen azonnal megfeneklett volna minden további tárgyalás. A minisztérium válaszra sem méltatta azt a bizonyos levelet. Ezután

az akkori rektor, ma elnök, olyan vehemens támadást intézett előbb az RMDSZ elnöke, majd a magyar kollégák ellen, amilyenre azelőtt nem volt példa. Félreértette az RMDSZ elnökének egyik nyilatkozatát, pedig ez csak igen felületes olvasás mellett volt lehetséges. (Újságban megjelent szövegek ezek, tehát bárki ellenőrizheti az állításomat.) Majd megszervezte, arra alkalmas magyar kollégák segítségével, hogy a 2004-es választások alkalmával a magyar tagozatról azok kerüljenek be a vezetésbe, akiket ő előre kijelölt. Ezek után nem lehet csodálkozni azon, hogy mára olyan mélyre süllyedtünk, hogy a magyar kollégák egy része eleve nem vállal semmilyen vezetői tisztséget, mások félnek nyíltan véleményt mondani.

Az egyetem értesítője (*Buletinul Informativ*) nem szokott olyan dokumentumokat közölni, amelyek valamilyen módon negatívan befolyásolnák a hamis multikulturalitásról alkotott képet, pedig elég széles skálán mozognak azok a szövegek, amelyek itt megjelennek, kezdve a szenátusi döntésektől az elnök születésnapjára küldött érseki levélen keresztül az elnök külföldi látogatásainak programjáig. Ez a közlöny pont olyan egyoldalúan tájékoztat az egyetemi belső ügyekről, mint annak idején a kommunista újságok. Erre csupán egy példát említek, de nagyon sokat felsorolhatnék.

2005 őszén a magyar tagozat akkori vezetői (Salat Levente, Nagy László, Szamosközi István), akik nem voltak hívei az önálló karoknak, végigjárták a karokat, elbeszélgettek a magyar oktatókkal, és elkészítettek egy írásos összefoglalót, amelyet szándékuk szerint az egyetemi értesítőben megjelentettek volna. Az anyag óvatos bírálata volt a jelenlegi multikulturálisnak mondott szerkezetnek. Már első mondatában szerepel, hogy a karokon a magyar kollégák körében a frusztráltság érzete uralkodik, de nem volt benne semmi kivetnivaló (hacsak az nem, hogy túlságosan óvatos volt). Ennek ellenére nem jelenhetett meg az értesítőben, és az egyetem román vezetősége ráuszította a dokumentum készítőire a dékánokat, akik megpróbálták mindent cáfolni.

2000-ben 15, ma 17 karra vannak szétszórva a magyar nyelvű szakok, a tanárok pedig még jobban, hisz egy tanszéken átlagban 3-4 magyar tanár van. Ezek integrációja két-három karba racionálisabb és gazdaságosabb lenne. Jelenleg lehetetlenség karokon átnyúló előadásokat szervezni, holott erre szükség lenne, hisz nem érdemes például egy alapozó matematika előadást kis létszámú csoportoknak többször tartani (de a Babeş–Bolyain jelenleg ez a helyzet), márpedig a legtöbb tanárképző szakon egyre kevesebb az egyetemi hallgató. Ez a szétdaraboltság főleg a magyar nyelvű szakokat érinti negatívan, de ma már több olyan román nyelvű szak is létezik, ahol nagyon megcsappant a hallgatói létszám (pl. matematika, fizika, kémia – és ezek mind külön karokon vannak).

Amikor önálló karokat kértünk, gyakran azzal is próbálták ezt hárfítani, hogy ilyen nincs egyetlen egyetemen sem (pedig van!), de elhallgatták azt, hogy olyan sincs, amely a megszokott kari, tanszéki vertikális struktúrákat keresztbevágva ún. „tanulmányi vonalakat” tartalmazna (román, magyar és német ta-

nulmányi vonal). Mivel ez mesterkéltnél kifejezés (akárcsak maga a struktúra is), magyar nyelvre „tagozat”-nak fordítottuk, habár ez nem fedti teljesen a valóságot, hisz többet sejtet, mint ami van.

Úgy gondolom, hogy nem érdemes újabb és újabb kipróbálatlan ötletekkel előállni, hisz az egyetem maga már régen bizonyítottan jó struktúra. Ezt kell alkalmazni! És ha egy közösség igényt tart arra, hogy saját egyeteme legyen, akkor nem gáncoskodni, hanem támogatni kell. Mert ez nemcsak az illető közösségnek válik hasznára, hanem tágabb értelemben az egész társadalomnak.

Amikor a bolognai folyamat az egységes európai oktatási térséget kívánja megteremtteni, akkor ezalatt az egyetemek közötti kapcsolatok szorosabbá tételét, az átjárhatóságot, a mindenütt elismerhető diplomákat érti, és nem azt, hogy a határokon átnyúló régiókban bábeli szerkezetű, mesterségesen többnyelvű egyetemeket kell létrehozni a multikulturalitás és a barátság nevében, ahol egyik nemzet uralkodik a másikon.

Lehet, hogy az önálló karok, ha megvalósultak volna, hosszú időre megoldották volna azokat a problémákat, amelyek miatt ez az igény felmerült. Ma már úgy látom, erre semmilyen esély sincs a Babeş–Bolyain, hisz annak vezetősége minden észszerű tárgyalástól elzárkózik. Ez a mai áldatlan helyzet azért is alakulhatott ki, mert a vezetőség nem tudta megfelelő módon kezelni a felmerülő problémákat, és a tárgyalások helyett a támadást, a vádaskodást választotta, úgy állítva be a dolgokat, mintha külső politikai erők próbálnák megzavarni az egyetem csendes belső szakmai ügyeit.

Önök, tisztelt Hölgyeim és Uraim, ha az én helyemben lennének, 36 év tanárság után a Babeş–Bolyai Tudományegyetemen, szintén az önálló, anyanyelvű egyetem mellett érvelnének.

Batsányi-emléktábla Linzben

Olvasom az újságban, hogy az ausztriai Linz ebben az évben Európa kulturális fővárosa. Talán lesz olyan városbelink, akinek megadatik, hogy meglátogassa, és kár lenne, ha nem tudná, hogy ebben a városban nyoma van annak, hogy ott élt 29 évig Batsányi János. A belváros egyik fő utcájában, a Landstrasse 28. szám alatt, két első emeleti ablak között egy márványtábla hirdeti, hogy itt lakott Batsányi János 1816 és 1845 között, feleségével, az osztrák költőnő Baumberg Gabriellával.

Az emléktáblát 1963-ban helyezték az épületre. A német nyelvű táblán magyarul csupán egy idézet van: „A jelen lehet irigy és hálátlan, de a jövő igazságos lesz!”

Batsányi János (1763–1845), a magyar felvilágosodás költője, már 1792-ben összetűzésbe került a hatóságokkal *A franciaországi változásokra* című verséért, később a Martinovics-féle összeesküvés kapcsán le is tartóztatják. 1809-ben

üdvözlí a Bécset elfoglaló Napóleont, akiben a felszabadítót látja, és magyarra fordítja annak kiáltványát a magyar néphez. A békekötés után jobbnak látja, ha Párizsba költözik, ahol Napóleon bukásáig él. Az osztrák hatóságok 1816-ban Linzbe száműzik, ahol haláláig él, eleinte még kapcsolatot tartva az otthonnal, de egyre inkább elzárva a magyar viszonyoktól. 80 éves korában a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává választja. 1934-ben hazahozzák hamvait, és szülővárosában, Tapolcán újratemetik feleségével együtt. A város azóta méltóan emlékezik egykori szülöttjére emlékművekkel és rendszeres évi rendezvényekkel.

Batsányi János összes költeménye olvasható az interneten a Magyar Elektronikus Könyvtárban (MEK). Elég begépelni nevét a keresőbe, és az első helyek valamelyikén a wikipédia cikke jön be, ahonnan csak egy kattintás a MEK.

Szabadság, 2009. január 7., Borzási Péter álnéven

Gondolatok a szak(anya)nyelvről

Kezdjük egy példával! Nyissunk fel taláalomra egy informatikai szakkönyvet! Nem kell sokat keresgelnünk, hogy egy több idegen szót tartalmazó mondatra találjunk: *Ezután az egyes interfészekre meghatározzuk az IP címet, a hálózati maszkot és broadcast címet.*

Tekintsünk el attól, hogy két kötőjel is elmaradt, vizsgáljuk meg csupán az angol szavakat. Vegyük le a polcról az angol–magyar informatikai szótárt. De ha valaki nem tartja elég *trendinek* ezt a módszert, az interneten is rákereshet. Ezt találjuk benne:

interface = csatlakozási felület | csatoló | csatlakozó | illesztési felület | interfész,

masking = maszkolás,

broadcast = adatszórás | szórt adás | körözvényadás | mindenkinek adás.

Legalább két szót a háromból nyugodtan lehetett volna magyarul is írni. (Természetesen nem lehetünk teljesen elégedettek a szótár fordításaival sem, de mentségül felhozhatjuk, hogy az első ilyen kezdeményezés 2006-ban jelent meg Budapesten.) Bosszantóbb azonban, amikor olyan kifejezéseket olvasunk magyar szövegekben, amelyekre már egyértelműen elfogadott magyar megfelelők vannak (pl. *input*, *output*, *komputer* a magyar *bemenet*, *kimenet*, *számítógép* helyett).

Akik makacsul ragaszkodnak egy-egy angol szóhoz, mert szerintük a magyar megfelelője nem fedi teljesen az angol fogalmat, elfelejtik (vagy nem tudják), hogy rengeteg olyan szavunk van, amelyek egyáltalán nem fedik azt, amit jelentenek. Gondoljunk csak a tévedésből képzett *anyag* vagy a furcsa *villamos* szavunkra. A matematikából a polinom *együtthatóját* szoktam emlegetni, hogy soha senki sem csodálkozik rajta, amikor először hallja nyolcadik-kilencedik osztályban. Az angol *coefficient* szép fordítása (ferdítése?). A polinomnak nem volt ilyen szerencséje, de jól beilleszkedik a nyelvünkbe.

Kosztolányi Dezső írja: „Egy barátom, aki velem szemben ül, vitázni kezd. Mondjal példálul helyes szót erre: blazírt. Hirtelenében kibökkentem: unott. Rázza a fejét. Erre eszembe jut egy szó, melyet évekkkel ezelőtt olvastam: magaunt. Ezzel se éri be. Azt állítja, hogy a blazírt több és kevesebb, ebben nem valami úri, szenvelgő, világfájdalmas, fanyar, egy kis illatszer is és egy orchidea is, a magaunt pedig egyszerűen csak magaunt. De miért? Mert az idegen szónak múltja van és hajlandó beleképzelné az illatszert és az orchideát, a másikba pedig nem hajlandó beleképzelné. Hallottunk arról a korról, mikor a budai polgárok sehogy se tudták azonosítani a Wasserleitung-ot a vízvezetékkel. A Wasserleitung szerintük finomabb, nemesebb, wasserleitungosabb volt. Ma pedig – hálaistennek – szótárakban keresik a magyar fiúk, mit is jelent a Wasserleitung.” (Nyelvtisztítás, *Nyugat* 1916. 3. szám).

Azt hiszem, így vagyunk ma a *nejlon* (sokszor *nájlon*) szavunkkal. Mire bekerült a szótárakba (így, magyarosítva), már szinte el is tűnt a nyelvünkéből, nagyon ritkán hallani.

E. W. Dijkstra (1930–2002) világhírű holland informatikus szerint: „Egy informatikusnak az a legfontosabb, hogy alaposan ismerje az anyanyelvét.” Ezzel teljesen egyetérthetünk, hisz nagyon fontos, hogy amikor valaki először használ magyar szövegben egy új szót, akkor az találó és magyaros legyen, így nagy valószínűséggel elterjed. És legyen igénye arra, hogy keressen magyar megfelelőket. Mert manapság talán az a legnagyobb baj, hogy sokan meg sem próbálják ezt.

Nagyon sok szép és találó magyar szó van az informatikában és matematikában egyaránt. Soroljunk fel néhányat ezek közül! Egyik ilyen szép szó a

böngészés, böngésző. Az internet egyre nagyobb térhódítása miatt fontos, hogy elfelejtettük a kezdetben használt *navigálást* és *szörfözést*. A *homepage*-re is sikerült elterjeszteni a *honlapot*, holott eleinte mással is próbálkoztunk. Ez sem tökéletes fordítás, mivel az angolban itt a *home* nem az *otthon*, *hont* jelenti, hanem valaminek a kezdetét. De egy internetes vita során valaki találóan azt írta, hogy minden az otthonnal kezdődik. A WWW (Word Wide Web) is nehezen fordítható más nyelvre. Nem is találkoztam eddig csupán két sikeres fordítással: eszperantóul *tutt-terra teksaĵo* (nagyon találó, hisz rövidítésben TTT) és magyarul *világháló*. Az sem zavaró, hogy néha az internet helyett is ezt használjuk, hisz a kettő nagyon közel áll egymáshoz, csupán a szakembereknek érdemes megkülönböztetni.

Találó a *kukac*, *egér*, *merevlemez*, *hajlékony lemez* (hamarosan kimegy a divatból), *verem* stb. Nem sikerült jó megfelelőt találni az *e-mail* (Knuth szerint: *email*) szóra, pedig állandóan használjuk. Próbálkozások: *elektronikus levél* (hosszú), *e-levél* (kiejtve furcsán hangzik), *ímél*, *emil* (kissé humoros), *villámlevél* (jó, de egyelőre ritkán használt). Az *állomány* (file, fájl) és a *füzér* (string, sztring) még harcolnak a teljes elismertségért, de már első helyen szerepelnek a szótárban.

Nem sok esély van arra, hogy a *hardver* (hardware) és *szoftver* (software) helyett magyar kifejezéseket találjunk, de elég jól beilleszkednek a nyelvünkbe. Kevésbé jó a *bájt* (byte – általában nyolc bit értelemben). Angolul újabban megjelent a *wyde* (talán dupla bájt lehetne magyarul). Mindkettő mesterséges szó. Az első alapja a *bite* (falat, harapás, csípés), a másodiké a *wide* (bő, széles, tág). Az i-s és y-os változatok kiejtése azonos.

Nem kell félni a magyarosítástól, a nem megfelelő szavak úgyszólván kiesnek az idő rostáján. Gondoljunk az olyan matematikai kifejezésekre, mint a *külzeléki hánylat* (differenciálszámítás) vagy *kebelgörbe* (szinusz – a kebelgörbe nem is olyan rossz!).

Fél évszázada, az első magas szintű programozási nyelvek megjelenésekor, voltak olyan próbálkozások, hogy ezen nyelvek kulcsszavait lefordítsák nemzeti nyelvekre. Szerencsére ez akkor hamar véget ért. Hasonló elképzelés formájában most azonban újra feléledt a szövegszerkesztők elterjedésével. A *Word for Windows* ma már szinte minden országban az illető nemzeti nyelven tartalmazza a menüpontokat. Az adott nyelvet nem értők számára használhatatlan. Szerintem jobb változat lenne meghagyni mindent angolul (kb. száz szó ismerete kellene csupán), és alapos sűgőrendszert írni az illető nyelven. Ma fordítva van, lefordítják a menüpontokat (sokszor a különböző verziók esetében nem azonos módon), és elnagyolják a sűgőrendszert. Ha az ember elég mélyre megy a keresésben, már csak angolul találja meg a keresett leírást. Persze sokan mondhatják, hogy a hordozható gépek (laptopok) mai elterjedése mellett ez már nem lehet gond, hiszen mindenki viheti a saját gépét, saját testreszabott szövegszerkesztőjével. Amiben van is valami!

Kellemes olyan szakszöveget olvasni, amelyen látszik a szerző igyekezete, hogy szépen, pontosan és lehetőleg magyarul írjon. Ez a legfontosabb!

Végezetül: kell a nyelvújítás az informatikában is. Ismét Kosztolányit kell idéznünk: „Minden megszokáson múlik. A szó egy fogalom jegye, semmi több. Ami ezen túl van, azt beleképzljük. Ennélfogva azt tanácsolom valamennyiünknek, hogy legyünk elnézőek és szerények. A nyelvújításhoz nemcsak lelkesség és tudás kell, hanem kölcsönös jóindulat és türelem is.”

Korunk, 2009. február

Szellemi holokausz

Két egyetem lerombolásának évfordulója

Kilencven évvel ezelőtt, május 12-én a megszálló román hadsereg (egy évvel a trianoni békediktátum előtt!) erőszakkal felszámolta a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemet. Riesz Frigyes világhírű matematikus, aki akkor a kolozsvári egyetem professzora volt, francia nyelvű levélben (amelyet egy angol tiszttel juttat ki Erdélyből) számol be öccsének az eseményekről 1919. május 19-én:

„A román megszálló hadsereg és ezen nemzetnek a saját honfitársai, akiknek ismered a szándékait, elvettek tőlünk minden lehetőséget, hogy a kinti világgal kommunikáljunk. [...] Február vége óta egyáltalán nincs semmi postám, azóta, amióta ebben a ketrecben vagyok. Nincsenek újságok, kivéve az ittenieket, és néhány román újságot, sőt még tudományos magazinokat sem kapok! Minél inkább nem jutnak el a postán keresztül, annál nehezebb lesz ezeket pótolni. [...]

E hónap 12-én, 48 órával a felszólításuk után, a katonai erők, mialatt az órák folytak, váratlanul körülvették az egyetemet, a tanárokat kiutasították az intézményekből, a tudományos felszerelésünket lefoglalták, kb. 2500 diákot azonnali felfüggesztéssel kiszórtak az egyetemi életből!”

A megsemmisített Ferenc József Tudományegyetem fiatal kora ellenére (hisz csupán a 47. tanévét fejezte volna be, ha engedték volna) világszintű intézmény volt, tanárainak többsége elismert szaktekintély, akiknek munkáira ma is gyakran hivatkoznak elismert kutatók. Riesz Frigyes, Haar Alfréd, Farkas Gyula, Fejér Lipót (hogy csak a matematikusokat említsem) eredményeit ma a világ minden egyetemén tanítják. Kell ennél nagyobb elismerés?

Mikor véglegessé vált, hogy ősszel már nem kezdhetik újra a tanévet, a tanárok többsége elhagyta Erdélyt, és a Szegeden 1921-ben alapított (akkori szóhasználatban: ideiglenesen oda menekített) egyetemen folytatták tevékenységüket.

Ferenc József Tudományegyetem

Bolyai Tudományegyetem

A tanárok egy része 1940-ben visszatért Kolozsvárra az újraindított egyetemre, és habár 1944 őszén helyükön maradtak, és meg is kezdték a tanítást, a királyi rendelettel 1945-ben megalapított magyar egyetem, amely később felvette a Bolyai nevet, már új egyetemnek számítható. Idén a Bolyai Egyetem felszámolásának is kerek évfordulója van: éppen 50 évvel ezelőtt, 1959 tavaszán, már sokkal rafináltabb módszerekkel ugyan, de ténylegesen megsemmisítették.

Két magyar egyetem felszámolása négy évtized alatt joggal tekinthető szellemi holokausztnak. 1990 tavaszán hallottam, amikor valaki azon méltatlankodott, hogy mit akarnak megint ezek a magyarok, hisz Bolyai Egyetem soha nem is létezett. Ugyanabból a szennyes talajból táplálkozik az ilyen vélekedés, mint a holokauszt tagadásáé is.

Jó lenne, ha minden év májusában megemlékeznénk erről a szomorú eseményről, abban a reményben, hogy hasonló barbár cselekedet többé nem fordul elő.

Szabadság, 2009. május 18.

Újságírók besegítenek felelőtlen politikusoknak

A *CityNews* kolozsvári internetes újság július 26-án *Specializări neacreditate în universitățile clujene* címmel bombasztikus cikket közöl a kolozsvári állami és magánegyetemek nem akkreditált és mégis működtetett szakjairól. Szegény olvasó, aki éppenséggel most felvételizik, a fejéhez kap, hogy most mit tegyen. Foglalja el a sikeres felvétellel elnyert helyet vagy ne? Ha kicsit is okos (és reméljük, hogy az), akkor megnézi az oktatási minisztérium honlapját, és elolvassa az ott lévő figyelmeztetést, hogy minden felvételiző tájékoztatójék a 749-es kormányrendeletből (ugyanonnan letölthető) azokról az oktatási intézményekről és szakokról, amelyeket a minisztérium elismer, tehát ezekre törvényesen felvételi szervezhető. Letölti, belelapoz, és megnyugvással veszi tudomásul, hogy a *cikkben említett összes szak* szerepel mint ideiglenesen engedélyezett vagy éppenséggel akkreditált szak. Akkor mi történt?

A Spiru Haret nevű magánegyetem nem tartotta be az akkreditációs szabályokat, és az egyetemi autonómiára hivatkozva diplomagyárrá vált. A jelenlegi tanügyminiszternek, az eddigiektől eltérő módon (mert a dolog nem éppen új keletű) volt bátorsága szembeszállni az 1989 előtti tanügyminisztérium kádereisével, aki jelenleg ennek a magánegyetemnek a tulajdonosa, rektora, mindene-se. Ha ezt tudjuk, akkor már mindent könnyen megértünk.

Alighogy megjelent a minisztérium közleménye az illető magánegyetem törvénytelen dolgairól, szunyókáló politikusok tömkelege pattant fel képviselőházi vagy szenátusi székéből, megálljt kiáltva. Ezek nagy része vagy tanít (olvast: pénzt vesz fel) az illető magánegyetemen, vagy éppenséggel a diplomáját szerezte ott. (A szerezte szó itt tökéletesen jelzi a tényállást.)

A *CityNews* besegít, mert ezzel a cikkel azt sugallja, hogy lám-lám nemcsak a Spiru Haret egyetem, hanem mások, még az állami egyetemek is sárosak. Tehát a Spiru Haret ügye nem is súlyos. Pedig az! Sőt, már a Spiru Haret nevét is devalválta. Ha az ember begépel a Google-ba ezt a nevet, az első nyolc helyen a magánegyetem ügye jön be, és csak kilencedik helyen az elismert matematikus, csillagász, tanügyminiszter wikipédiás életrajza.

Nem tudni, hogy az újságíró honnan szerezte az információit, mert a cikkben említett ARACIS honlapján nem találtam semmilyen erre vonatkozó hírt. De tudom, hogy mi a helyzet a Sapientian! A cikkben felsorolt összes szak esetében idén végzett a harmadik évfolyam, és törvény szerint be kell nyújtani az akkreditálási kérelmet, hogy az eddig ideiglenes működési engedéllyel rendelkező szakokat felmérjék, és amennyiben megfelelnek az előírásoknak, akkreditálják azokat. Ezt benyújtani most nem lehet, csak az ősszel kezdődő tanévben, hisz nagyon sok információ az aktuális tanévre vonatkozik. Ez minden esetben így szokott történni.

Az is abszurdum, hogy a cikk a Babeş–Bolyai Tudományegyetem összes kihelyezett szakát felsorolja, holott ezek mind 2005-ben indultak, a bolognai folyamat következményeként, tehát idén még csak a második évfolyam végzett. Ezek az addig működő főiskolák helyébe léptek, de semmiképpen sem tekinthetők azok folytatásának, hisz egész más tantervvel és névvel szerepelnek. A főiskolák megszűntek, függetlenül attól, hogy csak ideiglenes engedéllyel vagy már akkreditált szakként működtek, és semmilyen hatással nem lehetnek a most működő szakokra.

Az is lehet, hogy az illető újságíró nem felelőtlen, csak nem eléggé alapos, és a (dez)információit az ARACIS valamelyik munkatársától kapta, aki szintén érdekelt abban, hogy a Spiru Haret egyetem ügye ne legyen ügy. Vagy ki tudja?

Szabadság, Újságírók segítenek be felelőtlen politikusoknak
címmel 2009. aug. 3-án.

A Ferenc József Tudományegyetem kezdete és vége

1872. október 14-én a magyar képviselőház, majd 15-én a felsőház is megszavazta az 1872. évi XIX. törvénycikket, amely a kolozsvári székhelyű tudományegyetem létrehozásáról rendelkezik. Ebben többek között a következő áll: „Az egyetemet a tanszabadság elvei alapján állítják föl: amíg más törvény erről nem rendelkezik, szervezetére a pesti egyetem szabályzata érvényes. Négy tudománykarra oszlik: jog- és államtudományi; orvosi; bölcsészeti-, nyelv- és történettudományi; matematikai és természettudományi karra. Az egyetem az 1872/73-as tanév kezdetével nyílik meg.”

Több mint nyolc évvel később, 1881. január 14-én kapja a *Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetem* nevet, és „örökidőkre megalapítottnak nyilvánított”.

A Ferenc József Tudományegyetem századfordulón épült székhelye

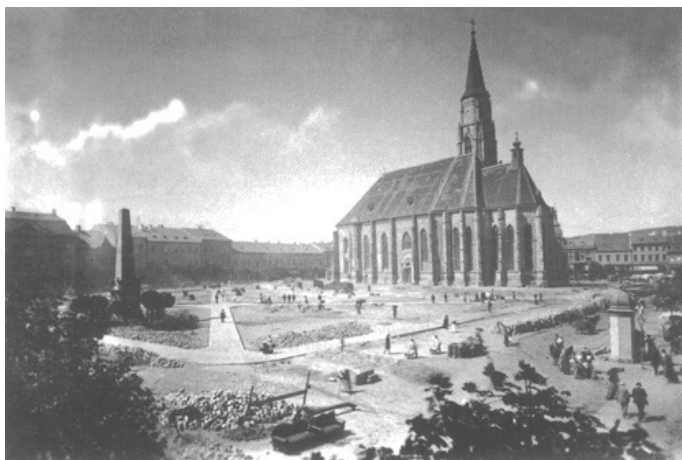
A késői döntés miatt az egyetem megnyitását november 10-re tűzik ki. „A kolozsvári egyetem megnyitása alkalmából rendezendő ünnepély programja: November 10-én d.e. 10 órakor istentisztelet minden vallásfelekezet templomaiban; 2 órakor díszlakoma, este a város kivilágítása s a színházban a Hymnus éneklése után díszelőadás. – Az egyetemi előadások megkezdése napjától kelteve emlékérmek adatnak ki. A város pedig 8 ifjú részére alapítványt tesz. (A pesti *Vasárnapi Újság* melléklete, 1872. november 3.)

A *Kolozsvári Közlöny* november 12-én és 13-án részletesen beszámol az eseményekről. Az újság szerint Berde Áron rektor „remek beszéddel foglalta el a székét”. Idézzünk ebből a beszédből: „A tudomány az istenek társa, mint tán Ciceró mondja, mely ront ahol kell, és alkot ahol kell. [...] Uraim! a vélemények egysége nyugalmat szül, s a nyugalom halál. A vélemények különbözősége küzdelmet s ezáltal életet okoz. A tudomány, az eszmék országában bizonyos

anarchiára van szükség, hogy az igazságok kifejlődjenek s a műveltség országa készüljön.”

Tanártársaihoz szólva ezt mondja: „Önök tudják, hogy az egyetemet nem a néma falak, hanem a tanárok szellemi ereje alapítja meg hírnevében, áldásos működésben.”

A Marosvásárhelyen megjelenő „szépirodalmi heti közlöny”, az *Erdély* 1872. október 10-én tudósítást közöl Pestről (Karvázy József aláírásával), amelyben a pesti egyetem új rektori beiktatásáról számol be, többek között ezt írva: „Eddig ha egyetemről szóltunk, nem értettünk alatta egyebet, mint a pesti m. kir. t. egyetemet. Egy egyeteme volt a két magyar hazának, nem adott többet azon meddő kor, amelyben éltünk, s hogy most, a közel jövőben, már november hó 1-én, a Királyhágón túl egy új egyetem nyílik meg, alkotmányunk újabb fejlődésének, főképp Pauler miniszternek, az egyetem egykori kimagasló alakjának, köszönhetjük.”

Kolozsvár főtere az egyetemalapítás korában

Ugyanebben a számban a *Kolozsvári levél* rovatban *koboz* írja: „Megnyílik nemsokára a forrás, hová eljárunk mindnyájan életet, bölcsességet, igazságot, szeretetet méríteni. El van hordva az a nagy akadály, mely kis hazánk művelődése előtt állott. Lehetségessé van téve Erdély szegényebb sorsú ifjainak, különösen a székely ifjaknak, kiket eddig a nyomasztó anyagi viszonyok tartottak vissza a külföldi vagy a pesti egyetem látogatásától, a felsőbb tudományok hallgatása. A kolozsvári egyetem, a gyors közlekedési eszközök segítségével, a székelyföld tövében van.”

Egy héttel később szintén *koboz* és ugyancsak a *Kolozsvári levél* rovatban írja az egyetemi tanárokról: „Szinte elfelejtettem egyet. Pedig enélkül a kép nem tökéletes. Városunk szépei előbb meg tudták, mint magunk, hogy a kinevezett

tanárok között sok a fiatal ember. Képzelheted k. olvasó, van most baj minden felé. Suttogás, consilium, szívdobogás, tervezetés a jövő magatartást illetőleg. Minden háztáj egy-egy congressus, hol már eleve disputálnak kérdések felett, minő legyen a magatartás a jövő farsangon, hogy vessék ki a hálókat, amelyeket az ügyes mamakezek oly mesterileg fonnak, hogy minél több szép arany halat fogjanak. 26-27 év s melléje egyetemi professorság, bizony nem megvetendő dolog, különösen a mai időkben.”

Érdekes az *Erdély* október 24-én *Vidéki rövidhírek* rovatban közölt információja, miszerint: „A kolozsvári egyetem megnyitása alkalmából rendezendő örömmünnepegy programja a városi bizottsági gyűlésben szintén megállapított. Azon vélemény, mely ezen ünnepélyt országossá kívánta tenni, elejtetett, s csak a város maga fogja azt megülni.”

Az október 31-i számban a rendszeres kolozsvári tudósító, *koboz* szerint „Ma Kolozsvártt lakni s nem az egyetemről beszélni, annyi volna, mint Rómában járni s a pápát nem látni.”

A *Kolozsvári Közlöny* naponta beszámol az egyetem körüli történésekről, közli a kinevezett tanárok névsorát, kommentálja az eseményeket. Az október 10-i és 12-i számokban kétrészes eszme-futtatás jelent meg (k-g) tollából az egyetemről, amelyben leírja, hogy sokan nehezményezik, hogy a tanárok kinevezése későn történt és a kolozsváriak megkérdezése nélkül. A cikkíró megvédi a minisztert, azt írván, hogy konzultációkat folytatott, és az eredmény jó, a kinevezettek többsége erdélyi, majd így folytatja: „Tiszteljük, tisztelnünk kell a tudományos szakképzettséget, de azt mondjuk, hogy az egy magára még nem elegendő arra, hogy valaki jó egyetemi tanár lehessen. A jó előadás, képesség, a modor, mind olyan kellékek, amelyeknek összpontosulni kell egy jó tanárban. Mit ér a legjelesebb tudományos fő is, ha a tanítványok csak szunyodni járnak az előadásra?”

A kolozsvári egyetemen az 1872/73-as tanévre húsz állami ösztöndíjat hirdetnek meg, egyenként 300 Ft értékben (*Erdély*, 1872. október 31., *Vidéki rövidhírek*). A pesti *Vasárnap Újság* melléklete október 6-án az írja, hogy a kolozsvári egyetemen a tanársegédi „állomások” évi 600 Ft fizetéssel és 120 F. évi „lakpénzzel” járnak. (Összehasonlításként közöljük, hogy a *Kolozsvári Közlöny* szerint egy kitűnő minőségű ökörpár 470 Ft, míg a közepes minőségű 300 Ft.)

47 év tevékenység után, amikorra az egyetem már a tudomány jelentős fellegrává vált, az első világháborút követően a megszálló román hadsereg megszüntette.¹¹⁵

A román hadsereg 1918 karácsony szombatján érte el Kolozsvárt. 1919 januárjában a *Kolozsvári Hírlap* még nyolc oldalon, látszólag cenzúrázatlanul jelenik meg. Februárban már itt-ott megjelennek a fehér foltok a cikkekben, nyárra az oldalak száma négyre csökken, a fehér foltok pedig egyre sűrűbbek. 1919. február

115 Nyugodtan beszélhetünk megszüntetéséről, még akkor is, ha két évvel később az elűzött tanárookra alapozva Szegeden jogilag tovább folytatta tevékenységét, és 1940-ben részben visszatért Kolozsvárra.

13-i cím: *A románok el akarják venni az egyetemi épületeket és a könyvtárat. Az egyetemről egyébként kevés szó van az újságban, és az is tényszerű közlés.*

1919. május 10-én az egyetem vezetősége ultimátumot kap, hogy a tanárok tegyenek hűségesküt a román királyra, két éven belül tanuljanak meg románul, és akkor maradhatnak. És mindez egy évvel a trianoni békediktátum előtt! A tanárok ezt a lehetőséget, természetesen, egyöntetűen elvetik. Május 12-én a román hadsereg erővel behatol az egyetem épületébe, és a tanárokat és diákokat kitesékelik az utcára. Csupán személyes holmijukat vihetik magukkal.

Néhány cím a *Kolozsvári Hírlap* májusi számaiból: *A szigorló diákok küldöttsége Nagyszebenbe készül,*¹¹⁶ *Leltározzák az egyetemet, A kolozsvári egyetem orvosi kara Debrecenben? Befejezték a klinikák átvételét, Elmozdították az egyetemi tanárokat.*

Ősszel beindul a román nyelvű egyetem, melynek hivatalos megnyitóját csak fél évvel később tartják a király jelenlétében.

Reisz Frigyes, világhírű matematikus 1919. május 19-én egy amerikai tiszttel franciául írt levelet juttat el a Svédországban élő szintén matematikus öcséséhez. A levelet fordításban közöljük.¹¹⁷

Kolozsvár, 1919. május 19.

„Drága Marcelem!

Egy amerikai tisztt, aki néhány órán belül elutazik, volt olyan kedves, hogy eljuttatja ezeket a sorokat. Kihasznlom ezt a lehetőséget, hogy hírt adjak magamról. Egy időben írok E. U. Moore-nak és Hardynak is.

A román megszálló hadsereg és ezen nemzetnek a saját honfitársai, akiknek ismered a szándékait, elvettek tőlünk minden lehetőséget hogy a kinti világgal kommunikáljunk. Oly módon, hogy hónapok óta egyáltalán nincs hírem felőled sem Mamáról sem Margarítról, akik félek hogy keményen szenvednek a bolsevik mozgalom alatt. Február vége óta egyáltalán nincs semmi postám, azóta, amióta ebben a ketrechen vagyok. Nincsenek újságok, kivéve az ittenieket, és néhány román újságot, sőt még tudományos magazinokat sem kapok! Minél inkább nem jutnak el a postán keresztül, annál nehezebb lesz ezeket pótolni.

De ez mind semmi a legutóbbi eseményekhez képest. E hónap 10-én a románok a katonai erőre támaszkodva, az egyetemünket a román állam tulajdonává nyilvánították. Megkérték a tanárokat, hogy tegyenek hűségesküt a román államra és a királyra. És mivel – a nemzetközi jogi előírásokra támaszkodva –

116 Ti. a kormányzótanácsához azzal a kéréssel, hogy engedjék meg, hogy levizsgálhassanak. Ezt a lehetőséget azonban nem kapták meg.

117 Az eredeti francia nyelvű levél fénymásolata megjelent Filep László cikkében: Szemlénények Riesz Frigyesnek Riesz Marcellhez írott leveleiből, *Műszaki Szemle 27 (2004)*, *Historia Scientiarum* 1. 26–38. Az itt közölt levél szövegét javítottuk Szabó Péter Gábor: *A matematikus Riesz testvérek* (Magyar Tudománytörténeti Intézet, Budapest, 2010) című könyve alapján.

egyhangúlag visszautasítottuk ezt a fajta hazaárulást, e hónap 12-én, 48 órával a felszólításuk után a katonai erők, mialatt az órák folytak, váratlanul körülvették az egyetemet, a tanárokat kiutasították az intézményekből, a tudományos felszerelésünket lefoglalták, kb. 2500 diákot azonnali felfüggesztéssel kiszórtak az egyetemi életből! Másfelől azonnali elbocsátás terhe alatt arra kényszerítik a tanársegédeket és adjunktusokat – hogy maradjanak a helyükön, és például az Orvostudományi Kar asszisztenseit (akikből néhányan magántanárok és tiszteletbeli tanárok) arra kényszerítették, hogy saját, román nemzetiségű tanítványaik felügyelete alatt folytassák a klinikán a munkát, akiket a megszállók neveztek ki erre a posztra.

Mondanom sem kell, hogy mindez ellenkezik a nemzetközi joggal, mely szerint minden katonai megszállás – a békeszerződés előtt – csak effektív és átmeneti természetű, és ami az állampolgárok kompetenciáját illeti, a megszállásnak nincs semmiféle jogi következménye. Sőt, a Hágai 45-ös törvénycikk, amit többek között Románia is aláírt, védi a megszállt területek állampolgárait attól, hogy felesküdjenek a megszálló hatalomnak, az 56. cikk szerint pedig az iskolák és tudományos intézmények – még ha az államhoz is tartoznak – magántulajdonnak tekintendők.

Arra kérlek, hogy terjesszed el ezeket a híreket amennyire csak tudod, a tudományos és politikai életben, és főleg meséld el ezeket Bendixson, Mittag-Leffler uraknak és a többi honfitársaknak akiknek politikai kapcsolataik vannak, és kérd a támogatásukat.

L.-et most operálták meg vakbéllel, már sétál. A család jól van. Ölellek.”

(Franciából fordította: Katona Istvánné)

Ehhez nem kell kommentár! Riesz Frigyes október 17-én, miután lakásából is kitétték, örökre elhagyja Kolozsvárt.

*Farkas Gyula
(1847–1930)
Kolozsváron
1887–1915*

*Riesz Frigyes
(1880–1956)
Kolozsváron
1911–1919*

*Fejér Lipót
(1880–1959)
Kolozsváron
1905–1911*

*Haar Alfréd
(1885–1933)
Kolozsváron
1912–1919*

A Ferenc József Tudományegyetem a tudomány és oktatás fontos központja volt az Osztrák–Magyar Monarchiában. Megkockáztathatjuk azt a kijelentést, hogy a 20. század elején a matematikai tudományosság központja nem Bécs, nem Budapest, hanem Kolozsvár volt. Olyan világhírű matematikusok tevékenykedtek itt, mint például Farkas Gyula, Fejér Lipót, Riesz Frigyes és Haar Alfréd. Ma nincs a világon olyan egyetem, ahol matematikát oktatnak, és ne tanítanák ennek a négy matematikusnak az eredményeit. Haláluk után sok-sok évtizeddel!

Ugyancsak híres matematikusok voltak Vályi Gyula (1855–1913, Kolozsváron tanított: 1881–1911), Klug Lipót (1855–1944, Kolozsváron tanított: 1897–1917), Schlesinger Lajos (1864–1933, Kolozsváron tanított: 1897–1911), Szőkefalvi Nagy Gyula (1887–1953, Kolozsváron tanított: 1915–1919 és 1940–1944). Schlesinger Lajos 1909-ben megkapta a Lobacsevszkij-díjat.

Ha megismerjük a kolozsvári egyetem történetét, akkor nyugodtan állíthatjuk, hogy felszámolása felért egy szellemi holokauszttal.

Historia Scientiarum 6 (2009)

Bolyai János emlékére

Amikor 1860. január 27-én Bolyai János elhunyt, a *Kolozsvári Közlöny* rövid nekrológban méltatta munkásságát, amelyből egyértelműen kiderül, hogy már akkor is voltak, akik tudták, hogy rendkívülit alkotott: „Nemcsak kis Erdélyünk, hanem az összes tudós világ, mely előtt egy rövid számtani művével honunknak fényt, dicsőséget szerzett, sokat veszített kora halála által, mert nagybecsű kéziratait nem adhatá, elhatározott célja szerint, sajtó alá, s kérdés vajjon sikerülend-e avatott kezeknek úgy rendbeszedni s világ elibe bocsátani, hogy magas értékek szerint méltó elismerést vivjanak ki.”

Ma nyugodtan kijelenthetjük, hogy sikerült. És nemcsak a „rövid számtani mű”, az *Appendix* által. Kiss Elemér marosvásárhelyi matematikusnak hála, napvilágra kerültek Bolyai János hagyatékából egyéb matematikai eredmények, amelyekről csak az utóbbi évtizedben értesülhettünk, és amelyek egy részét közben mások újra felfedezték.

Bolyai János létezéséről és munkásságáról a tudósvilág Gauss hagyatékának feldolgozása során értesült. Így a matematika fejedelme közvetve és akarata ellenére mégiscsak hozzájárult ahhoz, hogy Bolyai János elfoglalja méltó helyét a tudományban.

Az ókori görög matematikus, Euklidész rendszerbe foglalta kora mértani ismereteit, axiómákból vezetve le az egészet. Egyik axióma, a párhuzamosságinak nevezett tizenegyedik, felkeltette a matematikusok figyelmét és gyanúját. Kétezer éven át próbálkoztak azzal, hogy bebizonyítsák, nem független

a többitől, hanem azokból levezethető. Bolyai János zseniális ötlete volt, hogy ennek igaz vagy hamis voltától független elméletet dolgozzon ki, amelyet abszolút geometriának nevezett el. Ha a párhuzamossági axiómát tagadjuk, akkor a hiperbolikus geometria néven ismert elmülethez jutunk, amelynek az euklideszi mértan határesetete.

Bolyai Farkas, aki sok idejét pazarolta arra, hogy a párhuzamossági axiómát próbálta bizonyítani, és jobb híján sok egyenértékű állítást fogalmazott meg, kétségbeesett, amikor a Bécsben tanuló fiától arról értesült, hogy őt is foglalkoztatja ez a probléma. Sietve levelet ír Jánosnak, amelyben megpróbálja lebeszélni erről: „A parallelákat azon az úton ne próbáld: tudom én azt az utat is mind végig – megmértem azt a feneketlen éjszakát én, és az életemnek minden világossága, minden öröme kialudt benne – az Istenre kérlek! hagyj békét a paralleláknak – úgy irtózz tőlük, mint akármicsoda feslett társalkodástól, éppen úgy megfoszthat minden idődtől, égészségedtől, csendességedtől s egész életed boldogságától. [...] Tanulj te az én példámon; én a parallelákat akarva megtudni, tudatlan maradtam, életem s időm virágját mind az vette el.”

János nem hallgat apjára, és három év múltán megírja, most már Temesvárról, híres levelét, amelyben beszámol eredményeiről: „A feltételem már áll, hogy mihelyt rendbe szedem, elkészítem, s mód lesz, a parallelákról egy munkát adok ki; ebben a pillanatban *nincs* kitalálva, de az út, melyen mentem, csaknem bizonyosan ígérte a cél elérésit, ha egyébaránt lehetséges; nincs meg, de olyan felséges dolgokat hoztam ki, hogy magam is elámultam, s örökös kár volna elveszni; ha meglátja Édes Apám, megesmeri; most többet nem szólhatok, csak annyit: *hogy semmiből egy új, más világot teremtettem.*”

1826-ra leírja németül, és eljuttatja egykori tanárához, aki valószínűleg nem értette meg, és sajnos a kézirat elkallódik. Apja biztatására megírja latinul, és Bolyai Farkas könyve függelékeként jelenik meg 1831-ben. Ezt küldi el Bolyai Farkas ifjúkori barátjához, Gausshoz, akinek válaszelevele mindkettőjüket megdöbbeníti: „ha dicsérném, magamat dicsérném”, mivel saját gondolatait véli felfedezni János munkájában. Barátjának, Gerlingnek viszont ezt írja: „Ezt a fiatal géométert, Bolyait, elsőrangú lángésznek tartom.” Gauss hagyatékában nem találták nyomát annak, hogy a párhuzamossági axióma tekintetében eljutott volna olyan mélységig, mint Bolyai János.

Hogy Gauss épp olyan kicsi volt emberségben, mint amilyen nagy volt a matematikában, arra más bizonyítékok is vannak.

Érdekes módon azonban Lobacsevszkijt támogatta, amikor tudomást szerzett annak hasonló munkájáról. Az is sokatmondó, hogy Bolyai János a marosvásárhelyi Teleki-téka jóvoltából tudomást szerzett Lobacsevszkij német nyelvű munkájáról, és meg is szerezte azt, a kazanyi professzor és rektor viszont úgy halt meg, hogy nem is hallott Bolyai Jánosról. Pedig bizonyosan jobban esett volna neki az, ha megtudja, hogy más is hasonló eredményre jutott, mint az orosz akadémikus, világhírű matematikus Osztrogradszkijnak a véleménye,

hogy a „Lobacsevszkij rektor úr könyve hibákat tartalmaz, előadásmódja hanyag, s mint ilyen, nem tarthat igényt az akadémia figyelmére”.

Bolyai Jánosról a magyar közvélemény döbbenet és lelkiismeret-fordulással vesz tudomást, miután külföldön már lefordítják és újra kiadják 26 oldalnyi remekművét. Halála után három és fél évtized elteltével síremléket emelnek jeltelen sírjára, majd 1911-ben kihantolják és apja mellé temetik a marosvásárhelyi református temető bejáratához közel.

G. B. Halsted, texasi matematikus, aki sokat tett Bolyai János elismertetéséért, 1896-ban ellátogatott Kolozsvárra és Marosvásárhelyre, és arra biztatta Bedőházi János kollégiumi tanárt, hogy könyvet írjon a Bolyaiakról. Ez az első magyar nyelvű életrajz Bolyai Farkasról és Jánosról. Halsted az Appendixről úgy nyilatkozott, hogy az emberi gondolkodás történetének legcsodálatosabb kéttucatnyi oldala.

Marosvásárhelyen ma sok emlék idézi Bolyai Jánost. A Kultúrpalota homlokzatán arcképmása van, apjával közös szobra áll a református kollégium előtt, a tér másik oldalán leplezték le 2002-ben a Horváth Sándor alkotta Pseudoszférát,¹¹⁸ mellszobra ékesíti a Sapientia-egyetem marosvásárhelyi karának előcsarnokát, a Teleki Tékában Bolyai-múzeum van. Évek óta szervezik a Bolyai-alkotótábort, amelynek eredményeképpen ma három új köztéri szobor emlékeztet Bolyai Jánosra.

Halálának 150. évfordulóján a marosvásárhelyi református temetőben Bolyai János eredeti sírhelyén kopjafát avatnak Bandi Árpád nyugalmazott matematikatanár fáradozásának köszönhetően.

A flekkenvárosnak becézett (csúfolt?) Marosvásárhely, minden régi bűnét megbánva, ma méltóképpen emlékszik világhírnevet szerzett fogadott fiára. Vajon Kolozsvár, a szülőváros, Erdély kulturális fővárosa mikor követi példáját?

Szabadság, 2010. január 27.

Pontosítás

A Szabadság február 4-i számában Törzsök Erika *Nemzettudat* című írásában azt írja, hogy „... az őszi megyei választásokon a Hushegyi által is támogatott párt – a Híd/Most – alig kapott néhány ezer szavazattal kevesebbet, mint az MKP”.

A számokra nem emlékszem, de egy cím megmaradt bennem. „Leszerepelt a Híd a megyei választásokon” – írta a jobboldaltól elég távol eső (tehát ebben az ügyben részrehajlással nem vádolható) INDEX hírportál tavaly november 15-én. Nézzünk utána a számoknak!

¹¹⁸ Hogy ez a szobor (és más marosvásárhelyi, Bolyai emlékére készült szobor is) köztérre került, abban nagy szerepe van Csegei Sándor akkori alpolgármesternek.

Kis keresgélés után rátalálunk az eredményre, csak össze kell adni a számokat. A „www.felvidek.ma” honlapon (az idézőjel, természetesen, nem kell, csak a Szerző kedvéért tettük ki) bárki ellenőrizheti ezek hitelességét. (Elég begépelni a keresőbe „Az új párt csak rombolt” szöveget, és ráakadunk.)

Az MKP (Magyar Koalíció Pártja) 40 mandátumot szerzett (ez 18-cal kevesebb, mint az azelőtti ciklusban volt), a Híd/Most (gyengébbek kedvéért a „most” szlovákul hidat jelent) pedig 2-t (azaz kettőt). A két pártra szavazók száma így oszlik meg: MKP-re 319 672-en, a Híd/Most-ra pedig 183 966-an szavaztak, a különbség 135 706. Akárhogy is nézem, ez nem *néhány ezer* szavazat, hanem annak legalább 20-szorosa. Persze lehet szépíteni a dolgot, ha azt mondjuk, hogy az MKP eredménye 63,5%, a Híd/Most-é pedig 36,5%, csak az a szomorú, hogy ekkor még jobban látszik a széthúzás eredménye, hisz a 36,5% a választási szabályzat miatt csak 2 mandátumra volt jó, tehát több mint száz-ezer szavazat elveszett.

Szabadság, 2010. február 6.

Tanszék vagy intézet?

Olvasom a *Szabadság*ban, hogy a Babeş–Bolyai Tudományegyetemen (BBTE) magyar *intézetek* alakulnak. Ugyanakkor a marosvásárhelyi *Népújság* arról számol be, hogy az Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetemen az új tanügyi törvény szellemében *főtanszékek* alakulnak. Szegény olvasó kapkodhatja a fejét, nem tudja, miről is van szó. Próbáljuk ezt tisztázni!

A romániai egyetemi rendszerben eddig szervezeti egységekként karok, és azokon belül tanszékek voltak. Ha egy karon belül több tudományterületen is képeztek diákokat, akkor az azonos tudományterületekhez tartozó tanszékek tanszékcsoportokba szerveződtek. A tanszék román neve *catedră*, a tanszékcsoporté *departament*.

Az új tanügyi törvény az egyetemek szerkezetében is sok újítást tartalmaz. Szervezeti egységekként például a következőket sorolja fel: *facultăți, departamente, institute, centre sau laboratoare, ...*(131. cikkely). A felsorolásban csupán a másodikkal van baj, mivel az az új törvény szerint más, mint ami eddig volt. Éppen ezért sem a román értelmező szótárban, sem egyetlen román–magyar szótárban sem szerepel úgy, ahogy azt a törvény meghatározza.

A két említett felsőoktatási intézményben a *departament* kifejezést fordították *intézet*nek, illetve *főtanszék*nek. Az első azért nem jó, mert az *institut* fordítása magyarul *intézet*, és mint láttuk, a felsorolásban ez is szerepel, és nem lehet ugyanaz a neve magyarul az *institut*nak is és a *departament*nek is. A második (főtanszék) pedig magyarul értelmetlen szó. A tanügyi törvényben az *intézet* (*institut*) kifejezés csupán néhányszor szerepel, egy esetben *kutatóintézet* formájában.

Ha szétnézünk az interneten, és megvizsgáljuk a törvény szövegét is, egyértelművé válik, hogy a román *departament* szót magyarul *tanszéknek* kell fordítani. Vezetőjét pedig (a törvény szövegében ez *director de departament*) nyugodtan nevezhetjük továbbra is *tanszékvezetőnek*. A régi és az új típusú tanszék között csupán annyi a különbség, hogy az újnak, és annak vezetőjének nagyobb a hatásköre (ezzel jobban közelítve más országokbeli tanszékekhez).

Fontos, hogy ugyanazt a magyar nyelvet beszéljük, bárhol is éljünk, ezért ajánlatos, hogy amennyiben lehet, használjuk azokat a fogalmakat és elnevezéseket, amelyeket Magyarországon használnak. Ha megnézzük a magyarországi egyetemek honlapját, akkor a fenti javaslat az egyetlen elfogadható. Magyarországon a karok általában nagyobbak, mint nálunk, és ezeken belül intézetek (Szegeden tanszékcsoportok) vannak, amelyek többnyire tanszékekre oszlanak. Az intézet neve angolul *institute*, a tanszéké *department*. A természettudományi karokon például van fizikai, kémiai, biológiai, matematikai stb. intézet, ezeken belül pedig tanszékek (láthatjuk, hogy itt az *intézet* inkább annak felel meg, ami nálunk a *kar*). Az ELTE informatikai karán nincsenek intézetek, csak tanszékek, és ezek neve angolul szintén *department*.

Tehát, magyarul nevezzük csak nyugodtan *tanszéknek* a kari alapegységet, vezetőjét pedig *tanszékvezetőnek*!

Szabadság, 2011. július 15.

Megjegyzés: A tanügyi törvény hivatalos magyar fordításában, amely 2013. július 16-án jelent meg a Hivatalos Közlöny 181/21-es számában, a *tanszék* kifejezés jelenik meg a román *departament* fordításaként.

„Földöntúli vigasztalás a puszta lénye” Pillanatképek híres matematikusokról

Erdős Pál (1913–1996) világhírű matematikusnak szokása volt, hogy a különködőbb matematikusokról azt mondta, hogy „az átlagosnál lököttebbek”. Ez azóta általános szóhasználatná vált. A kívülállóknak gyakran látják ilyeneknek a matematikusokat. Ioan A. Rus kolozsvári matematikaprofesszor mondta egyszer, hogy „a matematikusok békés emberek, a társadalomnak el kell viselnie őket”. Írók, költők és anekdotázó emberek sokszor elnézőbbek, lényegesen jobb színben tüntetik fel őket, és sokszor irigylük a gondolkodás függetlenségét, amit felismerni vélnek minden matematikusnál.

Három olyan híres matematikus életébe nyújtunk betekintést, aki annak idején a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemen is tanított, és ma is gyakran idézik tudományos eredményeiket.

Fejér Lipót

Riesz Frigyes

Haar Alfréd

Fejér Lipótról (1880–1959) Ottlik Géza (írók között a legjobb bridzselő, bridzselők között a legjobb író) azt írta: „Kívülállónak nem lehet elmondani, hogy milyen volt Fejér Lipót. Óriás volt. Földöntúli vigasztalás a puszta lénye. Aki nem ismerte, az valamit nem tud a világról, és sohasem fogja megtudni.”

A kolozsvári születésű Hunyady Sándor író szerint: „Kistermetű ember volt, borotvált arca is olyan volt, mint egy dacos, pisze, élénk kisfiúé, akire tréfából magas gallért és szűk fekete zsakettet adtak. Volt benne valami tanári a ruhája miatt, és valami művészi, ahogy a haját viselte. Nem a modorával vagy a külsejével, valami mással követelte meg a figyelmet és a tiszteletet. Valahogy sugárzott belőle a jelentékenység.”

Amikor Kolozsvárra került 1905-ben, 25 évesen, már ismert matematikus volt. Erről szól a következő anekdota, amelyet Kolumbán József kolozsvári akadémikus írt le egyik írásában.

„Bolyai János születésének századik évfordulója alkalmával, a Kolozsváron rendezett ünnepi megemlékezésen, a Magyar Tudományos Akadémia elnöksége bejelentette a Bolyai-díj létrehozását, melyet ötévenként szándékoztak odaítélni annak a matematikusnak, aki az előző években a kutatásban kimagasló eredményeket ért el. Elsőként ezt a díjat 1905-ben Henri Poincaré francia matematikus nyerte el. Ezzel kapcsolatban Gergely Jenő, aki egykor Riesz Frigyes tanítványa volt, majd a Bolyai Tudományegyetem tanára lett, a következő történetet mesélte:

A Keleti pályaudvaron a magyar tudományos élet számos kiválósága izgatottan várta a párizsi gyors érkezését. A kor egyik legnagyobb tudósa jött Budapestre, hogy átvegye a Bolyai-díjat. Az állomáson az üdvözlő szavak elhangzása után megszólalt Poincaré is: – Hol van Fözsé? – kérdezte. A magyarok zavartan néztek össze. Ki lehet az a Fözsé? Hamarosan rájöttek, hogy Fejér Lipótról, a kolozsvári egyetem tanáráról van szó, aki 25 éves kora ellenére az akkori idők egyik legismertebb magyar matematikusa volt. ... Érthető tehát Poincaré óhaja, hogy magyarországi rövid látogatása alkalmával találkozhasson a fiatal tudóssal. Mít lehetett tenni? Hathatós közbenjárás után, néhány óra múlva egyetlen személykocsiból és mozdonyból álló szerelvény robotott Fejérrel Kolozsvárról Budapest felé...

Akár hiteles, akár nem, a történet azért is érdekes, mert a kolozsvári matematika akkori állapotát tükrözi. Fejér Lipót nem az egyedüli matematikus volt, akinek tevékenysége jelentősen befolyásolta a 20. század tudományának fejlődését, és aki akkortájt hosszabb-rövidebb ideig a kolozsvári egyetemen dolgozott.”

Filep László (1941–2004) matematikatörténész szerint az anekdota nem hiteles, Poincaré 1905-ben nem járt Budapesten, a díjat később vette át. Nem hiteles, de hihető és jellemző.

Turán Pál (1910–1976) így emlékezett meg Fejér Lipótról, halálakor a *Matematikai Lapok*ban:

„Közvetlensége csak egyike volt vonzó jellemvonásainak. Széleskörű műveltsége, univerzális kulturális érdeklődése a művészetek iránt, szellemes tárgyaló képessége, emberi melegsége rendkívül széles baráti kört vonzottak hozzá, igen sokat a művészvilágból. Kolozsvári tartózkodása alatt szoros barátságot tartott fenn többek között Ady Endrével is, kinek verseiből gyakran idézett; Karinthy Frigyes és Hunyadi Sándor oeuvre-jében fel-felvillan alakja. Kedvesen tréfálkozó hangja még akkor is visszatért hozzá olykor-olykor, mikor a könyörtelenül előrehaladó betegség világító szellemének már majd minden lámpáját kioltotta, mintha a sorson felülemelkedő tréfálkozás lelke legmélyén gyökerező tulajdonsága lett volna. Szerette az életet; minden tőle telhető módon próbált segíteni azokon, akik hozzá fordultak.

Fejér igen sok meghívást kapott külföldi katedrákra. Ezeket elhárította magától, még akkor is, mikor a fasizmus veszedelme egyre fenyegetőbb lett. Ragaszkodott hazájához, annak kultúrájához, nem nagy szavakkal, hanem szívvel, hozzáértő hajszálgököreivel... Őt mindenkor a haza nagy fiai között fogják számon tartani.”

Ady 1909-ben egyhónapnyi időt töltött orvosi kezelésen Kolozsváron, sokszor találkozott Fejér Lipóttal a New York kávézóban, és össze is barátkoztak, amint azt egy dedikált fénykép igazolja: „Fejér Lipótnak, testvéremnek a nagy szenvedésben, a hiábavalóban, amellyel meg akarjuk, meg akarnók mutatni a világnak s megimádatni a világgal, melyet néha csaknem úgy lenézünk, mint önmagunkat – igaz barátja: Ady Endre”. (Azt, hogy ez az „egyhónapnyi” pontosan mennyi volt, Bustya Endre kapásból megmondaná, de tizenhat éve már nem teheti. Idén június végén lett volna 85 éves. Nem láttam sehol rá emlékező cikket.)

Dezső Gábor (1947–2006) matematikus barátom mondta egyszer, hogy 1909-ben az is előfordult, hogy a New York kávéházban Ady Kun Bélával sakkozott, és Fejér Lipót kibicelt nekik. Akkor nem kérdeztem meg, hogy kitől hallotta ezt, és ma már nincs kitől megkérdezni. De a következő idézet elképzelhetővé teszi, hisz abból kiderül, hogy Ady valamiféle magántanára volt Kun Bélának. Az idézet azért is érdekes, mert arra utal, hogy Ady jó emberismerő volt

„Súlyos betegségében Ady Endrének is fülébe jutott, hogy Kun Béla, az egykori magántanítvány, akinek ő valaha Kolozsvárott privátleckéket adott,

visszatért a hadifogságból, és hogy egyre nagyobb jelentőségre jut, de elmondták neki azt is, hogy Kun Béla sohasem mulasztja el a vele való intim barátsággal kérkedni. A nagy költő sokat jelentő mosollyal, megvetéssel, teljes szána-kozással a hangjában reflektált az ilyen hírekre, majd egyszer nagyobb társaság előtt egy időben, amikor még senki sem sejtette volna, hogy mi lesz még Kun Bélából, egy próféta jós tehetségével figyelmeztette az érdeklődőket:

Vigyázzatok, nagyon vigyázzatok, ez egy nagyon veszedelmes fráter, ez még nagyon nagy csúfságot fog elkövetni. Ha nem vigyáztok rá, ugyanazt csinálja az egész országgal, amit egykor kisdiaák korában a tanárjával csinált. Vigyázzatok a disznóra! Alig tíz éves volt, talán első gimnazista, valami miatt megharagudott az osztályfőnökére, talán beírták az osztálykönyvbe, furcsa módon bosszulta meg magát. Kora reggel bement az osztályba és – odarondított a katedra alá. Vigyázzatok rá, mert ha nem vigyáztok rá, azt fogja csinálni az egész országgal, amit egykor a katedrával csinált. Be fogja piszkítani az egész országot. Veszedelmes fráter!”

Nem tudom, milyen információkra alapozza ezt Herczeg Géza (1888–1954), a Károlyi-kormány sajtófőnöke, mert ő írta ezt 1929-ben, de mivel erősen jelen volt az akkori események folyásában, a történet hitelesnek tűnik.

Olvasom az internet egyik lapján, hogy amikor 1911-ben Fejér Lipótot kinevezték a budapesti tudományegyetem professzorává, „zsidó származása miatt többen elleneztek megválasztását, ám Eötvös Loránd, a híres fizikus egy ügyes fogással elsimította a konfliktust”. Az angliai Szent András Egyetem matematikátörténeti (MacTutor History of Mathematics) honlapján ez az „ügyes fogás” úgy szerepel, hogy a bizottságban, amely a kinevezésről kellett hogy döntsön, valaki, aki tudta, hogy Fejér zsidó származású, kissé gúnyos hangon megkérdezte, milyen rokoni kapcsolat fűzi Fejér Ignác apát úrhoz, a teológia professzorához, mire Eötvös Loránd, a bizottság elnöke kapásból azt válaszolta, hogy a törvénytelen fia. Kínos csend után egyhangúlag megszavazták a kinevezést.

Kovács András filmrendező egy interjúban arról beszélt, hogy milyen fontosak a forgatás szüneteiben a fesztelen beszélgetések, hasonlóan a tudósok kávéházi tereferéihez:

„Erdős elmesélte, hogy Fejér Lipótnak és matematikus barátainak volt egy törzsasztaluk a Kárpátiában, amelynek a lapja úgy volt kiképezve, hogy lehetett rá írni krétával. Éjszakába nyúlóan beszélgettek, és a vita gyakran levezetések-ből állt. A pincérek tudták, hogy nem szabad az asztalt letörölni, mert reggel jönnek az egyetemről a tanársegédek, és lemásolják, amit találnak. Így született sok felfedezés.”

Mennyivel könnyebb a dolguk a mai kolozsvári matematikusoknak! A Bulgakovban a tányér alá szép fehér papírt tesznek, amelyre írni lehet, s aztán el is lehet vinni. A tanársegédeknek is könnyebb a dolguk!

Fejér Lipótnak öregkorára már csak speciális kurzusokat adtak, amelyeken kevés anyagot nagyon alaposan tárgyalt. Ez kevés hallgatót vonzott, ezért

a kollégái komoly meggyőző munkát végeztek, hogy biztosítsák a hallgatóságot. Németh Judit fizikus akadémikus (Németh László lánya) mesélte egyszer, hogy elsőéves korában eldöntötte, hogy elmegy a híres Fejér Lipót kurzusára. Nehezen találta meg a termet, ezért elkésett, a professzor már a teremben volt. Ahogy meglátta a belépőt, rögtön hozzáietett, kezét nyújtva bemutatkozott, és azt kérdezte: „Mondja, kedves, önszántából jött, vagy a matematikai intézet küldte tölteleknek?” Ezen úgy megsértődött, hogy többé nem ment el Fejér Lipót egyetlen órájára se.

Riesz Frigyes (1880–1956) Fejér Lipótot váltotta Kolozsváron, 1911-től 1919-ig tanított itt, majd a Szegedre menekült egyetemen folytatta, és csak a második világháború után került Budapestre.

Riesz véleménye a tanításról biztos sok mai pedagógust megbotránkoztatna, hiszen azt vallotta, hogy az egyetemi tanárnak nem kell mást tennie, mint sugározni a tudományt. Az, hogy ezt veszi, felfogja valaki vagy sem, nem az ő dolga.

Az ötvenes években egyszer a repülőtéren a párizsi gépre várakozott, és ugyanarra a gépre várt az aranycsapat is. Puskás odaszólt a fiúknak, hogy egy kicsit megvicceli az öreget. Odament hozzá, leült mellé, és megkérdezte: Utazunk, öreg, utazunk? Az öreg bólintott. Mire Puskás: És tudja maga, hogy milyen híres emberekkel fog utazni? És elkezdte mutogatni: Az ott Hidegkúti, az Grosics, az Bozsik... a híres magyar futballválogatott tagjai. Majd kihúzta magát: Én pedig Puskás Ferenc vagyok! Mire Riesz: És mondja, fiatalember, maga is futballozik?

Riesz Frigyes öccse, Marcel szintén matematikus volt, aki Svédországban élt. Levelezésüket Szabó Péter Gábor szegedi matematikus és matematikatörténész adta ki. Igen érdekes az a levél, amelyet Párizsból írt öccsének 1954-ben, és amelyben nyíltan írhat mindenről:

„Margittal azt izented, hogy írjak innen részletesen az otthoni dolgokról. A magam szempontjából nincs sok írnivalóm. Politikába nem avatkozom bele, és csak néha kell végighallgatnom valami kommunista gondolatmenetet, szerencsére romlik a hallásom és csak ülök, de nem figyelek. Tőlem ezt eltűrik, különösen amióta tavaly másodszor kaptam Kossuth-díjat és pedig a legnagyobbat (50 000), amit rajtam kívül csak Kodály kapott. Lipit [Fejér Lipótot] hiába bíztatjuk, hogy írjon vagy adja ki összegyűjtött munkáit, hogy neki is lehessen adni. Egyetlen egyszer lázadtam föl, amikor megtagadtam hogy egy a franciákhoz intézett tiltakozást Joliot-Curie-nek az atom-elnökségből való elmozdítása miatt aláírjak. Rusznyák az akadémián összehítt egy sereg tagot meg nem adott tárgyú megbeszélésre és ott meglepetésszerűen hozta elő a kész írást. Minden jelenlevő aláírta, csak én nem. Most már valamennyire csökkent az Akadémián a politizálás.”

Hogy máskor ne kelljen ilyen „békenyilatkozatot” aláírni, Riesz és Fejér ezután minden akadémiai meghívót közösen alaposan elemzett, és csak akkor ment el a gyűlésre, ha a meghívón pontos napirend szerepelt, és semmi gyanús dologra utaló jel nem volt.

Herman Egyed premontrei kanonok, bölcsészkar dékán írja Riesz 1945-ös szegedi második rektorságáról: „Amikor sok nagy tudós kicsinek bizonyult... ő megalkuvás nélkül képviselte az egyetem érdekeit.”

A triász harmadik tagja *Haar Alfréd* (1885–1933), aki 1912-től 1919-ig volt Kolozsváron tanár, majd ő is, akárcsak Riesz, Szegedre került. Itt matematikai szakfolyóiratot indítottak, és megalapozták a híres szegedi matematikai iskolát. Sajnos nem sokáig dolgozhattak itt együtt, mert Haar 48 éves korában meghalt. Móra Ferenc írt róla egy szép megemlékezést *Frédi* címmel.

„[...] Nekem minden imponál, amihez nem értek, de annyira semmi se, mint a matematika, mert ezen a téren nem ismerek nálam nagyobb antitalentumot. Úgy néztem a »fíú«-ra, mint Archimédészre, pedig még akkor nem is tudtam, hogy Haar Alfréd a neve, s hogy ennek a névnek a pétervári akadémián csakolyan becsülete van, mint a londonin. Csak annyit mondtam neki, hogy ő a második matematikus, aki engem ámulatba ejtett.

– Hát az első ki volt?

– Katona Dienes.

Azt mondta, nem ismeri. Nem hát, hiszen én se ismertem. Szegedi piarista volt, s innen-onnan száz esztendeje lesz, hogy elaludt az Úrban.

– Akkor mivel ejtett ámulatba?

– Azzal, hogy ő volt a világon az egyetlen ember, akinek sikerült meghámozni a szöveget.

– Nem értem – szólt rám a Frédi gyerekszeme.

Nem is érthette, mert ez könyvtári tréfa volt. A matematikának egyik sokat hánytorgatott problémája a trisectio anguli, a szög három részre osztása, aminek én csak a nevét tudom, de hogy a lényege micsoda, arról fogalmam sincs.

Dienes atya azt állította, hogy ő megoldotta a problémát, s írt is róla egy könyvet, aminek ezt a címet adta: A szög megháromozása, s ebből csinált a nyomda szögháromozás-t.

Ettől fogva aztán ha találkoztunk Frédivel, mindig »hámoztuk a szöveget«. Így hívtuk a beszélgetéseinket, amiknek színhelye rendszeren a pesti utca volt. Itthon Szegeden sohase értünk rá kibeszélgetni magunkat – inkább az én hibámból, mint az övéből, mert ő sohase sietett, hanem ha Pesten összeakadtunk, alig tudtunk megválni egymástól. [...]

– Ott vagy, Frédikém – mutattam föl az északi égre.

– Hogyhogy? – kapta föl a fejét.

– Haar der Berenice – tréfáltam vele –, én mondjam neked, a csillagásznak?

– Milyen furcsa – mondta komolyan.

– Mi a furcsa?

– Arra gondoltam az elébb, hogy van-e ott is emberi szenvedés. Most olvastam Sir James Jeans könyvét a világűr rejtélyeiről. The mysterious universe.

A könyv egy fotográfiával kezdődik, amely a Berenice hajá-nak ködfoltját mutatja, a Mount Wilson két és fél méteres nyílású távcsövével felvéve.

- És mit gondol Sir James Jeans?
- Azt mondja, a világűrben az élet céltalan véletlen.
- És mit gondolsz te, Frédi?

A válasza tréfás volt, de a hangja nem.

– Majd csak a helyszínen tudom meg. De ha megtudom, hírül adom neked, Ferikém.

... Megtudja-e, nem-e, hírül adhatja-e, nem-e, ki annak a megmondhatója? De én soha azon az úton végig nem megyek többet úgy, se a Berenice hajára nem nézek anélkül, hogy az oldalamon ne érezném Frédit, aki óriásként járt a számok rejtélyei közt, és egy fiú mosolyával szenvedett az emberek között.”

Haar Alfrédnek nem volt ideje üzenni a túlvilágról, Móra Ferenc egy éven belül követte őt a halálba.

Szabadság, 2012. szeptember 22.

Egy amerikai az egykori New York szállóban

A *Szabadság* szombati számában megjelent, New York szállóról szóló alapos Asztalos Lajos-cikkhez fűznék néhány megjegyzést. Azokban az időkben szokás volt naponta közölni a sajtóban a szállóvendégek listáját. Így az *Erdélyi Híradóból* megtudhatjuk, hogy 1896. július 21-én itt szállt meg „Bedőházi János, tanár, Marosvásárhely”, valamint „Georg Brüce Haldstad, egyetemi tanár, Texas, Amerika”, majd július 23-án „Georg Bruce Halstad, egyet. tanár, Texas, Amerika”. (Halsted neve mindkét alkalommal hibásan írva.)

Bedőházi János nevét sokan ismerik, a marosvásárhelyi református kollégium tanára volt, aki az első életrajzot írta a két Bolyairól. De ki volt Halsted?

Georg Bruce Halsted (1853–1922) a texasi egyetem professzora volt, aki nemeuklideszi geometriával foglalkozott, lefordította angolra és terjesztette Bolyai János és Lobacsevszkij műveit. Bolyai Farkasról is írt ismertető cikket. 1896-ban ellátogatott Marosvásárhelyre, ahol Bedőházit arra biztatta, hogy könyvet írjon a két Bolyairól. A szállodai nyilvántartás alapján arra következtethetünk, hogy Bedőházi Kolozsváron várta Halstedet, majd egy napra Marosvásárhelyre utaztak, és visszafele már csak Halsted jött egyedül. Kolozsvárról Halsted Oroszországba ment Lobacsevszkij-emlékek után is kutatva. Miután hazatért Texasba, az egyetem lapjában két cikket is közölt az erdélyi útjáról, a lap főszerkesztője pedig a Halsted nyári utazásáról számolt be. Mindhárom cikk igen érdekes erdélyi szempontból is, és magyar fordításban is olvasható a *Korunk* 2004. évi júniusi (interneten is elérhető) számában.

Idézzünk az egyik írásból egy rövid részt, amelyben az akkori New York szálloda egyik érdekességét írja le: „Kolozsváron, Erdély ősi fővárosában van egy gyönyörű, új, arany és fehér színekben pompázó szálloda, amelyben mind-egyik szobának két ajtaja van. Az első egy kis belépőbe nyílik, azon keresztül, a második ajtón át jutunk be a szobába. Lefekvés előtt a vendég ebbe az aprócska »rekeszbe« teszi le a cipőjét, és oda akasztja fel a ruháit. Reggel ugyanott találja őket kitisztítva, kikefélve, kivasalva.”

Ugyanebben a cikkben írja le, hogy találkozott egy olyan közismert úriemberrel, aki évekig élt a Kaukázusban, akinek Mimocska nevű orosz felesége jól tudott angolul, és aki akkor Kolozsváron Lermontovot fordította angolra. Név nem szerepel, de érdekes lenne tudni, hogy ki volt ez az ember és ki a felesége. Az is érdekes, hogy Halsted nem foglalkozik nevekkal, nem útleírást ad, hanem csak mesél, és elmondja véleményét a tapasztaltakról. A texasi egyetem lapjában a három cikk mellett megjelent a Lermontov-vers (Hadzsi Abrek) angol fordítása is Halsted aláírásával, de egy szó sincs arról, hogy ez esetleg nem teljesen a saját fordítása.

Bolyai Jánosról azt írta 1901-ben, hogy világtörténelem legtökéletesebb géniusza („The immortal János, the most perfect case of genius in the world’s history”).

A texasi egyetemen lévő hagyatékában található egy Marosvásárhelyről postán küldött eredeti *Tentamen* (Bolyai Farkas 1832-ben megjelent műve), amelynek érdekessége, hogy ma is felvágatlan (hasonlóan a sepsiszentgyörgyi Mikó kollégiumban található *Tentamen*hez – Bizony, bizony „habent sua fata libelli”!).

A New York szálloda kávézója kitűnő hely volt találkozásokra, szórakozásra. Fejér Lipót matematikusnak, egyetemi tanárnak is kedvenc helye volt. Ady Endre 1909-es kolozsvári gyógykezelése idején (amikor „majdnem kigyógyították a zsenijéből”) többször találkozott itt Fejér Lipóttal, akivel talán itt kötöttek életre szóló barátságot. Volt, amikor rövidebb ideig itt, a szállodában lakott Riesz Frigyes matematikus, egyetemi tanár is, legalábbis a legenda szerint, amely úgy szól, hogy az egyetemről „átszaladt” a szállodába belenézni a jegyzetébe, amelyet azonban továbbra sem vitt magával.

Emlékszem, hogy valamivel több mint négy évtizede itt szállt meg Honthy Hanna is, utolsó kolozsvári fellépésekor.

Szabadság, 2013. szeptember 4.

Egyetlen Lobacsevszkij-díjas matematikusunk

Két évforduló is ürügyül szolgálhat arra, hogy megemlékezzünk Schlesinger Lajos neves matematikusról, a kolozsvári egyetem tanáráról, a Bolyai-kultusz egyik elindítójáról. Az egyik Bolyai János 211. születésnapja 2013. december 15-én, a másik Schlesinger halálának 80. évfordulója december 16-án.

Schlesinger Lajos a felvidéki Nagyszombatban született 1864. november 1-jén. Iskoláit itt és Pozsonyban végezte, majd Heidelbergben és Berlinben járt egyetemre, ahol matematikát és fizikát tanult. 1887-ben matematikából doktorált Lazarus Fuchs és Leopold Kronecker irányításával. Miután egy évtizedig Berlinben tanított az egyetemen, 1890-ben megpályázta a budapesti Műegyetem egyik tanári állását, de csak második helyre sorolták. Ekkor javasolta neki Réthy Mór (1846–1925) műegyetemi tanár, egykori kolozsvári professzor, hogy pályázzon a kolozsvári egyetemre. Schlesinger kezdetben vonakodott ezt elfogadni, de 1891-ben ellátogatott Kolozsvárra, ahol kedvező légkört talált, bekapcsolódott az Erdélyi Múzeum-Egyesület munkájába (előadásokat tartott, cikkeket közölt), és végül 1897-ben elfogadta a meghívást, és 1909-ig tanított itt, amikor a németországi Giessenbe költözött, ahol haláláig tevékenykedett. Kolozsvárra költözése évében nősült, feleségül vette Clara Fuchst, egykori tanára leányát, aki három gyermeket szült kolozsvári éveik alatt.

Kutatásai főleg a függvényelmélet és a lineáris differenciálegyenletek témájába tartoznak, de a Bolyai-geometria is érdekelte, 1902-ben jubileumi előadás-sorozatot tartott ez utóbbi témában, és ő kutatta fel Bolyai János kolozsvári szülőházát, amely addig ismeretlen volt a nagyközönség számára. A szülőházat 1903. január 15-én, a ma is látható feketemárvány emléktáblával jelölték meg. A kolozsvári matematikai könyvtárban tizenhat, kézzel írott, sokszorosított jegyzete található. A jubileumi előadás-sorozatot forrásfeldolgozás formájában tavaly könyv alakban is megjelentették kolozsvári–szegedi együttműködésben. Néhány jegyzete digitalizált formában megtalálható az Erdélyi Magyar Műszaki Tudományos Társaság honlapján.

Az 1905-ben először odaítélt Bolyai-díjhoz hasonlóan a kazáni egyetem matematikai társasága 1897-ben díjat alapított Nyikolaj Ivanovics Lobacsevszkij (1792–1856) orosz matematikus tiszteletére. Lobacsevszkij Bolyai Jánostól függetlenül, vele majdnem egy időben szintén eljutott a nemeuklideszi geometria megfogalmazásához és leírásához. A Lobacsevszkij-díjat, tervek szerint, háromévenként szándékozták kiosztani a legjelentősebb matematikusoknak (1904-ben például David Hilbert kapta). Sajnos az idők folyamán a díjat sokszor elég rendszertelenül adományozták, de mai napig megvan. 1904 után csak 1912-ben ítélték oda, ekkor Schlesinger Lajosnak és Friedrich Schurnak, azzal a megjegyzéssel, hogy Schlesinger az 1909-est kapta, Schur pedig az 1912-est. Máig Schlesinger Lajos az egyetlen magyar matematikus, aki ezt a díjat megkapta.

Schlesinger Lajos életrajzírói többnyire csak a németországi tevékenységével foglalkoznak. Magyar nyelvű munkáiról Oláh-Gál Róbert készített összesítést a *Historia Scientiarum* című erdélyi tudománytörténeti folyóiratban. Ugyancsak ő közölte Schlesinger kevés magyar nyelvű levelét, amelyet Réthy Mórhoz írt. Másokkal, még magyar matematikusokkal is, németül levelezett. 1902-ben a Magyar Tudományos Akadémia tagjai közé választotta. Az 1906–1907-es tanévben a matematikai és természettudományi kar dékánja. Az egykori Ferenc József Tudományegyetemen a rektori és dékáni megbízatás egy-egy évre szólt, a rákövetkező évben pedig az illető helyettesi minőségben működött tovább, így nagyon jól megteremtve a folytonosságot a tevékenységben.

A tavaly elhunyt matematikus, Maurer Gyula a szegedi *Polygon* című folyóiratban 2008-ban beszámolt egy olyan, általa az 1950-es években a Bolyai Egyetemen megmentett Schlesinger-iratról, amelyből kiderül, hogy Schlesinger milyen fontosnak tartotta a matematikai szeminárium könyvtárának jó felszerelését szakkönyvekkel és -folyóiratokkal.

A giesseni egyetemre való távozásának okait nem ismerjük, de valószínű, hogy ehhez hozzájárult a családi háttér (német feleség, három növekvő gyermek) mellett a tudományos eredményekhez való könnyebb hozzáférés is.

Szabadság, 2014. január 11.

Amikor az elnök jobban hat, mint a kávé

Reggeli kávékészítés és -ivás közben háttérzajként szól a rádió. Most éppen a kolozsvári. Szövetségi elnökünk az államelnök-választásról beszél, pontosabban arról, hogy miért nem szabad támogatni Johannist, és amiért Ponta „rövid időre” szövetséget kötött a magyarelleneseikkel, őt sem lehet teljes mellszélességgel vállalni. Így, Cseh Tamás szavaival, az erdélyi „marha magyar szavazó” döntsön maga, csak el ne rontsa! Erről rögtön eszembe jut a családunkban közismert kis történet. Jó hatvan éve történt, amikor még szabad volt butaságot

kérdezni a gyermektől. Valaki megkérdezte a hároméves kisfiút, hogy két fiatal nagynénje közül melyiket szereti jobban. A válasz tömör volt: Ha megmondom, Berta megharagszik!

Szürcsölöm a kávé, óvatosan, hogy ki ne öntsem. Ekkor hallom, hogy elnökünk folytatja: Johannist már csak azért sem lehet támogatni, mert ha véletlenül mégis elnökké lenne, milyen üzenet lenne az a világnak. Még azt képzelhetnék, hogy nálunk teljesen meg van oldva a nemzetiségi kérdés. Gyorsan megfogom a szék szélét, hogy le ne essem. Még egy szürcsölés, és nyöszörögve mondom magamnak: és kormányon lenni majdnem mindig, az milyen üzenet? Már nem is kell a kávé, teljesen felébredtem!

Szabadság, 2014. november 11.

240 éve született Bolyai Farkas

Bolyai Farkas, a legnagyobb magyar matematikusunknak, Bolyai Jánosnak az apja, 1775. február 9-én született a Szeben megyei Bólyában. (A falu nevét régen o-val írták, csak a 19. század végén lett belőle Bólya.) Fiatalkorában megadatott neki, hogy Göttingában tanuljon, ahol megismerkedett és összebarátkozott Gauss-szal, a későbbi matematikus fejedelemmel. 47 évig a marosvásárhelyi református kollégium köztisztviselőként álló tanára volt.

Bolyai Farkas születésének 240. évfordulóján levélrészletekkel tisztelgünk emléke előtt. A levelek teljes szövege megtalálható Benkő Samu *Bolyai-levelek* című könyvében (Kriterion, 1975).

Szabó János rajza Bolyai Farkasról

Bolyai Farkas Gausshoz 1803. febr. 27. Kolozsvár

„Nagyon drága Barátom! ...Írd meg nekem postán (mert itt semmihez sem juthatok), amit csak lehet, a fontosabbat, szebbet a Ceres pályájáról s az egésznek vázát. Ezenközben én is egy új plánétát indítottam el a Földre, de sem középpontját, sem pályáját meghatározni nem tudom; Isten szép fiúgyermekkel ajándékozott meg, 1802. december 15-én Jánosnak kereszteltük (mert sem az én, sem nőm családjában senkit így nem hívnak, hogy elkerüljük először a hízelkedést, másodszor meg idővel a levelekben a konfúziót), ... egészséges, nagyon szép gyermek, vonásai finomak, haja és szemöldöke fekete, égő sötét-kék szeme olykor úgy sziporkázik, mint két drágakő; ennyiben anyjára hasonlít egyébként rám is sokban, és nagyon mozgékony természet. Lelki képességei gyorsan kezdenek fejlődni, alig negyedéves s már érti szívem tónusát (bár nagyobbára távol voltam), s ha szomorú dolgokról pusztán meleg érzéssel beszélek, sírásra, fennköltekről (feltámadás sat.) beszélve ámulatra, mulatságosokról szólván örömujjongásra, madárcsicsergéshez hasonló csacsogásra készítem; s minthogy e hajlamát a gyors fejlődésre eleve ismerem, úgy akarom fékezni, úgy vezetni, hogy az erők egyensúlyban maradjanak, testvériesen együtt haladjanak, egyik se váljék zsarnokká a többiek felett. ...

Fiam születése óta nem pipáztam, elhatároztam, hogy ez életben nem szívok többet, csak minden év utolsó óráján a Te pipádból.”

Bolyai Farkas Gausshoz, 1804. márc. 1. Domáld

„Atyám halála előtt elég régen országunk református professzorai és kúrátorai kineveztek a marosvásárhelyi Református Kollégiumnak (hat óra járás innen) a tél elején elhalt matematika- és fizikaprofesszora utódjául; újsággént közlöm, hogy két öregebb diákot menesztettek hozzám официális levelekkel. Hosszasan gondolkoztam, inkább hajlottam elutasítani, mivelhogy ezután rendeztem volna el valamennyire gazdaságomat, és nem szorítottak volna olyan állandó bilincsek, mint a napi gondok, de sokan azzal vádoltak, hogy rossz polgár, embergyűlölő vagyok. Végre elhatároztam magam, apám is úgy kívánta, az ő alapelve az volt, hogy hivatalt kell vállalni, és jól tudta, hogy én mást soha el nem látnék. Így (valószínűleg rögtön húsvét után) beállok és megkezdem a matematikát az én szisztémám szerint, ha nem lesz túlságosan nehéz; a szám- és mértan előtt a szükség megkívánta alapossággal a mechanikát. ...”

Bolyai Farkas Gausshoz, 1807.

„Családom elsősülöttemből áll (egy lányom meghalt), értelmes szép gyermek, jó kötésű, öt éves, még nem tanítom, de játékból az égbolt sok csillagát ismeri ... egyedül rajzolja krétával a csillagok helyzetét a csillagképekben. Egyszer

még a múlt héten egy krumplit faragott és felkiáltott: „Hi! Táti! mit találtam, pityóka arcusnak pityóka sinusát”, és úgy is volt. Máskor pedig falun, amint a Jupitert megpillantotta, azt kérdezte: hogy van az, hogy a városból és innen is látszik? – akkor messze kell legyen. ... A virág lehullhat, anélkül, hogy gyümölcsöt hagyna. Ha a remény meg nem csal, 15 év múlva Hozzád utazik, a Te tanítványod lesz. Ha akkor egészséges leszek, elkísérem Hozzád.”

Bolyai Farkas Jánosnak: 1820. április 4.

„A parallelákat azon az úton ne próbáld: tudom én azt az utat is mind végig – megmértem azt a feneketlen éjszakát én, és az életemnek minden világossága, minden öröme kialudt benne – az Istenre kérek! hagyj békét a paralleláknak – úgy irtózz tőlük, mint akármicsoda feslett társalkodástól, éppen úgy megfoszthat minden idődtől, egészségedtől, csendességedtől s egész életed boldogságától. ...

Tanulj te az én példámon; én a parallelákat akarva megtudni, tudatlan maradtam, életem s időm virágját mind az vette el. ...

El fogom én neked küldeni az én próbáimat, s akkor meggyőződöl közelebbről még most, amit Vajda úrral nektek tanítottam, melyet legkönnyebbnek találtam gyermeknek, ha érkezem, lehet hogy most leírom. A munkámból szóról szóra kiírhatom, ha az axióma megállítódik, a többi persze jó, ez is, a többi is. De az axiómám egyik se olyan, amilyennek lenni kellene, egyik demonstrációmban is. Megfoghatatlan, hogy ez az elháríthatatlan homály, ez az örök napfogyatkozás, ez a mocskok, hogy hagyatott a geometriában, ez az örök felleg a szűztiszta igazságon.”

Bolyai Farkas Jánoshoz, 1821. szeptember 10.

„Édes Anyádnak a Csíki úrtól küldött leveled igen jól esett, azért is, hogy azt kezdette volt venni a fejibe, hogy megholtál, csak titkoljuk. ...

Sok szenvedései vannak, azt mondja, de gyönyörűségei is vannak, hogy egy királynéval sem cserélne. Domáldra kívánczolt. Elvittem ahhoz készített féderes ágyban: sok gyönyörűsége volt ott, sokszor vitette magát a kertbe s a hegyre is ki. ...

A hegyre is felkívánczolt, egyszer a közepin lévő nyugóhelyhez, s ott azt kívánta, hogy érje meg még egyszer, hogy ott kávézzék. Megfőztem ott, megitta, s sok szép beszédeink után így szólt: Engem ide temess!, és azt feleltem, hogy ha meghalna valamelyikünk, inkább illenék a hegy tetejére a nyugodalom, arra ő azt mondta »Nem, mert én nem hágtam ki az élet meredékét egészen, itt az én helyem – s mikor itt ültök Jánossal s emlegettek, meglátlak onnan feljül, s én is leszálok közitekbe, ha egy lassú zefír ezekről a fákról virágokat hint rátok, vagy egy bús szél sárga levelekkel jó, vagy valamely titkos fájdalmat éreztek egyszerre, én leszek az.« ...”

Bolyai Farkas Jánoshoz, 1821. október 1.

„Kedves Édes Anyád azt mondta nekünk, hogy ne sírjunk, örvendjünk, s néked is azt parancsolta. S valósággal csak meg kell esmerni ezt az életet, hogy azon nemzet szokásain ne csudálkozzunk, mely a születésen sír, s örvend, mikor valaki a földből mint egy tömlőcből kiszabadul. ...

18-dik szeptemberre virradó éjszakán mind fenn ült ágyában a tűz előtt egy kis asztalra könyökölve, kezére támasztott fővel, szelid ábrázattal csendesen gondolkodott, néha szépen imádkozott, kérvén, hogy Isten erről a nyomorú földről szabadítsa ki a nagy Mindenbe, s érkezzék el az Igazság s Szeretet örök kútfejéhez, melynek szomjú lelke vágyik.

Reggel fájdalma volt, D. Kovácsat kívánta, ekkor orvosságot kért, hogy kínja enyhüljön, eljött, s adott, de kihánta, azt mondván, »nem jó orvosság – vége – halok«, aztán egy pauza után így szóllott: »Oh, Anyám! mint fáj nekem a szívem érted. Mennyit haragudtam, de a nyavalya az oka, mindjárt meggyógyulok, s szeretem mindnyájatokat.« ...

Szegény Nagyanyád szívesen köszönt Tégedet ... csendesen van, noha azt mondja, hogy soha semmi így nem fáj talán, hogy utolsó gyereke volt, s maga maradt árván. ... Nálam telepedett meg önként – nekem szent kötelességem egy ilyen nem közönséges sebet kímélni s feleségemhez való kötelességemet árva anyjában folytatni és pótolni, amennyiben lehet.”

János temesvári levele apjához, 1823. november 3. Temesvár

„Annyi teménytelen megírni valóm van az új találmányaimról, hogy éppen most nem tudok másként segíteni magamon, mintha semmibe se ereszkedem belé, s csak egy quartára írok. ...

A feltételem már áll, hogy mihelyt rendbe szedem, elkészítem, s mód lesz, a parallelákról egy munkát adok ki; ebben a pillanatban *nincs* kitalálva, de az út, melyen mentem, csaknem bizonyosan ígérte a cél elérésit, ha egyébiránt lehetséges; nincs meg, de olyan felséges dolgokat hoztam ki, hogy magam is elámultam, s örökös kár volna elveszni; ha meglátja Édes Apám, megesmeri; most többet nem szólhatok, csak annyit: *hogy semmiből egy új, más világot teremtettem*; mindaz, valamit eddig küldöttem, csak kártyaház a toronyhoz képest. Meg vagyok győződve, hogy nem sokkal fog kevesebb becsületemre szolgálni, mintha feltaláltam volna. ...

Választ várva vagyok örökös háládatossággal tisztelő fia

Bolyai mk

Bolyai Farkas Gausshoz, 1831. június 20.

„Nagyra becsült Gauss! Bocsásd meg, hogy háborgatlak óriáspályádon, tarts egy kis szünetet, s ajándékozz egy percet a barátságunk! ... A tavaszi napjegy-egyenlőségtől az őszi napjegy-egyenlőségig, egész nyáron által (legalább látszatra) holtak voltunk egymás számára, én (mindig változatlan) sok ezerszer gondoltam Rád! Nem kétlem, hogy nagy munkáid közben – jóllehet abban megakadályoztak, hogy utolsó két levelemre (az utolsóval küldtem egy szép valódi tajtékfejet) válaszoljál – olykor Te is gondoltál rám. ...

Fiam most már a műszaki alakulatok főhadnagya, nemsokára kapitány, szép fiú, virtuóz hegedűs, jó és merész vívó, de túl sokat párbajozik, és általában még nagyon féktelen katona, de ugyanakkor igen érzékeny, – fény a sötétben és sötét a fényben, és szenvedélyes matematikus, párját ritkító értelmi képességekkel. Most a lengyel garnizonban van. Téged igen-igen tisztel, megérti és értékeli képes.

Az ő kérésére küldöm ezt az ő kis munkáját Hozzád: légy szíves, ítéld meg éles, átható szemekkel, s válaszodban, melyet epedve várok, írd meg kímélés nélkül magas ítéleted. ...”

Gauss Bolyai Farkashoz, 1832. március 6.

„Most valamit a fiad munkájáról. Ha azzal kezdem, hogy nem szabad dicsérnem, bizonyára meghökkensz egy pillanatra. Más azonban nem tehetek: ha dicsérném, akkor magamat dicsérném, mivel a mű egész tartalma, az út, melyet fiad követ és az eredmények, amelyekre jutott, majdnem végig megegyeznek részben már 30-35 év óta folytatott elmélkedéseimmel. Ez valóban rendkívül meglepett engem.

Szándékom volt, hogy saját munkámból, melyből egyébiránt mostanáig csak keveset tettem papírosra, életemben semmit sem bocsátok nyilvánosságra. A legtöbb embernek nincs is meg a helyes érzése az iránt, amin ez a dolog múlik, és én csak kevés olyan emberre akadtam, aki azt, amit vele közöltem, különös érdeklődéssel fogadta. Erre csak az képesít, hogy élénken érezzük, hogy mi az, ami tulajdonképpen hiányzik, és ami ezt illeti a legtöbb ember nincs vele tisztában. Ellenben az volt a szándékom, hogy idővel mindent úgy írjak meg, hogy legalább majdan velem el ne pusztuljon.

Nagyon meglepett tehát, hogy e fáradságtól már most megkímélhetem magam, és nagyon örvendek, hogy éppen régi jó barátom fia az, ki engem olyan csodálatos módon megelőzött.”

Bolyai Farkas Jánosnak

„Gaussnak a te művedre vonatkozó válasza igen szép, és hazánknak, valamint nemzetünknek dicsőségére válik. Egyik jó barátunk nagy elégtételnek mondta.”

Gauss levele C. L. Gerlingnek, 1832. február 14.

„E napokban Magyarországról egy, a nemeuklideszi geometriát tárgyaló kis művet kaptam, melyben valamennyi eszmémet és eredményemet nagy eleganciával kifejtve újra föltalálom, bár olyan alakban, amelyet azok, kiknek új ez a dolog, tömörsége miatt nehezen követhetnek. Szerzője, aki nagyon fiatal osztrák katonatiszt, fia egyik ifjúkori barátomnak, akivel 1798-ban gyakran beszélgettem erről a dolgról, bár akkor eszméim még távol voltak attól a kialakulástól és érettségtől, melyet azoknak ez a fiatal ember adott a saját elmélkedései által. Ezt a fiatal geometert, Bolyait, elsőrangú lángésznek tartom.”

Bolyai Farkas fiához

„A templomban hosszú prédikáció alatt hajadonfőtt grippét kaptam. A pincében hirtelen görcs miatt a gyertyát kiejtve falhoz támaszkodtam, míg elmúlt – csengetés a kortina lebecsátása előtt.”

Bolyai Farkas 1856. november 20-án halt meg.

Bolyai János apja halálakor

„Mivel a matematika iránt különös hajlandóságot mutattam, apám Gaussnak ajánlott, hogy engem esetleg magához vegyen, hogy ott az ő közelében és környezetében képességeim minél jobban fejlődjenek, mely alkalommal apám egyben egy nagy, szép tajtékpipát küldött neki ajándékba. Valószínű azonban, hogy Gauss az ajánlatot sem elfogadni, sem visszautasítani nem akarta; – az elsőt, tekintve a tanítástól való idegenkedést, nem csodálom, minthogy az én csekélységem is, különös eseteiktől eltekintve, végtelen idegenkedéssel viseltetik iránta; az utóbbi pedig, ti. apám kérésének a megtagadása, viszonyukat nyomasztóvá, vagy legalábbis kényelmetlenné tette volna. – Szóval Gauss jobbnak látta, hogy ettől az időtől fogva a válasszal adós maradjon, és folytassa a hallgatást 1832 tavaszáig. ...

Bolyai Farkas teljesen egyenlő rangú Gauss-szal. Mindent összevéve, egyetlen halandó sem lehet tökéletes. Farkas munkássága sem kevésbé fontos, és előnyösebbnek tartom, hogy inkább az utóbbinak vezetése alatt álltam, mint a Gaussé alatt, mert Gauss sohasem csepegtette volna belém a matematika, és még kevésbé a filozófia iránti tiszta lelkesedést, és egyáltalán, nem lett volna

képes önképzésemmek legkevesebb és legjobb részének úgy járulni hozzá, mint Bolyai Farkas.

Egy Euklid, Archimedes, Newton, Euler, Lagrange, Gauss és Bolyai Farkas mily nagy tanítói a világnak! S hol lenne ma a tudomány, ha akármelyik kimaradott volna? ... A Tentamen szelleme magasban kiviláglik. ... A Tentamen II. kötetének elején saját csínnal bíró, igazi hellén szellemű új és nagyon szép s jó ízlésű nemes egyszerűsítést tesz a XI. axióma elvén....Atyámnak sok derék találmányai vannak. ... Atyámnak örök hála, s poraira, hamvaira is áldás.”

Válogatta: Kása Zoltán
Szabadság, 2015. február 9.

RĂMAS BUN DE LA UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI

Ca student și cadru didactic am petrecut patruzeci și șapte ani și jumătate la Universitatea Babeș-Bolyai, ultimii șase ani ca profesor la plata cu ora. Prima parte a cărții conține amintiri bibliografice și de carieră din această perioadă. Descriu evenimente la care am participat din plin, și care eventual pot fi interesante și pentru alții. Partea a doua este o culegere din scrierile mele de publicistică și de istoria matematicii, apărute în diferite reviste și ziare ale vremii. Sper ca aceste două părți să aducă o contribuție la istoria universității din ultimele cinci decenii.

FAREWELL TO BABEȘ-BOLYAI UNIVERSITY

As a student and a professor, I spent 47 and a half years altogether at Babeș-Bolyai University, the last six years as an external lecturer. The first part of the book contains biographical as well as career history reminiscences, where I share a number of events I was directly involved in but that others might find interesting as well. The second part of the book includes a selection of my public writings and a number of articles in the history of mathematics, committed to paper in this period and that appeared in a printed medium. It is my great hope that these two parts will be received as a welcome addition to the past five decades of the University's history.

Scientia Kiadó

400112 Kolozsvár (Cluj-Napoca)
Mátyás király (Matei Corvin) u. 4. sz.
Tel./fax: +40-0367-401454
E-mail: scientia@kpi.sapientia.ro
www.scientiakiado.ro

Műszaki szerkesztés:

Dobos Piroska

Korrektúra:

Szenkovics Enikő

Tipográfia:

Könczey Elemér

Készült a kolozsvári Idea nyomdában

100 példányban
Igazgató: Nagy Péter

Diákként és oktatóként negyvenhét és fél évet töltöttem a Babeş-Bolyai Tudományegyetemen, az utolsó hat évet már külső óraadóként. A könyv első része élet- és pályatörténeti visszaemlékezés, amelyben olyan eseményekről írok, amelyeknek közvetlen résztvevője voltam, és talán másokat is érdekelhetnek. A második részben azokból a közéleti és matematikatörténeti írásaimból válogattam, amelyek ebben az időszakban születtek és megjelentek valamelyik sajtótermékben (az illusztrációk nem szerepeltek az eredeti cikkekben). Remélem, hogy a két rész együtt jól kiegészíti az elmúlt majdnem öt évtized egyetemi történetét.

ISBN 978-606-975-013-1

9 786069 750131